

T.C.
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Ortaöğretim Sosyal Alanlar Anabilim Dalı
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalı

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİNDE KAVRAM ÇALIŞMASI
TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E (1860-1923) ŞİİRDE “KAHRAMAN” VE
“KAHRAMANLIK” KAVRAMININ İNCELENMESİ

ESRA SALDIZ GÖK
(Yüksek Lisans Tezi)

İstanbul – 2019

T.C.
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Ortaöğretim Sosyal Alanlar Anabilim Dalı
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalı

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİNDE KAVRAM ÇALIŞMASI
TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E (1860-1923) ŞİİRDE “KAHRAMAN” VE
“KAHRAMANLIK” KAVRAMININ İNCELENMESİ

ESRA SILDIZ GÖK

(Yüksek Lisans Tezi)

Danışman
Prof. Dr. Mesut ŞEN

İstanbul – 2019

Tüm kullanım hakları

M.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsüne aittir.

© 2019

ONAY

Esra SILDIZ GÖK tarafından hazırlanan "Türk Dili ve Edebiyatı Eğitiminde Kavram Çalışması Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1860-1923) Şiirde Kahraman ve Kahramanlık Kavramının İncelenmesi" konulu bu çalışma, 25.06.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jüri tarafından başarılı bulunmuş ve yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Mesut ŞEN

JÜRI ÜYESİ

Dr. Öğr. Üyesi Mahmut BABACAN

JÜRI ÜYESİ

Prof. Dr. Mehmet TEKİN

ÖZGEÇMİŞ

- 2002 Bursa Mustafakemalpaşa İbrahim Önal Anadolu Öğretmen Lisesi
- 2007 Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği
- 2007-2008 Bursa Nilüfer Meriç Anadolu Lisesinde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği
- 2008-2009 Bursa Nilüfer Feriha Uyar Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği
- 2009-2016 İstanbul Üsküdar Kuleli Askerî Lisesi Komutanlığında Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği
- 2014 Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalı Yüksek Lisans Programına giriş
- 2016-2017 İzmir Bornova Uğur Asırlık Anadolu Lisesinde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği

İLETİŞİM BİLGİLERİ

E-posta: esra_saldiz@hotmail.com

ÖN SÖZ

Edebiyat eğitiminde kullanılan yöntemler ve eğitimin kalitesini artırmak için yapılan çalışmalar, değişen ve gelişen koşullar doğrultusunda gün geçtikçe farklılaşmakta ve yeni projeler ile zenginleşmektedir. Bununla birlikte tüm yöntemlerde edebî metnin etrafında şekillenen etkinliklerin önemi gittikçe artmaktadır. Metinden hareketle dönemi ve dönemin koşullarını yorumlayabilme, yazarın/şairin hayatından izler bulup, bu izleri kendi dönemi ve hayatı ile karşılaştırabilme ve eserlerde yer alan duygu ve düşünceleri kendi bakış açısı doğrultusunda değerlendirebilme yeteneklerinin artırılması edebiyat eğitiminin en önemli aşamalarını oluşturmaktadır. Bu bağlamda metnin önemi ortaya çıkmaktadır.

Edebî metinler aynı zamanda bazı değerlerin öğrencilere kazandırılmasında da temel unsur olarak kullanılmaktadır. Hatta henüz bebekken annelerimizden, büyüklerimizden dinlediğimiz masallar, ninniler, türküler, halk hikâyeleri ile başlayan bu süreç; okullarda yalnızca edebiyat derslerinde değil, birçok derste benzer şekilde devam etmektedir. Bu bağlamda hangi değerlerin nasıl işlendiğinin belirlenmesi önem kazanmakta, öğrencilerin metinden hareketle doğru yorumlara ulaşması ve bu değerleri kendi kişiliklerinde özümseyerek içselleştirmeleri hedeflenmektedir.

Her dönemde toplumda öne çıkmayı başarmış kahramanlar bulunmaktadır. Toplumun sevgi, saygı ve güvenini kazanmış olan kahramanların; vatan, millet ya da kutsal saydıkları değerler uğruna kendilerini feda ederek giriştikleri mücadeleler, her dönemde farklı edebî türlerde işlenmiştir. Bu çalışma, 1860-1923 yılları arasında yazılmış olan şiirlerde, kahramanlık kavramının nasıl işlendiği sorusu üzerine hazırlanmıştır. Ortaya çıkan kahramanlar ve gösterilen kahramanlıklarda hangi ahlaki değerlerin bulunduğu ve bu değerlerin şiirlerde ne derece işlendiği tespit edilmiştir. İncelenen şiirlerden hareketle ulaşılan sonuçların, öğrencilere verilmek istenen değerlerin vurgulandığı metinleri seçme ve yorumlama açısından yardımcı olması ümit edilmektedir.

Tez konusunun belirlenmesinde ve çalışma sürecinin her aşamasında ilgi ve desteğini gördüğüm; bilgi, tecrübe ve değerli zamanını esirgemeyerek bana her fırsatta yardımcı olan değerli hocam Prof.Dr. A. Emel KEFELİ'ye; çalışmanın her aşamasında bana yol gösteren ve her fırsatta yardımcı olan danışman hocam Prof.Dr. Mesut ŞEN'e teşekkürü

bir borç bilirim. Çalışmamın her aşamasında manevi desteklerini her zaman hissettiğim annem Bahriye SALDIZ ve babam Recep SALDIZ’a; anlayış ve sabrı ile her aşamada bana destek olan eşim Gökmen GÖK’e ve bu hayattaki en büyük şansım olan oğlum Ediz GÖK’e yürekten teşekkür ediyorum.

Esra SALDIZ GÖK

ÖZET

Kahraman ve kahramanlık kavramları ulaşılabilen ilk edebî ürünlerden günümüze dek varlığını korumuştur. İlk eserlerde belirtildiği üzere, doğa ile mücadeleye girişen kahramanlar, zamanla millî ya da şahsi bir düşmanla mücadeleye başlamıştır. Özellikle düşman saldırısı karşısında vatanını, milletini ya da toplumu korumak adına kendini feda eden kahramanların yaptıkları, toplumun hafızasında yüzyıllarca yaşamış ve günümüze gelene dek birçok edebî eserde işlenerek her dönemde insanlığa örnek olmuştur.

Kahraman olmak için yalnızca güçlü olmak yeterli değildir. Kahraman; gücünü ulvi değerler (vatan, millet, din, vb.) uğruna ortaya koymak, şahsi çıkarları için değil milleti ve vatani için mücadele etmek, dürüst olmak, her şartta doğru olanı ortaya koymak, adil olmak gibi birçok ahlaki değeri benimsemiş olmalıdır. Bu bakımdan kahramanların özellikleri büyük önem taşımaktadır. Onların yaptıklarını dinleyerek, okuyarak büyüyen bireylerin kişilikleri de hayran oldukları bu kahramanların özelliklerinden hareketle şekillenecektir.

Siyasi, sosyal, askerî ve ekonomik alanlardaki değişiklikler ortaya çıkan kahramanlardan beklenen davranışları da etkilemiştir. Her dönem, ihtiyaç duyduğu kahramanı ortaya çıkarmış, belli ortak özellikler dışında kahramanın özellikleri de koşullara bağlı olarak değişiklik göstermiştir. Günümüzde neredeyse her alanda farklı kahramanlar ortaya çıkmaktadır. Hayal gücü, edebiyatta kahramanın yanında antikahraman ve süper kahraman kavramlarını da ortaya çıkarmıştır. Bu değişim elbette her yaşta insanı etkilemekte ve zihinlerinde bir kahraman imajı oluşturmaktadır. Bu kahramanlar zaman zaman çocuk ve gençlerin idolü olabilmekte ve onların davranışlarını doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla çocukların ve gençlerin bazı değerleri kazanması bağlamında olumlu özellikleri ile ortaya konan kahramanların öne çıkarılması ve bu kahramanların dile getirildiği edebî metinlerin, öncelikle Türk Dili ve Edebiyatı dersleri olmak üzere, değerler eğitimine yer veren tüm derslerde kullanılması önem arz etmektedir. Böylelikle, öğrencilerin olumlu özellikleri ile ön plana çıkmış olan bu kahramanları her yönüyle tanımaları ve bu sayede olumlu etik değerleri kazanmaları sağlanmalıdır.

Kahramanların özellikleri ve kahramanlık kavramına yüklenen anlamdan hareketle hazırlanan bu çalışmada; siyasi, askerî, sosyal, ekonomik alanlarda yeniliklerin gerçekleştirildiği Tanzimat Dönemi'nden Cumhuriyet'e (1860-1923) kadar geçen sürede yazılan şiirlerde, kahramanlık kavramının ve kahramanın özelliklerinin, dönemin şartlarından nasıl etkilendiği ve nasıl değişiklik gösterdiği belirlenmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde problem ortaya konmuş, araştırmanın amacı ve önemi açıklanarak tanımlara yer verilmiştir. Araştırmanın ikinci bölümünü oluşturan alan yazın ile ilgili bölüme, kahramanlık ve kahraman kavramlarının açıklamaları ile başlanmıştır. Ardından edebiyatımızda, ilk eserlerden Tanzimat Dönemi'ne kadar ortaya konmuş olan eserlerde kahraman ve kahramanlık kavramlarının nasıl ele alındığı kısaca açıklanmıştır. Alan yazın bölümünün üçüncü kısmında ise Tanzimat Edebiyatından başlanarak, sırasıyla Servet-i Fünûn'da, Servet-i Fünûn dışındaki şiirde, Fecr-i Âtî Edebiyatı'nda ve Millî Edebiyat Dönemi'nde yazılan şiirlerde kahraman ve kahramanlık kavramlarının nasıl işlendiği ele alınmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde yöntem açıklanmıştır. Dördüncü bölüm olan sonuç bölümünde, çalışmada elde edilen verilerden hareketle genel bir değerlendirme yapılmıştır. Çalışmanın hazırlanmasında faydalanılan eserler kaynakça bölümünde sıralanmıştır. Ek olarak “Şiirlerde Yer Alan Kahramanların Özellikleri Tablosu” hazırlanmış ve şairlerin şiirlerinde kahramanların hangi özelliklerini ön plana çıkardığı belirlenmiştir.

Çalışmanın, Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenleri başta olmak üzere değerler eğitimi üzerine çalışan tüm öğretmenlere ve akademik alanda kavram ve literatür çalışması yapacak araştırmacılara yardımcı olacağı düşünülmektedir. Çalışma, Türk Dili ve Edebiyatı derslerinde, aynı kavramın farklı dönemlerde, farklı şairlerce hangi ölçütler doğrultusunda değerlendirildiğinin ve nasıl ifade edildiğinin belirlenmesinde de destek sağlayacaktır. Çalışmanın, ders kitaplarını hazırlayan komisyonlara metin seçme sürecinde katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

ABSTRACT

The notions of hero and heroism have kept its place since the first samples of literature work that can be reached. The heroes were in struggle with nature as depicted in first pieces which later on turned into struggle against national or personal enemies. Especially, the memories of the heroes who sacrificed themselves to serve their homeland, nation or people have been remembered for decades and they have set models for humanity through literature in every period.

Strength is not the only feature to be a hero. A hero should adopt the moral values such as laying his/her strength for high values (homeland, nation, religion, etc.), fighting for his/her nation and homeland instead of personal benefits, to be honest, willing to do right thing in any condition and to be fair. In this regard, the roles of heroes have utmost importance. The individuals who grow up listening to and reading about what those admired heroes have made will grow personalities accordingly.

Political, social, military and economic changes have affected the expected acts of a hero. Every period has given life to the hero needed with accordingly adapted virtues beside common expectations. There are various heroes in almost every field in recent times. The imagination has revealed the notions of antihero and superhero beside hero in literature. This change affects people and creates a model for a hero. These heroes may be idolized by children and teenagers and affect their behaviour accordingly. Thus, it is important to put these heroes forward in classes that teach moral values, especially Turkish Language and Literature classes to provide acquisition of moral values by children and teenagers. In this way, the students learn these heroes with all aspects and gain ethical values.

In this study that is inspired by the significance of notions of hero and sense of heroism, the poetic expressions of heroism from Tanzimat period to Turkish Republic (1860-1923) which is the period of political, military, social and economic revolutions have been analysed with variations and effect of surrounding conditions. The first part of the study states the problem, aim of the study, significance of the study and explains the definitions. The second part of the research, literature review, involves explanation of the notions of heroism and hero and explains how notions of hero and heroism are

treated from the very first times until Tanzimat briefly. The third part involves themes of hero and heroism in Tanzimat, Servet-i Fünûn, poetry apart from Servet-i Fünûn, Fecr-i Âtî Literature and National Literature. The methodology is also explained in the third part. Fourth part, the conclusion involves the overall evaluation of the data gathered in the research. The sources referred to are listed in the part of bibliography. Additionally, a table specifying features of heroes in poetry is formed and highlighted features are stated.

This study is considered to be useful for all teachers of moral values especially Turkish Language and Literature teachers and researchers in academic field. It will provide information about different factors in evaluation of the notions in different times by different poets. The study is also considered to support the editor commissions who determine the source books for classroom instruction.

İÇİNDEKİLER

ONAY	i
ÖZGEÇMİŞ	ii
İLETİŞİM BİLGİLERİ.....	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vii
KISALTMALAR.....	xi
BÖLÜM I: GİRİŞ	1
1.1. Problem	1
1.2. Amaç/Hipotez	2
1.3. Önem	2
1.4. Sınırlılıklar	2
1.5. Sayıtlar (Varsayımlar).....	3
1.6. Tanımlar	3
BÖLÜM II: ALAN YAZIN/İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	4
2.1. Kahraman ve Kahramanlık Kavramı Üzerine Açıklamalar	4
2.2. Tanzimat Dönemi'ne Kadar Kahraman ve Kahramanlık.....	18
2.3. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Şiirde Kahraman ve Kahramanlık	30
2.3.1. Tanzimat Edebiyatı Şiirinde Kahraman ve Kahramanlık.....	31
2.3.1.1. İbrahim Şinasi (1826 – 13 Eylül 1871).....	34
2.3.1.2. Ziya Paşa (1829 – 17 Mayıs 1880)	46
2.3.1.3. Namık Kemal (21 Kânunuevvel 1840 – 2 Aralık 1888).....	54
2.3.1.4. Sadullah Paşa (18 Kasım 1838-18 Ocak 1891)	74
2.3.1.5. Recaizâde Mahmud Ekrem (1 Mart 1847-31 Ocak 1914).....	75
2.3.1.6. Abdülhak Hâmid Tarhan (2 Ocak 1852 – 13 Nisan 1937).....	78
2.3.1.7. Muallim Naci (1849 – 12 Nisan 1893)	86
2.3.1.8. Ara Nesil Şairleri	93
2.3.1.8.1. Mehmet Celâl (1867 – 25 Kânunusani 1912)	93
2.3.1.8.2. Nigâr Hanım (1862 – 31 Mart/1 Nisan 1918).....	94
2.3.1.8.3. Nabizade Nâzım (1864(?) – 1893).....	99

2.3.2. Servet-i Fünûn Edebiyatı Şiirinde Kahraman ve Kahramanlık	103
2.3.2.1. Tevfik Fikret (24 Aralık 1867 – 19 Ağustos 1915)	104
2.3.2.2. Ali Ekrem (2 Ağustos 1867 – 27 Ağustos 1937)	120
2.3.2.3. Süleyman Nazif (29 Ocak 1869 – 4 Ocak 1927)	125
2.3.2.4. Fâik Âli (Ozansoy) (1876 – 1 Ekim 1950)	128
2.3.2.5. Celal Sahir (Erozan) (23 Eylül 1883 – 16 Kasım 1935)	136
2.3.3. Servet-i Fünûn Dışındaki Şiirde Kahraman ve Kahramanlık	139
2.3.3.1. Rıza Tevfik (Bölükbaşı) (7 Kânunusani 1869 – 29 Aralık 1949)	140
2.3.3.2. Mehmet Emin (Yurdakul) (13 Mayıs 1869 – 14 Ocak 1944)	144
2.3.3.3. Mehmet Âkif Ersoy (Aralık 1873 – 27 Aralık 1936)	165
2.3.4. Fecr-i Âtî Edebiyatı Şiirinde Kahraman ve Kahramanlık	174
2.3.4.1. Emin Bülent (Serdaroğlu) (1886–29 Kasım 1942)	174
2.3.4.2. Ahmet Haşim (1887–4 Haziran 1933)	179
2.3.5. Millî Edebiyat Dönemi Şiirinde Kahraman ve Kahramanlık	179
2.3.5.1. Ziya Gökalp (23 Mart 1876 – 25 Ekim 1924)	180
2.3.5.2. Yahya Kemal (Beyatlı) (2 Aralık 1884 – 1 Kasım 1958)	202
2.3.5.3. Mithat Cemal (Kuntay) (1885 – 1955)	208
BÖLÜM III: YÖNTEM	217
3.1. Araştırmanın Modeli	217
3.2. Evren ve Örneklem / Çalışma Grubu	217
3.3. Veri Toplama Araçları	217
3.4. Verilerin Toplanması	217
3.5. Verilerin Çözümlemesi	217
BÖLÜM IV: SONUÇ	218
KAYNAKÇA	224
Öztelli, C. (1971) <i>Köroğlu ve Dadaloğlu: Hayatı, Sanatı, Şiirleri</i> . İstanbul: Varlık. ..	227
EK	230
Şiirlerde Yer Alan Kahramanların Özellikleri Tablosu	231

KISALTMALAR

A.E.B.	: (Tabloda) Ali Ekrem Bolayır
A.H.	: (Tabloda) Ahmet Haşım
A.H.T.	: (Tabloda) Abdülhak Hâmid Tarhan
AKDTYK	: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
AYK	: Atatürk Yüksek Kurumu
bs.	: basım (eserin yıl olarak basımı kastedilirken)
C.S.E.	: (Tabloda) Celal Sahir Erozan
çev.	: Çeviren/Çevirmen
drl.	: Derleyen
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
E.B.S.	: (Tabloda) Emin Bülent Serdaroğlu
ed.	: Edebiyat/Edebiyatı
F.Â.E.	: (Tabloda) Fecr-i Âti Edebiyatı
F.A.O.	: (Tabloda) Faik Âli Ozansoy
haz.	: Hazırlayan/Hazırlayanlar
İ.Ş.	: (Tabloda) İbrahim Şinasi
Küt.	: Kütüphane/Kütüphanesi
M.A.E.	: (Tabloda) Mehmet Âkif Ersoy
Mat.	: Matbaa/Matbaası
M.C.	: (Tabloda) Mehmed Celâl
M.C.K.	: (Tabloda) Midhat Cemal Kuntay
M.E.Y.	: (Tabloda) Mehmet Emin Yurdakul
M.N.	: (Tabloda) Muallim Naci
N.H.	: (Tabloda) Nigâr Hanım
N.K.	: (Tabloda) Namık Kemal
N.N.	: (Tabloda) Nabizâde Nazım
R.M.E.	: (Tabloda) Recaizâde Mahmut Ekrem
R.T.B.	: (Tabloda) Rıza Tevfik Bölükbaşı
s.	: Sayfa
S.F.D.Ş.	: (Tabloda) Servet-i Fünûn Dışındaki Şiir

S.P. : (Tabloda) Sadullah Paşa
S.N. : (Tabloda) Süleyman Nazif
T.F. : (Tabloda) Tefvik Fikret
vb. : ve benzeri/ve benzerleri
vd. : ve diğeri/ve diğeri
Yay. : yayınları/ yayınevi
Y.K.B. : (Tabloda) Yahya Kemal Beyatlı
Z.G. : (Tabloda) Ziya Gökalp
Z.P. : (Tabloda) Ziya Paşa

BÖLÜM I: GİRİŞ

1.1. Problem

Araştırmanın temel problemi, Yeni Türk Edebiyatı ürünlerine Tanzimat anlayışının yansımaya başladığı 1860 yılından 1923'e kadar geçen sürede kaleme alınmış şiirlerde “kahraman” ve “kahramanlık” kavramının nasıl ele alındığı ve yaşanan olaylar sonucunda nasıl algılandığıdır. Toplumun her katmanında yaşanan siyasi, ekonomik, askerî, sosyal değişimler, malzemesi insan olan edebiyatı ve edebî ürünleri de doğrudan etkilemektedir. 1839 Tanzimat Fermanı ile toplumun her kesiminde görülmeye başlanan, öncelikle yeniliği yakalamayı ve çağa ayak uydurabilmeyi amaçlayan değişimler ve bu değişimden doğrudan etkilenen bireyler, edebî eserlerde de kendilerine yer bulmuştur. Bu bağlamda “kahramanlık” kavramı da ilk edebî ürünler olarak kabul edilen destandan itibaren günümüze gelene dek birçok farklı türdeki eserde işlenmiştir. 1860-1923 arasında yazılmış şiirlerde “kahraman” ve “kahramanlık” kavramlarının nasıl ele alındığı ve hızla değişen koşullar karşısında bu kavramların işlenişinde meydana gelen değişiklikler, dönemin etkileri de göz önünde bulundurularak, belirlenmeye ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Araştırmada, “kahraman” ve “kahramanlık” kavramları metinlerde işlenişine göre farklı özellikleri açısından değerlendirilerek ele alınmıştır.

Problemin ortaya konma sürecinde kaynak taraması yapılmış ve bu konuda daha önce kapsamlı bir çalışmanın yapılmadığı belirlenmiştir. 1860-1923 yılları arasında değişen toplumsal, siyasi, askerî ve ekonomik koşulların edebî eserlere yansıyış şekli ve her değişimin yeni bir “kahraman” imajı ile “kahramanlık” anlayışı ortaya koyması konunun belirlenmesinde etkili olmuştur. Belirlenen konunun öncelikle, ortaöğretim seviyesinde öğrenim gören öğrencilerin, dönem edebiyatını incelerken eserleri dönemin özellikleri açısından doğru yorumlayabilmelerine destek olması hedeflenmektedir. Değişen koşulların sadece eserin içeriğini değil, yüzyıllardır var olan kavramlarda da ciddi anlayış değişikliği oluşturabileceğini örnekler üzerinden görmelerini sağlayabilmektir. Bununla birlikte, “kahraman” ve “kahramanlık” kavramı üzerinden “vatanseverlik, özveri, cesaret, sevgi, saygı, sorumluluk, dürüstlük, adalet,

yardımseverlik, özgürlük” gibi değerlerin önemini ortaya koyan alan odaklı çalışmanın değerler eğitimi katkı sağlaması beklenmektedir.

1.2. Amaç/Hipotez

Alan odaklı hazırlanan bu çalışmada “kahramanlık” kavramının, 1860-1923 yılları arasında yazılmış şiirlerde nasıl işlendiği değerler eğitimi açısından da irdelenerek ele alınacaktır. Değişen koşulların tarihî dönemlerde hangi kahramanları, nasıl ortaya çıkardığı incelenerek, özellikle ortaöğretim seviyesindeki gençlere edebî metinleri doğru okuma ile ilgili bir bakış açısı kazandırılması, dönemin zihniyetinin metinler üzerinden yorumlanabilmesi ve öğrencilerce farklı değerlerin benimsenmesine yardımcı olması amaçlanmaktadır.

1.3. Önem

Araştırmada elde edilen bulguların;

- Yeni Türk Edebiyatı sahasında çalışma yapacak araştırmacılara katkı sağlayacağı,
- “Kahraman” ve “kahramanlık” kavramlarının dönemin zihniyeti doğrultusunda farklı boyutları ile işlenen metinlere ulaşılabilmesi açısından Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenlerine örnek teşkil edebileceği,
- MEB Talim ve Terbiye Kurulu’nun program geliştirme çalışmalarına katkı sağlayacağı,
- Değerler eğitimi üzerine çalışma yapan kişilere -edebî metinlerden hareketle “kahraman” ve “kahramanlık”lar üzerinden hedef kitleye hangi değerlerin verilebileceği konusunda- yardımcı olacağı umulmaktadır.

1.4. Sınırlılıklar

Araştırma;

- Tür açısından, şiir örnekleri ile sınırlıdır.
- Zaman açısından, Tanzimat Dönemi Edebiyatının başlangıcı sayılan 1860 ile Cumhuriyet’in ilanı olan 1923 yılları arasındaki eserler ile sınırlıdır.

- Örneklem açısından, 1860 – 1923 yılları arasında kaleme alınan “kahraman” ve

“kahramanlık” kavramlarını işleyen eserler ile sınırlıdır.

1.5. Sayıtlar (Varsayımlar)

Araştırmanın temel sayıtları şunlardır:

- Örneklem evreni temsil edici niteliktedir.

1.6. Tanımlar

Toplumlar her dönemde kendilerine önderlik edecek ve onlara doğru yolu gösterecek liderlere ihtiyaç duymuş ve farklı dönemlerde farklı liderler ortaya çıkarmıştır. İhtiyaçlar doğrultusunda ortaya çıkan bu liderler birer kahraman ilan edilmiş ve toplumu kahramanlıkları ile bulunulan noktadan daha ileri taşımayı başarmışlardır. Destan döneminde daha çok fiziki olarak kahramanlıklar sergileyen kahramanların günümüz dünyasına gelindikçe kahramanlıklarını daha çok fikrî hareketlerle gerçekleştirdiği görülmüştür. TDK Büyük Türkçe Sözlük’te “kahraman; savaşta veya tehlikeli bir durumda yararlık gösteren (kimse), alp, yiğit; bir olayda önemli olan kimse; roman, hikâye, tiyatro vb. edebiyat türlerinde en önemli kişi (TDK Sözlük, 2004, s. 342).” olarak “kahramanlık; kahramanca davranış, yiğitlik (TDK Sözlük, 2004, s. 342).” şeklinde tanımlanmaktadır Kahraman yerine kullanılan, “yiğit”, “alp”, “bahadır” gibi kelimelerin tanımlarına çalışma içerisinde yer verilmiştir.

BÖLÜM II: ALAN YAZIN/İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kahraman ve Kahramanlık Kavramı Üzerine Açıklamalar

Kahramanlık kavramı, destan döneminden günümüze kadar sadece Türk coğrafyasında değil tüm dünyada farklı uygarlıklarda kendisine yer edinmiş ve değişen koşullara ayak uydurarak varlığını günümüze dek devam ettirmiştir. Her dönemde ve her coğrafyada ulusları, toplulukları ya da bireyleri düşman olarak kabul edilebilecek unsurlardan kurtarmayı başarmış ve kahraman sıfatına ulaşmış bireyler bulunmaktadır. Destan döneminde, mitolojide, üzerlerinde ilahi güçleri de barındıran tanrı, yarı tanrı ya da insanlardan oluşan kahramanlar, günümüzde olağanüstülüklerden sıyrılıp tamamen insani özellikler taşıyan kahramanlara dönüşmüştür. Bu süreç içerisinde, kahramanlığa giden yolda girilen mücadele değişse de kahramanın belli etik değerleri her dönemde, her durumda üzerinde taşıdığı görülmektedir.

Her kültürde, her inanışta genelde benzer gibi görünse de özelde farklı özellikler barındıran kahraman ve kahramanlık kavramlarının Türk kültür ve edebiyatında ifade ettiği anlamları ortaya koymak için öncelikle sözlük anlamlarına bakılmalıdır. Güncel Türkçe Sözlük'te “kahramanlık; kahramanca davranış, yiğitlik (TDK Sözlük, 2004, s. 342).” olarak tanımlanırken; “kahraman; 1. Savaşta veya tehlikeli bir durumda yararlık gösteren (kimse), alp, yiğit. 2. Bir olayda önemli yeri olan kimse. 3. ed. Roman, hikâye, tiyatro vb. edebiyat türlerinde en önemli kişi (TDK Sözlük, 2005, s. 342).” olarak ifade edilmiştir.

Kahraman kelimesinin kökeni Farsçadır. Kahraman, İran mitolojisine göre, eski İran hükümdarı Tahmasb'ın oğludur. Üç yaşında iken bir dev tarafından kaçırılmış, devler arasında büyümüştür. Babası ölünce, Kahraman meydanda olmadığı için, İran tahtına bir başka İran kahramanı olan Huşang geçmiştir. Az sonra Kahraman meydana çıkmış. Huşang'ın bütün yiğitlerini yenmiş ve bizzat Huşang tarafından takdir edilerek kendisine İran tahtı telkif edilmiştir. Fakat Kahraman bunu kabul etmemiş, Huşang'ın yanında bir kahraman olarak çalışmayı tercih etmiştir. İran destanı, bir insanın padişah olmadan da kahraman olabileceğine, hatta kahramanlığın hükümdarlıktan üstün meziyet olduğuna Kahraman'ı örnek gösterir (Karaalioglu, 1975, s. 181).

Kahraman kelimesinin ortaya çıkışında da kahramanın diğer insanlardan ayrılan ve onu hükümdarın bile üzerinde bir konumda gösteren üstün meziyetleri vurgulanmaktadır.

“Türk edebiyatında kahraman kelimesinin geçtiği ilk eser Seydi Ali Reis tarafından 1557 yılında kaleme alınan Mirat-ül Memalik’tir. (<https://www.nisanyansozluk.com>)” Dolayısıyla daha önceki dönemlerde, Güncel Türkçe Sözlük’te yer aldığı gibi, kahraman yerine yiğit, alp, bahadır; kahramanlık yerine de yiğitlik, alplık sözcüklerinin sıkça kullanıldığı görülmektedir. Türkçe Sözlük’te “yiğitlik; şecaat, kahramanlık, besalet, dilâverlik, yüz aklığı (TDK Sözlük, 2004, s. 811).” olarak; “yiğit; yeni yetişmiş genç, delikanlı. s. mert, şecî’, delîr, bahadır (TDK Sözlük, 2004, s. 811).” olarak tanımlanmaktadır.

Kahraman yerine kullanılan ve özellikle ilk Türk metinlerinden itibaren dikkat çeken bir diğer önemli sözcük ise alp sözcüğüdür. Türkçe Sözlük’te “alp; yiğit, kahraman, dilâver, cesur, pehlivan (TDK Sözlük, 2004, s. 23).” olarak tanımlanmaktadır. Alp kelimesi, ilk eserlerden itibaren kullanılan bir sözcük olması bakımından önemli olduğu gibi, Türk destanlarında yer alan en önemli kahraman olan alp tipini de ortaya koymaktadır.

Sözlüklerde yer alan tanımlardan hareketle kahraman için içerisinde bulunduğu toplumun yararına hareket edip, toplumu zor bir durumdan kurtarmayı başarak ön plana çıkmış ve toplumun güveni ile sevgisini kazanmış kimse genellemesini yapabiliriz. Kahramanın ortaya çıkabilmesi için toplum açısından bir tehlikenin varlığı gerekmektedir. Zor zamanlar ve tehlikeli, karmaşık durumlar kahramanların ortaya çıkmasını sağlamıştır, denilebilir. Kahraman, her türlü tehlikede kendi canını hiçe sayarak toplumu için mücadeleye devam edip, zafere ulaşan kişidir. Doğru bildiği yolda karşısına çıkan engeller onu yıldıramaz; o, her koşulda bir çıkış yolu bulabilir. Kahraman olmanın en önemli koşulu, şartlar ne olursa olsun, tüm sınırları zorlamaktır. Kahramanı sıradan insanlardan ayıran temel nitelik budur. Kahraman tüm sınırları zorlayarak bir çözüm, çıkış yolu bulmaya çalışır ve bunu yaparken başına gelebileceklerden dolayı korku duymaz, her şeye hazırlıktır. Bu uğurda canından bile vazgeçebilir.

Kahramanın kim olduğu sorusu yıllardır dile getirilmekle birlikte doğrudan kahramanı ele alan, kahramanlık kavramını ortaya koyan eserler oldukça sınırlıdır. Bu sınırlılığa

rağmen kahramanlık kavramı üzerine yapılan araştırmalarda, kavramın mitolojik, psikolojik, kültürel ve askerî boyutlarda farklı şekillerde ele alındığı görülmüştür. Bu çeşitlilikte kahramanlık kavramının önemini koruyarak ilk eserlerden günümüze dek ulaşması etkili olmuştur. Günümüzde de kahraman olabilmek önemli bir vasıf olarak değerlendirilmektedir. Kahraman, temelde kurtarıcı özelliğini daima korumuştur. Kahramanın her dönemde diğer insanlardan ayrılan üstün meziyetleri vardır. İlk eserlerden itibaren çok farklı coğrafyalarda gerek olağanüstü varlıklar gerek düşman topluluklar ile girişilen mücadelelerde yiğitlik göstererek millî ya da evrensel kahraman olmayı başarabilmiş birçok kahraman bulunmaktadır. Bu kahramanların hayatı ve giriştikleri mücadeleler incelendiğinde şaşırtıcı benzerliklerin varlığı dikkat çekmektedir. Mitolojik eserler ile destanlardaki bu benzerlikler düşünürler tarafından farklı hipotezlerle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu alanda Freud'un Psikanaliz yaklaşımından hareketle Otto Rank, Joseph Campbell ve Carl Gustave Jung özel çalışmalar ortaya koymuştur.¹

Otto Rank'ın mitolojiyi psikolojik açıdan yorumlayarak oluşturduğu “Kahramanın Doğuş Miti” isimli eserinde, mitolojik kahramanların hayatları incelenmiş ve dönemin ideal insanının özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Standart destan kahramanlarının benzer özellikleri şöyle sıralanmıştır:

Kahraman en seçkin anne babanın çocuğudur, genellikle kralın oğludur. Kökeninde, yasak ve engellere bağlı olarak, ilişkiye girmeme, uzun süreli kısırlıklar ya da ebeveynlerin gizli cinsel ilişkileri gibi zorluklar vardır. Hamilelik öncesinde veya sırasında bir rüya ya da kahin şeklinde bir kehanet ortaya çıkar; bu kehanet, onun doğuşu ile ilgili uyarıda bulunur ve genelde babayı (ya da onun temsilcisini) tehlikelerle tehdit eder. Genelde bir kutunun içinde suya bırakılır. Sonra hayvanlar ya da alt sınıftan birileri tarafından (çobanlar) kurtarılır ve dışı bir hayvan ya da mütevazı bir kadın tarafından emzirilir. Büyüdükten sonra seçkin ailesini oldukça becerikli bir şekilde bulur. Bir yandan babasından intikamını alır, diğer yandan kendini kanıtlar. Sonunda sınıf ve onurunu elde eder (Rank, 2018, s. 74).

¹ Mitolojik eserlerin psikolojik boyutundan ilk kez bahseden Wilhelm Wundt olmakla birlikte bu düşünceyi sistemli hâle getirerek psikanalitik ekolü kuran isim Sigmund Freud'dur (Rank, 2018, s. 9).

Rank'ın oluşturduğu döngüye göre kahramanın ilk mücadelesi doğum esnasında ya da doğumun hemen ardından hayatta kalabilme savaşı ile başlar. Bunu başaran kahraman belli bir yeterliliğe kavuşunca kendisini zor durumda bırakan şartlar ve kişilerle karşı karşıya gelir ve kaybettiği hayatını ve onurunu geri alır. Doğumdan önce ya da hemen sonrasında gösterilen bu başarı, kahramanın doğuştan gelen insanüstü özellikleri olduğu düşüncesini de ortaya çıkarır. O, doğuştan kahramanlık özelliklerine sahiptir, yaşadığı hayatın koşulları bu özellikleri daha da belirginleştirir. Daha çok inanışla ilgili mitlerde karşımıza çıkan bu döngü mitolojiden hareketle insanı anlama çabasının ürünüdür. Kahraman, mücadelesinden galip çıkarken hak ettiği sınıfa geri döner ve bunu yaparken çevrenin saygısını da kazanır. Rank, kahramanı anlatırken doğa süreçlerinin kişileştirildiğinden bahseder: “Yeni doğmuş kahraman denizlerden doğan güneştir, önce korkutucu bulutlarla yüzleşir, ama sonunda tüm engellere karşı zafer kazanır (Brodbeck, 1893/aktaran: Rank, 2018, s. 113).” Kazandığı bu zaferle dünyayı yeniden aydınlatmayı başarır.

Psikanaliz yöntemini esas alarak insan davranışlarını yorumlamaya çalışan psikiyatristler mitlerde anlatılan olaylar ve özellikle kahramanların geçirdikleri evrelerin insanın ortak bilinç dışında yer aldığı görüşünü savunmaktadırlar.

“Kahramanın Sonsuz Yolculuğu” (The Hero With A Thousand Faces) isimli eseri ile Joseph Campbell; kahramanlık kavramını mitoloji ve psikoloji ile ilişkilendirerek Sigmund Freud'un psikanaliz kuramından hareketle açıklamaya çalışmaktadır. Joseph Campbell'a göre “kahraman, herkesin içinde saklı duran, yalnızca bilinmeyi ve yaşama katılmayı bekleyen tanrısal yaratıcı ya da kurtarıcı imgenin sembolüdür. Kahraman, kendinden daha büyük bir amaç için yaşamını feda eden kişidir (Campbell, 2013, s. 51).” Yazar eserinin ön sözünde;

Elinizdeki kitabın amacı, pek de karmaşık olmayan bir örnekler yığını bir araya getirip kadim anlamın kendi kendine ortaya çıkmasını sağlayarak dinsel ve mitolojik figürler altında çarpıtılmış bazı gerçekleri aydınlatmaktır. Eski öğretmenler ne dediklerini bilirlerdi. Hele onların simgesel dilini okumasını bir öğrendik mi, öğretilerinin anlaşılması için bir derlemecinin yeteneğinden fazlasına ihtiyacımız yoktur. Fakat ilk önce simgelerin dil bilgisini öğrenmeliyiz ve ben, bu esrara bir anahtar olarak psikanalizden daha iyi bir araç bilmiyorum.

Psikanalizi konuya dair son söz olarak kabul etmesek bile, onun bir yaklaşım olarak iş görmesine izin verebiliriz. Buradan hareketle atılacak ikinci adım, dünyanın dört bir yanından bir dizi mitle halk hikâyesini bir araya getirmek ve simgelerin kendi adına konuşmalarına izin vermek olacaktır. Benzerlikler hemen gün yüzüne çıkacaktır; üstelik bunlar insanın gezegendeki binlerce yıllık ikameti boyunca yaşayageldiği temel gerçeklerin geniş ve şaşırtıcı biçimde değişmeyen bir ifadesini ortaya çıkaracaktır (Campbell, 2013, s. 9-10).

diyerek eseriyle ilgili en genel bilgiyi vermiştir. Campbell, her insanın kendi hayatının kahramanı olmasından hareketle, mitolojik eserlerde anlatılan olayların ve kahramanların yalnızca hayal ürünü olmadığını; insan psikolojisinin önemli dönemeçlerini bize aktarmaya çalışan birer unsur olduğunu dile getirmektedir. Kahramanın yaşadığı olay ne olursa olsun izlediği yolun benzer olduğu görüşündedir. Bu benzerlikleri de yolculuğu anlatırken farklı mitler ile halk hikâyelerinden verdiği örneklerle dile getirmektedir. Kahramanı, “genel geçerliği olağan insani biçimlerin yerel ve kişisel tarihsel sınırlamalarını çatışarak aşabilmiş olan kadın ya da erkektir (Campbell, 2013, s.30).” şeklinde tanımlayan Campbell’e göre kahramanın yolculuğu en genel anlamda üç aşamadan meydana gelmektedir: yola çıkış, erginlenme ve dönüş. Yazar bu döngüyü şöyle özetlemektedir:

Günlük kulübe ya da kalesinden yola çıkan mitolojik kahraman, macera eşğine çekilir, sürüklenir ya da kendi isteyerek ilerler. Orada, geçidi koruyan bir gölge varlıkla karşılaşır. Kahraman bu gizi alt edebilir ya da onunla anlaşp karanlığın krallığına canlı olarak gidebilir (kardeşle savaş, ejderle savaş; adak, tılsım) ya da rakibi tarafından katledilir ve ölüme sürüklenir (parçalanma, çarmıha gerilme). Öyleyse eşğin ötesinde, kahraman, bazısı onu şiddetlice tehdit eden (sınavlar), bazısı büyü yoluyla devam eden (yardımcılar), alışılmadık fakat tuhaf biçimde çekici güçler dünyasında yolculuk eder. Mitolojik çevrimin en alt noktasına gelince büyük bir sıkıntı atlatır ve ödülünü alır. (...) Son çaba dönüş çabasıdır. Eğer güçler kahramanı kutsamışsa, artık onların koruması altında ilerler (özel elçi); kutsamamışlarsa, kaçar ve takip edilir (dönüşümlerin, yola atılan engellerin görüldüğü kaçış). Dönüş eşğinde aşkın güçler geride bırakılmalıdır; kahraman korku krallığında yeniden ortaya çıkar (dönüş, diriliş). Getirdiği ödül dünyayı yeniler (iksir) (Campbell, 2013, s. 273-274).

Campbell'in mitolojik kahramanı döngü sona erdiğinde çok önemli bir görevi de yerine getirmiş olur: "getirdiği ödül ile dünyayı yenilemek." Kahramanın topluma ya da dünyaya sağladığı faydanın ne denli önemli olduğunu göstermesi bakımından "yenileme" ya da Campbell'in deyimiyile "iksir" sözcüklerinin kullanılması önemlidir. Kahramanın en önemli görevi, kendi yaşadığı dönüşüm sonucunda aldığı dersi çevresine de aktarmak ve onların da dünyasını yenilemek olur. Döngü sona erdiğinde kahraman ne denli değişmişse o oranda çevresini de değiştirmeyi başarmıştır.

Campbell, mitolojik kahramanın geçirdiği bu evreleri günümüz insanının da günlük yaşamında geçirdiğini psikanaliz kuramından hareketle açıklamaya çalışmakta ve burada yer alan bazı unsurların, yazara göre anahtarların, zamanla gizlenebileceğini belirtmektedir. Ona göre bir uygarlık mitolojiden çıkıp seküler bir bakış açısına geçtiğinde eski imgeler artık ya hissedilmez ya da bir ölçüde onaylanır. Ayrıca yazar bugünün kahramanı için bilimsel araştırma yöntemlerinin gelişmesiyle zamandışı simgeler evreninin çöktüğünü belirterek, artık büyük sınavın toplumun büyük zafer anlarında değil, kişisel umutsuzluğun sessizliğinde paylaşılacağını ve kahramanlığın burada ortaya çıkacağını dile getirmektedir. Burada kahramanın getireceği ödül, günümüz insanının umutsuzluğunun sessizliğinden gelerek bireyin dünyasını yenileyecektir.

Kahramanı psikolojik ve mitolojik yönden ele alan Carl Gustave Jung'a göre "insan doğumundan ölümüne kadar kendi yaşamının kahramanıdır. Mitolojilerdeki ataların çarpıştığı ejderhalar ve diğer yaratıklar insanın kendi beni ile mücadelesidir (Yavuzer, 2011, s. 194)." Görevini başaran kahraman arketipi insanoğlu tarafından sürekli yaşanmış bir deneyimdir. Bundan sonra da benzer şekilde yaşamaya devam edecektir. Halkın gözünde kahramanların her zaman iki yaratılışı olmuştur; biri insansı diğeri insanüstüdür. Daima canavar, yılan, cin vb. biçiminde görünen kötüyü yenen, halkını mahvolmaktan kurtaran güçlü insan ya da tanrı-insandan söz eder. Carl Gustave Jung'ın ortaya koyduğu "kahraman motifi, bireysel dönüşüm ile birlikte kurtarıcılık özelliklerini barındırır. Arayış durumundayken karşılaştığı zorlu sınavlar, ardından yaşanan olgunlaşma ve toplumu ya da insanlığı kurtarabilmek adına kendini feda etme gibi süreçlerden geçmektedir (Tecimer, 2006, s. 98)."

Kahraman ve kahramanlık ile ilgili görüşlerini “Sahip Olmak ya da Olmak” isimli eserinde ortaya koyan bir diğer isim Erich Fromm’dur. O, kahramanı “sahip olduğu şeyleri, evini, ailesini, yurdunu ve malını mülkünü terk ederek, bilinmeyene yönelen, yabancı yerlere gitmek cesaretini gösteren insandır (Fromm, 2003, s. 150).” şeklinde tanımlamıştır. Fromm’a göre kahramanlık, ‘sahip olma’ ile değil; ‘olma’ kavramıyla ortaya çıkmaktadır. Sıradan insanlar, sahip olmanın verdiği güven içerisinde yaşamayı tercih ederlerken, kahramanlar bilinmeyene atılmaktan korksalar da bu korkuya yenik düşmezler ve yola çıkarlar. Kahramanı diğer insanlardan ayıran temel özellik de bu vazgeçebilme davranışdır.

Kahraman üzerine çalışan isimlerden biri de Lord Raglan olmuştur. Lord Raglan Batı ve Orta Doğu kaynaklı destanları inceleyerek burada yer alan kahramanların ortak özelliklerini “Geleneksel Kahraman Kalıbı” ile 22 maddede ortaya koymuştur:

Geleneksel kahramanın hikâyesi:

- 1- Kahramanın annesi soylu bir bakiredir.
- 2- Babası bir kraldır ve
- 3- Baba çoğunlukla kahramanın annesinin yakın bir akrabasıdır, fakat
- 4- Kahramanın anne rahmine düşüş şartları olağan dışıdır ve
- 5- Kahraman aynı zamanda bir tanrının oğlu olarak kabul edilir.
- 6- Çoğunlukla baba tarafından, onu öldürme girişiminde bulunulur, fakat
- 7- Kahraman gizli bir yere gönderilir ve
- 8- Uzak bir ülkede onu evlat edinen bir aile tarafından büyütülür.
- 9- Kahramanın çocukluğu hakkında bize hiçbir şey anlatılmaz, fakat
- 10- Kahraman yetişkinlik çağındayken, gelecekte kral olacağı yere gider.
- 11- Kahraman; kral, dev, ejderha veya vahşi bir hayvana karşı kazandığı bir zaferden sonra,
- 12- Çoğunlukla kendisinin selefinin kızı olan bir prensesle evlenir ve
- 13- Kral olur.
- 14- Bir süre herhangi bir hadise olmaksızın ülkeyi yönetir ve
- 15- Kanunlar yazar fakat
- 16- Daha sonra kahraman tanrıların ve/veya halkının sevgisini kaybeder ve
- 17- Tahttan ve şehirden uzaklaştırılır.
- 18- Kahraman, esrarengiz bir şekilde ölümle tanışır,
- 19- Çoğunlukla bir tepenin üzerinde ölür.
- 20- Çocuklarından hiçbiri, eğer varsa, onun yerine tahta geçemez.

21- Kahramanın vücudu gömülmez, fakat buna rağmen

22- Kahramanın gömülü olduğu kabul edilen bir veya daha fazla kutsal mezarı vardır (Raglan, 1998, s. 126).

Joseph Campbell ile Lord Raglan'ın yapmış olduğu çalışmalar temelde benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte, Campbell kahramana daha çok mitolojik ve psikolojik açıdan yaklaşırken Raglan kahramanı biyografik açıdan ele almıştır. Her iki çalışmada da Türk destan kahramanları ile ortak noktalar var ise de aslında Türk destanları için ayrı bir çalışma yapılması gerekliliği dikkat çekmektedir. Türk destanları incelenirken öncelikle Lord Raglan'ın tasnifi esas alınmış, birçok destan bu tasnife göre incelenmiştir. İncelemeler sonucu görülen eksiklikler üzerine Türk destan kahramanları için farklı çalışmalar yapılmaya çalışılmıştır. Bu konuda Ülkü Kara Düzgün yapmış olduğu çalışmayla Türk destanlarında merkezî kahraman tipini 24 madde ile ortaya koymuştur:

1. Kahramanın doğumu önceden müjdelendir. (Çocuksuzluk motifi)
2. Kahraman olağanüstü şartlarda doğar. (Bu doğum ilahi bir oluşum sonucunda vuku bulur.)
3. Kahraman, Tanrı katından gönderilmiştir ve genellikle soylu bir aileye mensuptur.
4. Kahraman genellikle tek çocuktur. (Bazen en büyük ya da en küçük çocuk olarak da ortaya çıkabilmektedir.)
5. Kahramanın çocukluğu olağan dışıdır ve kısa sürede büyür. (Destanda kahramanın çocukluğu üzerinde uzun uzadıya durulmaz.)
6. Kahraman çocukluk döneminden çıktığını olağanüstü bir kahramanlık göstererek ispat eder.
7. Kahraman, kahramanlığını ispat ettikten sonra ad alır. Kahramana verilen ad kutsallık arz eder ve kutlu biri tarafından verilir.
8. Kahramanın fiziki gücü yaradılıştan itibaren olağanüstüdür ve zaman zaman yırtıcı hayvanlarla mukayese edilerek tasvir edilir.
9. Kahraman karşımıza yarı tanrı, ilk ata veya ilk insan olarak çıkabilir.
10. Türk destanlarında avcılık önemli bir meziyettir.
11. Kahraman daima ilahi güçler tarafından korunur. (Yardımcı eren tipi/aksakal tipi)
12. Kahramanın en önemli yardımcısı olağanüstü özellikleri olan atıdır.

13. Kahraman bir ülküyü gerçekleştirmek, yiğitliğini ispatlamak veya intikam almak için maceraya atılır.
14. Maceraya atılan kahraman yurdundan uzaklaşır.
15. Kahraman mücadelesinin büyük bir bölümünde veya en tehlikeli durumlarda genellikle yalnızdır.
16. Kahraman cesurdur. Kendisi ile denk güç ve yaradılıştaki olmayanlarla savaşmaz.
17. Kahraman kendisine düşman olan varlıklarla hatta gerektiğinde babası ile de mücadele eder.
18. Macerada birçok zorlukla karşılaşılır.
 - a. Olağanüstü varlıklar (Devler, canavarlar, cadılar vb...)
 - b. Kötü akrabalar ve yakınlar (Kardeş, eş, arkadaş vb...)
 - c. Ülkeyi yöneten kötü liderler.
 - ç. Sihir, entrika, hile. (Kahraman uykuya dalınca entrika ile karşılaşır.)
19. Kahraman mücadelesi esnasında yeraltı ve üstüne seyahatler yapar ve nadir de olsa bazı destanlarda ölüp dirilir.
20. Kahramana yardım eden olağan kişiler vardır.
21. Kahraman macerası esnasında evleneceği kız ile tanışır.
22. Kahraman maceradan döner.
23. Kahraman ölür.
24. Kahramanın ölümünden sonra ülküleri, soyundan gelenler tarafından devam ettirilir (Kara Düzgün, 2012, s. 11).

Dilek Çetindaş, “Yeni Türk Şiirinde Destan” isimli çalışmasında destanlardaki kahramanların hayatlarındaki benzer özelliklerden hareketle bir genelleme yapmakta ve kahramanların yaşamlarını şöyle özetlemektedir:

İnsan kahraman, çocukluk çağından itibaren özel olaylar yaşamaya ve sınanmaya başlar. Çocukluk dönemi, oldukça hızlı geçmekle birlikte, kahraman bu dönemde karanlıktadır. Tehlike içerisinde, engellenmiştir ya da silik bir hayata mahkûm edilmiştir. Doğduğu yerden, annesinden, ailesinden çoğunlukla babasının düşmanları ya da düşmanlığı nedeniyle uzaklaştırılır. Bu dönemde aynı zamanda merhametli varlıklarla da karşılaşır. Bir vahşi hayvan tarafından himaye edilebilir, bir yaşlı kadın tarafından iyileştirilebilir ya da bir köylü ailesi tarafından saklanabilir. Sıra dışı yeteneklere sahip olan çocuk, bilgelik ya da güç alanlarında, kendisinin farkına vardığında, ailesine dönmek ya da özünü keşfetmek konusunda

mücadeleye başlar ve dolayısıyla da sınanır. Doğduğu yere yeniden gelen kahraman, dünya düzenini sağlama gibi büyük amaçlar yanında iktidarı ele geçirme mücadelesine de girişebilir. Mevcut düzene yeni ve taze bir el ile dokunan kahraman, bozuk düzeni kırar ve alanını temizlemeye başlar. Düşman bazen canavar bazen baba, bazen komşu devletlerin orduları, bazen halkı sömüren bir düzen olarak karşımıza çıkar. Kahraman, bir dizi eylemi başarıp kahramanlık kültürüne eklemlendikten sonra, gücünü de yitirir. Destan kahramanının biyografik okumasındaki son olay, ölüm ya da ayrılık olarak belirir. Kahraman, kolektif şuurda ölümsüzlük kazanmakla birlikte, dünya üzerindeki rolünü de tamamlamış olur (Çetindaş, 2014, s. 52).

Destan dönemi kahramanları daha çok olağanüstü ve abartılı hayatlarıyla boy göstermişlerdir. Yaşanılan dönemin siyasi, ekonomik, askerî, coğrafi ve toplumsal şartları değiştikçe kahramanlık kavramına yüklenen anlamlar da bu ölçütler doğrultusunda değişime uğramıştır. Tüm bu değişimlerle birlikte daha önce de belirtildiği gibi kahraman unvanını alabilmek için bireyin belli değerleri üzerinde bulundurması beklenmektedir. Daha çok mitolojik açıdan yapılan çalışmaların yanı sıra birçok yazar, şair ve akademisyen de insanlığın ilk mücadelesinden günümüze kadar varlığını sürdüren bu kavram üzerine düşünmüş ve fikirlerini farklı çalışmalarla ortaya koymuştur.

Kâinat tarihini, kahramanların bir araya toplanmış biyografileri olarak nitelendiren Thomas Carlyle, “Kahramanlar” isimli eserinde, kahramanları zaman zaman “büyük adamlar sözü ile belirtmekte ve görevleri, meslekleri doğrultusunda bir sınıflandırma yapmaktadır (Carlyle, tarihsiz, s. 1).” Bu sınıflama doğrultusunda da kendisine göre kahramanlığı ile ön plana çıkan isimlerin kahramanlıklarından söz etmektedir. Ona göre putçuluk döneminde ortaya çıkan tanrı sıfatında kahraman (Odin), peygamber kahraman (Muhammed), şair kahraman (Dante, Shakespeare), rahip kahraman (Luther ve Knoxe), edebiyat adamı kahraman (Johnson, Rousseau ve Burns), kral kahraman (Cromwell ve Napolyon) olarak altı farklı kahraman tipi bulunmaktadır. Kahramanlığı “kâinat tarihinin kendisi kadar geniş, hudutsuz ve zengin bir konu (Carlyle, tarihsiz, s. 3)” olarak değerlendirmekte ve görüşlerini şöyle dile getirmektedir:

Kâinat tarihi, insanın bu dünyada başardığı şeylerin tarihi, esas itibarıyla yeryüzünde çalışıp çabalamış büyük adamların tarihidir. Büyük adamlar

insanların kılavuz, umumi insan topluluğunun yapmağa veya erişmeğe uğraştıkları şeyin modelcileri, modelleri ve geniş bir manada yaratıcılarıdır. Dünyada başarıldığını gördüğümüz bütün şeyler yeryüzüne gönderilmiş büyük adamlarda yaşamış düşüncelerin maddi neticeleri, ameli gerçekleşmesi ve vücutlanmasıdır. Korkmadan kabul edebiliriz ki bütün dünya tarihinin ruhu bu insanların tarihidir. Böyle bir konuya burada tam hakkını veremeyeceğimiz çok açıktır.

Bir tesellimiz şudur ki büyük adamlar –ne şekilde yanlarına yaklaşırsak yaklaşalım- meclisleri faydalı insanlardır. Bir büyük adamla yarım yamalak da meşgul olsak mutlaka bir şey kazanırız. O, bir canlı ışık çeşmesidir ki yanında bulunmak daima iyi ve tatlıdır; dünya karanlıklarını aydınlatan ve aydınlatacak olan bir ışık hem de kendi elimizde yakılmış bir lamba değil tanrı vergisiyle parlayan bir tabii meşale; dediğim gibi Tanrı vergisi sezgilerle, kahraman bir mertlik ve asaletle dolup taşan bir ışık çeşmesi. Bu çeşmenin aydınlattığı yerlerde bütün ruhlar iyi olduklarını hissederler. Hangi şartlar içinde olursa olsun bir zaman böyle insanların yakınından başıboş dolaşmaktan şikayetiniz olmayacaktır. Bu birbirinden hayli uzak memleket ve tarihlerden seçilen ve dış çehreleri itibarıyla her noktada birbirinden ayrılan altı kahraman sınıfı, dikkatle bakarsak bize birçok şeyler öğretecektir. Onları iyi görebilseydik dünya tarihinin iliği üzerine birkaç ışık çizgisi salmış olurduk (Carlyle, tarihsiz, s. 3).

Thomas Carlyle, birçok farklı görüşte olduğu gibi, kahramanların Tanrı vergisi özelliklerinin olduğunu belirtmektedir. Ona göre kahramanlar, dünya tarihine büyük katkı sağladıkları gibi; çevrelerine daima bir ışık demeti saçan, çevrelerini daima aydınlatan kişilerdir.

Kahramanlık kavramı üzerine düşüncelerini “Kahramanlık Kavramı ve Atatürk’ün Kişiliğinde Bu Kavramın Yeri (Trablusgarp, Çanakkale ve Sakarya’dan İzmir’in Alınışına)” adlı makalesinde dile getiren Prof. Dr. Mehmet Akif Tural, kahraman için şunları söylemektedir:

...

Kahraman veya alp, devlet veya milletin, vatan saydığı topraklardaki hürriyetine ve bağımsızlığına, kutsal bildiklerine saldırıldığında, hayatla bağı olan her türlü cazip unsurlara sırt çevirip, malını, rahatını, canını ortaya koyma iradesidir.

Kahramanlık; geçmişe karşı da geleceğe karşı da sorumluluk duyarak, kendine kendi iradesiyle özveri gösterme emrini vermektir. Cesaret kahramanlığın ön şartıdır. Cesur olmak yanında fedakârlık ve kararlılık, kahramanlığı ortaya koyan üç ana şart olmaktadır.

Alplık/kahramanlığı cinnetten ayıran vasıflar şuurlu cesaret olmasıdır. Nevrotik veya psikolojik bakımdan cesaret gibi görünen çılgınlıklar yapan insan ile kahraman arasındaki fark kafalarındaki hedefleridir. Kahraman, belirlediği bir hedefe, gayeye; kararlılık, fedakârlık ve cesaretle ulaşan insandır. Kahramanlar, millî benlik ve kimliğin timsali olan insanlardır...

Tabii zeminlerde alplık/kahramanlık gösterilemez, ihtiyaç da yoktur. Çaresizliğin başladığı yer ve zamanda, yılgınlığın ortaya çıkmaya ve yaygınlaşmaya yüz tuttuğu vakitlerde kahramanlar ortaya çıkar: Yılgınlık, çaresizlik, yüreksizlik artınca -o da bozgun hâline dönüşmesin diye- bir cesaret, yılmazlık, çaresizlik ve ümitsizliğe karşı çıkış örneği olarak kahramanlar, kendilerini öne atarlar. Bu öne atış, ruhen hazırlığı bulunan şuurlu bir cesaret, bedenî arzulardan şuurlu bir şekilde vazgeçiş hâlidir (Tural, 1994, s. 697)...

Kahramanın kim olduğu sorusu üzerine düşünen bir başka isim Prof. Dr. Sadık Tural'dır. Kahramanın; cesur, fedakâr, ve kendini milletine vakfetme gibi özelliklerini ifade ettikten sonra onun cinsiyetinin olmadığını söyler ve fikrî anlamda da kahramanların ortaya çıkması gerektiğini vurgular.

Kahraman; gözünü, sözünü, kulağını, aklını doğrunun emrine verdiğini ilan etmekten çekinmeyen insan. Kahraman, vücudunun bir tek organını veya organlarını değil, canını doğru kabul edilen yolda ortaya koyan insan... Malından, gençliğinden, hayallerinden, beklentilerinden, ulaştıklarından, ulaşma ihtimali bulunanlardan vazgeçerek, ortaya düşüp canıyla bir doğruyu yaşatmaya çalışan insan, kahraman... Cinsiyeti ve yaşı yok kahramanın: Erkek de olur, kadın da, çocuk da olur, yaşlı da.

...

Kahraman, beslenen değil; aklı, yüreği ve eliyle başkalarını besleyendir. Kahraman, şöhret ve dünyalık peşinde olanlar arasından seçmeye çalıştığımız değil; imanı, irfanı, bilinci, bilgisi ve yiğitliğiyle özlenen, özlemle beklenendir (Tural, 2006, s. 28)...

Bu düşünceler bilimsel bir araştırma sonucu olmaktan ziyade milletimizin geçirdiği savaş yıllarının ardından bağımsızlık uğruna savaşan ve çoğu adsız olan kahramanlar ile iç güvenlik harekâtında görev alarak gazi ya da şehit olan kahramanlarımıza ithafen yazılmış düşüncelerdir. Bununla birlikte kültürümüzde kahramana yüklenen anlamları ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Kahraman için ortaya konan bu vasıflar kahramanın yalnızca savaş gücünü değil aynı zamanda ahlaki yapısını da ortaya koymaktadır.

Türk milleti açısından kahramanın kim olduğu sorusunun yanıtını vermeye çalışan bir diğer isim Şevket Süreyya AYDEMİR'dir. Didaktik özellik taşıyan “Kahramanlar Doğmalıydı” adlı eserinde kahramanların özelliklerini şöyle belirtmektedir:

Kahramanlar, toplumun ulularıdır. Kahramanların şahsında toplum; kendi inançlarına, kendi ideallerine şekil verir ve insanlar, tarih öncesinden beri kahramanlar beklemişlerdir. Çünkü kahraman, toplumun ümit ve özlemlerinin bir nevi sözcüsüdür. Kahramanda toplum, bu ümit ve özlemlerinin dile geldiğini görür. Bunun için de onu ululaştırır. Baş tacı eder ve ona bağlanır. Evet, kahramana insanlar tarih öncesinden beri özlem çekmişlerdir. Ama tarih öncesinin ilkel şartları ve insanoğlunun, tabiat güçleri karşısındaki mutlak tutsaklığı, bu ilkel topluluklarda “insanüstü” tiplerin doğmasına imkân veremezdi. Bunun için de insanlar, bekledikleri kurtarıcıyı hayallerinde yaşatarak, ona tapmışlar, ondan ümit ve korunma dilemişlerdir. Tarih öncesi Tanrılar gibi...

Fakat toplum biraz daha gelişince, örneğin insanlık tarihinin ilkçağ uygarlıklarında bu Tanrılar ve Tanrıçalara insanlar, her toplumun kendi hayal gücüne ve iklim şartlarına göre, insanüstü olmanın bütün niteliklerini yakıştırmışlardır. Örneğin eski Yunanistan'da ya kahramanlar tanrılaştırıldı ya tanrılar birer kahraman hâline getirilerek, insanoğlu kendi ideallerini, onların efsanelerinde aramaya çalıştı. Daha sonraları ise bu gerçek kahramanlar veya hayal âlemi yaratıklar, toplumla beraber gelişerek, çağdan çağa, ulular, peygamberler ve cihangir fatihler şeklinde varlıklarını devam ettirmişlerdir.

Kısacası insan, daima kahraman bekler ve kahramanını bulunca, kahramanına bağlanır. Onun şahsında kendi kişisel varlığının üstüne çıkarak, onu kendisinin yücelmiş ve kendisini ondan bir parça sayar (Aydemir, 1974, s. 7-8).

Kahraman olmanın ilk ve değişmez şartı, koşullar nasıl olursa olsun, tüm sınırları zorlamaktır. Kahraman; gözünü budaktan sakınmayan, cesur, korkusuz, ileri görüşlü ve

ulusal ya da evrensel ölçüde bir başarı gösterebilmiş kişilere verilen en önemli unvan olarak kabul görmektedir. Kahramanlar ilk eserlerden itibaren, özellikle Tanzimat Dönemi'ne kadar, giriştikleri fiziki mücadeleler ile bu sıfatı kazanmış mert kimseler olarak görülmektedir. Elbette aynı zamanda olumlu kişilik özellikleri ile topluma örnek teşkil etmektedirler.

Kahramanlık kavramı her millet için olmazsa olmaz unsurlardan biri olarak aynı zamanda milletlerin kültür ve edebiyat hayatında da önemli bir yere sahiptir. İlk eserler olan destanların büyük çoğunluğu bir kahramanın hayatı çerçevesinde anlatılan olaylar bütünü olarak ortaya çıkmıştır. Destan sahibi her milletin, kendi adına destanlar söylettirecek büyüklükte kahramanlıklar ortaya koymuş büyük insanları mevcuttur. Bu kahramanlar; güçleri, yiğitlikleri, ortaya koydukları azimli mücadeleleri, zaferleri ve başarıları ile toplumlarına sadece ortaya çıktıkları dönemde değil günümüze değin örnek olmayı başarmışlardır. Dolayısıyla yalnızca kendi döneminin kahramanı olmayıp, her dönemin kahramanı olmayı başarabilmiş, âdeta simge kişilik olmuş kahramanlar hâline gelmişlerdir. Mitolojiden günümüze kadar farklı türdeki birçok eserde işlenmiş bir kavram olan kahramanlık; değişen toplumsal, siyasi, askerî, ekonomik koşullar doğrultusunda dönem dönem yeni özellikler kazanırken bazı özelliklerinden de sıyrılmıştır. Her dönem, yaşanan koşullar doğrultusunda ihtiyacı olduğu kahramanı ortaya çıkarmıştır, denilebilir. Bununla birlikte kahramanın temel özellikleri her dönemde ve her koşulda benzer şekilde dile getirilmiştir.

Kahraman, kendisinden önce milletini, içinde yaşadığı toplumu düşünerek şahsi çıkarlarını geri plana atmayı başarabilmiş kimsedir. Onun için bireysel ihtiyaçlarından önce milletin ihtiyaçları gelmektedir. Kahraman, toplumun refahı için kendi refah ve rahatından hiç düşünmeden vazgeçen kişidir.

Kahraman korkusuzdur. Şahıslar ya da olaylar onu doğru bildiği yoldan alıkoyamaz. Gerektiğinde mücadelesi için sahip olduğu maddi ve manevi her şeyi hatta canını ortaya koymaktan ve bu uğurda canını vermekten çekinmez. Kahraman, gösterdiği cesareti ile yanındakilere de örnek olan kimsedir.

Kahraman, mücadele ve savaş konusundaki donanımı ile olduğu kadar zekâsı ve bilgisi ile de en zor durumlarda mutlaka bir çıkış yolu bulabilen kişidir.

Kahraman, doğru sözlüdür. İçinde bulunduğu şartlar ona zarar verecek düzeyde de olsa, doğruyu söylemekten çekinmez.

Kahraman, her türlü olumsuzluğa karşı mücadeleye devam etme gücünü ve sabrını gösterebilen kişidir. Engeller ne kadar zor olursa olsun yolundan asla dönmez.

Kahramanın başardıkları normal bir insan kapasitesinin çok üzerindedir. O, normal insanların cesaret edemeyeceği durumlara müdahale eden kimsedir.

Kahraman, yalnızca içinde bulunduğu anı değil geçmişi ve geleceği hesaba katarak, bugünü değiştirirken yarını şekillendiren kimsedir.

Kahraman, etik değerlere bağlı ve herkese karşı adil olmayı başarabilmiş kimsedir. Dolayısıyla kahramanlar toplumun büyük kesiminin sevgi, saygı ve güvenini kazanmışlardır.

2.2. Tanzimat Dönemi'ne Kadar Kahraman ve Kahramanlık

Kahramanlık kavramının, ulaşılabilen ilk eserlerden itibaren, Türk edebiyatında en çok işlenen konulardan biri olduğu görülmektedir. Kahramanlığın Türk milleti için bu denli önemli olmasının nedeni, Türklerin tarih sahnesine akıncı olarak ortaya çıkmasıdır. Kuvvet ve hareketin daima ön planda olduğu böyle bir yaşam tarzında kahramanlık, önemini sürekli korumuştur. Kahraman, gerek şiirde gerek nesir eserlerde belli özellikleri taşıyan kimseleri temsil etmesi nedeniyle tip olarak karşımıza çıkmaktadır. Dilek Çetindaş, “Yeni Türk Şiirinde Destan” isimli çalışmasında “kahraman fonksiyonel olduğu için, karakter değil tip hâlinde bulunmak durumundadır (Çetindaş, 2014, s. 50).” ifadesine yer vermektedir. Yaşanılan dönemin şartları değiştikçe kahraman özelliklerini taşıyan tipin özelliklerinde de değişiklikler olmuştur. Mehmet Kaplan, genel olarak tiplerle ilgili “Türk tarih ve edebiyatında umumiyetle, her medeniyet devresi ve her sosyal tabaka, kendisini temsil eden belli tipler doğuruyor. Bir medeniyet devresinden başka bir medeniyet devresine geçince, edebî eserlerdeki tipler de değişiyor (Kaplan, 2014c, s. 6).” ifadesiyle bu değişimin önemini belirtmektedir. Bu durum, temelde kahraman olmak için gerekli özellikleri kendisinde barındıran tiplerin, değişen koşullara göre bazı özelliklerden sıyrılıp, yeni medeniyet dairesinin gerektirdiği birtakım yeni özellikler kazanmasını sağlamaktadır. Bu değişiklikler hiçbir dönemde

kökten olmamıştır, Mehmet Kaplan'ın belirttiği gibi, “süreç içerisindeki devamlılık her zaman sağlanmıştır (Kaplan, 2014c, s. 6).”

İslamiyet öncesi destan döneminde alp tipi ile karşımıza çıkan kahramanlar İslami devir Türk toplumunda İslam düşüncesi ile birlikte alp-eren, Fuad Köprülü'nün adlandırmasıyla alp-gazi, Mehmet Kaplan'ın adlandırmasıyla gazi tipi ile karşılanmıştır. Gazi tipi, alp tipinin devamı olmakla birlikte özellikle inanışla ilgili unsurları taşıması bakımından farklılıklar göstermektedir. Tanzimat Dönemi ile birlikte edebiyatımızda çok farklı tipler ortaya çıkmıştır. Yenileşme çabasına rağmen çöküşe giden imparatorluk, Balkan Savaşları ile yaşanan ciddi toprak kayıpları, I. Dünya Savaşı ve en sonunda büyük bir zaferle sonuçlanan Kurtuluş Savaşı ile millet uzun süren bir mücadele dönemi yaşamış ve bu mücadelelerde gösterilen kahramanlıklar dönemin eserlerinde kendisine yer bulmuştur. Dolayısıyla Tanzimat sonrası kahraman kimliğini yalnızca bir tip ile açıklamaya çalışmak oldukça zordur. Değişen medeniyet dairesi, Batı'ya yönelerek her alanda yenileşme çabası, uzun süren savaşlar ve değişen devlet anlayışı ile eserlerdeki çeşitlilik de artmıştır. Kahramanın mücadelesi; zihinlerde, gazetelerde, dergilerde olduğu kadar savaş meydanlarında da devam etmiştir. Devletler için çok da uzun sayılamayacak bir zaman diliminde her alanda çok büyük değişimler ve gelişmeler yaşanmıştır. Bu durum, dönemin tüm edebî eserlerinde kendisine yer bulurken kahraman unvanını alabilen farklı tiplerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

İlk eserler olan destanlardan Tanzimat Dönemi'ne kadar, kahramana hangi anlamların yüklendiğini ortaya koyabilmek adına önce kahramanlıkları ile ön plana çıkarılan alp tipi ile gazi tipinin özelliklerini ortaya koymak gerekmektedir. Bahaeddin Ögel; Türk devletlerinin dayandıkları ana prensip ve düşüncelerden birisinin alplık ve şecaat olduğunu şu ifadelerle ortaya koymaktadır:

Alp ile alplık anlayışı, Türk toplulukları ile Türk devletlerinde çok büyük bir yer tutmuştur. Ordu ve askerlik, bu anlayış ve inanış üzerine kurulmuştur. Türk devletlerinin dayandığı tek güç ordu ile alplık ve şecaattir. ‘Alp’ sözünün manası, alp olan kişi sadece bir savaş makinası değil gelişmiş ve olgunlaşmış bir ruha sahip olan kişi demektir. Alp adı Uygur yazılarında alplık unvanını veya alp adını alabilmiş olmak da büyük bir üstünlük sayılıyor. Sonradan verilmiş gazi unvanı gibi bir ad ve unvan gibi görülüyordu (Ögel, 1982, s. 245).

“Çeşitli Türk lehçelerinde ‘alpagu’, ‘yılıpagu’, ‘alpavut’ ve ‘alıp’ biçimlerinde kullanılan alp sözcüğü (Mengi, 2000, s. 204)”, Türkçede “kahraman, yiğit, dilâver, cesur, pehlivan (TDK Sözlük, 2004, s. 23)” anlamlarına gelmektedir. Oğuz lehçesinde alp kelimesiyle birlikte “düşmanın savaş saflarını söken, yaran anlamında ‘sökmen’ ve ‘batur’ kelimeleri de kullanılmıştır (Demirel, 1995, s. 53).” Kullanılan kelimeler kahraman için olmazsa olmaz özellikleri ortaya koyar niteliktedir. Kahraman her şeyden önce iyi bir savaşçıdır ve karşısındaki düşman kim olursa olsun mutlaka zafere ulaşır. Garipname’de kahramanın dokuz temel özelliği şöyle dile getirilmektedir: “Alp kişide sağlam yürek, pazu kuvveti, gayret, iyi bir at, özel bir giysi, iyi bir kılıç, süngü, yay ve kader birliği ettiği bir arkadaş olmak üzere dokuz şey gereklidir (Yardımcı, 2002, s. 150).” Alp tipi yaşanan hayatın ideal tipini ortaya koymaktadır. “Türkler yerleşik köy ve medeniyet safhasına geçmeden önce yüzyıllar boyunca ‘atlı-göçebe medeniyeti’ denilen bir medeniyet tarzı içinde yaşamıştır (Kaplan, 2014c, s. 12).” Bu yaşam tarzında kuvvet önemli bir yere sahiptir. İlk Türk topluluklarında, Dede Korkut Hikâyelerinde bahsedildiği üzere, çocuklara isimleri doğduklarında değil, belli bir başarı gösterdiklerinde yaptıkları iş ve gösterdikleri başarı ile uyumlu olacak şekilde verilmektedir. Bu özellik bile cesaret ve kuvvetin sosyal hayat içerisinde olmazsa olmaz unsur olduğunun göstergesidir. Dolayısıyla destanlara konu olan birçok kahramanın ya da Türk tarihinde yaptıkları savaşlar ve devlet yönetim şekilleriyle âdeti kahraman olarak nitelendirilen birçok kağan ile beraber Yenisey mezar taşlarına göre adı bilinmediği hâlde halktan insanların bile alp tipinin özelliklerini taşıdığı görülmektedir. Yenisey mezar taşlarında “erlik erdemi” ifadesi çokça kullanılmaktadır. Bir kişinin “erlik erdemi”ne sahip olmasının kahramanlık ve cömertlik göstermesi ile alakalı olduğu değerlendirilmektedir. Mehmet Kaplan bu durumu; “Erlik erdemi, ferdi bir kıymet gibi gözükmekle birlikte aslında, sosyal bir değerdir. Fert, ili için para kazanıyor ve savaşıyor. Buna göre il, ferdi değerlendiren ve kahramanlığa sevk eden üstün, kutsal bir varlıktır (Kaplan, 2014c, s. 32).” diyerek ferdin toplum içinde kendiliğinden kahraman olmaya yönlendirildiğini belirtmektedir. Göçebe için erdem; ailesine, aşiretine bağlılık ve kahramanlıktır. “Kahraman için düşman öldürmek en büyük erdemdir. Bir kişi ne kadar insan öldürürse mezarına o sayıda balbal dikilir (Kaplan, 2014c, s. 33).” Kahramanlığı o öldükten sonra da yaşamaya devam eder. İsmi unutulsa da yaptıkları unutulmaz ve gelecek kuşaklara örnek olmaya devam eder.

Alp tipinin en somut ve bâriz örneği Oğuz Kağan'dır. "Oğuz Kağan Destanı tarihî bir hadiseden çok, atlı-göçebe medeniyetinin hayat karşısında aldığı tavrı, hayat felsefesini ve ideal insan tipini temsil eden bir eserdir (Kaplan, 2014c, s. 13)." Oğuz Kağan cesur, savaşçı ve kendine güvenen biri olarak anlatılmaktadır. Onun en büyük amacı dünyayı kendi hâkimiyeti altına almaktır.

Alp tipi yalnızca destanlarda değil, koşuk ve sagularda da kendisine yer bulmuştur. Bazen önemli bir devlet adamı için bazen de ismi bilinmeyen kahramanlar için koşuk ve sagular söylenmiştir. Cesaret ve mücadeleye hazır olma devlet yöneticilerinden halka kadar herkesin yeri geldikçe ortaya koyduğu bir davranış biçimidir.

Türk milletinin kahramanlık anlayışı yalnızca edebî metinlerle sınırlı değildir. Göktürk Yazıtları'nda Bilge Kağan'ın yaptığı seferler ve devleti nasıl bir araya getirdiği kendi ağzından aktarılmakta ve onun tüm Türk boylarını bir araya getirerek, geniş bir mekâna ve kitleye hâkim olduğu anlatılmaktadır. Onun gösterdiği irade ve kahramanlıklar Oğuz Kağan destanındaki olaylarla da benzerlik göstermektedir. Mehmet Kaplan, Bilge Kağan ile Oğuz Kağan arasındaki benzerliklere dikkat çekerek, bu benzerlikleri şöyle yorumlamaktadır:

Bir kahramanın yapmış olduğu savaşlarla geniş bir mekâna ve insan kitlesine hâkim olduğunu anlatan bu satırlar, bize Oğuz Kağan'ı hatırlatıyor. Yalnız burada bahis konusu olan kahraman, efsanevî bir tip değil, tarihî bir şahsiyet; hâkim olduğu yerler de müphem destan mekânı değil, belli ve muayyen yerlerdir. Şahsın ve mekânın belirli oluşu, bu satırları destanî olmaktan çıkararak tarihî yapmaktadır. Fakat kudret iradesi ve geniş bir mekâna sahip olma fikri bakımından, Oğuz Kağan ile Bilge Kağan arasında hiçbir fark yoktur. Bu benzeyiş, bize destan ile tarihin hemen hemen aynı davranış tarzının ve hayat görüşünün ifadesi olduğunu gösterir (Kaplan, 2014c, s. 36).

Bu bakımdan destanlarda dile getirilen durumların Türk kültür hayatında karşılığı olduğu ve dolayısıyla edebî eserlerde yer alan kahramanlıkların doğrudan yaşamın içinden geldiği söylenebilir. Göktürk Yazıtları'nda Bilge Kağan, Kül Tigin, Tonyukuk gibi devlet kuran, yöneten kahramanların yaptıkları anlatılırken Yenisey mezar taşlarında adı sanı bilinmeyen kahramanların başarıları anlatılmış, hatıraları gelecek nesillere aktarılmaya çalışılmıştır. Kahraman, toplumun her sınıfında bulunmaktadır.

Savaşta orduyu sevk ve idare eden kağan ve beyler de göçebe kültürde yaşarken şartlar gerektirdiğinde halktan insanlar da kahramanca hareket etmekten kaçınmamışlardır.

Türklerin yavaş yavaş İslamiyet ile tanışmaya başlamasıyla birlikte kahramanlıklarıyla ön plana çıkan alp tipinde de bazı değişiklikler gözlenmeye başlamış ve alp tipi zamanla gazi tipine dönüşmüştür. Bu dönüşümde şüphesiz en önemli etken dindir. Eski Türklerdeki cihan hâkimiyeti düşüncesi İslamiyetle birlikte cihat anlayışına dönüşmüştür. Elbette bu geçiş bir anda olmamıştır. Geçiş dönemini bize göstermesi bakımından Kutadgu Bilig, Dîvânü Lugâti't-Türk ve elbette Dede Korkut Hikâyeleri büyük önem taşımaktadır.

Türk edebiyatındaki ilk siyasetname özelliği taşıyan Kutadgu Bilig insana her iki dünyada kutlu olmak için gererken yolu göstermek amacıyla yazılmış bir eserdir. “Eserde Kün-togdı, Ay Toldı, Ögdülmiş ve Ogdurmuş üzerinden adalet, akıl, saadet ve akıbet kavramları anlatılmaktadır (Arat, 2007, s. 25).” Döneminin ideal insanını ve yaşam şeklini anlatma çabası içerisinde olan Yusuf Has Hacıp eserinde alp, kahraman, askerlik, savaş ile ilgili konulara da yer vermiş ve bazı beyitlerde bu kavramların öneminden söz etmiştir. Özellikle ordu ile komutanların ve devlet yöneticilerinin nasıl olması gerektiğini dile getirdiği bölümlerde bu kavramlar öne çıkmıştır. Hükümdarın sahip olması gereken nitelikler içerisinde cesur, kuvvetli, bilgili, cömert, sabırlı ve bunların sonucunda bir kahraman olmak önemli bir yere sahiptir. Türk devletinin yönetim anlayışında hükümdar, yalnızca oturduğu yerden emir vererek düzenleme yapan kişi değil, aynı zamanda verdiği emirleri ilk kendi uygulamaya başlayan ve her türlü mücadelede en başta yer alan kişidir. Bilgili ve adaletli olmak en önemli özellikleri arasındadır. Bilginin öneminin her fırsatta dile getirildiği eserde kahramanlık vasfına da sahip olan hükümdarların aynı zamanda bilgi sahibi de olmaları gerektiği vurgulanmaktadır:

“Acunu tutmak için insana anlayış gerek,
Halka egemen olmak için hem akıl gerek, hem yürek
(Dilaçar, 2016, s. 84)”

Eserde, hükümdarların bilgili ve erdem sahibi kimseler olması gerektiği; doğru yasaları kurup, bu yasaların uygulanmasını sağlayarak, ülkede adaleti tesis etmelerinin önemli görevlerinden biri olduğu belirtilmektedir:

“Bilgi kimde olmuşsa dünya beylerinin

İyi yasa koyan yeğ kişiler (onlar olmuştur) (Dilaçar, 2016, s. 86)”

Kutadgu Bilig’de daha önceki eserlerden farklı olarak, kılıç ile kazanılan zaferler sonucunda kurulan devletlerin devamlılığının; bilgi, akıl, adalet, erdem gibi anlayışlar doğrultusunda oluşturulacak sistem ile yani kalem ile sağlanabileceği vurgulanmaktadır:

vezir bir ikinci sü başlar ‘alem

birisi kılıç tuttu birisi kalem (2418)

...

kılıç birle aldı kör il alguçı

kalem birle bastı ol il başguçı(2425)

kılıç birle alsa bolur terk ilig

kalem bolmağınça basumaz elig (2426)

...

(Arat, 2007, s. 255- 256)

A. Dilaçar, Kutadgu Bilig’deki hükümdar anlayışını şöyle yorumlamaktadır:

O, dengesi tam olan üç ayaklı bir oturmakta yer almış yargıçtır; yanında kılıç, acı ot ve şeker vardır. Kılıcıyla yargılar, suçlulara acı ot içirir, haksızlığa uğramış olanların hakkını arar ve şekerle onların gönlünü alır. Bey (ilig), bey olarak ve beylikle doğar. O, hem kılıç, hem kalem adamıdır, askerdir, bilgindir. Kutadgu Bilig’e göre ‘Yurdu alan onu kılıçla almıştır, yurdu tutan da onu kalemle tutmuştur’ (Dilaçar, 2016, s. 149).

Bu bilgiler doğrultusunda hükümdar, ordu komutanı, vezir gibi halka liderlik eden kimselerin cesur, güçlü, adil, cömert olduğu kadar aynı zamanda bilgi ve erdem sahibi birer kahraman olması beklendiği söylenebilir. Kahramanın cesur, güçlü, adil, cömert gibi özelliklere sahip olması gerektiği İslamiyet öncesi eserlerde de benzer şekilde işlenmiştir. Bununla birlikte Kutadgu Bilig’te kahramanlık anlayışına yeni bir bakış açısı getirilmektedir: Kahramanın bilgi sahibi olması ve mücadelesinde bilgiyi en kuvvetli silahlar içerisinde kullanması. Bu durum kahramanların yalnızca kılıç değil, aynı zamanda kalem ile de mücadele etmeleri gerektiğini ortaya koymaktadır. Kahramanın bu özelliği, Kutadgu Bilig sonrası eserlerde çok fazla vurgulanmasa da, özellikle Tanzimat sonrası eserlerde çokça ele alınmış ve kalem kahramanlığı fikrinin benimsenmesini sağlamıştır.

İslami dönem eserlerine geçiş aşamasında kabul edilen, Kaşgarlı Mahmut tarafından hazırlanan ve Türk dili, edebiyatı, kültürü, yaşamı için de oldukça büyük bir önemi olan bir diğer eser Dîvânü Lugâti't-Türk'tür. Eser Türk dilinin ilk sözlüğü olmakla birlikte aynı zamanda antoloji özelliği de göstermektedir. Sözlü ürünlerin ilk kez düzenli bir şekilde yazıya aktarılması bakımından büyük önem taşıyan eserde, kahraman ve kahramanlık ile ilgili farklı sözcükler açıklanmaktadır. Eserde, kahraman için kullanılan başlıca kelimeler; alp, alpagut, sökmen, tıgrak kelimeleridir. Bu kelimeler, kısaca açıklanarak, kelimelerin geçtiği eserlerden örnekler verilmiştir. Kahraman yerine kullanılan ilk kelime alptır. Dîvânü Lugâti't-Türk'te şöyle açıklanmaktadır:

Alp: Yiğit. “Alp yağda alçak çoğda: Yiğit düşman karşısında, yumuşak huylu adam savaşta belli olur.” Şu parçada dahi gelmiştir:

Alp Er Tonga öldi mü
Issız ajun kaldı mu
Ödhlek öçin aldı mu
Emdi yürek yırtılır.

“Alp Er Tonga öldü mü?
Kötü dünya kaldı mı?
Felek öcünü aldı mı?
Şimdi yürek yırtılır.” (Atalay, 1985I, s. 41)

Kahraman için kullanılan alpagut kelimesi şöyle açıklanmaktadır:

Alpagut: Tek başına düşmana saldıran, hiçbir yandan yakalanmayan yiğit. Şu parçada dahi gelmiştir:

Budhraç yeme kudurdu
Alpagutın adlırdı
Süsin yana kadırdı
Kelgelimet irkeşür

“Budhraç yine kudurdu, yiğitlerini ayırdı, askerini yine döndürdü; gelmek için toplaşıyorlar.”

(Yabaku oymağının Beyi olan Budhraç yine askeriyle döndü, yiğitleri seçti, gelmek için toplandı.) (Atalay, 1985I, s. 144).

Dîvânü Lugâti't-Türk'te, yiğitlik kelimesinin açıklaması da yapılmıştır:

“Yigitlik: Yiğitlik, gençlik. Bundan alınarak, ‘esiz anıñ yigitliğı’ denir ki, ‘yazık onun yigitliğine’ demektir (Atalay, 1985III, s. 51).”

Yiğitlik kelimesinin ardından açıklanan yürekli kelimesi de cesaret açısından kahramanlıkla ilişkilendirilebilir.

“Yürekliğ: Yürekli. ‘yürekliğ er: yüreği pek, cesur adam (Atalay, 1985III, s. 52).”

Benzer şekilde yüreklendi kelimesi de kahramanlık ile ilişkilendirilerek açıklanmıştır.

“yüreklendi: ‘er yüreklendi: adam cesaret gösterdi, yigitlendi’ (Atalay, 1985III, s. 115).”

Sökmen kelimesi de kahraman yerine kullanılmakta ve Dîvânü Lugâti’t-Türk’te şöyle açıklanmaktadır:

“Sökmen: Yiğitlere verilen bir san’dır; ‘savaşta sırayı söken, kıran kişi’ demektir. Bu, ‘sökti nengni” sözünden alınmıştır, ‘bir şeyi söküp attı’ demektir (Atalay, 1985I, s. 444).”

Dîvânü Lugâti’t-Türk’te, sökmen kelimesinden türeyen sökmenlendi kelimesi de açıklanmaktadır:

“Sökmenlendi: ‘er sökmenlendi: adam kahramanlaştı, kendini kahramanlardan saydı’ (Atalay, 1985II, s. 278).”

Kahraman için kullanılan bir diğer kelime, tıgrak kelimesidir ve “tıgrak er” olarak, “yiğit adam” şeklinde açıklanmıştır.

Tıgrak: “Tıgrak er: dıyrak, yılmaz, yiğit adam.” Şu parçada dahi gelmiştir:

Ograk eri tıgrak yemi anıñ oglak

Süti üze sagrak yeri takı aglak

“Oğrak boyunun adamları yılmaz yigittir; yedikleri oğlaktır, süt kabının üzerinde sürahileri bulunur, yerleri de çoraktır.”

(Oğrak boyu adamları yigittir, yemekleri oğlaktır, kımız kabının üzerinde her zaman bir tas bulunur; bununla beraber toprakları kısırdır.) Onları yigitlikle, seleklikle (cömertlikle) anıyor (Atalay, 1985I, s. 468).

Tıgrak kelimesinden türeyen tıgraklandı kelimesi “yigitlik gösterdi” olarak açıklanmış ve kelimenin geçtiği örnek parçaya yer verilmiştir:

Tıgraklandı: “er tıgraklandı: adam yigitlik gösterdi, yigitlendi” (tıgraklanur-tıgraklanmak). Şu parçada da gelmiştir:

Tıvraklanıp segirtti

Erin atın yögürtti

Bizni kamuğ anğıttı

Andağ süge kim yeter

“Yiğitlenip seğırtti; askerini, atını koşturdu; bütün bizi şaşırttı; böyle askere kim dayanır?”

(Savaşta saldıran bir adamı anlatarak diyor ki: O, yiğitlik gösterdi, bizim üzerimize atı ve adamıyla saldırdı, yaptığı işle bizi hayrete düşürdü. Böyle bir askere kim karşı koyabilir?) (Atalay, 1985II, s. 274).

Dîvânü Lugâti't-Türk'te, kaytargan kelimesinin açıklamasında da yiğitliğe yer verilmiştir:

“Kaytargan: ‘Bu alp ol yagını kaytargan.’ : Bu, düşmanı kaçırın yiğittir (Atalay, 1985I, s. 517).”

Dîvânü Lugâti't-Türk'te, kahramanlık ile ilişkilendirilebilecek birçok kelime ve farklı kelimelerin açıklamalarında yer verilen birçok atasözü bulunmaktadır. Bu durum kahramanlık kavramının Türklerin sosyal hayatı ve kültürü içerisinde ne kadar önem taşıdığını da göstermektedir. Koşullar değişse de kahramanlık anlayışı toplum içerisindeki yerini ve önemini korumaktadır.

İslami döneme geçiş özellikleri göstermekle birlikte aynı zamanda destandan halk hikâyesine geçiş ürünleri kabul edilen Dede Korkut Hikâyelerinde de kahramanlık ön planda yer almaktadır. Muharrem Ergin, Dede Korkut Hikâyeleri için “millî destan” ifadesini kullanırken, eserinin ön sözünde hikâyelerin öneminden ve vasıflarından söz eder. Eserin müellifinin millet olması, muhtevasının millet hayatından oluşması ile birlikte;

Millî destanın üçüncü vasfı, büyük bir kahramanlık menkıbesi olmasıdır. Onda kahramanlık ruhu en yüksek insani vasıf olarak işlenir. Dede Korkut'ta da tabii bu şekilde büyük bir kahramanlık hikâyesi ile karşı karşıya kalır, Türklerin alp insan tipinin davranışlarının en yükseğini görürüz. Aynı manaya gelen ‘alp’, ‘yiğit’, ‘eren’ gibi kelimeler eserde en çok geçen, en muteber kelimelerdir, ‘eren’ kelimesi Dede Korkut'ta henüz dinî bir manaya bürünmemiştir (Ergin, 2018, s. 8).

diyerek üçüncü vasıf olarak büyük bir kahramanlık menkıbesi olduğunun önemine değinir. Eserin önemi ve kahramanlık kavramının ön planda olması konusunda hemfikir

olan Muharrem Ergin ve Mehmet Kaplan alp tipinin özellikleri konusunda görüş ayrılığı yaşamaktadır. Muharrem Ergin'in aksine Mehmet Kaplan alp tipinin değişmeye başladığı görüşünü savunur. Bu değişikliğin başlıca nedeni inanıştır. Bununla birlikte değişen yaşam koşulları da alp tipinin mücadelesinde değişikliklere neden olmuştur. Mehmet Kaplan bu durumu "Dede Korkut Hikâyelerinde bahis konusu olan psikolojik ve sosyolojik hareket amillerini gözden geçirirsek, kahramanlığın akıncılık şekline çıkarak, başka duygularla birleştiğini görürüz. Hatta burada alp tipinin bozulmağa, başka bir tipe doğru kaymağa başladığından dahi bahsolunabilir (Kaplan, 2014a, s. 16)." diyerek açıklamaktadır. Aynı zamanda Dede Korkut ile Oğuz Kağan Destanı'nı karşılaştırarak anlatılarda yer alan mücadelelerden hareketle Oğuz Kağan'daki cihangirlik ihtirasının, Dede Korkut'ta hayatı muhafaza ve esirleri kurtarma unsuruna dönüştüğünü belirtmektedir. Değişen koşulların Oğuzların akın ve cihangirlik ihtirasını yok ettikleri, bunun yerini yalnızca kendisini ve ailesini savunma duygusunun kaldığını ortaya koymaktadır. Tüm bunlarla birlikte kahramanlık yine de toplum için oldukça önemli bir yere sahiptir. Cemiyette fertlere ancak yapılan kahramanlıklara göre yer verilmekte; çocuklara kuvvet ve maharetini bir mücadele ya da hareket ile ispat ettikten sonra ad konmakta ve yetişen oğulların da babaları gibi kahraman olması istenmektedir. Yiğit olan babanın çocuğunun babasından bağımsız bir kahramanlık göstermesi beklenmekte, böylelikle adını bizzat kazanması gerekmektedir. Toplumda en saygın insan kuvvetli insandır. "Kendine güvenme ve cesaret kahramanların en bariz hususiyetleridir (Kaplan, 2014a, s. 19)." Toplumun bireylerden beklediği en önemli özellik yiğitliktir. Amaç ve koşullar değişse bile Türk toplum hayatında İslamiyet sonrasında da insanlar arasındaki müşterek tavrın kuvvet, yiğitlik, üstün gelme ve hâkim olma ihtirası olduğu görülmektedir. Kahramanlık, İslamiyet öncesinde olduğu gibi İslami dönemde de en önemli değerlerden biri olarak varlığını korumuştur.

İslamiyet sonrasında değişen inanış ve buna bağlı olarak değişen yaşam şekli kahramanda da bazı değişikliklere neden olmuştur. Dolayısıyla İslamiyet öncesi alp tipi ile adlandırılan ve kuvvetli, yiğit, cesur, zeki, coşkun, ölçsüz, hâkim olma ihtirası içindeki kahraman; İslamiyetin ve yerleşik hayatın getirdikleri ile değişikliğe uğramıştır. Bu değişikliği;

İslami devirde, Türk kültürüne giren en mühim fikirlerden biri, Allah'ın insan iradesini aşan sonsuz kudret fikridir. Gözle görülemeyen, elle tutulamayan, fakat

tesiri bilhassa ölümden kendisini hissettiren ilahi kudret fikri, mağrur Türk'ü tevazua mecbur eder. Veliler işte bu manevi kuvvetin temsilcisi olarak ortaya çıkarlar. Alp tipinin aşırılıklarına karşı koyarlar, hatta onu kendi emirleri altına alırlar. Fakat savaşçı ruh bu fikirle de uzlaşmasını bilir. Tanrı'nın emirlerini yerine getiren bir kahraman 'gazi' olur. Bununla beraber, manevi kuvveti temsil eden 'veli' tipi toplumda 'gazi' den üstün bir yer kazanır (Kaplan, 2014c, s. 57).

diyerek ortaya koyan Mehmet Kaplan değişen koşulların yeni idealler için mücadeleye devam eden bir kahraman oluşturduğunu belirtir. Bununla birlikte toplumda kahraman kadar önemli bir insan tipi daha ortaya çıkmıştır. Manevi yönü ile toplumu etkileyen bu yeni tip veli tipi olarak adlandırılmaktadır. Veli tipi toplum üzerinde, alp ve gazi tipi kadar etkili olmuştur. Manevi olarak gücü en fazla olan tip veli tipidir. Mehmet Kaplan, veli tipinin Türk- İslam medeniyetinin oluşturulmasında gazi tipi kadar etkili olduğunu savunmaktadır:

Türk-İslam kültür ve medeniyetinin teşekkülünde gaziler kadar velilerin de büyük rolü olmuştur. Hattâ denilebilir ki, eski alp tipinin bir devamı olmakla beraber, gaziler de, İslam dininin değerler sistemi içinde yer aldıklarına ve bu değerler uğruna savaştıklarına göre, doğrudan doğruya bu değerlerin taşıyıcısı, yayıcısı ve asırlar boyunca devam ettiricisi olan velilerin rolü gazilerden de büyüktür. Gazilerle veliler çok defa beraberdirlər. Ülkelerin fethinde gaziler ön planda görünürler, fakat orduların ve geniş halk kitlelerinin manevi gücünü, hayat felsefesini veliler tesis ederlerdi (Kaplan, 2014c, s. 115).

Veliler, gaziler gibi doğrudan fiziki mücadelede bulunmamakla birlikte, toplumun manevi yönünün şekillendirilmesinde bizzat görev almışlardır. Kılıçlarıyla değil ama duruş, davranış, söz ve eylemleri ile din ve kültür sahasında mücadele etmişler ve bu ahlaki mücadelenin önderi olmayı başarmışlardır. Ortaya koydukları fikirler yalnızca yaşadıkları dönemle sınırlı kalmamış, etkileri ölümlerinden yüzyıllar sonrasında dahi devam etmiştir.

Gazi tipi, doğrudan mücadele ve kahramanlık fikri üzerine ortaya çıkan alp tipinin devamı niteliğindedir. Gazi tipi de alp tipi gibi cesurdur, yeni yerler fethederek o da cihana hâkim olma düşüncesini taşır. Bununla birlikte, bu düşünce İslamiyetteki gaza ve cihat anlayışı ile birleşmektedir. Gazi tipinin kahraman özelliğini vurgulayan Mehmet Kaplan, onun alp tipinden ayrılan yönünü ve önemini şöyle ortaya koymaktadır:

En eski çağlardan beri cihana hâkim olmayı bir gaye edinen Türkler İslamiyeti iyice benimseyince, İslamiyet ile kendi kültürleri arasında her sahada güzel eserler veren bir sentez vücuda getirirler. Bunlardan en önemlisi, eski Türk destanlarında yüceltilen “alp tipi”nin “gazi tipi” hâline gelmesidir. Gazi tipi de alp tipi gibi dünyayı fethetmeyi gaye edinen bir kahramandır. İslamiyet onun savaşına yüce bir mâna ve zengin bir muhteva verir. Menşei binlerce yıl öncesine kadar giden Oğuz Kağan Destanı tarihî bir şahsiyete tekabül etse bile, halkın muhayyilesinde efsanevî bir şekil almıştır. Fakat Alparslan, Fatih, Kanunî Sultan Süleyman, Yavuz Selim, yaptıkları tarihî vesikalarla bilinen gerçek şahsiyetlerdir (Kaplan, 2014c, s. 107).

Halk edebiyatında hem halk hikâyelerinde hem de halk şiirinin kahramanlık temasını işleyen en coşkun şiirlerinde gazi tipi ile karşılaşmak mümkündür. Halk hikâyelerinde kahramanlık ile birlikte aşk teması da çokça işlenmiştir. Aşk temasını işleyen hikâyelerde de sevdiğine kavuşmak isteyen bireylerin kahramanlık gerektirecek mücadelelere giriştikleri görülmektedir. Dolayısıyla bu dönemde kahramanlar hem Tanrı, hem vatan hem de aşk uğruna çeşitli mücadelelere girişmişlerdir. Bu mücadeleler hikâyelere konu olduğu gibi halk şiirinin en güzel mısralarında kendilerine yer bulmuşlardır. Türk halk yaşayışının yansıması olan bu eserler edebî açıdan olduğu kadar sosyolojik açıdan da birçok ayrıntıyı içerisinde barındırmaktadır. Eserlerde anlatılanlar halkın gerçek yaşamından kesitlerin söze yansımasıdır. Bu bakımdan kahramana bakış açısı ve kahramanın özellikleri bu eserlerde en yalın hâliyle kendisini göstermektedir. İster vatani için isterse aşkı için mücadeleye girişsin kahraman değişen koşullara göre kendini yenilemektedir. Bu duruma en güzel örnek Koroğlu’nun;

“ ...

Düşman geldi tabur tabur dizildi

Alnımıza kara yazı yazıldı

Tüfek icad oldu mertlik bozuldu

Eğri kılıç kında paslanmalıdır

...

(Öztelli, 1971, s. 16)”

mısralarıdır. Gelişen teknoloji ve bilim ile birlikte artık ok ve yay ya da kılıç gibi savaş aletlerinden, tüfek gibi ateşli silahlara geçilmiş; dolayısıyla savaşta başarılı olabilmek için yalnızca mertlik değil, iyi silah sahibi olma ve bu silahı en iyi şekilde kullanabilme özellikleri de ön plana çıkmıştır. Kahraman için hem avantaj hem dezavantaj olan bu

durum kahramanlığın özelliklerinde de değişime neden olmuştur. Kahraman artık değişen silahları da en iyi şekilde kullanmayı bilmeli ve aynı zamanda bu silahlara sahip olan düşmanından da korunmayı başarabilmelidir. Savaş şekilleri, taktikleri ve araçları değiştikçe kahramanlık ortadan kalkmamış yalnızca kahramanın ayırt edici özelliklerinde değişiklikler meydana gelmiştir. Köroğlu da şiirinin devamında bu durumu belirtmektedir:

“Köroğlu düşer mi yine şanıdan
Ayırır çoğunu er meydanından
Kır at köpüğünden, düşman kanından
Çevrem dolup şalvar ıslanmalıdır
... (Öztelli, 1971, s. 16)”

diyerek ateşli silahların ortaya çıkışının savaşta mertçe dövüşerek mücadele etmeyi ortadan kaldırdığını, buna rağmen kahraman olan kişinin her koşulda mücadeleye devam ederek başarıya ulaşacağını söylemektedir. Kahraman, şartlar ne olursa olsun, Köroğlu’nun da belirttiği gibi şanıdan düşmeden mücadeleyi sürdüren ve muvaffak olan kimsedir. Yeni gelişmeler yalnızca mücadelenin şeklini değiştirir. Amacına bağlı, cesur kimseler yeni şartlar altında da kahramanlıklar sergilemeye devam etmiştir.

2.3. Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Şiirde Kahraman ve Kahramanlık

1839-1923 yılları arası Türk siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel hayatı bakımından oldukça önemli bir zaman dilimini göstermektedir. Yenileşme çabalarına rağmen Osmanlı Devleti’nin çöküşü, I.Dünya Savaşı ile gelen yenilgiler sonrasında Ebedî Başkomutan Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde başlayan Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması gibi önemli olaylar bu yıllar arasında gerçekleşmiştir.

Lale Devri itibarıyla kendini göstermeye başlayan Batı medeniyetini örnek alarak yenileşme çabaları Tanzimat Fermanı ile somut bir adıma dönüşmüştür. 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı siyasi açıdan bekleneni ortaya koyamayınca Genç Osmanlıların etkili olmasıyla II. Abdülhamit tarafından 1876 yılında I. Meşrutiyet ilan edilmiş, ancak 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı’nın çıkmasıyla II. Abdülhamid tarafından yeniden mutlakiyet sistemine geçilmiştir. Meşrutiyet sistemine yeniden geçişi isteyen Jön Türkler İttihat ve Terakki Örgütünü kurarak 1908 yılında yeniden Meşrutiyetin ilan

edilmesini sağlamış, böylece II. Meşrutiyet Dönemi başlamıştır. Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı ile oldukça zor bir dönem geçiren Osmanlı Devleti, Sevr Antlaşması ile âdeta ölüm ilanını imzalamıştır. 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak basan Mustafa Kemal Atatürk, Millî Mücadele ateşini yakmış; böylece milletin her şeyini ortaya koyarak, fedakârca mücadele ettiği Kurtuluş Savaşı yılları başlamıştır. 1923 yılında cumhuriyet rejiminin ilanı ile Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş, savaşlar dönemi sona ermiş; ekonomi, eğitim, tarım, ticaret, sanayi gibi alanlarda kalkınma dönemi başlamıştır.

Siyasi, askerî, toplumsal, ekonomik ve kültürel hayatta meydana gelen böylesine önemli gelişmeler ve değişiklikler, şair ve yazarların eserlerinde çokça işlenmiştir.

Kahramanların ortaya çıkabilmesi için toplumda bir kargaşa, tehlike ya da tehdit unsurlarından biri ya da birkaçının bulunması gerekmektedir. Osmanlı Devleti'nin son dönemi incelendiğinde hızla çöküşe giden bir imparatorluk, kaybedilen savaşlar, küçülen sınırlar, hem toplum hem aydın kesim açısından bir kahraman beklentisini doğurmuştur. Beklenen kahramanın özellikleri de dönemin koşulları gereği önceki kahramanlardan daha farklıdır. Yalnızca kılıcı, silahı ile düşmana karşı koyan kahraman imajı artık mücadele için yeterli değildir. Bilim ve sanatta oldukça ileride olan Batı'ya yetişebilmek için bu kez kahramanın düşünceleri ve bilgisiyle de halka örnek olabilecek özelliklerinin bulunması beklenmektedir. Yalnızca fiziki mücadele değil, fikrî mücadele ile halkın zihniyetinde de değişiklik yapabilecek; kılıçtan ziyade (ya da kılıç ile birlikte) kalemi ile mücadeleyi sürdürecektir bir kahraman modeli ortaya çıkmaktadır. Önceki dönemlerde, gerçek düşmanlarla mücadeleye girişen ve kahraman olarak nitelendirilen “gazi tipinin elinde kılıcı; nefis mücadelesine girişen veli tipinin ise elinde asası vardır. Tanzimat ile ortaya çıkmaya başlayan yeni kahramanın elinde ise kalemi bulunmaktadır (Kaplan, 2014c, s. 161).” Yeni insan tipi olarak da değerlendirilen yeni kahramanın özellikleri bu dönemde ortaya konan roman, hikâye, tiyatro ve elbette şiirde kendisine çokça yer bulmuştur.

2.3.1. Tanzimat Edebiyatı Şiirinde Kahraman ve Kahramanlık

3 Kasım 1839 tarihinde Gülhane Parkı'nda okunduğu için Gülhane Hattıhümayunu ismiyle de anılan Tanzimat Fermanı, Sultan Abdülmecit'in imzasıyla dönemin Hariciye Nazırı Mustafa Reşid Paşa tarafından ilan edilmiştir. Bu ferman ile Osmanlı Devleti

Batı medeniyetinin üstünlüğünü resmen tanımış olduğunu da ilan etmektedir. Tanpınar, Tanzimat Fermanı'nı yenileşmenin ikinci zaferi olarak niteler ve "Onunla imparatorluk, asırlar içinde yaşadığı bir medeniyet dairesinden çıkarak, mücadele hâlinde bulunduğu başka bir medeniyetin dairesine girdiğini ilan ediyor, onun değerlerini açıkça kabul ediyordu (Tanpınar, 2014, s. 137)." diyerek Batı'ya yönelik hareketini medeniyet dairesinin değişimi olarak belirtmektedir. Osmanlı'nın her yönüyle Batı'ya yönelişi birçok alanda gerçekleştirilen yeniliklerle siyasi hayatta olduğu kadar toplumsal ve kültürel hayatta da etkili olmuştur. "Ferman ile sadece devlet kurumlarının düzenlenmesi değil bununla birlikte insanların da yeni görüşler doğrultusunda yetiştirilmesi ve davranması bekleniyordu (Enginün, 2017, s. 22)." Bu yenileşme çabası eski ile yeni arasında çatışmalara neden olduğu gibi aydınlar arasında da ciddi tartışmalara yol açmıştır. Bazı aydınlar kendi içlerinde bile eski-yeni ikilemi arasında kalmış, zaman zaman yeniyi savunurken zaman zaman eskinin yoluna dönmüştür. Tanpınar bu dönem için;

1839'dan sonraki devrin bir hususiliği de memleketin gittikçe kuvvetini arttıran bir ikiliği doğurması, onun manzara ve ruh bütünlüğünü kırmasıdır. Bugün bile halk dilinde ve hatta fikir hayatında o zamanlardan kalan 'alafranga' ve 'alaturca' (musikide olduğu gibi) 'eski' ve 'yeni' (zihni meselelerinde) tabirleriyle ifade edilen bu ikilik realitesi Tanzimat'ın en büyük fatalitesidir (Tanpınar, 2014, s. 144).

diyerek Tanzimat'ın kaderi olarak gördüğü bu ikiliğin etkisinin sonraki dönemlerde de devam ettiğinden bahsetmiştir.

Hilmi Ziya Ülken, Tanzimat Dönemi için "bir geçiş ve buhran devri (Ülken, 2013a, s. 58)" ifadelerine yer verirken, Tanzimat Dönemi aydınının yaşadığı çatışmayı şöyle özetlemektedir:

Tanzimat mütefekkirinde tam bir düalizm hâkimdir. O, ya tamamıyla kendi muhitine kapılarını kapamış bir Garp hayranıdır ya da onun içinde iki şahsiyet yaşar: bir tarafında içine kapanmış ve şeklini kaybetmiş Şark, ötede muhtevassız ve realite ile bağısız Garp. Bu düalizm birbirinden habersiz iki insan gibidir. Aralarındaki derin uçurumu fark etmeksizin yan yana yaşar dururlar (Ülken, 2013b, s. 25).

Daha öncekilerden oldukça farklı olan yeni fikirler ile yüzyıllardan beri süregelen geleneksel olanın arasında kalan aydınlar, en önemli fikir çarpışmalarını edebiyat aracılığı ile gazetelerde ortaya koymuşlardır. Bu dönemde ortaya konan edebî eserler aynı zamanda dönemin zihniyetini de net bir şekilde gözler önüne sermektedir. Şiir, eskinin geleneksel yapısından sıyrılırken modern anlamda tiyato eserleri yazılmaya başlanmış, roman ve hikâye yeni edebî türler olarak edebiyatımızdaki yerini almıştır. Bu dönemde “sanat toplum için” anlayışı hâkimdir. Yazar ve şairler edebiyatı düşüncelerini topluma iletebilmek için bir araç olarak kullanmışlardır.

Tanzimatın getirdiği yenilik ve değişimle birlikte başlayan modernleşme hareketi her alanda kendini hissettirirken özellikle fikir hayatında etkin rol oynamıştır. Bu dönem, hürriyet fikrinin ortaya çıkışı, kanun kavramının ön plana çıkması, medeniyet kavramının irdelenmesi siyasi ve sosyal açıdan büyük önem taşımaktadır. Tanzimat’ın I. nesil yazar ve şairlerinin eserleri bu kavramların etrafında şekillenmeye başlamıştır.

Öncelikle Şinasi ve Namık Kemal; hürriyet, medeniyet, kanun, akıl, millet gibi dönemin etkili olan kavramlarıyla ilgili uzun yazılar yazmışlardır. Tanzimat devri yazarları yeni fikirleri ancak ferdî ahlak ve ferdî gelişme ile insanın geliştirebileceğinden ve sosyal bozuklukları ancak insanın giderebileceğinden hareketle -her bakımdan- insan üzerinde durmuş, ülkede, çağın gereklerine uygun bir “yeni insan tipi” yaratmaya çalışmışlardır. Yeni düzenin kurulabilmesi için önce yeni insanı yaratmak gerekmektedir (Akyüz, tarihsiz, s. 46).

Bu yeni insan; döneminde büyük değişiklikleri yapacak, milletine ve topluma her açıdan fayda sağlayıp onu yukarılara taşıyacak, topluma adalet, refah ve bilgiyi getirip; cehaleti ve adaletsizliği ortadan kaldıracak yeni bir kahramandır, bu yeni kahramanın en önemli silahı fikirlerini ortaya koymasını sağlayan kalemidir. Bu bakımdan çalışma içerisinde fikrî boyuttaki kahramanlıklar için “kalem kahramanı” ifadesi kullanılmıştır. Sinan Çitçi, “Yeni Türk Şiirinde İdeal Tipler” ismiyle hazırladığı doktora tezinde yeni kahramanı “kurtarıcı insan tipi” olarak adlandırarak;

Kurtarıcı insan tipi; devlet adamı tipinin, gazi tipinin ve aydın tipinin en önemli sıfatlarına sahip olduğu hâlde bu tiplerin hiçbirinin içine girmeyen, 19. ve 20. yüzyıl Türk edebiyatının ortaya çıkardığı bambaşka bir tiptir. Kurtarıcı insan tipi; zulme son verip adaleti tesis etmesi, terakki fikrine ve medeniyet idealine sahip olması, azim, irade ve çalışma fikrini taşımasıyla ideal devlet adamı tipinin; sahip

olduğu vatan ve millet sevgisiyle gerektiği zaman cephelerde savaşmasıyla ideal gazi tipinin; akla ve ilme önem vermesiyle de ideal aydın tipinin bir bileşimidir (Çitçi, 2007, s. 47-48).

ifadelerine yer verir. Kurtarıcı insan tipi diye nitelendirilen bu tip yeni kahramanlık anlayışının tezahürü olarak ortaya çıkmış, sosyal ve siyasi konuların işlendiği şiirlerde farklı özellikler kazanarak varlığını devam ettirmiştir. Kahramanın özellikleri, sorumlulukları yeni bakış açıları doğrultusunda yeniden şekillenmiş ve değişen koşullar kahramanlık kavramına bakışı ve ondan beklenen davranışların özelliklerini etkilemiştir. Bu süreçte, hem savaş meydanlarında canlarını ortaya koyan kahramanlar hem de fikir sahasında ciddi mücadeleler gösteren kalem kahramanları bir arada vatani kurtarmaya çalışmaktadırlar. Farklı alanlarda gösterilen bu kahramanlıklar dönemin şairlerinin kaleme aldıkları şiirlerde çokça işlenmiştir.

2.3.1.1. İbrahim Şinasi (1826 – 13 Eylül 1871)

Şinasi, Tanzimat Dönemi'nde yenilik alanında en önemli adımları atan kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Şinasi, Osmanlı fikir ve sanat hayatında Cevdet Paşa ve Münif Paşa ile birlikte yeniliğin üç büyük temsilcisinden biri olarak kabul edilmektedir. Tanpınar, Şinasi'yi ayrı tutarak onun gerçek bir yol açıcı olduğunu ve her şeyi başlattığını söyleyerek onu "Tanzimat Edebiyatının kurucusu (Tanpınar, 2014, s. 166)." olarak belirtmektedir İlk özel gazete olan Tercüman-ı Ahval'i Agâh Efendi ile çıkarmaya başlamaları, Batı tarzında ilk tiyatro eseri olan Şair Evlenmesi'ni yazması, edebiyat kelimesini kullanan ilk kişi olması, Batı'dan ilk şiir çevirilerini Tercüme-i Manzume adı altında toplaması, atasözlerini Durub-ı Emsal-i Osmani adıyla derlemesi, makalenin ilk örneğini Tercüman-ı Ahval Mukaddimesi adıyla vermesi, noktalama işaretlerini kullanmaya başlaması gibi birçok ilki gerçekleştirerek kendisinden sonrakilere öncü olmuştur. Birçok alanda eser vermiş; eserlerini, fikirlerini ortaya koymak için önemli bir mecra olarak kullanmıştır.

Şinasi yaşadığı dönemin koşulları doğrultusunda hem şiirlerinde hem nesir eserlerinde aklı ön plana alan yeni bir insan tahayyülünü, yeni bir kahraman modelini, ortaya koymaya çalışmıştır. Özellikle Tanzimat'ın en yenilikçi ismi olan, sadrazamlık da yapmış, Tanzimat Fermanı'nı bizzat halka ilan etmiş olan Reşid Paşa için yazdığı kasideler; onun yeni kahraman anlayışını, bir diğer ifadeyle, medeniyet ya da kalem

kahramanlığı anlayışını ortaya koymaktadır. Tanpınar da onun Müntahabât-ı Eş'âr ismiyle bir araya toplanan şiirlerinin asıl manasıyla insanın değişimini müjdelediğini; ayrıca Reşid Paşa için yazılan kasidelerin kitabın en ehemmiyetli tarafı olduğunu belirtir. “Bu kasidelerde herhangi bir vezir övülmez; asırlardan beri sürüp giden bir ruh tembelliği sarsılır, gelenek ve müphemînin dünyasından, aklın ve aydınlık düşüncenin dünyasına geçer (Tanpınar, 2014, s. 202).” Şinasi'nin şiirleri, Ebüzziya Tevfik tarafından Divan ismiyle belirtilse de Şinasi, şiirlerini topladığı kitaba Müntahabât-ı Eş'âr ismini vermiştir. Bu isim; “yeniliğin, değişimin göstergesi kabul edilmektedir (Akün, 1993, s. 556).” Eserin ilk baskısı Tasvir-i Efkâr matbaasında 15 Safer 1279 (12 Ağustos 1862)'de basılmıştır. Eserin ikinci baskısı 1870 yılının Kasım ayında yine Tasvir-i Efkâr matbaasında yapılmıştır. Sonraki basımlar Şinasi'nin vefatından sonraki yıllarda yapılmıştır. Çalışmada esas alınan kaynak 1960 yılına ait olup, başlığı olmayan yedi şiirden sonra sırasıyla kasâid, gazeliyyât, şarkıyyât, medhiyyât, müfredât, mesâri, tevârih, hikâyât, hezliyyât ve hicviyyât, gazetelerde ve makalelerinde rastlanan bazı mısra ve beyitler olmak üzere on bölümden oluşmaktadır (Şinasi, 1960).

Şinasi, döneminde yeni bir kahraman imajı oluşturmaya çalışan ilk isim olmakla birlikte, kahramanını dönemin en önemli siyasilerinden ve yeniliğin öncülerinden biri olan sadrazam Mustafa Reşid Paşa üzerinden ortaya koymaktadır.

İlk kez 1846 yılında sadrazam olan Reşid Paşa, farklı tarihlerde olmak üzere altı kez sadrazamlık yapmıştır. Reşid Paşa'nın Osmanlı tarihindeki en önemli hizmetleri; Kırım Savaşı'nda İngiltere ve Fransa'yı Osmanlı tarafına çekmek, Kavalalı Mehmed Ali Paşa isyanını bastırmak, Tanzimat'ı ilan etmek, modern Türk diplomasisini ve bürokrasisini kurmak, çok önemli devlet adamları yetiştirmektir (Yılmaz, 2013, s. 159).

Reşid Paşa, yaptığı yenilikler ve başarılı siyasi hamleler ile döneminde en etkili isim olmayı başarmıştır.

Şinasi için Reşid Paşa gerçekten sevilen bir insan, memleketi kurtarmaya çalışan bir kahramandır. Şinasi'nin zamanında Fransız gençleri için Napolyon bir kült konusu idi. Şinasi için de Reşid Paşa böyle bir timsal olmuştur. Şinasi, Reşid Paşa'yı, kendi inandığı fikirleri tatbik eden bir insan olarak yüceltmıştır (Kaplan, 2014a, s. 254).

O, Reşid Paşa'yı "savaş meydanının değil, siyaset sahasının kahramanı olarak görmektedir (Kaplan, 2014a, s. 257)." Şinasi, Reşid Paşa için dört kaside yazmış ve bu kasidelerde onu, kılıcı yerine kalemi ile hak ve adaleti savunma mücadelesine giren yeni bir kahraman olarak tasvir etmiştir. Şinasi, Reşid Paşa için ilk kasidesini 1849 (1265) yılında, ikinci kasidesini 1856 (1272) yılında, üçüncü kasidesini 1857 (1273) yılında, dördüncü kasidesini de 1858 (1274) yılında son şekliyle yayınlamıştır. 1849 tarihli ilk kaside klasik kasidenin bölümlerine uygun olarak 60 beyitten meydana gelmiştir. Diğer kasideler daha gerçekçi bir üslup ile klasik kasidenin bölümlerinden bağımsız bir şekilde oluşturulmuştur.

Şinasi'nin yazdığı dört kaside incelendiğinde onun kahramana yüklediği anlam da büyük ölçüde ortaya çıkmaktadır. Onun ortaya koyduğu Batı'yı örnek alan, medeniyetçi ve kanun fikrini benimsemiş yeni insan tipi, yeni kahramanı ortaya koymaktadır. Şinasi, kasidelerinde medeniyet kavramına çok önem vermektedir. Bu durum Tanpınar tarafından şöyle yorumlanmaktadır:

Şinasi, bu kasidelerde medeniyetten bir din gibi bahseder. Hiç olmazsa kıyas ve ikamelerini dinin lügatından alır. Getirdiği nizamla bize medeniyetin kapısını açan Reşid Paşa'yı bir peygamber gibi över. O, bazen "medeniyet resulü", bazen "fahır-ı cihân-ı medeniyet" olur, devri "asr-ı saadet", vücûdu "mucize", millet arasında görünüşü "bi'set"tir (Hak tarafından gönderilme). Bu yeni dinin kitabı da vardır: "Kanun". Kanun bu yeni dinin getirdiği hükümlerin yahut değerlerin müeyyidesidir. Bu değerlerin başında adalet, hikmet ve hak mefhumları gelir. Bu yeni din de, yahut yeni asr-ı saadet de, eskisi gibi bir "zulmet" ve "cehalet" devrini kapar, akıl ve irfan devrini başlatarak, zulüm ve esaretten bizi kurtarır.

...

Şinasi için dinler de zulmü men eden bir kanundan başka bir şey değildir. Bu kanunun ona göre iki vasıtası vardır: Kalem ve kılıç (Tanpınar, 2014, s. 204).

Tanzimat öncesinde kılıç ile elde edilen kahramanlıklar mevcutken, "yeni bir medeniyet dairesine" girilmesiyle birlikte aklın önderliğinde, zulme ve cehalete karşı hak ve adalet mücadelesine kalemi ile girişen ve başarıya ulaşan kahramanlar ortaya çıkmıştır. "Reşid Paşa, akıllı ve iradesi ile cehaleti kaldıracak, insanlar arası münasebeti kanunla sağlayacak yeni medeniyetin kahramanıdır. Şinasi'nin Reşid Paşa'yı kasidelerinde yüceltmesi bu kanaatten gelmektedir (Enginün, 2017, s. 467)."

“Adl ü hikmetle eden sen gibi re’y ü tedbir

Kahramandır ne kadar etmese de ceng ü cidal (Şinasi, 1960, s.23)”

1856 yılında yazılan kasidede yer alan bu beyit, Şinasi’nin kahramanlık ile ilgili düşüncesini net bir şekilde ortaya koymaktadır: “senin gibi adalet ve yüksek erdemler ile düşünen ve hareket eden kimse, cephede savaşmasa bile kahramandır” diyerek kahramanların yalnızca savaş meydanlarında bulunmadığını, insanın savaşa girmeden de zulüm ve haksızlık karşısında giriştiği adalet mücadelesinde kahramanlaştığını belirtmektedir. Tanpınar bu beyit ile Şinasi’nin yeni insanının aynı zamanda bir kahraman örneği olduğunu belirterek “bu kahramanın her şeyden evvel kendi nefisini yendiğini, kendisini insanlığa, onun ıslahına vakfettiğini (Tanpınar, 2014, s. 205)” söyler. Şinasi’ye göre insan yalnızca kılıç ile değil elindeki kalem ile adalet ve erdem dağıtabildiği sürece de kahraman olmayı başarmış demektir. “Şinasi’nin kasidelerinde kılıç-kalem tezdı sıkça kullanılmıştır (Kaplan, 2014c, s. 161).”

Şinasi’ye göre yeni kahramanın en önemli özelliklerinden biri adaletli olmasıdır. Reşid Paşa için yazdığı 1849 tarihli birinci kasidede, mübalağalı ifadelere yer vererek, Reşid Paşa üzerinden adaletli olmanın önemini vurgulamaya çalışmıştır.

“ ...

Nice sadr-ı şeref-endûz-i adâlet ki odur

Mefhar-î Saltanat ü Devlet-i Âl-î Osmân

... (Şinasi, 1960, s.15)”

diyerek Osmanlı Devleti’nin onun adaleti ile övündüğünü;

“ ...

Sadr-ı gerdûn-azamet dâver-i Dârâ-dârât

Safder-î sa’d-sıfat dâd-ger-î devr-i zaman

... (Şinasi, 1960, s.16)”

diyerek adalet sahibi oluşunu ve siyasi mücadelesinde düşman saflarını yırtan kutlu bir hâli bulunmasını birçok efsaneye konu olmuş İran hükümdarı Dârâ’ya telmihte bulunarak belirtmektedir. Dârâ, genellikle güç ve kudretin sembolü olarak kullanılmaktadır. Reşid Paşa adil bir şekilde siyasi mücadelelerinden galip gelerek kalemiyle kahraman olmayı başarmıştır.

“ ...

Bir nefes eylese nûş âb-ı revân-î adlin

Âteş-î zulmunu fark eyler idi Nûşirevân

...

(Şinasi, 1960, s.20)”

beyiti ile Reşid Paşa’nın ne kadar adaletli olduğunu gösterebilmek için mübalağalı bir söyleyişle adaleti ile ünlü Sasani hükümdarı Nûşirevân’ın, Reşid Paşa’nın adaleti yanında zalim kalacağını söylemektedir.

“ ...

Sensin ol neyyir-i devlet ki fûrûğ-î adlin

Âlem-ârâ olalu zulmet-i zulm oldu nihân

Edip asrında tekevvün tarab-î gûnâ-gûn

Gün-be-gün bulmadadır emn ü emân kevn ü mekân

...

(Şinasi, 1960, s.19)”

beyitleri ile Reşid Paşa’nın adaletinin güneşi ile dünyanın süslendiğini ve zulmün karanlığının gizlendiğini; onun zamanında herkesin günden güne güven ortamı içinde yaşama imkânı bulduğunu belirtmektedir.

Şinasi’nin daha gerçekçi bir bakış açısıyla ve klasik kaside sınırlarından çıkarak yazdığı diğer kasidelerinde de Reşid Paşa’nın adaleti ile ilgili beyitlere yer verdiği görülmüştür.

1856 tarihli kasidede bulunan ve daha önce Şinasi’nin kahramanlık ile ilgili düşüncesi açıklanırken yer verilen ilk beyit ile devamında yer alan;

...

Adl ü hikmetle eden sen gibi re’y ü tedbir

Kahramandır ne kadar etmese de ceng ü cidal

Adl ü hikmet sıfat-î bâhire-î Mevlâ’dır

Zor ü cür’etse değil âdem ü hayvanda muhâl

Hakk u insâf ile kan etmeden ettin kanun

Oldu bâtl işi cellâd-ı leîmin battâl

Öyle kanun-i müebbet ki verir ez-ser-i nev
Devlet ü mülke bekaa saltanata istiklâl

Mahv ü ifnâ değil ıslâh-i beşerdir maksûd
Şem'i itfâ kolay amma ki ne güçtür iş'âl

... (Şinasi, 1960, s. 23-24)

beyitleri ile Reşid Paşa'nın savaşa girmeden de adaleti ile zulüm karşısında mücadele ettiğini ve kahramana dönüştüğünü; adalet ve yüksek erdemin Tanrı'nın sıfatları olduğunu, bunun aksi şekilde zor kullanarak had bilmeksizin atılmanın ne insanda ne hayvanda yer aldığını; kan dökmeden kanun yaparak alçak celladın yanlış işlerini ortadan kaldırdığını; bu ebedî kanunun memlekete yeniden bir bir hayat ve saltanat verdiğini; asıl marifetin yok etmek değil, insanların iyi hâle getirilmesi için mücadele etmek olduğunu; bir mumu söndürmenin kolay ama yeniden yakmanın güç olduğunu belirtmektedir. Şinasi bu beyitlerde adalet ile birlikte kahramanın eğitici rolünü de vurgulamaktadır. Önemli olan insanları en ağır cezalarla kaybetmek değil, onları eğiterek iyiye, güzele yönlendirmektir. Kahramanın görevlerinden birinin de bu olduğu beyitlerdeki anlatımla sezdirilmiştir. 1856 tarihli bu kaside için Tanpınar Şinasi'nin kahramanının tam bir düşünce adamı olarak tasvir edildiğini belirken "Kılıcı yapan insanoğludur, 'levh ü kalem'in yaratıcısı 'Rabb-i müteâl'dir. O, Allah'ın silahını taşır (Tanpınar, 2014, s. 206)." diyerek Şinasi'nin kahramanının elindeki kalemin Tanrı'nın silahı olduğunu söyleyerek aklın gücünü ortaya koymaktadır.

1858 tarihli dördüncü kasidesinde;

...

Âleme mûris-i cân adl ile ihsân olmuş
Âdeme bâis-i şân akl ile irfân olmuş

Şem'idir kalbimizin cân ile mâl ü nâmûs
Hıfz için bâd-i sitemden olur adlin fânûs

Ettin âzâd bizi olmuş iken zulme esîr
Cehlimiz sanki idi kendimize bir zencîr

Bir ıttık-nâmedir insana senin kanunun
Bildirir haddini Sultan'a senin kanunun

Sen gibi âkil olan kan dökerek gün mü sürer
Veçh-i nâmûsuna ol kan ile düzgün mü sürer

Olmuş insana taassup bir unulmaz illet
Hüsn-i tedbîrin ile kurtulur andan millet

... (Şinasi, 1960, s. 28- 29)

beyitleri ile dünyada herkese can veren en önemli unsurun adalet, insana şeref verenin ise akıl ve bilgi olduğunu; Reşid Paşa'nın adaletinin toplumu, zulüm rüzgârından bir fanus gibi koruduğunu; bilgisizlik, cehalet zincirinden kurtuluşun ve hür olmanın Reşid Paşa'nın kanunlarıyla mümkün olduğunu; bu kanunların sadece halka değil, sultana bile yerini bildirdiğini; herkese eşit seviyede uygulandığını belirtmektedir. Cehaletin zincirini kanun ve adalet ile kırarak, hürriyete kavuşmayı sağlayan böyle bir kahramanın milleti taassup illetinden kan dökerek değil, güzel tedbirler, uygulamalar ile kurturacağını ifade etmiştir. “Reşid Paşa, kalemi ile kılıca, manevi gücü ile maddi kuvvete karşı koyan insandır (Kaplan, 2014c, 163).” Yeni kahramanın en önemli silahı ve kuvveti, Reşid Paşa üzerinden, kalem ve manevi güç yani akıl ve bilgi olarak belirtilmiştir. Yeni kahraman imgesinin adaleti öyle büyüktür ki kimseye karşı değişiklik göstermez. Herkese karşı aynı mesafede durarak, haklının yanında yer alır ve haksız olana karşı mücadele eder. Bu mücadele “aklın eseri olan kanun (Kaplan, 2014c, s. 163)” ile mümkündür. Yeni kahraman, “zulme karşı hak ve adaleti savunarak (Kaplan, 2014c, s. 161)” büyük bir kahramanlık örneği gösterir. “Bu kahramanlık anlayışı zamanla farklılıklar kazanarak birçok yazar tarafından işlenecektir (Enginün, 2017, s. 468).”²

Kahramanın kasidelerde vurgulanan özelliklerinden biri de bilgi sahibi olması gerektiğidir.

1849 tarihli ilk kasidesinde;

² İnci Enginün, bu kahramanlık anlayışını özellikle Halide Edip'in hem roman hem de makalelerinde açık şekilde ortaya koyduğunu ifade ederken, onun Mev'ûd Hüküm isimli romanından şu alıntıya yer verir: “Hâlbuki haykırmadan, yazmadan, gürültü etmeden, Türk mahallelere, Türk hasta ve fukarasına hayatını sarf etmek, en derin ve samimi milliyetperverlik değil miydi? Bunu Kasım söylemediği için, her şeyin hatta his ve kanaatlerin fiil değil, davul zurna ile ilanına alışan muhit, Kasım'da milliyet üzerine müesses bir insaniyetperverlik tasavvur edemedi (1918, s. 234-235).”

...

Ferd-i ferzâne vü nihrîr-i Harîrî-tahrîr
Mübdi-î hüsn-i Makamât-ı meâni vü beyân

...

Fehm edip ilm ü kemâlin ulemâ-yî â'lâm
Kâmilên İbn-i Kemâl'e eder azv-î noksân

Zül-gabâvettir anâ nisbet ile Kaadî Ayâs
Olunur dâvi-i mebsûteye huccet ityân

Mülke vaz'ettiği Kanun'u göreydi andan
Bû-Ali eyler idi kesb-i Şifâ-yî îkaan

Görse ger bastatını İbn-i Sabâh-î Kendi
Kendi etmezdi o gün kendisini istihsân

Kuvve-î akl-i hasîfânesini Eflâtun
İşitip fart-ı hasetten küpe binse şâyân

Pertev-î hûşuna dil-bestedir İşrâkıyyûn
Nitekim şems-i ziyâ-güstere hırba hayrân

Bîdbâ bîd-i leb-î cû-yi kemâlâtıdır
Hermes irfânı maîsinde sehî serv-i çemân

Nisbet-i zât-ı reşîdiyle Belînûs-i hakîm
Hikemiyyâtta bir şahs-ı harîf-î nâdân

Geçti İskender'i hükmen hikemen Ristô'yu
Hâsılı etti meşâhîri izâma rüçhân

...

(Şinasi, 1960, s.16-18)

beyitleri ve 1858 tarihli kasidede yer alan ve Reşid Paşa'nın hem adaletini hem de akıl ve bilgi yönünden üstünlüğünü öven;

“ ...

Adl ü ihsânını ölçüp biçemez Nevton’lar

Akl ü irfânını derk eyleyemez Eflâtun’lar

...

(Şinasi, 1960, s.28)”

beyti ile Reşid Paşa’yı tarih boyunca yetişmiş ünlü filozoflarla (İslam filozofu İbn-i Kemâl, Yunan filozoflar Eflatun ve Aristo, Kelile ve Dimne’nin yazarı bilge Beydebâ Latin bilgini Belinus, Kadı Ayas) ve devlet adamları (İskender) ile karşılaştırarak onun hepsinden bilgili, kudretli ve olgun olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca bu beyitlerde Yunan Tanrılarında olan Hermes’in de Reşid Paşa’nın bilgisinin ağaçlığında yetiştiğini söyleyecek kadar mübalağalı bir anlatıma başvurarak onun bilgisini yüceltmıştır.

Şinasi’nin yeni kahramandan beklediği özelliklerden biri de cömertliktir. Bu özelliğin de Reşid Paşa’da bulunduğunu;

“ ...

Öyle ihsânı füzun lûtfu firâvandır kim

Zâde-î Muhsin ile Lûtfi olundu nişyân

Sâhib-i haşmet idi Râgıb-ı meşhûr ammâ

Olmadı ancaleyin râgıb-ı ehl-î irfân

...

(Şinasi, 1960, s.17)”

beyitleri ile bağış ve lütfunun çok fazla olmasından dolayı Muhsinzâde ile Lûtfi’nin unutulmasına sebep olduğunu belirtmiştir.

...

Kaldı keckül be-kef sâil-i Bağdâd-sıfat

Bâb-ı dâdında ilâhî okuyup Bermekiyân

Ettiler tahtıa ma’nî atâ’yı Ma’n’ı

Çünkü etmektesin infaak be-naas-i Kur’an

Hâtem’in nâmı kalıp fass-ı cihanda bî-nakş

Olunur bâb-ı sehâda sana îmâ-yi benân

Âftâb-î himenin zâil ü âfil olmaz
 Nûr-i incâz verir sahn-ı mevâide hemân
 ... (Şinasi, 1960, s. 20- 21)

beyitleri ile Reşid Paşa'yı başka devlet adamları ile karşılaştırarak, cömertlik konusunda onu kimsenin geçemeyeceğini, bu konuda onun parmakla gösterilen tek kişi olduğunu belirtirken, aynı zamanda kahramanın bir başka özelliğine de değinerek Reşid Paşa'nın vaad ettiği şeyleri mutlaka yerine getirerek her zaman sözünde durduğunu söylemektedir. Şinasi'nin ortaya koyduğu yeni kahraman sözünün eri, güvenilir biri olarak gösterilmiştir. Aynı zamanda kahramanın erdem sahibi olması da beklenmektedir. Şinasi 1849 tarihli ilk kasidesinde yer alan;

“...
 Fâzıl u Fazli-i merhûmdan efdaldır kim
 Dâimâ etmededir fazl u fâzilet i'lân
 ... (Şinasi, 1960, s.17)

beyti ile Reşid Paşa'yı divan şairleri Fâzıl ve Fazli ile karşılaştırarak onun iyilik ve erdeminin her iki şairden çok daha fazla olduğunu dile getirmiştir.

Şinasi'nin ortaya koyduğu kahramanın diğer önemli özelliği yüceliğidir.

“...
 Fâris-ül-hayl-i celâlet ki sezâdır olsa
 Eşheb-î izzetinin gaaşiyesi kâhkeşân

 Âsaf-î arş-ı mekânet ki semâ-yî dünyâ
 Ana şemsiyye şafak al zih olursa çesbân

 Mehçe-î bârgeh-î rif'ati mahsûd-i kamer
 Râyet-î nusreti reşk-âver-i şems-î rahşân
 ... (Şinasi, 1960, s.16)”

1849 tarihli ilk kasidede yer alan bu beyitlerde Reşid Paşa, yücelik atının binicisi olarak tasvir edildikten sonra, onun kuvvet ve kudretinin arş yüceliğinde olduğu belirtilmiş ve yücelik makamının güneş ve ayı bile kısıktırdığı ifade edilmiştir.

Şinasi, yeni kahramanını anlatırken kalem ve kılıç karşılaştırmasına çokça yer vermiştir. Yeni kahraman, kılıcının yanında çok daha kudretli, daha tesirli bir silaha daha sahiptir: kalem. Bu bakımdan onun çizdiği yeni kahramanlık anlayışı için, daha önce belirtildiği gibi, kalem kahramanlığı ifadesini kullanmak yanlış olmayacaktır. Yazdığı kasidelerin hepsinde bu düşünceyi destekler ifadelerle yer vermekle birlikte bu tezadı en net şekilde 1857 ve 1858 tarihli kasidelerinde ortaya koyduğu görülmüştür. 1857 tarihli kaside;

“Dilin irâdesini başta akl eder tedbîr
Ki tercümân-ı lisandır anı eden takrîr

O tercümâna bedeldir kalem gehî elde
Eder tasavvurunun cism-i nâtıkın tasvîr
... (Şinasi, 1960, s.25)”

beyitleri ile başlamaktadır. Bu beyitlerde Şinasi, gönlün isteğini aklın söze yani dile dökerek, dili bir tercüman olarak kullandığını, düşüncesini ilettiğini ve bazen de kalemin dile karşılık gelerek düşünceyi aktarmanın önemli bir yolu olduğunu belirtir. Sonraki beyitlerde yine aklın önemi belirtilmiş ve Tanrı’nın insanlara verdiği akıl ile hareket ederek bilgiye ulaşması gerektiğini ifade etmiştir. Bu kasidede akıl ön plana çıkarılırken, bilgi ve düşüncelerin aktarılmasında ve kanunların işletilebilmesinde kalemin kuvveti sık sık vurgulanmıştır. Yeni medeniyetin kahramanı bu kalemi doğruya ulaşmada en kuvvetli silah olarak kullanmıştır.

...
Mugaallib oldu tabî tabâyi-î zî-rûh
Kavî zaîfî eder kahr ü cebr ile teshîr

Bu cebri men’ için akl-î beşer kodu kanun
Ki ettiler ana hükmünce adl ü hak ta’bîr

Bu adl ü hakka diyânet demiş kimi âkil
Takıldı nefis ü hevânın boğazına zencîr

Bu adl ü hakkın adûsu yine beşerdendir
Olur muhâfızî ammâ ki hâme vü şemşîr

Kalem kılıç olup aklın debîr ü celladı

Biri işâret ederse biri eder tedmîr

... (Şinasi, 1960, s. 26)

beyitleri ile tüm canlılarda olan zayıfı ezme davranışının insanlarda olmaması için Tanrı'nın insana akıl verdiği, bu akıl ile insanın kanunu oluşturduğu ve buna “adalet ve hak” adını verdiği; insanların gerçekleştirdiği keyfî, kötü isteklerin bu kanunlar ile zincirlendiği ve bu kanunların korunmasında en önemli iki silahın kalem ve kılıç olduğu; kalemin gösterdiği durumu, kılıcın yok edeceği belirtilmiştir. Kalem, kılıca ne yapması gerektiğini söyleyen dolayısıyla kılıçtan daha üstün bir varlık olarak gösterilmiştir.

Şinasi, Reşid Paşa için yazdığı 1858 tarihli son kasidesine;

“Gelelim zât-ı Reşîd’in şerefi mebhasine

Söz mü var devleti ihyâya olan meb’asine

... (Şinasi, 1960, s.28)”

beyiti ile başlayarak onun devleti yeniden canlandırmak için, Tanrı tarafından, gönderildiğini söyleyerek onun kahramanlığını ilahi bir boyuta da taşır. 1857 tarihli kasidesinde yer alan;

“...

Aceb midir medeniyet resûlü dense sana

Vücûd-i mu’cizin eyler taassubu tahzîr

... (Şinasi, 1960, s.26)”

beytinde Reşid Paşa için “Sana medeniyetin peygamberi dense şaşılır mı?” diyerek sezdirdiği ilahi boyutu, son kasidesinde daha da netleştirmiştir. Kahramanın doğuştan gelen bazı özelliklerinin olduğu ve Tanrı tarafından gönderildiği inancı mitlerde, destanlarda sık sık karşılaşılan bir durumdur. Şinasi de Reşid Paşa'nın Tanrı tarafından bir kurtarıcı olarak gönderildiğini belirterek onu ilahi bir boyuta taşırken, destan kahramanlarına da nazire yapmaktadır.

Şinasi'nin medeniyet uğruna mücadele eden yeni kahramanının en belirgin özellikleri Reşid Paşa için yazdığı kasidelerde kendini göstermektedir. Bu özelliklerin en başında kahramanın adaleti yer almaktadır. Akabinde, bilgili olması ve aklın önderliğinde hareket etmesi, cömertliği, yüceliği, sözünde durması ve güvenilir olması ile birlikte

erdem sahibi olması, kendisini başkalarının ve memleketinin iyiliğine vakfetmesi, cehalete ve zulme karşı kalemi ile mücadele etmesi gibi özellikler ile kahramanın genel çerçevesi çizilmiştir. Diğer şiiirlerinde farklı konuları da işleyen Şinasi, aklın ve bilginin üstünlüğü ile kanun ve adalet kavramlarını her zaman vurgulanmıştır.

2.3.1.2. Ziya Paşa (1829 – 17 Mayıs 1880)

Ziya Paşa, Tanzimat Dönemi'nde, Şinasi ve Namık Kemal ile birlikte fikirleri ile katkı sağlayan önemli şairlerden biridir. Aynı zamanda “Divan şiiirinin son temsilcileri arasında kabul edilmektedir (Göçgün, 1987, s. 13).”

Başlangıçta divan edebiyatı kültürü ile yetişen ve o yolda şiiirler söyleyen Ziya Paşa, Batı'ya döndükten sonra, Türk edebiyatına Avrupalı istikamet vermeye çalışanlar arasına katılmıştır. Edebiyat yoluyla insan hak ve hürriyetlerini müdafaa etmek; eski dil ve sanat anlayışını değiştirerek Türk edebiyatına Avrupalı fikirlerle mücehhez, içtimai bir çehre vermek; halk diline ve halk zevkine eğilerek halk şiiirinin vezin ve şekillerinden faydalanmak, Ziya Paşa'nın değer verdiği ve tatbika çalıştığı hareketlerdir. Ancak Ziya Paşa'nın bu hareketlere sürekli ve imanlı bir şekilde bağlı kaldığı söylenemez. Ziya Paşa ne en güzel şiiirlerini söylerken eski dilden ve eski şekillerden ayrılabilmiş; ne de yeni ve cesur görüşlerini şahsî ihtiraslardan uzak bir mefkûreciliğe tatbik edebilmiştir. Bu vasıflarıyla Ziya Paşa, bir edebiyattan bir başka edebiyata geçiş devrinin, eskiden ayrılmayan; yeniyi ise tam bir sarılış ve benimseyiş ile tatbika fırsat bulamayan bir temsilcisi olmuştur (Banarlı, 1983, s. 868).

Onun yeniliği daha çok düşüncede ortaya çıkmıştır. Şiiirlerinde zaman zaman eski edebiyatın zaman zaman da yeni fikirlerin etkisinde kaldığı ve bu yönüyle de edebî tartışmalara neden olduğu görülmektedir. “Fikren, Avrupalı bir edebiyatı arzu eden Ziya Paşa, duyguları ile yerli kalmaya özen göstermiştir, denilebilir (Göçgün, 1987, s. 13).” Yeni fikirleri diğer Tanzimat şairleri gibi eski nazım şekilleri ile dile getirmiş, aynı zamanda eski şiiirin estetik değerlerine de şiiirlerinde çokça yer vermiştir. Bu bakımdan Ziya Paşa, Yeni Türk Edebiyatının oluşumunda Şinasi ve Namık Kemal ile önemli bir yere sahipken; onun şiiirini tamamen yeni kabul edemeyiz. “Bununla birlikte onun şiiirlerinde Tanzimat edebiyatını meydana getiren dört mühim tesiri görmek mümkündür: Divan şiiiri, Mahallileşme Cereyanı, Âşık tarzı ve Avrupa tesiri (Banarlı, 1983, s. 871).” Ziya Paşa'nın şiiirlerinde bu dört akımın etkileri değişen zamanlarda,

farklı şekillerde kendilerini göstermişlerdir. Ziya Paşa tarafından kimi zaman övölüp yüceltilen bir akım, kimi zaman sert şekilde yerilmiştir. Döneminin fikirleri ve eski-yeni çatışmaları, şairin kendi içinde şiddetle yaşadığı bir tartışma hâlini almıştır. Nihat Sami Banarlı, tüm etkilerin ve fikir çarpışmalarının ortasında şiirinin çizgileri ile onun bir “fikir sanatkârı (Banarlı, 1983, s. 873)” olduğunu belirtir. Banarlı’ya göre; “devrinin Türkçesine kuvvetle hâkim bir fikir adamı olmak, milletin dilinde atasözleri değeri kazanan ve fırsat düştükçe söylenen, manzum nükteler, hikmetler, nasihat ve tarizler yaratmak, bunun için de Türkçenin her türlü miras ve imkânlarından faydalanmak, onun sanatının ana çizgileri arasındadır (Banarlı, 1983, s. 873).” Ziya Paşa, birçok türde eser vermiş, ancak şiirleriyle ön plana çıkmıştır. Şiirlerini hayatta iken bir araya toplamamıştır. Şiirleri ölümünden sonra damadı Hamdi Paşa tarafından 1881 yılında Eş’ar-ı Ziya ismiyle neşrolunmuştur. Eserin eksikliklerini tespit edip gideren Süleyman Nazif, 1924 yılında Külliyyat-ı Ziya Paşa ismiyle şiirlerini bir araya getirmiştir.

Ziya Paşa’nın hürriyet, hak, özgürlük ve kahramanlık gibi kavramlarla ilgili fikirleri yeninin etkisiyle yazdığı şiirleri ile özellikle “Terkib-i Bend” ve “Terci-i Bend” olarak yazdığı şiirlerinde kendini göstermektedir. Aynı zamanda “Meşrû u Ahvâl-i Şâiri” isimli şiirinde şairliğin çeşitli durumları ve şartlarını sıralarken şairi bir kahraman gibi niteleyerek toplum yararına hareket ettiğini ve hangi özelliklere sahip olması gerektiğini açıklar.

Ziya Paşa şiirlerinde döneminin olaylarına bakışını yansıtırken genelde olumsuz bir bakış açısına sahiptir. Şairliği yanında dönemin iyi devlet adamlarından olan Ziya Paşa’nın şiirlerinde yer alan hikmetli sözlerin yaşantılarıyla ilgili izlenimler taşıdığı söylenebilir. Devlet adamı olması nedeniyle döneminde yaşanan siyasi, sosyal, askerî ve ekonomik gelişmeleri yerinde görmüş ve adaletin iyi sağlanamaması üzerine eleştirilerini eserlerine yansıtmıştır. “Ülke meseleleri üzerine düşünce ve görüşlerini Bâb-ı Âli’ye bildirmesi, yükselme hırsıyla hareket etmesine bağlanarak hoş karşılanmamış ve Ali ve Fuat Paşalarla giriştiği mücadelelerde başarılı olamamıştır (Enginün, 2017, s. 470).” Bu durum bazı eserlerinin içeriğini de etkilemiştir. Ziya Paşa, yaşadığı dönemin ikiliğini, fikir çatışmalarını bizzat kendinde yaşamış bir şair ve devlet adamı olarak dikkat çekmektedir. Yaşadığı bu olumsuzluklar düşünüldüğünde şiirlerinde yer alan olumsuz bakış açısının nedeni daha net anlaşılabilmektedir. Onun özellikle Terkid-i Bend ve Terci-i Bend şiirlerine bu bağlamda yaklaşılmalıdır.

Ziya Paşa, eserlerinde doğrudan kahraman ve kahramanlık kavramlarına yer vermemiştir. Bununla birlikte, adalet, aklın üstünlüğü, dünyanın düzeni gibi konuları işleyen şiirlerinde onun kahramanlık anlayışına dair ipuçlarını bulmak mümkündür.

Ziya Paşa, Tanrı'nın oluşturduğu dünya düzeni ve kadercilik anlayışı içerisinde bireyin kahramanlığının da Tanrı'nın ortaya koyduğu kadere bağlı olduğu ve aslında hiç kimsenin Tanrı izin vermeden bu özelliğini ortaya koyamayacağı, insanın Tanrı karşısındaki acziyetinin onun kahramanlığına engel olduğu düşüncesine sahiptir. Kişinin Tanrı'nın koyduğu bu düzene karşı çıkması şaire göre yersiz bir mücadeledir ve sonucunda değişen bir şey olmayacaktır. Terci-i Bend'de tekrarladığı;

“ ...

Sübhone men tahayyere fî sun'ihî'l-ukul

Sübhone men bikudretihi ya'cüzü'l-fuhûl

...

(Kaplan, Enginün ve Emil, 1993II, s. 24)”

beyti ile en kudretlilerin bile Tanrı'nın kudreti karşısında aciz kaldığını dile getirmekte ve kaderci bir anlayışa bağlı olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Ziya Paşa, kaderci bir anlayış ile mücadeleye girişmenin gereksizliğini ve kimsenin Tanrı'nın kurduğu düzen karşısında kahraman olamayacağını dile getirdiği ilk şiirlerinin ardından kaleme aldığı şiirlerde zaman zaman bu görüşten uzaklaşmaktadır. Özellikle adalet kavramını ön plana çıkardığı ve yalnızca kendisi için değil, toplumun her kesimi için doğrulukla hareket eden, topluma faydalı olmaya çalışan insanı anlattığı eserlerinde, kalemiyle mücadeleye girişen kalem kahramanlarının izlerini bulmak mümkündür. Terakib-i Bend'de yer alan;

“ ...

Âdem olanın hayr olur âdemlere kasdı

İnsanlığa insanda budur işte delâlet

İnsan ana derler ki ede kalb-i rakîki

Âlâm-ı benî-nev'i ile kesb-imelâlet

Âdem ana derler ki garazdan ola salîm

Nefsinde dahi eyliye icra icra-yı adalet

...

(Kaplan, Enginün ve Emil, 1993II, s. 18)”

beyitleri ile Ziya Paşa, kendi bakış açısı ile asıl insanı yani döneminin kalem kahramanını ortaya koymaktadır. Bu kahraman; insan olmanın gereği olarak diğer insanlara hayrı dokunan; başkalarının derdi ile dertlenen, şefkatli bir kalbi olan; kimseye gizli bir düşmanlığı bulunmayan ve kendi içinde bile doğruluktan asla taviz vermeyen, her zaman doğrunun yanında olan kimsedir. Bu üç beyitte sıralanan özellikler Şinasi'nin Mustafa Reşid Paşa için yazdığı kasidelerde ana hatlarını belirlediği yeni kalem kahramanının özellikleri ile benzerlik göstermektedir. Önder Göçgün, Ziya Paşa'nın "adalet fikrinden hareketle insanlığı idealize ettiğini, bu düşüncenin mesuliyet duygusunu getirdiğini ve bu duygunun insanlığın ölçüsü olarak sayıldığını (Göçgün, 1987, s. 18-19)" belirtmektedir. "İnsan, kâinata karşı kendini mesul hissettiği ölçüde insandır (Göçgün, 1987, s. 19)." düşüncesi ortaya konmaktadır. Tek başına bu "mesuliyet duygusu" bile onun kalem kahramanlığı anlayışını ortaya koymaktadır.

Yine Terkib-i Bend'de yer alan;

...

İncinmemek istersen eğer mülk-i fenâde
Bir kimseyi incitmemeğe hasr-ı meram et

Bir yerde ki yok nağmeni takdi edecek gûş
Tazyi-i nefes eyleme, tebdil-i makam et

Avret gibi mağlub-u hava olma, er ol, er
Nefsin seni râmatmeye, sen nefsin râmet

Mânend-i şecer nâbit olur sabit olanlar
Herhangi işin ehli isen onda devam et

Noksanını bil, bir işe ya başlama evvel
Ya başladığın kârı periza-yı hitam et

...

(Kaplan, Enginün ve Emil, 1993II, s. 22)

beyitlerinde insanın kimseyi incitmemesi; eğer toplumda yaptığı iş anlaşılmıyor ya da takdir edilmiyorsa o işi ya da mekânı değiştirmesinin iyi olacağı, boşuna kendini tüketmemesi; bireyin heveslerine kapılıp asla ona mağlup olmaması ve nefesine hâkim olması, yaptığı işin ehli olmasıyla o işte direnerek o işi uzun süre devam ettirmesi ve

başarıya ulaşması; her işe önce eksikliklerini belirleyerek başlaması ve ona göre hareket etmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu beyitler aynı zamanda “insanın topluma faydalı olması gerektiği ve her zaman iradesini ortaya koyarak işlerini hem kendi hem de toplumun iyiliği için başarıyla nihayete erdirmesi gerektiği (Gözler, 1987, s. 126)” şeklinde de yorumlanmaktadır. Bu özellikleri ile bakıldığında Ziya Paşa bu beyitlerde insanı topluma faydalı olması yönünden ele almış, dönemine hâkim olan ideal insanı ortaya koymaya çalışmıştır. Bu ideal insanın belirtilen özellikleri dönemin kalem kahramanlığını ortaya koyan yeni insan tipiyle örtüşmektedir.

Ziya Paşa'nın şiirlerinde görülen eski-yeni çatışması onun kahramanlık anlayışında da kendini göstermekte ve kimi şiirlerinde kaderci bir insan anlayışı hâkimken kimi şiirlerinde adaletsizlikler karşısında mücadeleye girişen insan anlayışının vurgulandığı görülmektedir. Hatta bu fikir değişiklikleri bazen aynı şiirin içerisinde kendisini göstermektedir.³

Ziya Paşa, şiirlerinde zaman zaman kahramanın tam aksi özellikler taşıyan kimselere yer vermiştir. Devlette önemli mevkilere erişebilen, aslında işinin ehli olmayan bu cahil kimseler birer antikahraman olarak nitelendirilebilir. Kahramanlık vasıflarından hiçbirini üzerlerinde taşımamakla birlikte kendilerinden başka kimseye yararı olmayan, hatta çevrelerine zarar veren bu kimseler eleştirilmektedir. Terci-i Bend'in altıncı ve yedinci bendinde yer alan beyitler bu durumu ortaya koymaktadır.

VI

Güller güler figânla geçer ömr-i andelîb
Bî-mâr intizârda ücret diler tabîb

Manend-i îâşe na'ş-ı tûvânger zelil ü hâr
Kerkes misal vâris ü gassal nâ-şekîb

Bâlin-i nâza hâce-i şehîr eyler ittikâ
Hak-i mezellet üzre yatur aç bir garîb

³ Ziya Paşa, Terakib-i Bend'de, dördüncü bendde karamsar bir bakış açısı ile kader, adalet, talih, akıl gibi kavramları irdelemekte ve yine Tanrı'nın kurduğu düzen ve onun kudreti karşısında aklın bu durumu tartıp anlayabilecek bir seviyede olmadığını açıklamaktadır. Beşinci bendde dünyanın geçiciliği ile birlikte insanın dünya nimetleri karşısındaki hırsı ve tutkuları nedeniyle asıl olandan uzaklaştığını ifade eder. Sonraki bendlerde ise bu görüşün aksi olarak adalet için mücadelenin gerekliliği ortaya konmaktadır.

Pertev-fürûz-ı bezm-i tarâb şem'-i hande-rîz
Pervâne-i şikeste-per üftâde-i lehîb

Sevm ü basal çü nergis ü lâle küşâde-leb
Mahbûs künc-i mahfaza-i tengnada tîb

Pister-nevâz-ı izz ü safâ ahmak-ı hasis
Külhen-nişîn-i züll ü hevân akîl-i hasîb

Geh devlet-i cihândan eder cehi behre-yâb
Geh lokma-i aşâdan eder akl bî-nasib

Makbûl-i bezm-i sohbet olur müfsid-i le'îm
Menfûr-ı tab'-ı Alem olur nasih-i musîb

Gahî muhakkar-ı cühelâ şa'ir belîğ
Gahî müsahhar-ı humekâ fazıl-ı edîb

Bir acizin ma'îşeti noksan-pezîr olur
Bir zalimin umûru eder kesb-i ferr ü zîb

Subhâne men tahayyere fî sun'ihî'l-ukûl
Subhâne men bikudrethi ya'cüzü'l-fuhûl

VII

Yâ Rab nedir bu dehrde her merd-i zü-fünûn
Olmuş belâ-yı akl ile ârâmdan masûn

Yâ Ran niçin bu arsada her şahs-ı ârifin
Mikdar-ı fazlına göre derdi olur füzûn

Her kangı suya atf-ı nazar etse bî-huzûr
Her kangı şeye sarf-ı hayâl etse akli dîn

Mümkün müdür hakikat-ı eşyâyı vezn ü derk
Mîzân-ı akla dirhem-i ta'dil iken zünûn

Güncide-i basîret olur mu bu acz ile
Haysiyyet-i havâdis ü keyfiyyet-i şüûn

Gûyâ ki bunca mihnet ü gam az gelip olur
Bir de tahakküm-i cühelâ ile bağı hûn

Bilmem ki muktezâ-yı nizâm-ı cihân mıdır
Dâim cihânda câhil olur mes'adet-nümûn

Cârî cihân cihân olalıdır bu kaide
Bir ahmâk-ı denîye olur ehl-i dil zebûn

Nâdân firâz-ı izz ü saâdette ser-firâz
Dânâ hazîz-i acz ü mezellette ser-nigûn

Nâdân-ı kâm-perver eder tâli'-i bülend
Ehl-i kemâl-i sâil eder baht-ı vajgûn

Subhâne men tahayyere fî sun'ihî'l-ukûl
Subhâne men bikudretili ya'cüzü'l-fuhûl

(Kaplan, Enginün ve Emil, 1993II, s. 27-28)

Cahil, işinin ehli olmayan kimselerin hayatı zenginlik ve refah içerisinde; bilgili, âlim ve olgun insanları ezerek geçmektedir. Bu durum Tanrı'nın düzeni olarak kabul edilip aynı zamanda sorgulanırken, ileri gelen kimselerin istenmeyen özellikleri ile bilgili ve olgun insanlara âdeta eziyet ettikleri ve devlete de aynı oranda zarar verdikleri belirtilmektedir. Şiirde belirtilen bu durum Ziya Paşa'nın hayatı ile birlikte yorumlandığında anlaşılır gibi görünmekle birlikte Ahmet Hamdi Tanpınar'ın belirttiği gibi “şiirin yazılış tarihi (1859) bu düşüncüyü sorgulamamız gerektiğini ortaya koymaktadır. 1859 yılında Ziya Paşa henüz mabeyinci sıfatını üzerinde taşımakta ve her türlü ikbale namzet olduğu bir dönemdedir (Tanpınar, 2014, s. 313).” Bu durum ancak dönemin işleyişini iyi gözlemlemiş olduğu şeklinde yorumlanabilir. Henüz bizzat kendisi bu durumlarla karşılaşmamış olsa da devletin her kademesinde benzer durumların yaşandığı bilinmektedir. Ziya Paşa, bu durum karşısında sorduğu sorularla neredeyse isyan duygusuna varacakken yine aynı teslimiyetle Tanrı'ya döner ve tüm bunların onun düzeninin bir parçası olduğu kanaatini yineler. Dolayısıyla Ziya Paşa, Tercî-i Bend'inde bu durumun değişmesine yönelik bir mücadelenin yersiz olduğu düşüncesini dile getirir. Ona göre akıl ve irade bu durumu değiştirmeye yetersizdir.

Ancak kaderde varsa ya da başka bir deyişle Tanrı isterse düzen değişebilir. Yoksa insan tek başına ne yaparsa yapsın elinden bir şey gelmeyecektir. Mehmet Kaplan bu durumu şöyle özetler:

İnsanın kötülüğü üzerindeki bu ısrar, Ziya Paşa'nın mizacı ve hayatı ile yakından ilgilidir. İnsan hakkında çok iyimser fikirler taşıyan Namık Kemal ile Ziya Paşa arasında kuvvetli bir tezat vardır. Hürriyet Kasidesi'nde biz dünyaya meydan okuyan, kendine inanan ve güvenen bir insan, bir kahraman görmüştük. Terci-i Bend'de onun tam zıddı, âciz, kaderiyeci ve şüpheci bir insan ile karşılaşyoruz. Namık Kemal'in insan görüşü tamamiyle batılı olduğu hâlde Ziya Paşa'nınki tamamiyle doğuya mahsustur (Kaplan, 2007, s. 60).

Bu yorum şiirin genel durumunu belirtirken, aynı zamanda Ziya Paşa'nın insan anlayışının aciz ve kaderci oluşuyla da bir antikahraman olabileceği düşüncesini ortaya koymaktadır.

İsmail Hikmet Ertaylan, Ziya Paşa için; “Nazmında şeklen klasik kalan Ziya Paşa, esasen idealisttir. Memleketinde terakki ve inkılap görmek, yeniliğe ve kemâle karşı bir aşk beslemek bu idealistliğindendir (Ertaylan, 2011, s. 161).” diyerek onun da kaleme aldığı eserlerle döneminin kalem kahramanlarından biri olduğunu ifade etmektedir. Ziya Paşa, zaman zaman hırslarına kapılarak mevki peşinde hareket etmişse de hem Tanpınar'ın⁴ hem de Ertaylan'ın⁵ bahsettiği gibi mücadeleyi asla bırakmamış ve döneminde kalemiyle yanlış giden durumları düzeltmeye çalışmış bir şair, bir kahramandır, denilebilir. Keza “Meşrut u Ahvâl-i Şâiri” isimli şiirinde şairlerin şart ve durumlarını açıklarken onların da toplumu eğiten ve topluma fayda sağlayan kalem kahramanları gibi hareket etmeleri gerektiğini belirtir. Ancak bu şiirde de Ziya Paşa, sosyal konuları ele aldığı diğer birçok şiirinde olduğu gibi, topluma fayda sağlamak adına doğrulukla çalışan kimselerin çevresi tarafından istenmeyeceğini, onların bu gayretli çalışmalarının gereği gibi anlaşılamayarak onlara gereken değerin verilmediğini dile getirir. Ziya Paşa, hem devlet adamlığı hem de şairliği ile kendisinin de devleti, milleti adına sürekli doğrulukla çalıştığını ancak hak ettiği değeri görmek yerine tam

⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar, On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi (Dergâh Yay.,2014) isimli eserinde onun için “mücadeleden bıkmayan” (s. 310) ifadesini kullanmaktadır.

⁵ İsmail Hikmet Ertaylan, Türk Edebiyatı Tarihi (TTK Yay.,2011) isimli çalışmasında onun idealistliğini (s.161) vurgulamaktadır.

aksi gözden uzaklaştırıldığını, gurbet hayatı yaşamak zorunda kaldığını son Terci-i Bend’inde olduğu gibi bu şiirde de hissettirmektedir.

2.3.1.3. Namık Kemal (21 Kânunuevvel 1840 – 2 Aralık 1888)

Dönemin kalem kahramanlığını hem şiirleri hem de nesir eserleri ile en net şekilde ortaya koyan şair Namık Kemal’dir, denilebilir. Namık Kemal, “Tanzimat sonrası Türk edebiyatının en etkili şahsiyeti (Enginün, 2017, s. 480)” olarak görülmektedir. İlk şiirlerinde divan geleneği etkisindeyken, Şinasi ile tanıştıktan sonra şiir anlayışı da büyük değişime uğrar ve şekilde eskiye bağlı kalmış gibi görünse de şiirinin içeriği tamamen değişir. Düşünce bakımında Batılı olan ve sosyal konuları işleyen şiirler kaleme alır. Eserlerini, fikirleri ile toplumu uyandırmak ve büyük kitlelere ulaşabilmek adına bir araç olarak görmektedir. Metnin şekil özelliklerinden ziyade içeriğinin önemini vurgulamaktadır. “Lisan-ı Osmanî’nin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmildir.” başlığı ile dil ve edebiyat hakkındaki görüşlerini ortaya koyduğu yazısında, bu konuya da değinmekte ve “sözün insanı ebedileştireceğini belirterek hatta düşüncenin değişmesinde söylemenin etkisini, kılıcın etkisinden güçlü bulmaktadır (Enginün, 2017, s. 482).” Bu düşünce onun Şinasi ile başlayan kalem kahramanlığı fikrini geliştirerek ve hürriyet kavramı ile birleştirerek ortaya koyduğunu göstermektedir.

Mehmet Kaplan;

Namık Kemal, şahsiyeti ve eserleri ile Türkiye’de tesiri nesiller boyunca devam eden bir ‘hürriyet miti’ ve bir ‘hürriyet kahramanı’ tipi yaratmıştır. Bu tip ‘yeni’dir ve eski muti, mevcut düzene bağlı bürokrat aydın tipine zıttır. O bir kalem efendisi veya devlet memuru değil, bir ‘düşüncenin kahramanı’dır (Kaplan, 2014c, s. 172).

diyerek onun fikrî anlamda yeni bir kahraman ortaya koyduğunu belirtmektedir. Bu yeni kahraman Şinasi ile başlayan yeni medeniyet kahramanının, hürriyet ile olgunluğa ulaştığı kalem kahramanıdır. Hem düşünce boyutunda hem de fiziki olarak vatan ve millet için her türlü mücadeleye korkusuzca girişen ve bu yolda gerekirse canını bile vermekten çekinmeyen bu yeni kahraman, en önemi mücadeleyi fikrî boyutta vermektedir ve silah olarak kılıçtan çok kalemi kullanmaktadır. Bu bakımdan kendisinden sonraki nesiller üzerinde de etkili olmuştur. “Namık Kemal’in kendisinden

sonrakiler üzerinde tesiri ‘vatan ve hürriyet’ kavramlarını yüceltirken yeni, aktif bir insan tipini de örnek göstermesinden kaynaklanır. Bu kavramları ve insan tipini edebî eserlerinde de işlemiş ve bizzat kendi hayatında da uygulamıştır (Enginün, 2017, s. 63).” Namık Kemal eserleri ve fikirleri ile yalnızca yazar ve şairler üzerinde etkili olmakla kalmamış, Millî Mücadele’yi başlatan Ebedî Başkomutan Mustafa Kemal Atatürk’te de hürriyet kavramının gelişmesinde Tevfik Fikret ile birlikte önemli bir etkiye sahip olmuştur.

Namık Kemal, hem şiirlerinde hem nesir eserlerinde en gür şekilde kahramanlığa yer vermiştir. Mehmet Kaplan, “Namık Kemal-Hayatı ve Eserleri” adlı tez çalışmasında onun kahramanları yüceltmesini;

Namık Kemal’in edebiyâtını, niçin kahramanların tebcili üzerine kurduğu, devri düşünülünce pek güzel izah olunur. Devir, bir yıkılma devridir; bu yıkılmanın önüne geçmek için devlet orduyu kuvvetlendirir, müesseseleri islâh ederken, edebiyat da millete yeni bir ruh aşılama çalışıyor. Cem’iyyetimizde Avrupa’dan geri kalmış olmanın şuûru ve devamlı muvaffakiyetsizlikler bir ‘complexe d’infériorité’ vücuda getirmişdi. Millet kendine itimad etmez olmuş, istikbalde de ümidini kesmişdi. Böyle bir vaz’iyet karşısında Namık Kemal, iyi bir görüşle, insanın irâde kudretini anlatıyor ve eskiden yetişmiş kahramanların hayâtını tebcil ediyordu (Kaplan, 1948, s. 151).

şeklinde ifade ettikten sonra makalelerinde yer alan insan ve hürriyet anlayışı içerisinde kahramanlığın nasıl şekillendiğini ve kahramanlığa bakış açısını ortaya koymaktadır.

Bizim eski fikir dünyamızın insana dair düşündükleri malûmdur, bu düşünceler âdetâ darb-ı mesel hâline gelmişlerdir; insan âcizdir, insan fânidir, her şeyi idare eden felektir, alnımıza ne yazılmışsa başımıza o gelir, ilh. Kader, Âhiret ve ölüm düşünceleri insanların bu dünyaya bağlı köklerini kurutmuştu.⁶ Namık Kemal bu telâkkilere zıd bir görüş ortaya attı. İnsanın nelere muktedir olabileceğini, dünyanın mucizelerle dolu olduğunu gösterdi. Ölüm ve Âhiret düşünceleri, Namık Kemal’e yabancıdırlar (Hâmid’in edebiyâtını bunlara dayaması üstâdla tilmiz arasında güzel bir tezat teşkil eder), onun kahramanlarına dikkat olunursa, ölüm, yalnız mezarlıkta hâtırlarına gelir ve mezarlıktan çıkınca biter. Hayat

⁶ Özellikle Ziya Paşa bu kaderci anlayıştan kopamamış ve hayatında da yaşadığı eski-yeni arasındaki fikir çatışmalarına eserlerinde de çokça yer vermiştir. Onun ortaya koyduğu olgun insan bu âciz ve kaderci anlayıştan kurtulabildiği oranda kahraman olabilmiş, bunun dışında, ne kadar bilgin olsa da, Tanrı’nın düzeni gereği cahilin esiri olmaktan kurtulamamıştır.

mücadelesi, insan oğlunun iktidârı, kahramanlık, Kemal’in telkin ettiği prensipler bunlardır (Kaplan, 1948, s. 127).

Namık Kemal; hürriyet, vatan ve kahramanlık gibi değerleri tüm eserlerinde daima ön planda ve en yüksek perdeden dile getirmiştir. Mehmet Kaplan aynı çalışmasında;

Namık Kemal’in hürriyet fikri, mücerred düşünce olarak değil de, kahramanların hareketleri arasından çok açık görünür. Onun kahramanları, eski eserlerde görüldüğü şekilde kader, sihir, vesair fevka’ttabi’î kudretlerin te’siri altında kalmazlar. Onlar ‘zarûret’e bile karşı dururlar. Bundan başka, insanoğlunu esir eden iyi veya kötü ihtiraslardan da kurtulmuşlardır. Anne, baba, kardeş, dost... sevgilileri dahi bu kahramanları yollarından alıkoyamaz (Kaplan, 1948, s. 130).

diyerek, başta hürriyet olmak üzere ulvi değerler için mücadele eden kahramanların önceki dönemlerde ortaya çıkan kaderci anlayışa sahip kahramanlardan farklarını ortaya koymaktadır.

Namık Kemal kendisi de Tanzimat dönemi edebiyatı içerisinde “yeni edebiyat için fikirle mücadele etmiş (Kaplan, 1948, s.131)” bir şahsiyet olarak eserlerinde ortaya koyduğu kahramanlara uygun hareket etmiştir. Mücadelenin yalnızca savaş meydanlarında değil, aynı zamanda fikirler aracılığı ile edebiyat sahasında da yapılabileceğini bizzat Midilli’de sürgünde iken Hamid’e yazdığı mektupta dile getirmiş; “...Vatan bugün edebiyattan gördüğü faideyi askerlikten başka hiçbir şeyden görmedi. Şinasi ahrete gitti. Beni önünüzde görüyorsanız gayret edin; sizden kan istemiyorum, çünkü pek kolay bezl edeceğinizi bilirim. Birkaç damla mürekkebi istiyorum (Kaplan, 1948, s.101)⁷ ...” cümleleri ile kalemin gücünü ortaya koymuştur. Burada dikkat çeken bir unsur da Namık Kemal’in Şinasi’den sonra kendini kalem kahramanı olarak nitelendirmesi ve bu alanda lider olarak görmesidir.

Namık Kemal’in, asıl adı “Besâlet-i Osmâniye ve Hamiyet-i İnsâniye” olan “Hürriyet Kasidesi” isimli şiiri kalem kahramanlığının ve hürriyet fikri ile devlete bakış açısının en net şekilde ifade edildiği eseridir. Bu şiir “onun bütün eserlerini aydınlatan bir anahtar görevi (Enginün, 2017, s. 485)” görmektedir.

⁷ Mehmet Kaplan, tezinde yer verdiği bu alıntıyı Süleyman Nazif’in “Namık Kemal” isimli çalışmasının 21 -22’nci sayfalarından nakletmiştir.

Bu şiir, Namık Kemal’in hâfizalarda yaşayan en kuvvetli eseridir. Namık Kemal’in bütün şahsiyeti bu şiirin içinde teksif edilmiş gibidir. Bu şiir, Türk edebiyatında sosyal şiirin, mistisizmin⁸, vatan ve hürriyet aşkının ilk ve en kuvvetli örneğidir. Yeni Türk edebiyatında yazılmış bütün sosyal şiirlerin temelinde bu manzume vardır. Nihayet bu şiir, edebiyat sahasını aşarak, cemiyet üzerine tesir etmiş; hürriyet, vatan ve millet aşkını muhtelif nesillere aşlamış nâdir eserlerden biridir (Kaplan, 2007, s. 46).

Şiir, hem bazı kavramları ilk kez net bir şekilde ifade etmesi bakımından hem de çalışmada “kalem kahramanlığı” ifadesi ile belirtilen yeni mücadelecî insan tipini ortaya koyması bakımından önemlidir. Şiir, daha ilk beyitleri ile bu kahramanlığı ortaya koyan kimselerin özelliklerini belirtmekle başlamaktadır.

“Görüp ahkâm-ı asrı münharif sıdk u selâmetten
Çekildik izzet ü ikbâl ile bâb-ı hükûmetten
Usanmaz kendini insan bilenler halka hizmetten
Mürüvvet-mend olan mazlûma el çekmez îânetten
... (Kaplan, Enginün ve Emil, 1993II, s. 180)”

Daha ilk beyitlerde kalem kahramanı olarak nitelendirilen kimsenin; iradesi, yaşama bakış açısı, idealleri uğruna nelerden vazgeçebileceği ile sahip olduğu değerler ve yanlışlıklar karşısında sergilediği tavır net bir şekilde ifade edilmiştir. Mehmet Kaplan, Hürriyet Kasidesi için;

Hayatını yüce kıymetler uğruna feda etmek kahramanlığı doğurur. Namık Kemal’e verilen ilk vasıf kahramanlıktır: Hürriyet ve vatan kahramanı. Bu şiir, onun bu vaziyetini ortaya koyuyor. Hâkir görülen şeyler, yüceltilen şeyler; gerçek, ideal; bunlar arasındaki tezat; çekilen ızdırapla özlenen saadet... Bu şiirin özünü, işte bunlar teşkil eder. İdeal, ‘sıdk ve selâmet’tir. İdeal, ‘halka hizmet’tir. Zira halk ‘mazlum’dur. Zulme uğrayan halkı zulme karşı müdafaa etmek ‘insanlığın şerefi’dir (Kaplan, 2007, s. 43).”

diyerek, onun kahramandan öncelikle hangi özellikleri beklediğini ortaya koymaktadır.

⁸ Alıntıda “mistisizm” ifadesi ile kastedilen cemiyet mistisizmidir. Mehmet Kaplan, Hürriyet Kasidesi’ni tahlil ederken cemiyet mistisizmini şöyle açıklamaktadır: “Cemiyet mistisizmi, din mistisizmi gibi, bazı ulvî kıymetler yolunda ferdin kendisini feda etmesi olarak tarif edilebilir. Namık Kemal, Türk cemiyetine, uğruna ölünebilecek bazı yeni kıymetler getiriyor. Bu şiirde bu kıymetlerin ortaya konulduğunu ve yüceltildiğini görüyoruz (Kaplan, 2007, s. 43).”

Kalem kahramanı, düzenin bozukluğu karşısında acziyeti kabul etmeyip, mücadele için gerekli koşulları sağlayan kişi olarak ortaya konmuştur. Dönemin koşulları dikkate alındığında bir devlet görevlisinin kendi isteğiyle görevinden ayrılması o dönem için oldukça dikkat çeken bir adımdır. Namık Kemal şiirini 1867 yılında Kanûn-i Esâsî komisyonundaki görevinden ayrıldıktan sonraki dönemde kaleme almış, aynı zamanda görevden ayrılma nedenini de şiir vasıtasıyla ortaya koymuştur. Şiirinde anlattığı kahramanlığı bizzat kendisi de ortaya koyarak eylemleriyle de söylemlerinin arkasında duran bir şahsiyet olduğunu göstermiştir. Ayrıca görevinden ayrılarak kalemini daha hür kullanmak isteyen kalem kahramanının tavrını ortaya koyduğu söylenebilir.

İkinci beyitte insan olmanın şartı olarak bireyin çevresine karşı sorumluluk hissederek hareket etmesi gerekliliği öne çıkarılmıştır. Bu davranış şekli hem Şinasi hem de Ziya Paşa'nın şiirlerinde yücelttiği yeni insan tipi olan kalem kahramanının olmazsa olmaz özelliklerinden biri olarak Namık Kemal'in mücadelecisi insan tipinde de en önemli özelliklerden biri olarak işlenmiştir.

Dünya iyi ile kötünün savaş alanıdır. Kötünün yanında kalmak kolay, karşısında mücadele etmek zor olandır. Mazlumun yanında olmak, ona yardım etmek zalimle mücadele anlamına gelir. Zulm insanın insana yaptığı kötülüğün adıdır. Bu kelime aynı zamanda karanlık anlamındadır. O hâlde karanlıkla (cehalet) ve kötülükle mücadele kendini *insan* bilen her bireyin borcudur (Kolcu, 2018, s. 159).

Şiirin dördüncü beytinde kalem kahramanının önemli bir diğer özelliği ortaya konmaktadır: vatan sevgisi.

“... ”

Vücûdun kim hamîr-i mâyesi hâk-i vatandandır

Ne gam râh-ı vatanda hâk olursa cevr ü mihnetten

...

(Kaplan, Enginün ve Emil, 1993II, s. 180)”

Vücudun mayasının vatan toprağı olduğu, bu nedenle de vatan uğruna çekilen acı ve sıkıntılardan üzüntü duyulmayacağını belirttiği beyitte vatan sevgisinin⁹ büyüklüğü

⁹ Namık Kemal vatan sevgisi üzerinde çokça durmuş ve bu konudaki fikirlerini “Vatan Makalesi”nde dile getirmiştir. Bu makalede vatanın neden sevilmesi gereken bir varlık olduğunu da şu cümlelerle açıklamıştır:

İnsan vatanını sever; çünkü mevâhib-i kudretin en azizi olan hayat hava-yı vatani teneffüsle başlar.

dile getirilmektedir. Vatan uğruna girişilen mücadelelerde sıkıntı çekmek gayet doğaldır, kişi bu nedenle hüzne kapılmamalı bilakis vatana faydalı olduğu için mutlu olmalıdır.

Şiirde özellikleri sıralanan kalem kahramanının önemli özelliklerinden biri de soyunun köklü bir tarihi olan Osmanlılara dayanmasıdır. Çöküş döneminde yazılan bu şiirde, eski dönemlerin çalışkan, dürüst, güçlü kahramanları hatırlatılmaya çalışılmış ve onurlu bir ölümün her zaman tercih edildiği dile getirilmiştir. Şiirde on beş, on altı ve on yedinci beyitlerde bu düşünceler vurgulanmaktadır:

...

“Biz ol nesl-i kerîm-i dûde-i Osmâniyânız kim
Muhammerdir ser-â-pâ mâyemiz hûn-ı şehâdetten

Biz ol âlî-himen erbâb-ı cidd ü ictihâdız kim
Cihângirâne bir devlet çıkardık bir aşiretten

Biz ol ulvî nihâdânız ki meydân-ı hamiyette
Bize hâk-i mezâr ehven gelir hâk-i mezelletten

...

(Kaplan, Enginün ve Emil, 1993II, s. 180-181)”

Şiirde kalem kahramanı için vurgulanan bir diğer özellik cesarettir. Özellikle on sekiz ile yirmi dördüncü beyitler arasında her türlü sıkıntı karşısında korkusuzca mücadeleye devam edileceği, hürriyet mücadelesi korkulu bir ateş olsa dahi gerekirse bu uğurda can

İnsan vatanını sever; çünkü atâyâ-yı tabiatın en revnaklısı olan nazar lemha-i iftitâhında hâk-i vatana ta'alluk eder.

İnsan vatanını sever; çünkü madde-i vücûdu vatanın bir cüz'üdür.

İnsan vatanını sever; çünkü etrafına baktıkça her köşesinde ömr-i güzeştesinin bir yâd-ı hazinini tahaccür etmiş gibi görür.

İnsan vatanını sever; çünkü hürriyeti, rahatı, hakkı, menfaatı vatan sayesinde kâimdir.

İnsan vatanını sever; çünkü sebep-i vücûdu olan ecdâdının makbere-i sükûnu ve netice-i hayatı olacak evlâdının cilvegâh-ı zuhûru vatanıdır.

İnsan vatanını sever; çünkü ebnâ-yı vatan arasında iştirak-i lisan ve ittihâd-ı menfaat ve kesret-i muvânese cihetiyle bir karabet-i kalb ve uhuvvet-i efkâr hâsıl olmuştur. O sâyede bir adama dünyaya nisbet vatan, oturduğu şehre nisbet kend, hanesi hükmünde görünür.

İnsan vatanını sever; çünkü vatanında mevcûd olan hâkimiyetin bir cüz'üne tasarruf-ı hakîki ile mutasarrıftır.

İnsan vatanını sever; çünkü vatan öyle bir galibin şemşiri veya bir kâtibin kalemiyle çizilen mevhum hatlardan ibaret değil, millet, hürriyet, menfaat, uhuvvet, tasarruf, hâkimiyet, ecdâda hürmet, aileye muhabbet, yâd-ı şebâbet gibi birçok hissiyât-ı ulvîyenin içtima'ından hâsıl olmuş bir fikr-i mukaddestir.

...

(Kaplan, Emil, Enginün, 1993II, s. 223)

vermekten çekinilmeyeceği, aslolanın millet yolunda hizmet olduğu ve bu yolda mücadele eden yiğitlerin zulmün kılıcını ortadan kaldıracağı belirtilmektedir. Hürriyet mücadelesi ile millete hizmet yine ön plana çıkarılmakta ve bu mücadeleye giren kimselerin korkusuz yiğitler olduğu vurgulanmaktadır. Bu dizeler dönemin “kalem kahramanı”nın öncelikle cesaretini ve millete hizmet yolunda hürriyet mücadelesine giriştiğini ortaya koymaktadır:

...

Ne gam pür-âteş-i hevl olsa da gavgâ-yı hürriyyet
Kaçar mı merd olan bir cân için meydân-ı gayretten

Kemend-i cân-güdâzı ejder-i kahr olsa cellâdın
Müreccahdır yine bin kerre zencîr-i esâretten

Felek her türlü esbâb-ı cefâsın toplansın gelsin
Dönersem kahpeyim millet yolunda bir azîmetten

Anılsın mesleğimde çektiğim cevr ü meşakkatler
Ki ednâ zevki a'lâdır vezâretten sadâretten

Vatan bir bîvefâ nâzende-i tannâza dönmüş kim
Ayırmaz sâdıkân-ı aşkını âlâm-ı gurbetten

Müberrâyım recâ vü havfden, indimde âlîdir
Vazifem menfaatten hakkım agrâz-ı hükûmetten

Civânmerdân-ı milletle hazer gavgâdan ey bîdâd
Erir şemşîr-i zulmün âteş-i hûn-i hamîyyetten

...

(Kaplan, Enginün ve Emil, 1993II, s. 181)

Şiirin tamamında, kalem kahramanının irade gücü ve akıl ile hareket etmesi, onun en önemli vasıfları içerisinde değerlendirilmektedir. Daha ilk beyitten itibaren neredeyse her beyitte az ya da çok sezdirilen bu düşünce şiirin yirmi beşinci beytinde net bir şekilde ortaya konmaktadır:

“ ...

Ne mümkün zulm ile bîdâd ile imhâ-yı hürriyyet

Çalış idrâki kaldır muktedirsen âdemiyetten

...

(Kaplan, Enginün ve Emil, 1993II, s. 181)”

Beyitte kişinin düşüncelerinin zulüm ile değiştirilemeyeceği, kendisi hapsedilse bile fikirlerin hapsedilemeyeceği bundan dolayı kişide akıl olduğu sürece hürriyet fikrinin de var olacağı, onun ancak aklın, iradenin ortadan kaldırılmasıyla yol edilebileceği, bunun da mümkün olmadığı belirtilmektedir. Beyitte kalem kahramanının hürriyet aşkı uğruna akli ve iradesi ile hareket ettiği vurgulanmaktadır. Bu durum “yeni bir savaş olarak belirtilmektedir: Zulme karşı ‘hürriyet’ adına savaş (Kaplan, 2014c, s. 172).” Şiirin sonraki beyitlerinde hürriyet aşkı işlenmeye devam etmiştir.

Hürriyet Kasidesi başlı başına bir ‘yeni insan projesi’dir... Vâveyla’da bütüncül duruşun yanında Hürriyet Kasidesi’nde tam olarak istikbali kurtaracak olan yeni insan proto-tipini değil ‘tekemmül’ etmiş hâlini sergiler. Lirik ben manzume ilerledikçe kolektif ben’e dönüşür ve şair ‘biz’ zamiriyle hepimizin adına konuşur. Bu yeni insan projesi örneklerini ya da ürünlerini Millî Mücadele’de verecektir. Süleyman Nazîf’in; ‘Bizi yaratan Allah, yetiştiren Namık Kemal’dir’ sözü bu yeni insan projesinin bir tezahürüdür.

Her türlü makam ve mevki, rütbe ve nişanı, dünya nimetlerini ve onların vaat ettiği hazları elinin tersiyle bir kenara iten, iyiliği, namusu, adalet ve hürriyeti, kimseye rica ve minnet etmemeyi, zulümle mücadele etmeyi, ölümden korkmamayı, esarete karşı durmayı, hayata fazla bağlanmamayı ve bir dizi kaybedilmiş ve unutulmuş hasletleri bir insan projesinde birleştiren bu manzumenin taşıdığı yüksek heyecan, millî ruh ve lirik anlatım hangi metinde bir arada bu yoğunlukta bulunabilmiştir? Bu bakımdan Namık Kemal’in yüksek heyecanlı eserlerinin yankısını bizler ancak Mehmet Âkîf’in şiirlerinde tesadüf etmekteyiz. Böylelikle Namık Kemal’in yukarıda sözünü ettiğimiz ‘duruş’u tereddütlü ruhlar için bir referans kaynağı olmaktadır. Bu ‘duruş’u biz sadece Hürriyet Kasidesi’nde değil aynı zamanda şairin Vatan Yahut Silistre piyesindeki Abdullah Çavuş’undan Zekiyesi’ne kadar ya da ‘Altı da bir üstü de birdir yerin/Arş yiğitler vatan imdadına’ dizelerinde de rastlarız (Kolcu, 2018, s. 79-80).

Namık Kemal, hürriyet ve vatan temalarını işlediği eserlerinde, hürriyet uğruna mücadele ederek vatani kurtarmak için her şeyini feda etmeye hazır olan bir kahraman kalıbı ortaya koymaktadır. Bu kahramanın, fiziksel mücadeleden ziyade; aklı, iradesi ve fikirleri doğrultusunda kalemiyle mücadeleye giriştiği görülmektedir. Namık Kemal, “ben” redifli gazelinde kendini de kahraman olarak nitelendirerek, kendini kutsal bir davaya adanmış kahramanın özelliklerini ortaya koymaktadır. O, döneminde kalem kahramanları yaratmaya çalışırken önce bu özellikleri kendi bünyesinde ortaya koymaya çalışmıştır.

Namık Kemal, Hürriyet Kasidesi’nde ortaya koyduğu kahraman kalıbının özelliklerine diğer şiirlerinde de yer vermiş ve dönemin kahramanının sahip olması gereken özellikleri dile getirmiştir.

Onun kahramanının özelliklerinden biri, Şinasi’nin de sıkça belirttiği gibi, aklı ön plana alarak, bilim sınırları içerisinde hareket etmesidir. Bir kıtasında bu durumu net bir şekilde ortaya koyarken, dinî açıdan da bilimin önemini desteklemektedir:

“Devr-i menhûs-ı cehâlet bitti

Geldi tahsîl-i kemâlin hîni

Şark u garba dökülün sa’y ederek

‘Utlûbü’l-ilme velev bı’s-sîn’¹⁰

(Namık Kemal, 1999, s. 368)”

Yeni fikirleri işlediği gazelleri içerisinde de;

“...

Fenânın en münîr âyinesi mû-yi sefidindir

Sana aklınla pîr olmak yeter irşâd lâzımsa

...

(Namık Kemal, 1999, s. 69)”

beytine yer vererek akıl ve ilmin önemini vurgulamaktadır.

Kahramanın bir diğer özelliği, irade sahibi olması ve idealleri uğruna, karşısına ne çıkarsa çıksın, yolundan hiçbir şekilde dönmemesidir. Namık Kemal, “Lazımsa” redifli gazelinde bu düşüncüyü net bir şekilde ortaya koyarken, feleğe âdeta meydan okumaktadır:

¹⁰ Anlamı “İlim Çin’de de olsa arayınız.” şeklindedir.

“ ...

Bize vâcib Kemâl efzâyîş-i sabr ü metânettir

Felek de her cefâsın eylesün müzdâd lâzımsa

(Namık Kemal, 1999, s. 68)”

Çalışmanın yolundan ne olursa olsun ayrılmayacağını “etse de” redifli gazelinde dile getirmektedir:

“ ...

Merdim ayrılmam yolundan bî-şezâr-ı himmetin

Her bün-i nahlinde ger bir şîr feryâd etse de

...

(Namık Kemal, 1999, s. 119)”

Bir kıtasında kahramanların vatan uğruna başlarına ne gelirse gelsin her şekilde sonuca ulaşacaklarını ortaya koymaktadır:

“Vatan olsa ne rütbe bî-pervâ

Yine bünyâd-ı zulmü biz yıkarız

Merkez-i hâke atsalar da bizi

Kürre-i arzı patlatır çıkarız

(Namık Kemal, 1999, s. 378)”

Müstakil bir beytinde de azimle çalışanlar, mücadele edenler sayesinde vatanın selamete ulaşacağını söylemektedir:

“Azminle vatan bulur selâmet

Bir memlekete gelür hidâyet

(Namık Kemal, 1999, s. 386)”

Namık Kemal’in ortaya koyduğu kahramanın, en önemli özelliklerinden biri, Şinasi’de olduğu gibi, hürriyet kavramına bakış açısıdır. Namık Kemal, hürriyet aşkını, başlı başına hürriyet kavramı için yazdığı kaside ile ortaya koymuş olmakla birlikte aynı zamanda birçok şiirinde de işlemiştir. Onun kahramanları daima hürriyet için mücadele eden kahramanlardır. “Hürriyet Kasidesi”nde bu durum en net şekilde ifade edilirken Namık Kemal’in diğer şiirlerinde de doğrudan ya da dolaylı olarak sık sık vurgulanmaktadır.

“Etse de” redifli gazelinde hürriyet âşığı ifadesi ile kendisini kasteden şair, kahramanın da hürriyete bakış açısını ortaya koymaktadır:

“... ”

Ben esîr-i aşkıyım sultân-ı hürriyet Kemâl
Âlemi yekser alâ’ikden ser-âzâd etse

(Namık Kemal, 1999, s. 119)”

Kaleme aldığı kıtalardan birinde, esaretin asla kabul edilemeyeceğini dolayısıyla hürriyet uğruna her türlü mücadelenin verilebileceğini söylemektedir:

“Çekmedim ömrümde zencîr-i esâret bârını
Kayd-ı dünyâdan müberrâyım bilür dünyâ beni
İşte meydân-ı hamîyyet kaçma ey cellâd-ı zulm
Yâ seni mahv eylesün Mevlâ cihânda yâ beni

(Namık Kemal, 1999, s. 369)”

Murabba’da;

“... ”

Mahv eder kendini bülbül bile hürriyet için
Çekilir mi bu belâ âlem-i pür-mihnet için?

...

(Namık Kemal, 1999, s. 336)”

mısraları ile hürriyet için bülbüllerin bile kendi canını feda ettiği ve insanın sıkıntı dolu bu dünyada yaşamak uğruna esarete boyun eğmesinin yanlışlığı dile getirilmektedir.

Namık Kemal, beyitlerinden birinde;

“Edebiyyât ile hürriyete cân versem de

Başka bir Nâmık-ı şeydâ yetişir hâkimden

(Namık Kemal, 1999, s. 390)”

diyerek hürriyet ile birlikte edebiyat yolunda can vermekten çekinmeyeceğini, kendisi gibi hürriyet ve edebiyat aşkıyla nice kimsenin, kahramanın, ortaya çıkacağını vurgulamaktadır.

“Yeni Osmanlıların Şanına” diyerek yazdığı muhammes, hürriyet uğruna girişilen mücadeleyi dile getirmektedir:

“Çıkup da’vâ-yı hürriyet miyâne
 Atıldık biz de cây-i imtihâne
 Muhâlif gıtdik evzâ-ı cihâne
 Bu yolda bakmadık ikbâle cânê
 Neler etdik alâ rağmü’z-zemâne
 ... (Namık Kemal, 1999, s. 337)”

Namık Kemal, feyz aldığı değerleri bir kıtasında belirtmektedir:

“...
 Feyz-i hürriyet ü milliyet idi maksûdum
 ... (Namık Kemal, 1999, s. 371)”

Namık Kemal, Magosa’da bulunduğu dönemde kaleme aldığı ve hürriyetin ihtilalsiz şekilde gerçekleşmesini hayal ettiği “Rüya” isimli nesir eserinde yer verdiği müstakil beytinde yine hürriyetin gücünü ortaya koymaktadır:

“Yed-i hürriyetindir râyet-i ikbâl-i Osmânî
 Bi-hamdilillâh erişdi devr-i istikbâl-i Osmânî
 (Namık Kemal, 1999, s. 387)”

Namık Kemal’in yalnızca şiirlerinde değil tiyatrolarında ve diğer türlerde yazdığı eserlerinde de ortaya koyduğu kahramanların olmazsa olmaz özelliği vatan sevgisini en üst seviyede yaşamalarıdır. Onlar için vatan, millet sevgisi uğruna yapılamayacak fadekârlık yoktur. Bu sevgi uğruna kahraman her türlü fedakârlığı yapmaya hazırdır.

“Vaveyla” şiirinde;

“...
 Sen gidersen bizi kalır sanma!
 Şühedân oldu mevt ile handân.
 Sağ kalanlar kalır mı hiç giryân?
 Tende yaşdan ziyâdedir al kan.
 Söyleyen söylesin sen aldanma!
 Sen gidersen bütün helâk oluruz;
 Koynuna cân atar da hâk oluruz
 ... (Namık Kemal, 1999, s. 401)”

mısraları ile kahramanların vatan uğruna gerekirse canlarını verebilecekleri dile getirilmiştir.

“Vatan Şarkısı” isimli şiirde, vatan uğruna can vermek zevk alınan bir durum olarak ortaya konmuştur:

“...

Serhaddimize kal’â bizim hâk-i bedendir.

Osmanlılar ziynetimiz kanlı kefendir

Gavgâda şehâdetle bütün kâm alırsız biz

Osmanlılar, cân verirsiniz, nâm alırsız biz

...

(Namık Kemal, 1999, s. 423)”

“Vatan Türküsü”nde de vatan için mücadele ederken gerekirse canların verileceği, vatanın bir taşı uğruna kahramanların canlarının hiçbir öneminin olmadığı vurgulanmaktadır:

“...

Rehberimiz gayret-i merdânedir.

Her taşımız bir nice bin cânedir.

Câna değil meyl bugün şânedir.

Arş yiğitler vatan imdâdına!

Yâre nişândır tenine erlerin.

Mevt ise son rütbesidir askerin.

Altı da bir, üstü de birdir yerin.

Arş yiğitler vatan imdâdına!

(Namık Kemal, 1999, s. 431)”

“Murabba”da ilk ortaya konan fikir yine vatan uğruna şahsi her emelin doğrulukla terk edilmesi gerekliliğidir, esas olan vatanın bekasıdır:

“Sıdk ile terk edelim her emeli, her hevesi

Kıralım hâ’il ise azmimize ten kafesi

İnledikçe eleminden vatanın her nefesi

Gelin imdada diyor, bak budur Allah sesi

...

(Namık Kemal, 1999, s. 335)”

“Asker Şarkısı”nda ise askerler birer kahraman olarak yüceltilirken, onların vatan ve millet için cehpede korkusuzca savaşmalarının millete de örnek olduğu ve milletin de onlar sayesinde geleceğe korkusuzca baktığı belirtilmektedir:

“ ...

Eski şân-ı celb içündür bu zemân
Askerimiz oldunuz hep kahraman
Görüp sizi şevk ile millet hemân
Demede biz gavga ister durmayız
Böyle asker var iken hiç korkmayız

...

(Namık Kemal, 1999, s. 424)”

“Vatan Mersiyesi”nde diğer şiirlerden farklı olarak vatan savunması için korkusuzca mücadele edecek bir kahraman arayışı içerisine girildiği görülmektedir:

Vatanı hep boyamışken kâne
Böyle durmak mı düşer bîgâne
Yürüyün bir daha şu meydâne
Nerde olsa çıkacak bir câne
Hayflar minnet eden insâne

...

Yakışır mıydı bu hiç merdâne
Çalışıp benzemeğe şeytâne

...

Yok mu hiç bendlerinde bir yâr
Vakf-ı nefis ede fedâkârâne
Kılıcın sallaya ahrârâne

...

(Namık Kemal, 1999, s. 343-344)

Aynı arayış ve karamsar şekilde böyle bir kahramanın olmadığı düşüncesinin kabul edilişi “Deli Hikmet’le Müşterek Vatan Mersiyesi”nde ortaya çıkmaktadır.

“ ...

Vatanın bağına düşman dayadı hançerini
Yoğimiş kurtaracak bahtı kara mâderini

...

(Namık Kemal, 1999, s. 345)”

Kahramanın dile getirilen bir diğer özelliği de her mücadeleye vatani ve milleti için girmesidir. Onun tek emeli; vatan ve milletin her türlü sorundan kurtularak ileri gitmesini, refah içerisinde yaşamasını sağlamaktır.

Bu düşüncenin en net ortaya konduğu mısra “Vatan Şarkısı” şiirinin ilk mısrasıdır:

“Âmâlimiz, efkârımız ikbâl-i vatandır
... (Namık Kemal, 1999, s. 423)”

Kahramanın tek isteği, düşüncesi vatanın mutluluğudur. “Vatan Türküsü” de aynı düşünceyi ortaya koyan bir dördlük ile başlamaktadır:

“İşte âdû karşıda hâzır silâh,
Arş yiğitler vatan imdâdına.
Arş ileri, arş bizimdir felâh,
Arş yiğitler vatan imdâdına!
... (Namık Kemal, 1999, s. 431)”

Düşmanın silahları ile birlikte vatana saldırmaya hazır olduğu bir dönemde vatani düşmandan kurtarmak için yiğitler mücadeleye çağrılmaktadır. Namık Kemal, kıtalarından birinde bu düşünceyi işlemekte, millet yolunda hayatını tamamen çalışma fikrine vakfettiğini ve her ne şartta olursa olsun halka ihanet içerisinde bulunulmasına müsaade etmeyeceğini dile getirmektedir:

“Vakf eyledim vücûdumu ben râh’-ı millete
Bezl eyledim hayâtımı fıkır-i hamiyete
Cismim ademde olsa da hûnum boğar seni
Vermem mecâl ben sana halka hıyânete
(Namık Kemal, 1999, s. 367)”

Namık Kemal, vatana ve millete hizmet etmenin gerekliliğini ortaya koyarken, bu hizmetin ne şekilde olması gerektiğini de bir kıtasında açıklamaktadır:

“Feryâd-ı ehl-i hâcete imdâda sa’y edin
Ey gayret-i vatan çeken erbâb-ı iktidâr
Ehl-i vatan mahabbetidir gayret-i vatan
Zannetmeyin ki toprak içündür bu i’tibâr
(Namık Kemal, 1999, s. 375)”

Namık Kemal’in ortaya koyduğu kahraman da cesur ve korkusuzdur. Karşısına hangi güçlükler çıkarsa çıksın o her zaman kendine güvenen, kalemi ya da kılıcı ile her daim zulm ile mücadeleye hazır olan kimsedir.

“Vatan Şarkısı”nda yer alan;

“... ”

Kan ile kılıçdır görünen bayrağımızda;
Cân korkusu gezmez ovamızda, dağımızda,
Her gûşede bir şîr yatar toprağımızda

... (Namık Kemal, 1999, s. 423)”

mısraları ile vatan uğruna mücadele ederken kahramanın can vermekten bile asla korkmadığı dile getirilmiştir. Yine aynı şiirde;

“... ”

Top patlasın, âteşleri etrâfa saçılsın;
Cennet kapısı cân veren ihvâna açılsın.
Dünyada ne bulduk ki ölümden de kaçılsın

... (Namık Kemal, 1999, s. 423)”

ifadeleri ile korkusuzca ölüme gidileceği söylenmektedir.

Namık Kemal, “ben” redifli gazeline de mert olmaya söz verdiğini ve bu sözünün belgesini kanıyla imzaladığını söyleyerek bu uğurda gerekirse canını ortaya koyabileceğini belirtmektedir:

“... ”

Tâ ebed merd olmaya ahd eyledim şânımla ben
Hüccet-i nâmusumu imzaladım kanımla ben

... (Namık Kemal, 1999, s. 180)”

“Murabba”da yine aynı fedakârlık ortaya konmaktadır:

“... ”

Memâtı görmedim ömrümde bir inkâr eder mezheb
Fenâdır bir fenâ dünyâdayız intâc-ı her matleb
Firâkı habs ü nefyi kadr ü nâmûsumla gördüm hep

Cihânın bir belâsından bana pervâ mı kalmıştır

(Namık Kemal, 1999, s. 336)”

Kahramanların bir başka özelliği ulvi değerlere olan bağlılıklarıdır. Bu değerlerin başında vatan gelmekle birlikte Allah, vazife, insanlık, çalışkanlık gibi değerler de işlenmektedir.

“Murabba”da çalışmanın, gayretin gerekliliği dile getirilmektedir:

“...

Bize gayret yakışır, merhamet Allah’ındır

...

(Namık Kemal, 1999, s. 335)”

Yine aynı şiirde hangi değerler için çalışılması gerektiği sıralanmaktadır:

“...

Dîn için devlet için cân çekişen millet için

Azme hâ’il mi olurmuş bu çürük ten kafesi?

...

(Namık Kemal, 1999, s. 336)”

İnsanların insanlığa hizmet etmesinin gerekliliği müstakil bir beyitte dile getirilmektedir:

“Âdemleri âdemler eder böyle himâyet

İnsân olan insânlar için etmeli himmet

(Namık Kemal, 1999, s. 393)”

“ben” redifli gazelde, İslam yolunda hem dünya hem de ahiret hayatının saadetinden vazgeçilmektedir:

“...

İzz-dâreyni fedâdır maksâdım İslâm için

Halkı temin eylerim dinimle imânımla ben

...

(Namık Kemal, 1999, s. 180)”

Bu beyitte aynı zamanda fedakârlık da bulunmaktadır.

Namık Kemal, rubaisinde de birçok değeri bir arada işlemekte ve kahramanın sahip olması gereken özellikleri “bizdedir” diyerek hem kendi hem de kendisi gibi, gerek fikir

sahasında kalemi ile gerekse savaş meydanında kılıcı ile mücadele eden kahramanların bünyesinde belirtmektedir:

“Bizdedir te’yîd-i Hakk aşk-ı hamîyyet bizdedir

Feyz-i istikbâl için ümmîd-i millet bizdedir

Nefsine sa’y eylemekdir sanma şân-ı âdemî

Biz fedâkârız delîl-i âdemiyyet bizdedir

(Namık Kemal, 1999, s. 381).”

Namık Kemal’in ortaya koyduğu kahraman, yaptıkları karşısında herhangi bir beklenti içerisine girmez. O, bu mücadeleye unvan, şan ya da makam için değil; vatan ve millete faydalı olabilmek adına girişmiştir.

Namık Kemal bir kıtasında aklîselim kimselerin ikbal peşinde olmadığını açıkça belirtmektedir:

“Rağbet ü ikbâle minnet çekmez erbâb-ı ukul

...

(Namık Kemal, 1999, s. 373)”

Namık Kemal, “ben” redifli gazelinde yaptıklarından dolayı Allah’tan da bir mükâfât beklemediğini dile getirmektedir:

“...

Fi’lime ukbâda Mevlâ’dan mükâfât istemem

Kâni’im emniyyet-i vicdân ü irfânımla ben

(Namık Kemal, 1999, s. 180)”

Bu fikirle birlikte bazı şiirlerinde, kendi hayatından hareketle, yaptıklarının milletin kalbinde yer edeceğini ve unutulmayacağını dile getirmektedir. Kahramanlar mücadelelere şahsi bir beklenti içerisinde girmemektedirler ancak gösterdikleri kahramanlık ve millete faydaları doğrultusunda unutulmamak istemeleri doğal bir beklenti olarak düşünülmelidir. “Murabba”nın son bendinde Namık Kemal de kendisine ait bir mezarı olmasa dahi milletin kalbinde kendisine yer bulacağını dile getirmektedir:

“...

Musırrım sâbitim tâ cân verince halka hizmetde

Fedakârın kalır ezkârı dâ’im kalb-i millette

Denir bir gün gelir de sâye-i feyz-i hamîyyetde

Kemâl'in seng-i kabri kalmadıysa nâmı kalmıştır

(Namık Kemal, 1999, s. 337)"

Bir başka kıtasında da beklenti içerisinde olmadığını, olsa bile kendisinin ikbal yolunun kapalı olduğunu belirterek bir serzenişte bulunmakta; bununla birlikte asıl mükâfatın hayatı namuslu, irfan sahibi ve alnı ak biçimde yaşamanın olduğunu belirtmektedir:

“Nâmûs ile irfânı yetişmez mi mükâfât

İkbâl yolu gerçi Kemal'in kapanıktır

Çok ak göremezsen de saçında sakalında

El-minnetü-lillâh yüzü ak alnı açıktır

(Namık Kemal, 1999, s. 375)"

Namık Kemal'in ortaya koyduğu kahramanın bir diğer özelliği vicdan sahibi olması, yaptıklarından tamamen kendini sorumlu bilmesi ve kendi vicdanına hesap verebilmeyi her şeyin önünde tutmasıdır. Bu durum bir kıtasında net bir şekilde ortaya konmuştur:

...

Hükmünü icrâ eden kânûn-ı insâniyyetin

Kendi vicdânında bir töhmetle mahkûm olmasun

(Namık Kemal, 1999, s. 373)"

Namık Kemal “ben” redifli gazelde yaptıklarından dolayı vicdanından emin olmasının her türlü mükâfatın üzerinde olduğunu belirtmektedir:

“...

Fi'lime ukbâda Mevlâ'dan mükâfât istemem

Kâni'im emniyyet-i vicdân ü irfânımla ben

(Namık Kemal, 1999, s. 180)"

Kahramanın bir diğer özelliği kültürlü olmasıdır. Namık Kemal “bir milletin maarif ile ileri gidebileceğine kanidir (Kaplan, 2014c, s.173) .” Dolayısıyla eğitilmiş, kültür sahibi kimselerin kahraman olması tesadüf değildir. Akıl; fen ve ilim ile eğitildikten sonra doğru olanı ortaya koyabilir. Toplumu eğitmek, batıl inançların etkisinden kurtarmak, toplumun kültür seviyesini artırmak ve toplumu bu şekilde medeniyet yolunda ileriye taşımak da kalem kahramanının önemli görevlerindendir. Dolayısıyla kahraman, önce kendisini bu alanda yetiştirmiş olmalıdır. Kahramanın bu özelliği Namık Kemal'in

şiiirlerinden ziyade tiyatrolarında yer bulmuştur. “Vatan Yahut Silistre” eserinde yer alan İslam Bey, Zekiye, Sıdkı Bey belli bir eğitim seviyesine ulaşmış ve vatan ve sevdikleri uğruna her mücadeleye korkusuzca girişmiş kimseler olarak gösterilmektedir. Burada Zekiye’nin tahsilli bir genç kız olarak çizilmiş olması, dönemin koşulları değerlendirildiğinde ayrıca önem taşımaktadır. Eğitimin önemi ve kadın ya da erkek cinsiyet gözetmeksizin herkes için gerekli olduğu düşüncesi vurgulanmaktadır.

Namık Kemal’in ortaya koyduğu kahramanlar yalnızca erkekler değildir. O aynı zamanda kadın kahramanları da ortaya koymuş ve kahramanlığın cinsiyetinin olmadığını vurgulamaya çalışmıştır. Onun ortaya koyduğu kadın kahramanlar şiirlerinden ziyade tiyatrolarında kendilerine yer bulmuştur. “Vatan Yahut Silistre”de yer alan Zekiye, erkek kılığına girerek Silistre savunmasına katılmaktadır. “Gülñihal” isimli eserde, dadı rolünde betimlenen Gülñihal’in Muhtar’ı zindandan kurtarmak için giriştiğı mücadele ve yaptığı fedakârlıklar da onun kahraman olarak görülmesini sağlamaktadır. “Zavallı Çocuk” isimli eserde yer alan Şefika, ailesini içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan kurtarabilmek uğruna sevdiği kişiden vazgeçerek, Paşa ile nişanlanmayı kabul eder, ancak sonunda bu fedakârlık onun verem olmasına sebep olur. Bu oyunda ailesi uğruna kendini feda eden Şefika da bir kahraman olarak değerlendirilebilir. Onun tiyatrolarında ortaya koyduğu kimi zaman ailesi, kimi zaman dostları kimi zaman, dolaylı da olsa, vatani uğruna fedakârlık yapan ya da mücadeleye girişen kadın kahramanlar, Millî Mücadele’de ete kemiğe bürünerek, Erzurumlu Kara Fatma, Nezahat Onbaşı, Şerife Bacı, Halime Çavuş, Hafız Selman İzbeli, Gördesli Makbule, Çete Emir Ayşe, Tayyar Rahmiye, Halide Edip ve bu mücadeleye katılan adı bilinmeyen nice kadın, gerçek kahramanlar olarak tarih sahnesinde yerlerini almışlardır.

Namık Kemal’in ortaya koyduğu kahraman, Şinasi’nin kalem kahramanlığı çerçevesinde çizdiği kahramanla benzer özellikler taşımakla birlikte önceki dönem eserlerinde yer bulan kahramanlardan da beslenmektedir. Bu dönemde 93 Harbi olarak bilinen Osmanlı-Rus Savaşı’nın etkisi eserlerdeki kahramanlık anlayışını etkilemiştir. Vatan, millet ve hürriyet uğruna zulüm ve cehalete karşı girişilen mücadele, savaşların başlamasıyla yeniden kılıçla, silahla savaş meydanlarına taşınmış ve kahramanlık anlayışı her iki koldan varlığını devam ettirmiştir.

2.3.1.4. Sadullah Paşa (18 Kasım 1838-18 Ocak 1891)

Tanzimat Dönemi devlet adamı ve şairlerinden olan Sadullah Paşa'nın fikirlerini en net şekilde dile getirdiği eseri "On Dokuzuncu Asır" isimli şiiridir. Şiirde yaşanan asır ile önceki dönemler arasında karşılaştırmalar yapılarak tanrı, kâinat ve medeniyetin, ilim ve akıl sayesinde geldiği durum ortaya konmaktadır. Mehmet Kaplan şiirde yer alan fikirleri; "1. İnsan aklının kudreti, 2. Akıl ve tecrübe sayesinde vücuda gelen ilim ve tekniğin Ortaçağ medeniyetine son vererek yeni bir devir açması, 3. Sosyal sahada eşitlik ve hürriyet fikirlerinin doğuşu, 4. Terakkiye iman (Kaplan, 2007, s. 73)" şeklinde sıralamaktadır.

Şiirde bilimde yaşanan gelişmeler ile geline son durum anlatıldıktan sonra önceki dönemlerde inanılan batıl inançların kalmadığı, onların inandırıcılıklarının bilimsel çalışmalar ve deneyler sonucu ispatlanan yeni bilgilerle ortadan kalktığı dile getirilirken; eskinin olağanüstü özelliklere sahip, insanlara farklı şekillerde yardımcı olduğuna inanılan kahramanlarının da artık eskisi kadar ilgi çekmediği düşüncesi ortaya konmaktadır:

...

Ne kaldı çeşme-i hayvân, ne dârû-yı Suhrâb
Ne kaldı nüsha-i efsûn, ne hükm-i tılsimiyât

Ne kaldı sa'd-ı tevâlî, ne kaldı nahts-i kırân
Ne kaldı reml ü kehânet, cifriyyât

Ne atlas âlemi hâmil, ne Zühre fâil-i küll
Değil ukûl-ı Felâtun usûl-ı tekvînât

...

(Kaplan, 2007, s. 71)

Şiirin devamında bilim ve irfanın aydınlatması sonucu insanların hak ve görevlerinin sınırlarının belirlendiği, herkesin kanunlar karşısında eşit sayılmaya başlandığı, matbaanın gelişiminin bu gelişmeleri hızlandırdığı belirtilmektedir. Son beyit, bu dönem birey ve toplumunun hayatta kalabilmek için temel ihtiyacını ortaya koyar nitelikte olup aynı zamanda dönemin, ideal insanının, kalem kahramanının da sahip olması gereken en önemli özelliği vurgulamaktadır: bilgi sahibi olmak.

“ ...

Zaman zaman-ı terâkkî cihân cihân-ı ulûm

Olur mu cehl ile kâbil bekâ-yı cem’iyyât

(Kaplan, 2007, s. 72)”

2.3.1.5. Recaizâde Mahmud Ekrem (1 Mart 1847-31 Ocak 1914)

1876 yılında II. Abdülhamit’in tahta çıkışı ve I. Meşrutiyet’in ilanı ile parlamenter sisteme geçiş, daha çok serbestlik beklentisi oluştursa da akabinde ortaya çıkan gelişmeler doğrultusunda 33 yıl devam edecek istibdad döneminin başlaması ile Tanzimat ile ortaya çıkan yeni fikirler çerçevesinde oluşmaya başlayan sosyal ve siyasi içerikli edebiyat yerini yeniden bireysel duyguların işlendiği edebiyata bırakmaya başlamıştır. Tanzimat edebiyatının II. nesli olarak nitelendirilen bu dönemin ilk şairi Recaizâde Mahmud Ekrem’dir. İstibdad döneminin etkileri üzerine, Recaizâde Mahmud Ekrem’in çocuklarının ölümleri ve şiirle ilgili düşünceleri eklenince onun daha çok bireysel konuları hüznü bir şekilde işlediği görülmektedir. Tanpınar, onunla birlikte edebiyatta ferdîliğe dönüşü;

Ekrem Bey’de edebiyat politikadan ayrılır. O, amatör çalışmalarına rağmen daha ziyade ferdî duyuların peşinde dolaşan bir edebiyatçı gibi karşımıza çıkar. Bu itibarla ne Şinasi ne de Ziya Paşa veya Namık Kemal’dir. Tanzimat’ın bir ara sadece halka güvenerek ve halkla baş başa kalmak isteyen münevveri onunla tekrar muntazam memur hayatına döner ve edebiyat hayatın kenarında yeniden bir haşiye olur (Tanpınar, 2014, s. 467).

diyerek ortaya koymaktadır.

Recaizâde Mahmud Ekrem’e göre “şiirde fikirler bulunmalı ama açıkça savunulmamalıdır (Enginün, 2017, s. 490).” Şiirlerinde genellikle aşk, ölüm, tabiat, metafizik konuları işleyen şair, çocukluk yıllarına denk gelen Kırım Harbi ve ölümünden az önce patlak veren Trablusgarp ve Balkan Savaşları ile İmparatorluğun çöküş sancıları çektiği dönemin etkisiyle vatan konusunu işleyen şiirlere de yer vermiştir. Bu şiirlerde onun kahraman ve kahramanlık ile ilgili fikirlerini bulmak mümkündür. Recaizâde, kahraman ve kahramanlık kavramlarını yalnızca bu iki kelimeyle değil; şecaat, şehâmet, yiğit, aslan, ejder, dilâver gibi kelimelerle de dile getirmektedir.

Kahraman çok güçlüdür, onun gücü karşısında hiçbir düşman duramaz. Bu gücü ortaya koymak adına aslan ve ejderha benzetmeleri yapılmaktadır:

“Olur meddâhu âlem ne askerdir bu asker!
Kalır hayrânı âdem ne cevherdir bu cevher!
Yıkar... Çiğner kılâ’ı serer a’dâyı hâke
Hücûm u savletiyle misâl-i şîr ü ejder
... (Ekrem, 1997, s. 475)”

Kahraman cihad anlayışına sahiptir. Bu uğurda giriştiği savaşlarda asla korku emaresi göstermez. Gerekirse canını ortaya koyacak kadar cesurdur. “Asker-i Osmâniyân” isimli şiirde;

“Deyip de ‘Allah Allah’ cihâda azm edince
Ne toptan hafvı vardır ne istihkâm dinler.
...
Şehîd olmak yâ gâzî. Budur maksûdu ancak
Bu maksad varken onda nasıl olmaz muzaffer?
... (Ekrem, 1997, s. 475)”

mısralarına yer vererek, kahramanın ölüm dâhil hiçbir şeyden korkmadığını, asıl amacının cihat uğrunda şehit ya da gazi olmak olduğunu belirtmektedir.

Kahraman, karşısına hangi engeller çıkarsa çıksın, hiç yılmadan, yorulmadan mücadeleye devam etmektedir:

...
O zulmet karşısında celî meşhûd olurdu
Ne âteş-pârelerdir bu Osmanlı yiğitler
Ser-â-pâ Hind ü Çin’i ederdi feth ü teshîr
Bulaydı ordusunda Napolyon böyle leşker
... (Ekrem, 1997, s. 476)”

“Asker-i Osmâniyân” isimli şiirde geçen bu mısralarda kullanılan “âteşpâre” kelimesi mecazi olarak hem çok zeki ve akıllı hem de durmak, yorulmak bilmeyen anlamına gelmektedir. Bu bağlamda Recaizâde Mahmut Ekrem, Osmanlı yiğitlerinin hem

yorulmadan mücadeleye devam eden kahramanlar olduğunu hem de karşılarına çıkan engelleri yalnızca fiziki kuvvet ile değil, zekâları ile de çözdüğünü vurgulamaktadır.

Kahramanın akıl ve zekâsının da önemli olduğunun vurgulandığı bir başka şiir “Şehîd Ezel” isimli şiiirdir. Şiirin ilk mısrasında geçen “şehâmetli kahraman” ifadesi, Recaizâde’nin kahramanlık anlayışında akıl ve zekâ unsurlarının kuvvet kadar önemli olduğunu göstermektedir:

“Kimdir şu ak sakallı şehâmetli kahramân?
Kimdir o şehsuvâr-ı mehîb-i sefid-ser?
Kimdir o-seyf-i kahiri destinde şu’le -ver-
Dâ’im önünde askerin olmaktadır revân?
... (Ekrem, 1997, s. 468)”

Recaizâde Mahmut Ekrem, kahramanın kişilik ve karakteri ile ilgili vefa, edep, sadakât, namus gibi farklı özelliklerin üzerinde durmuştur. Ona göre kahraman olabilmek için yalnızca cesur, güçlü, fedakâr bir vatanperver olmak yetmez. Kahraman, “Asker-i Osmâniyân” şiirinde belirtildiği üzere, her yönüyle ahlaki özellikleri barındırmalıdır:

...
Ne tıynettir bu kavm-i necîbe hâs tıynet
Ki etmiş dest-i kudret-i mekârimle muhammer
Vefâ... sıdk u sadâkat bu cünde şân u şöhet
Edeb... nâmûs ve iffet bu cünde zîb ü zîver.
Cihânda haslet olmaz bu hasletten mübârek...
Beşerde fitrat olmaz bu fitrattan münevver.
... (Ekrem, 1997, s. 476)

Recaizâde Mahmut Ekrem, kahramanların yetişmesinde annelerin etkisini de dile getirmektedir. “Asker-i Osmâniyân” şiirinde belirtildiği üzere kahramanlar, annelerinden hamaset ninnileri dinleyerek sütlerini emmişler ve anneleri tarafından kahraman olmaları için yetiştirilmişlerdir:

...
Bu evlâd-ı vatandan ne beklenmez ki emmiş
Hamâset ninnisiyle mutahhar şîr-i mâder.
... (Ekrem, 1997, s. 476)”

Çoğunlukla bireysel konuları işleyen Recaiâde Mahmut Ekrem, sosyal konulara yer verdiği şiirlerinde döneminin koşulları doğrultusunda hem cephede savaşan asker kahramanlara hem de vatanın medenileşmesi yolunda fikirleri ile mücadele eden kalem kahramanlarına değinmiştir. Reşit Paşa için yazdığı kasidede Reşit Paşa'yı, Şinasi gibi, kahraman olarak görmektedir. İnci Enginün, bu şiirde geçen ifadelerden Recaiâde Mahmut Ekrem'in de kalem kahramanlığı anlayışı ile Şinasi'nin görüşünde olduğunu vurgulamaktadır:

Şinasi gibi Reşit Paşa'yı 'kahraman' diye niteleyen Ekrem'in Şinasi'nin etkisinde olduğunu gösteren delillerden biri de 'Sitayiş' adıyla Reşit Paşa için yazdığı ve 1287'de takdim ettiği kasidede geçen benzetmelerdir.

'Sensiz o hâkim-i hüküm-ârâ ki nazarda

Risto vü Felâtun sana nisbetle kalır kem (Ekrem, 1997, s. 35)

(Enginün, 2017, s. 494-495).

2.3.1.6. Abdülhak Hâmid Tarhan (2 Ocak 1852 – 13 Nisan 1937)

Tanzimat edebiyatında ikinci nesil olarak değerlendirilen dönemin önemli şairlerinden olan Abdülhak Hâmid, yalnızca şiir alanında değil tiyatrodâ da önemli eserler kaleme almış olmasına rağmen asıl şöhretini "şair-i azâm" unvanı ile şiir alanında kazanmıştır. Recaiâde Mahmud Ekrem'de olduğu gibi, istibdad dönemi ve hayata bakış açısının etkisiyle, daha çok ferdî konuları ele alan eserler ortaya koymuştur. İnci Enginün, onu "Tanzimat sonrası ikinci neslin yol açıcı şairi (Enginün, 2017, s. 499)" olarak değerlendirmekte ve onun işlediği konuları "Namık Kemal'in bayraktarlığını yaptığı ilk neslin sosyal ve siyasi konuları edebiyatın temel malzemesi yapmasına karşılık o, Recaiâde Mahmut Ekrem'in şiir dünyasını genişleten görüşünü benimsemiştir. Ferde, ferdin toplum içindeki durumuna ve psikolojik özelliklerine ağırlık veren Hâmit, bir ulemâ ailesine mensuptur. (Enginün, 2017, s. 499)" diyerek belirtmektedir. Ferdî konulara ağırlık vermekle birlikte savaş yıllarında kaleme aldığı şiirlerde vatan, kahramanlık, askerlik gibi temaları işlediği; özellikle "Validem" şiirinde kendi annesinin çocukluğunu anlatırken, vatan ile anne kavramları arasında ilişki kurarak her iki kavramı da yücelttiği görülmektedir. Abdülhak Hâmid, savaş karşıtı düşüncelere sahip olmakla birlikte vatan savunması amacıyla girilen mücadeleleri kutsallaştırarak, vatanın bütünlüğünün korunmasının önemini ve vatan sevgisini ortaya koymaktadır. 1939 yılı Mayıs ayında Türklük Mecmuasında yer alan "Gazup Bir Şair" isimli şiirinde,

toprak hırsı ile çıkarılan savaşlardaki can kayıpları karşısında kahramanlığı canilik olarak değerlendirmekte, bununla birlikte vatan savunması için yapılan savaşların zaruri olduğunu dile getirmektedir:

“ ...

Ölüyor ordularla insanlar:

Alıyor öldürenler ihsânlar:

Kahramanlık bu, yani cânîlik!

Belki ben haksızım şikâyetle,

Toprak olmak değil de gayette

Hortlak olmak mıdır cihânîlik?

Harbe savlet ki mucîb-i zemdir,

Def’-i sâil içinse elzemdir,

Ve o töhmet değil, zarurettir.

...

(Tarhan, 2013, s. 791)

Gerekli olmayan şartlarda girişilen savaşları canilik olarak değerlendiren Abdülhak Hâmid Tarhan hem şiirlerinde hem de tiyatro eserlerinde kahramanlık kavramına yer vermiştir. Onun kahramanlık anlayışında savaş döneminde vatan savunması için mücadele eden, eli silah tutan kahramanlarla birlikte barış zamanında ülkesini medeni uluslar seviyesine çıkarmaya çalışan kalem kahramanlarına yer verilmiştir. “İlham-ı Vatan” ismiyle çıkan şiir kitabının mukaddimesini kaleme alan Süleyman Nazif, vatan için yerine getirilmesi gereken görevleri dile getirirken;

Vatanlar yalnız harp zamanlarında ve yalnız a’dâ-yı hariciyyeye karşı vikâye olunmaz. Sulh ve sükun saatlerinde uhde-i evlâdiyyete terettüb eden vecâib-i ihtimam daha mühim ve mibrimdir. Memleketi harâbîden kurtarmak ve bugün baykuşlar öten yerlerin afâkına refah ve mes’adetin terennümât-ı şâikanesini aksettirmek: toplar –inşallah şân-ı zaferle- sustuktan sonra dinleyeceğimiz emir, bu ve dindârâne bir inkıyad ile telakki edeceğimiz nasîhat yine bu olsun (Tarhan, 2013, s. 347)!..

diyerek kalem kahramanlığı anlayışını vurgulamaktadır.

Onun kahraman anlayışında ortaya çıkan ilk özellik, kahramanın vatan sevgisine sahip olmasıdır. Vatan çoğu kez, Namık Kemal’de de olduğu gibi, anne ile özdeşleştirilerek

ele alınır. “Validem” şiirinin son bölümünde vatani anne olarak niteleyen şair, vatan sevgisinin büyüklüğünü ortaya koymaktadır:

“Vâlden şimdi nâ-bedîd, ancak
Yine bir vâlden var ey Hâmid!
Sen dua et heman o var olsun,
Çünkü ondan tulû’ eder her gün,
Nice binlerce vâlid ü mevlûd
... (Tarhan, 2013, s. 364)”

Aynı şiirin devamında;

“...
Yaşasın! Mâder vatan yaşasın
Ki bugün bizleri odur yaşatan!
... (Tarhan, 2013, s. 365)”

mısraları ile vatanın önemi vurgulanmaktadır.

“Ziyaret” isimli şiirde, vatanın bir anne gibi evlatlarının üstüne titrediği belirtilmektedir:

“...
O vatandır ki öyle çehre-nümâ
Gün batarken ne hoş durur, güyâ
Titrer evlâdı üstüne mâder!
... (Tarhan, 2013, s. 354)”

Vatan sevgisinin anne ile özdeşleştirilerek verildiği bir başka şiir de “Bir Mecnûn Hastabakıcısına” isimli şiirdir. Vatanın anne tabiatında olduğu söylenmektedir:

“...
Mâder tabiatındasın ey duhter-i vatan,
Ey yâdigâr-ı mâder sa’d-ı ahter-i vatan
... (Tarhan, 2013, s. 373)”

Kahramanın bir diğer özelliği çok sevdiği vatan için her türlü fedakârlığı yapmaya hazır olmasıdır. Kahraman, söz konusu vatan olunca görev ne olursa olsun daima yerine

getirir. Vatanı her türlü saldırıdan korumak ve kurtarmak için her şeyi yapmaya hazırdır.¹¹

“İlham-ı Nusret” şiirinde vatanı kurtaran Türk askeri kahraman olarak belirtilmekte ve kahramanın kurtarıcı özelliği vurgulanmaktadır:

“...

Türk askeri, ey memleketi kurtaran evlâd,
Senden feyezân etti bu imdâd-ı Hudâ-dâd,
Sensin o bahâdır ki bugün düşmene kıldın,
Sînenle Çanakkale’yi bir kal’a-i pûlâd!

...

(Tarhan, 2013, s. 362)”

“Bir Neşide” isimli şiirde, vatanın düşman işgalinden kurtulabilmesi için her biri birer kahraman olan vatan evlatları dile getirilmektedir:

...

Şiddet günü bir lâzımedir arz-ı besâlet;
Zâlimleri kahretmededir îcâb-ı adâlet!
Hak bizde olunca o şehinşâh-ı risâlet,
Temine ne hâcet ki, eder harbe dalâlet.
Düşmen geliyor maksadı ifnâ-yı vatandır,
Karşı duracak azmine ebnâ-yı vatandır!

...

Ey ehl-i vatan, arz-ı cibillet günüdür bu,
Hıfz-ı vatan u hizmet-i millet günüdür bu,
Osmanlıların şân ile devlet günüdür bu,
Yek-cân olarak düşmene savlet günüdür bu;
Düşmen geliyor maksadı ifnâ-yı vatandır,
Karşı duracak azmine ebnâ-yı vatandır!

...

(Tarhan, 2013, s. 349-350)

¹¹ 1924 senesinde kaleme alınan “Gıyaben Dumlupınar”da şiirinde de hem Türk askerleri hem de “Zaferimizin büyük serdarı, muazzam Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine” ifadesi ile Ebedî Başkomutan Atatürk kahraman olarak kaleme alınmıştır. “Hep Yahut Hiç” isimli kitapta yer alan şiir yazıldığı tarih nedeniyle incelemeye alınmamış; lakin içeriği bakımından önemli olduğu için belirtme ihtiyacı duyulmuştur. Yine 1927 senesinde kaleme alınan “Mâlûl Gaziler” isimli şiir de Millî Mücadele’de gösterilen kahramanlıkları dile getirmesi bakımından önemlidir.

Tarhan, “Ziyaret” isimli şiirinde de vatan uğruna fedakârca mücadele eden kahraman erlere seslenmektedir:

“Esselâm, ey ketîbe-i ulyâ,
Vatan uğrunda can veren ahyâ,
Ey şu vâdide hâk olan asker!...

...

Ey vatandan uzak düşen şühedâ,
Evini barkını edip de fedâ

Cansiperâne harb eden erler!

...

(Tarhan, 2013, s. 353)

Kahraman vatan ile birlikte din için de mücadeleye girişmektedir. 1897 Yunan Harbi nedeniyle kaleme alınan “Ordu-yı Hümayunda Bir Şair” isimli şiirde hem vatan hem de din için mücadeleye girişildiği görülmektedir:

“...
Evet, asâkir-i şâhânedir bu askerler
Ki dîn ü devlet için can verip alırlar kâm

...

(Tarhan, 2013, s. 360)”

“İlham-ı Nusret” şiirinde de din olgusu ön plana çıkarılmaktadır:

...

Askerle rehâ buldu bugün dâr-ı hilâfet,
Handân-ı sürûr olmada dîdâr-ı hilâfet;
Ta yevm-i kıyâm âlem-i İslâmı ne mutlu,
Şâdân edecek nûr-ı nigehdâr-ı hilâfet!
Minnet size ey leşker-i gazi-i müebbed,
Rahmet size ey ceys-i şehîdân-ı muhalled,
Görmekte bugün sizleri milletle beraber
Tebcîle sezâ Hazret-i Sultan Muhammed.
Aczimle beraber seni ben, çâker-i İslâm,
Tebrik ile fahreylerim ey asker-i İslâm,
Ey sancağını göklere i’lâ eden ordu,
Etmiş sana tevdi’ onu Peygamber-i İslâm!

...

(Tarhan, 2013, s. 362)

“Bir Mecnûn Hastabakıcısına” isimli şiirde hem vatan hem de din uğruna hizmet etmek için yeniden doğan bir kahraman kaleme alınmaktadır:

“...
Oldum şehîd, azm-i reh-i vahdet eyledim;
Ancak işaretinle senin avdet eyledim,
Tekrar edâ-yı hizmet için dîn ü devlete!
... (Tarhan, 2013, s. 373)”

Kahramanın bir diğer özelliği güçlü ve korkusuz oluşudur. Korkusuzca mücadele eden kahramanın gücü karşısında hiçbir düşman duramaz.

“Ordu-yı Hümayunda Bir Şair” isimli şiirde kahramanca savaşan askerler aslana benzetilmektedir:

“...
“Hücum!” emri alınca o şîr-peykerler
Ne dağ mukavemet eyler, ne burc-ı istihkâm.
Bizim cenâh budur, gördüğün şu mahşer-i nâs,
Sizinki de kaçıyor işte bir alay nesnâs!
... (Tarhan, 2013, s. 360)”

“İlham-ı Nusret” isimli şiirinde kahraman ordunun gücü dile getirilmektedir:

“...
Gördün mü ki Türk ordusu isterse edermiş,
Alçakları bir kat daha alçalmaya mecbûr?
... (Tarhan, 2013, s. 361)”

Aynı şiirin devamında da kahraman ordunun manevi gücü vurgulanmaktadır:

“...
Var sende manevîyyete benzer bir iktidar,
Ettin likâ-yı münce mid-i mevîi cezbedâr
... (Tarhan, 2013, s. 362)”

“Yine Hilâl-i Ahmer’e” isimli şiirde savaşa korkusuzca katılan kahramanlar dile getirilmektedir:

“ ...

Bu tarafta hasma karşı
Gidiyorsa harbe asker,
O tarafta mevte karşı
Geliyor denir periler
Bir olup zükûr u nisvân
Koşuyor bugün cihâda

...

(Tarhan, 2013, s. 371)”

Kahramanın ortaya konan bir diğer özelliği adil oluşudur. Hak ve adalet kavramlarının ön plana çıktığı bu dönemde, Abdülhak Hâmid de ortaya koyduğu kahramanların davranışlarının adil olması gerektiğini vurgulamaktadır. Kahraman ister savaş meydanında ister fikir sahasında mücadele etsin, her zaman ve her şartta adaletli olmalıdır.

“İlham-ı Nusret” isimli şiirde zulüm ile hareket eden düşman karşısında adil kalabilen kahraman asker dile getirilmektedir:

“ ...

Türk askeri askerliği tam eyledi ızhâr
Sen zulm ile kahir, o fakat âdil-i kahhar!..
Vahşiliğin olsun senin ey kuvve-i nâmerd,
İnsan sıfatından o erin tâlib-i zinhâr

...

(Tarhan, 2013, s. 361)”

Abdülhak Hâmid’in ortaya koyduğu kahramanın bir diğer özelliği azimli ve çalışkan olmasıdır.

“Hilal-i Ahmer’in Defterine” isimli şiirde gayret ile çalışma sonucu yapılamayacak hiçbir şeyin olmadığı dile getirilmektedir:

“ ...

Gördüm âsârını meserret ile:
Ne yapılmaz cihânda gayret ile?

...

(Tarhan, 2013, s. 371)”

Kahramanın vatan için giriştiği mücadelesinde tek silahı kılıç değildir. Kalem de fikir sahasında vatan savunmasında kullanılan önemli silahlardandır. Bu durum “İlham-ı Nusret” şiirinde dile getirilmektedir:

“...
Sancak yerinde der asker: “Benim sılam!”
Ondan ölüm gelir, ona gelmez fakat elem;
Çok yerde gerçi hâdim olur seyf ile kalem,
Ancak vatanla milleti temsil eder alem
... (Tarhan, 2013, s. 362)”

Kahramanın, özellikle de kalem kahramanının, özelliklerinden biri ilim, fen ve sanat alanında kendisini yetiştirmeye çalışmasıdır. Bu alanda yetişmiş olan kahraman, çevresine de hem faydalı hem de örnek olacaktır.

“Mazi Yolcusuna Âti Yolu” isimli şiirde ilim ve sanatın önemi vurgulanmaktadır:

“...
Fikrini sevk eyle biraz san’ata,
Hâlini peyveste eder vüs’ate.
Mektebe git, fen ile ol müşteğil,
Vârisine feyzin olur muntekıl.
Ailene sahip olursun kadîm.
Devletine hizmet edersin azîm.
Bak nice esrâra olursun habîr,
Hisse bulur sende sagîr ü kebîr
... (Tarhan, 2013, s. 514)”

Kahramanın bir diğer özelliği hürriyete duyduğu özlem ve sevgidir. Kahraman hür bir ortamda herkesin eşit kabul edildiği bir vatan için de mücadele etmektedir. “Hürriyet Neşidesi” isimli şiirde doğrudan hürriyet bir kahraman gibi ifade edilmektedir. Dolayısıyla hürriyetin gelmesini sağlayanlar “hürriyet kahramanı” olarak değerlendirilmektedir. Şiirin tamamına hâkim olan bu anlayış tekrar eden beyitlerde net bir şekilde vurgulanmaktadır:

“...
Binler yaşa, ey mihr ü muhabbetle doğan gün,

Sâyende ne zından, ne ezâ kaldı, ne sürgün
... (Tarhan, 2013, s. 613)”

Aynı şiirde hürriyet sayesinde eşitliğin ve adaletin geldiği dile getirilmektedir:

“...
Yangın yerine döndü, evet sicn-i mezâlim,
Mazlûm olana şimdi rahîm olmada zâlim,
Her sınıf ahâl-i vatan, câhil ü âlim,
Görmekte şu’ânınla senin nefsinî sâlim
... (Tarhan, 2013, s.614)”

“İkinci Neşide-i Hürriyet” şiirinde hürriyetin gelmesini sağlayan kahramanların azmi dile getirilmektedir:

“...
Seni bir azm ile indirdi semâdan asker,
Her nefer giymeli bir efser-i Mirrih-peyker,
Bunda cemiyetin ilhâmı da olmaz münker,
Onların himmeti olmuştu muîn-i leşker
“... (Tarhan, 2013, s. 615)”

Abdülhak Hâmid, kahraman anlayışını ortaya koyarken hem fiziki kuvveti ile cephede savaşan askerlere hem de kalemini fikirlerini ortaya koymak ve vatani ilim, fen, sanat alanında ileriye taşımak üzere kullanan kalem kahramanlarına yer vermiştir. Dönemin koşulları gereği toplum, hem savaş meydanlarında hem fikir sahasında lider olabilecek kahramanlara ihtiyaç duymaktadır.

2.3.1.7. Muallim Naci (1849 – 12 Nisan 1893)

Tanzimat sonrası edebiyatın ikinci nesli içerisinde yer alan Muallim Naci, eskiyi savunması ve gerçekçiliği benimsemesi yönüyle Recaizâde Mahmud Ekrem ve Abdülhak Hâmid Tarhan’dan ayrılmaktadır. Şiir ve tiyatro eserlerinin yanı sıra tercüme eserleri de bulunan şair, aynı zamanda gazetecilik ve öğretmenlik mesleklerini de icra etmiştir. Dönemindeki birçok şair gibi çok yönlü olan Muallim Naci kendi kendini yetiştirmiş önemli isimlerdendir. Şiirlerinde; aşk, tabiat, sosyal ve siyasi alandaki değişimler ve bozukluklar, vatan, kahramanlık gibi konuları işlemiştir. Şiirde yalnızca

şeklin yeterli olmadığını, şeklin yanında anlamın da kuvvetli olması gerektiğini “Mâna bozuk olunca kafiye’nin düzgün olması ne işe yarar (Enginün, 2017, s. 524).” diyerek ortaya koymuştur.

Muallim Naci’nin şiirlerinde yer verdiği kahramanın ilk özelliği, vatana olan sevgisinin büyüklüğüdür. Kahraman bu büyük sevgi ile birlikte vatani için her türlü fedakârlığı, her şartta, cesurca yerine getirmektedir.

“Mûsâ Bin Ebu’l-Gâzân yahut Hamiyyet” isimli manzumede, Endülüs Emevilerinin tarihî şahsiyetlerinden Musa’nın ortaya çıkışı ve vatani için mücadeleye girişmesi anlatılırken ondan “şanı büyük komutan” diye bahsedilmekte ve onun vatanın kötü gidişine engel olma çabası dile getirilmektedir:

“ ...

Pek muhâlif görüp bu efkârı

Askerin en be-nâm serdârı

Ki odur Mûsi-i Ebu’l-Gâzân

Server-i zümre-i ser- efrâzân

...

(Hayber, Özbay; 1997, s. 54)”

Kahraman, esir yaşamaktansa ölmeyi tercih etmektedir. Hürriyet; uğruna mücadele edilecek, gerekirse can feda edilecek, önemli ve kutsal bir kavram olarak değerlendirilmektedir:

“ ...

Dedi bi’l-cümle askerî ümerâ

Edelim şimdi sell-i seyf-i gazâ

Ki esâretten ölmek evlâdır

Re’y-i Mûsâ ehemmi-i âradır

...

(Hayber, Özbay; 1997, s. 55)”

Canını mertçe ortaya koyan kahramanlar şiirin devamında da anılmaktadır:

“ ...

Cân-fedâ merdisin bu meydânın

Fahr-i ervâhısın şehîdânın

Sensin ey gâzi-i şehâdet-cû

Merd-i meydân kâtelû kutilû

... (Hayber, Özbay; 1997, s. 63)”

“Esîr-i Harb” isimli şiirde de benzer şekilde kahramanın düşman eline sağ geçmeyeceği, gerekirse ölmeyi tercih edeceği vurgulanmaktadır. Vatan hizmet beklerken yaralanmak yetmez gerekirse can verilmelidir:

...

Arkadaşlar, bir tabur âteş! Mûsâiddir mekân

Sağ iken düşün mü dest-i düşmene bir kahramân

En büyük hasmın hayâtımdır, refikân! Öldürün

Zînet-i hâk-i şehâdet olmasın bir tîg-zen

Şân-ı Osmânîyi dil-hâh üzre i'lâ etmeden

Pençe-i a'dâda cenk etmekteyim cânımla ben

Ârdır mecrûh düşmek hizmet isterken vatan

En büyük hasmım hayâtımdır, refikân! Öldürün

... (Hayber, Özbay; 1997, s. 148)

Kahraman tavrı, duruşu ve heybetli görüntüsü ile kendini her yerde belli etmektedir. “Mûsâ Bin Ebu'l-Gâzân yahut Hamiyyet” isimli manzumede kahramanın olaylar karşısındaki tavrı ile bilindiği belirtilmektedir:

“...

Bilinirdi ne kahramân idüğü

Tâvr-ı heybet- fezâ-yı rahşından

... (Hayber, Özbay; 1997, s. 57)”

Kahraman, tek başına kalabalık düşmanı yenecek kadar güçlüdür. Kahramanın bu gücü erkek aslana benzetilmiştir:

“...

Hamle gösterdiler o şîr-i nere

Cümlesin pâre pâre yıgıdı yere

... (Hayber, Özbay; 1997, s. 64)”

Kahraman aynı zamanda dinine bağlı, inançlı biridir. Vatani ile birlikte dini için de mücadele etmektedir. Kahramanın vatani ve dini için yaptıkları İslamiyet'in de onurunu görünür kılmaktadır:

“ ...

Görünürdü o kahramân-ı benâm

Mütecessim hamîyyet-i İslâm

...

(Hayber, Özbay; 1997, s. 62)”

“Mûsâ Bin Ebu’l-Gâzân yahut Hamîyyet” isimli manzumede Musa’nın şehit olması, kendini Hak yolunda fedâ etmesi olarak görülmektedir. O, düşmana esir olmaksızın Hak yolunda ölmeyi tercih eden bir kahraman olmuştur:

“ ...

Düştü Hakkın muhît-i rahmetine

Düşmedi düşmenin esâretine

Cânını râh-ı Hakta kıldı fedâ

Revvehallâhu rûhehû ededâ.

(Hayber, Özbay; 1997, s. 65)”

Muallim Naci tarihî konuları işlediği şiirlerinde eski kahramanları hatırlatarak, onlar gibi kahramanların yokluğunu belirtmiş ve bir kahraman beklentisi içerisinde olduğunu, vatanın içerisinde bulunduğu durumdan çıkabilmesi için mutlaka yiğitçe, korkmadan mücadeleye girişilmesi gerektiğini vurgulamıştır:

“ ...

Yandı kül oldu hânümânlarımız

Nerde evvelki kahramanlarımız

Göz önünde, nihân değil dediğim

Hep hakikat, yalan değil dediğim

Ceng-i a’âda etmedikçe sebât

Var mı râhat ümîd eden heyhât

...

(Hayber, Özbay; 1997, s. 59)”

Kahraman, vatani uğruna giriştiği mücadele sonucunda halka yeni bir hayat sunmaktadır:

“ ...

Hayât-ı cedîde verip ümmete

Alıştırdı efrâdını hizmete

...

(Hayber, Özbay; 1997, s. 253)”

Kahramanın önemli görevlerinden biri vatanını ilm ve fen sahasında ileri taşıyarak vatanının medeniyet yolunda gelişmesini sağlamaktır. Bunu yaparken doğru olanı almalı ve işlemelidir. “Mûsâ Bin Ebu’l-Gâzân yahut Hamiyyet” isimli manzumede kahramanlığın ilim ve fen yönünden ilerlemeyi sağlamak ile de ortaya konabileceği belirtilmektedir. Bu bağlamda kahramanlık yalnızca savaşlarda değil, barış zamanlarında bilim sahasında da kalem kahramanlığı olarak devam etmektedir. Bilimin ışığı, cehaletin zulmünü yok edecek güce sahiptir:

...

Nûr-ı ilm ol diyâra aks etti

Zulmet-i cehl mehv olup gitti

...

Nerde hikmet görürse ehl-i hüda

Onu almak vazîfedir ammâ

Fârik-ı hikmet olmalı evvel

Sonra ahz etmeli onu ne güzel

Bir hamîyyet-şînâs-ı ferzâne

Yapamaz cünbüş-i Firengâne

Medeniyyet diye revâ mı ki sen

Olasın herze-kâr ü herze-sühan

Bize lâzım muhasenât-ı Firenk

Yoksa lâzım mı keşf ü câme-i teng

Çeşm-i akl olmayınca pâk ü basîr

Gözü tek gözlük eylemez tenvîr

Za’f-ı bâzû ki merde âr verir

Elde baston ne iftihâr verir

Etti ez-cümle halka bahş-ı refâh

Abdîrahmân-ı sâlis-i âgâh

Oldu devrinde ilm ü san’at ü fen

Müterakkî kemâl-i râğbetten

Nâsır-ı dîn ü devlet olmuş idi

Bâ’is-i feyz-i millet olmuş idi

...

(Hayber, Özbay; 1997, s. 47-50)

Kahraman; halkın, milletin rehberi olmalı ve eğitim, ilim, fen alanında azimle çalışmayı ve ilerlemeyi desteklemelidir. Bu anlayış, kalem kahramanlığı fikrini desteklemektedir:

...

Kerâmetli bir rehber mâlîkiz
 Selâmetli bir mesleğe sâlikiz
 Mekâsib, mekâtib-füzûn olmada
 Maârif terakkî-nümûn olmada
 Maârifledir kâr-ı âlem bütün
 Maârifsiz olmaz temeyyüz bugün
 Bunu yâr ü agyâr teslim eder
 Ki Osmanlı mülkündedir her güher
 Maârifle ahlâk olunca refîk
 Bulunmuş olur en güzel bir tarîk
 Çalışmakta el birliğiyle cihân
 Zuhûr etti binlerce genc-i nihân
 Bu gayretle Osmanlılık gencelir
 Bütün pîr ü bernâya gayret gelir
 Bu minvâl ile birleşince himem
 Olur ümmet elbette a'le'l-ümem

...

(Hayber, Özbay; 1997, s. 254)

Kahraman olarak görülen kimselerin önemli bir diğer özelliği adil olmalarıdır. Muallim Naci, “Mirât-ı Bedâyi” isimli mesnevisinde Abdülhamîd’in adaletli olduğunu belirtirken onu kahramanlaştırmaktadır:

“...

O sultân ki eyler ona ittibâ’
 Eder devletinden cihân intifâ’
 Adâletle, şevketle meşhûr olur
 Adı hayr ü hürmetle mezkûr olur

...

O zıll-ı cihân-gîr-i rebb-ı mecîd
 Adâletlü şevketlü Abdülhamîd

...

(Hayber, Özbay; 1997, s. 252-253)”

Muallim Naci, Türk milletinin soyunda kahramanlığın var olduğunu dile getirirken Osmanlı padişahlarından Ertuğrul Gazi ile birlikte Fatih Sultan Mehmet ve Yavuz Sultan Selim’e yer vererek onların kahramanlığını öne çıkarmaktadır. Bu padişahların şiirde yer bulması tesadüfî değildir. Ertuğrul Gazi’nin Osmanlı Devleti’nin temelini atarak beyliği kurması, Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’u fethetmesi ve Yavuz Sultan Selim’in kutsal toprakları fethederek hilâfeti ve kutsal emanetleri Osmanlı’ya getirmesinin bu padişahların şiirde yer almasında etkisi büyüktür:

...

Ettiğim da’vâ delâilsiz değil
 Var mı Osman’dan zekî bir şîr-i dil
 İşte Fâtih, işte bî-hemtâ Selîm
 Her biri hem kahramandır hem hakîm
 Âl-i Osmanda gelen şeh-zâdegân
 Başka bir devlette olmuş mu iyân
 Âlemin kâfî biri irşâdına
 Hepsinin hâcet mi var ta’dâdına
 Fahr eder bir merd ile bir hânedân
 Şân verir bir millete bir kahramân

...

Gazanfer-peykeriz mehâbet-güsteriz
 Sadâkat-perveriz mükemmel askeriz
 Biz Ertuğrulluyuz
 Er oğlu erleriz
 Yiğit unvânımız yiğitlik şânımız
 Zemîn meydânımız zaman hayrânımız
 Biz Ertuğrulluyuz
 Er oğlu erleriz
 Asâlet bizdedir besâlet bizdedir
 Adâlet bizdedir celâlet bizdedir
 Biz Ertuğrulluyuz
 Er oğlu erleriz

...

(Hayber, Özbay; 1997, s. 336-338)

2.3.1.8. Ara Nesil Şairleri

2.3.1.8.1. Mehmet Celâl (1867 – 25 Kânunusani 1912)

Ara nesil şairleri arasında kabul edilen Mehmet Celâl, Muallim Naci gibi eskiyi savunmakla birlikte şiirlerinde yeniliği yansıtan unsurlara da yer vermiştir. Yalnızca şiir değil, roman ve hikâye alanında da çok sayıda eser vermesine rağmen şiirleri ile ön plana çıkmıştır. Şiirlerinde aşk, tabiat, ölüm, hüznün ve inanış ile ilgili konuların yanı sıra, Muallim Naci'nin Osmanlı tarihini manzum olarak yazma isteği ve 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nin etkisiyle kahramanlık konusunu işleyen şiirler yazmış, Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükseliş dönemi padişahlarının hayatlarını anlatan şiirler kaleme almıştır. Mehmed Celâl'in dedesi ve babasının hayatı savaş meydanlarında geçmiştir. Yazdığı şiirlerde bu durumun etkisi de görülmektedir.

Kahramanlık ile ilgili şiirleri incelendiğinde onun kahramanlarının padişah ya da asker oldukları görülmektedir. Manzum Osmanlı Tarihi olarak adlandırdığı ve on iki Osmanlı padişahının hayatlarını, giriştikleri mücadele ve gösterdikleri kahramanlıklarını dile getirdiği eserinde padişahların imparatorluğun topraklarını genişletmek, İslam'ı yaymak ve zorda kalanlara yardım götürebilmek adına mücadeleye giriştikleri görülmektedir. Osman Gazi'nin genç yaşta cihat etmesi, Orhan Gazi'nin Bursa'yı fethi, Murad Hüdâvendigâr ve Yıldırım'ın Rumeli ve Balkanlar'a akın ve fetihleri, II. Murad'ın İstanbul'u fethi çıkması, Fatih'in İstanbul'u fethi, Yavuz'un kutsal emanetleri ve hilafeti Osmanlı'ya getirmesi, Kanuni'nin Osmanlı topraklarını en geniş sınırlara ulaştırması ve II. Selim'in fetihlerinde dinin etkisi şiirlerde ele alınmıştır. Dolayısıyla Mehmed Celâl'in şiirlerinde ortaya koyduğu bu kahramanlar yalnızca vatan için değil, din için de mücadeleye girişen kimseler olarak kaleme alınmıştır.

Mehmed Celâl'in Kanuni Sultan Süleyman için yazdığı “Kanûnî Sultan Süleyman yahûd Fütûhât” şiirinde yer alan;

“İlâ-yı din etmek için emreyledi peygamberim
Dünyayı tenvîr eyledi şemşîr-i pertev-âverim
Pençemde âlem titriyor bir asker oğlu askerim
Bir kere dikkat et bana karşıdaki Osmanlıdır

(Andı, tarihsiz, s. 35)”

mısraları din olgusunun etkisini ortaya koymaktadır.

Mehmet Celâl, şiirleri ile kahraman için cesur, adil ve doğru bildiği yolda azimle çalışma gibi özelliklerin önemini vurgulamaktadır. Daha çok Osmanlı padişahlarının hayatları üzerinden kahramanlık kavramını idealize etmiş ve padişahların hem savaş zamanlarında hem de barış dönemlerinde sergiledikleri tutum ve davranışlar ile kahramanlık anlayışını ortaya koymuştur. Kahramanlık fikrinde, vatan ve din uğruna cesurca ve azimle mücadele ile her şartta adil olma ön plana çıkarılmıştır.

2.3.1.8.2. Nigâr Hanım (1862 – 31 Mart/1 Nisan 1918)

Döneminin en önemli kadın şairi olarak kabul edilen Nigâr Hanım'dan önce de divan geleneği çerçevesinde şiirler kaleme alan kadın şairler olmuştur. Nigâr Hanım'ı önemli ve ilk yapan unsur onun şiirlerinin yeni edebiyat özellikleri ile kaleme alınmasıdır. Yazdığı şiirlerde çoğunlukla aşk teması ile birlikte kadınların hayatından örnekleri dile getiren şair, az sayıda kaleme aldığı vatan ve millet sevgisini dile getiren şiirlerde kahramanlık kavramına da yer vermiştir. Babası Yüzbaşı Sandor Farkas, “Avusturya ve Macaristan'da Habsburglar aleyhinde hürriyet mücadelesine girişmiş, memleketlerinin tanınmış kahramanlarından (Es, 2009, s. 262).” Giriştikleri mücadele başarılı olamayınca Osmanlı'ya sığınmıştır. Avusturya, haklarında idam kararı alınan bu ihtilalci subayları iade talebinde bulunmuş, ancak Osmanlı teslim etmemiştir. Bu durum Yüzbaşı Sandor Farkas'ın ileriki dönemde Osman Nihalî ismini alarak Müslümanlığı kabul etmesi ve aynı rütbe ile Osmanlı ordusunda göreve başlaması ile sonuçlanmıştır.

Nigâr Hanım'ın kahramanlığa bakış açısında babasının mücadelesinin etkisi olduğu görülmektedir. Nigâr Hanım vatan ve millet konularını işlediği şiirlerini “Elhân-ı Vatan” isimli kitapta toplamıştır. On bir şiirden oluşan bu kitabın dışında Osmanlı-Yunan Harbi esnasında Servet-i Fünûn dergisinde yayınlanan ve yaralı bir askerin vatan için ortaya koyduğu mücadeleyi dile getiren “Cerihâ-dâr” isimli şiirde de kahramanlık anlayışına yer verilmektedir.

Nigar Hanım şiirlerinde kahraman ve kahramanlık kavramları için şecaat, dilîr, şeci, dilâver, şir-i jiyân gibi ifadeler de yer vermektedir.

“Terâne-i Vatan” isimli şiirde;

“Ey şerefli ve şanlı askerler,
Ey dilîr u şecî dilâverler,
Var olun ey mefâhir-i millet

Sizler ey anlı, şanlı askerler!

... (Nigâr Hanım, 2015, s. 292)”

“Neşide-i Milliye” isimli şiirde;

“...

Her bir neferi askerinin şir-i jiyândır

... (Nigâr Hanım, 2015, s. 292)”

“Çanakkale’de Türk Ordusu” isimli şiirde;

“Şecâ’atinden olur lerzedâr ye’s u hirâs

Şeci’ler mütefennin, metîn askerler,

... (Nigâr Hanım, 2015, s. 298)”

“Cerihâ-dâr” isimli şiirde;

“...

Meydân-ı harbe can atıyor şanlı kahramân,

Hayretde bu şecâ’ate efkâr-ı Müslüman

... (Nigâr Hanım, 2015, s. 256)”

mısralarında bu ifadelere yer verilmiştir.

Nigâr Hanım’ın şiirlerinde ortaya koyduğu kahraman vatan sevgisini her şeyin üstünde tutmaktadır. Nigâr Hanım kendisinin de vatana duyduğu sevgiyi dile getirmekte ve vatan savunmasında cephede mücadele eden kahraman askerlerin de aynı sevgiye sahip olduklarını belirtmektedir.

“Vatanım” isimli şiirde vatan sevgisi net bir şekilde dile getirilmektedir:

“...

Sen âh, o kadar sevgisilin ey vatan, ey cân

Sensin bütün Osmanlılara merci’-i vicdân

...

Eyler şu vatan lafzı benim ruhumu ısı’ad

Her uzv-ı zebûnum titrer hubb-ı vatanla,

Her zerre-i h’unum titrer hubb-ı vatanla

(Nigâr Hanım, 2015, s. 290)

Nigâr Hanım'ın şiirlerinde ortaya koyduğu kahraman, vatan için cephede fedakârca ve korkusuzca canı pahasına mücadele eden kimsedir. “Cerihâ-dâr” isimli şiirde yaralanmasına rağmen ilk fırsatta yine cepheye gitmeye can atan genç bir askerin nezdinde mücadeleye girişen tüm erlerin vatanı için ölümü göze alıştı dile getirilmektedir:

...
 Zirâ yine şitâb edecek geldiği yere,
 Gayretle iltihâk o gayretli erlere;
 Meydân-ı harbe can atıyor şanlı kahramân,
 Hayretde bu şecâ'ate efkâr-ı Müslüman,
 Tahsîn böyle satvete, tahsîn-i gayrete,
 Bu şanlı nâme lââyık olan din ü devlete
 Osmanlılık meziyeti dillerde cây-gîr,
 Yek tarz ü yek-zebân bu meslekde genc ü pîr
 Eşvâk ile gönülleri lerzân eden bu hâl,
 Bu his ile tahassüs eder hep nisâ, ricâl,
 Hemşire, zevce, valide, dâder, peder, sabî,
 Eyler buna müşâreket olmazsa bir gabî.
 Asker o şanlı padişah ü devlet uğruna
 Can vermede vatan yolunda, millet uğruna;
 Düşmezse ger şehîd, oluyor bir cerihâ-dâr;
 Kurşunla ölmüş, ah, ki meslûbü'l-ihitiyâr
 Yoksa yine hücûm edecek düşmana o genç,
 Bitâb onu düşürmese o câ'u derd ü renc
 Yüzlerce asker işte bugün hasta, bi-mecâl;
 Bu hâleti düşünmemeye var mı ihtimâl?

... (Nigâr Hanım, 2015, s. 256)

“Vatanım” isimli şiirde de kahraman olarak nitelendirilen milletin ve askerlerin hayatlarını hiç korkmadan ve çekinmeden vatan uğruna feda edebilecekleri dile getirilmektedir:

“...
 Canlar bile bir zerrene minnetle fedâdır
 Râhında fedâ'ilerin elbet sulehâdır

...

Asker sana kurbân u bu millet de fedâ'î,

Gençler de müdâfî sana sıbyan ise dâ'î,

...

(Nigâr Hanım, 2015, s. 290)”

Şiirlerin genelinde kahramanlık anlayışının yeni bir anlayış olmadığı, Türklerin ezelden beri ortaya koyduğu bir davranış şekli olduğu, dolayısıyla bu kahramanlığın bugünkü neslin âdeta genlerine yerleştiği vurgulanmaktadır. “Neşide-i Milliye” isimli şiirde bu durum dile getirilmektedir:

“...

Bir kavm-i necîbiz bize mevrûs hamiyet

Ecdâd-ı vatan-perverimizden ezeliyen,

Takdiz vatan, hubb-ı emel, fikr-i şecâ’at

...

(Nigâr Hanım, 2015, s. 292)”

Kahramandan beklenen bir diğer özellik çalışkan olmasıdır. Vatani ve milleti hem düşmandan kurtarmanın hem de daha ileri götürebilmenin tek yolu çok çalışmaktır. Bu çalışma iradesini gösterebilen kimseler vatanlarına faydalı olmayı başaran kahramanlardır. “İ’âne-i Milliye” isimli şiirde, yaralı vatanın yeniden ayağa kalkabilmesi için en önemli şeyin çalışmak olduğu dile getirilmektedir:

“...

Nâzende vatan yaralı muhtac-ı imâret,

Gayretle, fütânetle çalışmak bize lâyük,

El birliği ister, yetişir hab u atâlet

Terk eyleyelim hıffeti hod-bînliği artık

Hürriyetle lâyük olalım mesleğimizle,

Bigâne tamâmiyle biz evvelki o şekle

...

(Nigâr Hanım, 2015, s. 291)”

“Edirne’nin İstirdâdı” isimli şiirde, yaşanan felaketlerden ders çıkarılması gerektiği belirtilirken vatanın ilerlemesinin ve sonraki mücadelelerde başarılı olmasının tek yolunun çalışmak olduğu dile getirilmektedir. Savaşta başarılı olmak ve barış döneminde ülkeyi fikrî boyutta geliştirebilmek, medeni uluslar seviyesine ulaştırabilmek için yapılması gereken en önemli şey çalışmaktır:

...

Fakat felâketimiz ders-i ibret olmalıdır.
 Bizim de mâtemimiz şekl-i gayret olmalıdır,
 Medâr-ı meşgalemiz say u hidmet olmalıdır,
 Hudâ'ya hubb-ı vatanla ibâdet olmalıdır.
 Semaya çıkdı demek âh u girye-i mazlûm
 Dokundu gayret-i Yedâna nekbet-i ma'sûm!
 Gömüldü kanlara ihvân-i dîn ü dünyâmız
 Karardı Rum ilinin gîtmesiyle mevâmız,
 Çalışmak olmalıdır ba'desîn tesellâmız
 Sebât-ı verzişe pek müftekırdır âsiyânımız
 Çalışmalı gece, gündüz ekâbir ü hükemâ
 Çalışmalı gece ve gündüz efâdıl u 'ulemâ.

...

Terakkiyât durursa gelir tedenniyât
 Ataletin lakabı olmasın te'enniyât
 Günâh olur bize âvarelik teğanniyât
 Budur zükûr u nisâdan, budur temenniyât
 Çalışmalı gece, gündüz ekâbir ü hükemâ
 Çalışmalı gece ve gündüz efâdıl u 'ulemâ

...

(Nigâr Hanım, 2015, s. 296)”

Nigâr Hanım, şiirlerinde kadınların da vatan için girişilen mücadelede yapabilecekleri olduğunu, aslında onların da kahramanların yaptığı gibi gerekirse kendilerini bu yolda feda edebileceklerini düşünmektedir. “İ’âne-i Milliye” isimli şiirde bu durum açıkça dile getirilmektedir:

...

Hep ma'rekeler oldu bugün meşhur gayret,
 Erbâb-ı kalem sa'y ile mevkûf-ı himmet,
 Mebhût u mu'attal mı nigh-bân olalım biz?
 Bizler ki kadın za'af ile mahlûk u 'âciz
 Olsak bile bu unsura safvetle fedâyız,
 Birlikde gelin eyleyelim şimdi i'ânet
 Etmekde hamiyet bizi bu hidmete da'vet.

(Nigâr Hanım, 2015, s. 291-292)

Nigâr Hanım’ın, kadınları bir kahraman gibi vatan için mücadeleye girişmeye sevk ettiği bir başka şiir “Koşalım Çünkü Vatan Tehlikede” isimli şiirdir. Vatan tehlikede olduğunda kadınlar da mücadeleye çağrılmaktadır:

“... ”

Biz kadınlar da bugün imdâda

Koşalım çünkü vatan tehlikede

...

(Nigâr Hanım, 2015, s. 295)”

2.3.1.8.3. Nabizade Nâzım (1864(?) – 1893)

Nabi ve Ziya Paşa’nın şiir hakkındaki görüşlerini benimseyen Nabizade Nâzım, şiirin gerçeği yansıtması ve okuyucuya fayda sağlayarak toplumun aydınlanmasına yardımcı olması gerektiğini dile getirmektedir. Aynı zamanda, “Namık Kemal’in yolundan giderek eski şiiri reddeden (Enginün, 2017, s. 530)” Nabizade Nâzım, resim altı şiirler yazmış ve çocuklar için şiirlerin azlığından yakınarak hece vezniyle çocuklar için şiirler de kaleme almıştır. Nesir alanında, ilk köy romanı kabul edilen Karabibik ile ilk natüralist roman ve psikolojik roman denemesi kabul edilen Zehra romanını yazmıştır. Döneminin diğer isimleri gibi hem şiir hem de nesir alanında eserler vermiştir. Şiirlerini gençlik yıllarında kaleme alan şair, son dönemlerinde nesir alanına yoğunluk vermiş ve erken yaşta vefat etmiştir.

Şiirlerinde aşk, tabiat, ölüm, din, musiki, tarih gibi konuları işlemiştir. Tarih konusunu işlediği “Fatih” isimli şiirinde ve vatan temasını işlediği “Valide Ninnisi” isimli şiirinde kahramanlık ile ilgili görüşlerine yer vermiştir. “Fatih” şiirinde Fatih Sultan Mehmet’in yaptıkları anlatılırken, onun kahramanlığı en üst seviyede tasvir edilmiştir.

Nabizade Nâzım’ın gerek “Fatih”te gerek daha çok kalem kahramanlığı fikrini doğrudan ortaya koyduğu “Valide Ninnisi”nde¹² gerekse bu fikirleri dolaylı olarak

¹² Yeni Türk Şiirinde İdeal Tipler (Tanzimat’tan Cumhuriyet’e) ismiyle hazırladığı doktora tezinde Sinan Çitçi “Valide Ninnisi” isimli şiirin kılıçtan ziyade kalemin gücüne inanarak, dönemin kalem kahramanlığına hitap ettiğini şöyle açıklamaktadır:

“Aslında beşikteki çocuk vatanın ikbâli için kendisinden bir şeyler beklenen ve bu beklentiyle kulağına vatan sevgisi aşılana ideal bir nesildir. Fakat vatan sevgisiyle yetiştirilen bu çocuğun asker olması değil, ilim – irfan sahibi olması istenir. Çünkü hamiyet davası artık kılıçtan ziyade kalemle yapılmaktadır. Dolayısıyla modern zamanların gazi tipi biraz da âlim bir çehreye bürünür. Nâbîzâde, bu manzumesiyle Fikret’in Haluk’unun ve Akif’in Asım’ının da ilk işaretlerini vermiş olur (Çitçi, 2007, s. 189).”

belirttiği “Kerâmâtı İrfan” isimli şiirinde kahraman için söylenebilecek ilk özellik güç ve cesarettir. “Fatih” şiirinde kahraman olarak belirtilen Fatih Sultan Mehmet, güç ve cesareti ile dünyayı titretmektedir:

...
 Titrerdi hamâsetinle dünyâ
 Fahr etse sezâ seninle ukbâ.
 Bir hamlene müftekirdi nahvet
 Şemşîrine cân verirdi fetret.
 Bir darbene kul olurdu tâkat
 Bir emrine karşı bir hükûmet.
 Bir himmetine düşerdi mutlak
 İklîmler esîrin olmak
 Ol sadme gelse taht-ı kayser
 Pâ-mâl-i şükûhun oldu yekser!
 ...
 Osmanlıların emîr-i şîri
 Meydân-ı şehâmetin dilîri
 Sarsardı cihânı nâm-ı Fatih
 Darb-ı mesel: “İktihâm-ı Fatih
 Pîşinde zafer ederdi secde.”
 Arkanda gazâ gelirdi vecde
 Kudrette hemân zaman idin sen
 Hayrette kahraman idin sen
 ... (Kalkan, 2014, s. 198-199)”

Kahramanın ikinci özelliği aklı ön planda tutarak hareket etmesi ve ilim sahibi olmasıdır. Bu özellik Tanzimat sonrası dönemde kalem kahramanlığı kavramını da destekleyen özelliklerden biridir. Nabizade Nâzım “Fatih” şiirinde bu durumu belirtmektedir:

“Ey berk-i mücessem-i celâdet!
 Ey heykel-i savlet ü besâlet!
 Ey âfet-lerze bahş-i satvet!
 Ey hârik-i iktidâr ü necdet!

Ey lem'a-i feyz-bâr-ı fitrat!
 Ey şu'le-i meş'al-i necâbet!
 İrfânsın sen teşahhus etmiş
 Bir mevhibesin tahassus etmiş.

... (Kalkan, 2014, s. 198)”

Yine aynı şiirde kahramanın fikrî boyutu ön plana çıkarılmaktadır:

“...
 Sen bârika-i şerefsin ekmel,
 Çektin yed-i galebende meş'al.
 Sensin bize ma'rifette rehber
 Şâhîn-i kemâl ü fikre şeh-per.

... (Kalkan, 2014, s. 199)”

“Valide Ninnisi” isimli şiirde de çocuğuna ninni söyleyen bir annenin ağzından dökülen sözler yine dönemin kalem kahramanında bulunması istenilen ilim sahibi olma özelliğini ortaya koymaktadır:

“...
 Ömr-i cehûlâne yaraşmaz bize
 Kim bakacak öyle hamiyyetsize?

(Kalkan, 2014, s. 193-194)”

Kahramanın bir başka özelliği vatana olan sevgisidir. O, vatani için her türlü fedakârlığı yapmaya hazır olmalıdır. “Valide Ninnisi” isimli şiirde belirtildiği gibi bu durum yaşı ne olursa olsun herkes için geçerlidir, bebek ya da çocuk fark etmez.:

“...
 Hubb-ı ıyâl ü veledin vârisi
 Hubb-ı vatan; yani safâ bâisi!
 Hubb-ı vatan rûh-ı cihândır desem
 Zerre kadar bunda hata eylemem.
 Hubb-ı vatan fikre ne revnak verir
 Âdeme mâhiyyetini bildirir!

... (Kalkan, 2014, s. 193)”

Onun kahramanlığı zaman zaman destan dönemi kahramanlarına atfedildiği gibi olağanüstü özelliklere bürünür. Kahramanlığı çevresine daima iyilik getirmektedir. Öylesine büyük bir kahramandır ki onun ışığı hem Doğu’yu hem Batı’yı aydınlatır:

“... ”

Sen fâtıraya rekabet ettin

Gûyâ arz-ı kerâmet ettin:

Deryâlara kalb edince biri

Emvâcdan eyledin teberrî!

Sen Şark ile Garba nûr saldın

Hurşîd gibi cihânı aldın.

Şân günleri berkler saçarken

Hân Yıldırım’a misâl idin sen.

... (Kalkan, 2014, s. 198-199)”

Kahramanın dikkat çekici bir diğer özelliği merhamet sahibi olmasıdır:

“... ”

Lûtfun bilinir ki pek celîdir.

Afvın, keremin me’âle sığmaz.

Tasvîre değil, hayâle sığmaz.

... (Kalkan, 2014, s. 199)”

Kahramanın özellikleri arasında gösterilebilecek bir diğer unsur çalışkanlıktır. Nabizade Nazım, “Kerâmât-ı İrfân” isimli şiirinde bilimin öneminden söz ederken çalışkanlığın zaruriyetine de değinmektedir. İlim, irfan sahibi olması beklenen kahraman aynı zamanda çalışkan da olmalıdır:

Cihân-ı kemâlâtı devr ile berkit;

Kerâmât-ı irfânı bir kerre seyr et.

Nazar kıl saâdet-serâ-yı kemâle

O cism-i şeref, heykel-i bî-zevâle.

Sanâyi’, fûnûn eylemekte terakki

Atâletten eyler cihânlar tevakki

Durup dinlenir mi muhibb-i maârif?

Mekteb-i mesâî olan tam ârif.

Hayat ictihâd u amelden ibâret

Bu yolda bekâ-yâbdır tabîat.

(Kalkan, 2014, s. 251)

2.3.2. Servet-i Fünûn Edebiyatı Şiirinde Kahraman ve Kahramanlık

Tanzimat ikinci nesil şairlerinden yeniliği savunan Recaizade Mahmut Ekrem'in dönemin gençlerini Servet-i Fünûn dergisi çevresinde toplamaya başlaması ve derginin başyazarlığına öğrencisi Tefvik Fikret'i getirmesiyle birlikte yeni bir edebî dönem başlamıştır. Tefvik Fikret, Cenap Şehabettin, Halit Ziya, Mehmet Rauf, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Şuayp, Süleyman Nesib, Ali Ekrem Bolayır, Fâik Âli Ozansoy, Hüseyin Siret Özsever, Hüseyin Suat Yalçın, Safveti Ziya gibi sanatçılar şiir, roman, hikâye ve diğer alanlarda önemli eserler kaleme almışlardır. Servet-i Fünûn dergisinin etrafında şekillendiği için Servet-i Fünûn ismiyle anılan bu dönem¹³ II. Abdülhamit'in artan baskı dönemine denk gelmiş, bu durum eserlerin içeriğini doğrudan etkilemiştir. Edebiyatı sanat olarak gören ve "sanat için sanat" görüşünü benimseyen bu anlayış için edebiyat, dönemdeki ağır siyasi baskından kaçılan ve sığınılan bir alan olmuştur. Bireysel sıkıntılar, harekete geçmekten kaçınma, hiçbir şeyden memnun olmama, melankoli, ölüm isteği gibi temalar, romantizmin de etkisiyle, çokça işlenmiştir. Tanzimat Edebiyatı birinci döneminde çokça dile getirilen hürriyet, vatan, millet gibi temalar bu dönem neredeyse tamamen ortadan kalkmış gibidir. 1901 yılında Hüseyin Cahit Yalçın tarafından Fransızca'dan çevrilen "Edebiyat ve Hukuk" isimli makalenin sakıncalı bulunması sonucu derginin II. Abdülhamit tarafından kapatılmasıyla bu dönem son bulmuştur. Derginin kapatılmasının ardından bu anlayışa sahip yazar ve şairler bireysel olarak farklı dergilerde yazılarına devam etmişlerdir. Şair ve yazarların bir kısmı II. Meşrutiyet'in (23 Temmuz 1908) ilanından sonra sosyal ve siyasi konulara ağırlık vermeye başlamıştır.

Servet-i Fünûn dönemi eserlerinde daha çok bireyselliğin ön plana alınması nedeniyle kahramanlık kavramının biraz daha arka planda kaldığı söylenebilir. Bununla birlikte II. Meşrutiyet sonrası, Tefvik Fikret başta olmakla üzere, dönemin şairlerince vatan, hürriyet, millet gibi kavramlar yeniden ön plana çıkarılmış ve kahramanın özellikleri yeniden şekillenmeye başlamıştır.

¹³ Aynı zamanda eskinin etkisinden çıkmak isteyen ve yeniyi savunan bu dönem sanatçıları kendileri için yeni edebiyat anlamına gelen "Edebiyat-ı Cedide" ismini kullanmayı tercih etmişlerdir.

2.3.2.1. Tevfik Fikret (24 Aralık 1867 – 19 Ağustos 1915)

Servet-i Fünûn adıyla anılan dönemin en etkili şairi Tevfik Fikret'tir. Henüz lise yıllarında şiire başlar ve öğretmenleri Muallim Naci ve Muallim Feyzi'nin etkisinde kalarak ilk şiirlerini divan geleneğine uygun olarak kaleme alır. Galatasaray Sultanisinde edebiyat öğretmeni olan Recaiâde Mahmud Ekrem'in etkisiyle yeni şiire yönelir. Bu etki onu Servet-i Fünûn dergisinin başına kadar getirecek ve aynı adla anılacak edebî topluluğun en etkin şairi olmasını sağlayacaktır. Bu dönemde yazdığı şiirlerinde "sanat için sanat" ilkesi doğrultusunda hareket eder. Şiirlerinde karamsar bir hava hâkimdir. Bu karamsarlık onun mizacı ile ilişkilendirilebileceği gibi aynı zamanda döneminin etkisi göz ardı edilmemelidir. II. Abdülhamit'in uyguladığı baskı her alanda kendini hissettirmekte ve istibdad dönemi kalemi ile düşünce ve duygularını ifade edenleri de sürekli izlemektedir. Bu dönem şiirlerinde Tevfik Fikret'in tabiat, sanat, hayal, aşk, aile, şair portreleri, merhamet, din, vatan gibi konuları işlediği görülmektedir. Derginin kapanmasından sonra âdeta inzivaya çekilen şair, II. Meşrutiyet'in ilanı ile sosyal ve siyasi içerikli şiirler kaleme almaya başlar. Bu şiirlerinde daha çok gençlere hitap etmekte ve gayretle çalışarak, her türlü yeniliği ülkeye getirmenin gençlerin görevi olduğunu belirtmektedir. Bu şiirlerinde kalem kahramanlığı kavramını destekleyici özellikler oldukça fazladır. Hayatının son döneminde yeniden karamsar bir bakış açısı takınan şair sosyal konulara değinir. Çocuklar için hece ölçüsüyle yazdığı şiirleri "Şermin" adı altında toplar.

Tevfik Fikret, sosyal konuları işlediği şiirlerinde, vatanın hâlini resmederken, bu vahim durum karşısında duyduğu çaresizliği de ortaya koyar.

Onun sosyal şiirlerinin esas konusu, memleketin ve milletin ıztırâblarıdır. O, bunlarla çok yakından ilgilidir. Onların hepsini görür ve bilir. Onların acısını bütün memleketle birlikte çeker, inler, ağlar, sızlar; onların âmillerine veya onları ortadan kaldıracı olacak yerlerde olup da kaldırmayanlara bir kasırganın sesleriyle saldırır ve kaldırdığı toz, duman arasında onları yerden yere çarpar. Fakat, sadece görmek, ağlamak veya haykırmak neye yarar? Onları, hep birlikte, milletçe ortadan kaldırmanın yollarını arayıp bulmak lâzım (Akyüz, 1986, s. 231)..."

Bu arayış âdeta yeni bir kahraman arayışıdır. Hâlâ kurtuluş mümkündür. Onun gençliğe hitap etmesinin en önemli nedenlerinden biri de gençliğe duyduğu güvendir. Kendini maddi ve manevi her alanda yetiştirmiş ve topluma hem örnek olacak hem de fayda

sağlayacak gençler, birer kahramana dönüşecektir. Bu fayda yalnızca savaş meydanındaki mücadelenin sonucunda değil aynı zamanda fikir ve ahlak boyutundaki mücadelenin sonucunda da sağlanacaktır. Medeniyet onun için yalnızca sanat ve ilimdeki ilerleme ile sınırlı kalmaz, aynı zamanda ahlak ve manevi değerler yönünden de olgunluğa ulaşmayı amaçlar. Bu nedenle cehalete ve geriliğe sert şekilde karşı çıkar. Onun şiirlerinde gençlerden beklentileri ile hem kalem kahramanlığı hem de savaşa giden askerlerin kahramanlığı ele alınmıştır. Bununla birlikte özellikle son dönem şiirlerinde savaş karşıtı düşünceleri sonucu, insanlardaki kahramanlık ve cihangirlik sevdası ile dinin savaşlara neden olduğunu ve herkese felaket getirdiğini belirterek bu kavramları yerden yere vurur. “Sancak-ı Şerîf Huzûrunda” ve “Tarih-i Kadîm” isimli şiirlerinde bu düşünceler açıkça dile getirilir. Bu bakımdan onun şiirlerinde antikahraman kavramı da ortaya çıkmaktadır. “Tarih-i Kâdim” şiirinde kahraman için söyledikleri Tevfik Fikret’in, savaşların yıkıcı etkisiyle, antimilitarist bir anlayışa yöneldiğini göstermektedir:

...
 Kahramanlık... Esâsı kan, vahşet;
 Beldeler çiğne, ordular mahvet;
 Kes, kopar, kır, sürükle, ez, yak, yık;
 Ne “Aman!” bil, ne “Âh!” işit, ne “Yazık!”;
 Geçtiğin yer ölüm, elem dolsun;
 Ne ekinden eser, ne ot, ne yosun;
 Sönsün evler; sürünsün âileler;
 Kalmasın hırpalanmadık bir yer;
 Her ocak benzesin mezar taşına;
 Damlar insin yetimlerin başına...
 Bu ne vicdân-güdâz şenâ, ne âr;
 Yere geç satvetinle, ey serdâr!
 Her zafer bir harabe, bir medfen;
 Ey cihân-gîr, utan şu makbereden!

... (Tevfik Fikret, 2004, s. 641)

Savaş karşıtı bu tutum, uluslara önderlik edenler tarafından yıllarca kutsal savaş sözleri ile insanların öldürüldüğünü dile getirdiği “Harb-i Mukaddes” isimli manzumesinde de belirtilmektedir. Daha önce Abdülhak Hâmid Tarhan’da görülen savaş karşıtı

antimilitarist bu bakış açısının ortaya çıkmasında Tevfik Fikret'in savaşlar nedeniyle tanık olduğu büyük kayıplara karşı duyduğu derin acının etkisi büyüktür. Barış özlemiyle dile getirilen bu şiirler onun vatan sevgisini sorgulatmak yerine hem vatan hem de dünyada huzur ortamına olan özleminin bir yansıması olarak kabul edilebilir.

Tevfik Fikret'in şiirlerinde ortaya koyduğu kahraman kalıbının ilk özelliği, vatan ve milletine duyduğu sevgidir. Vatan, Tevfik Fikret'te de Namık Kemal'de olduğu gibi anne ile bazen de bir genç kıyla özdeşleştirilir. Cennet kadar güzel olan vatan bir anne gibi özverili ve kutsaldır. Bu yaklaşım "Ferda" şiirinde şöyle dile getirilmektedir:

"...

Sönsün müebbeden o cehennem; senin bugün
Cennet kadar güzel vatanın var; şu gördüğün
Zümrüt bakışlı, inci şetâretli kızcağzı.
Kimdir, bilir misin? Vatanın...

...

(Tevfik Fikret, 2004, s. 564)"

Vatan sevgisinin en net dile getirildiği şiirlerden biri de "Vatan Şarkısı"dır. Vatan toprağı eşi, benzeri olmayan cennet bahçesine benzetilerek dile getirilmiştir:

...

Toprağın cevher, suyun kevser, bahârın bî-hazân;
İşte dünyâ: Bir eşin, bir benzerin yoktur, inan.
Müşfik evlâdın bulur koynunda her gün, her zamân
Başka şefkat, başka ni'met, başka kuvvet, başka cân...
Cân da sen, şân da sen, hepsi sensin, yaşa;
Ey vatan, ey mübârek vatan, bin yaşa!

(Tevfik Fikret, 2004, s. 489)

Vatana duyulan sevgi, vatan için her türlü fedakârlığı yapmayı gerektirmektedir. Fikret "Ferda" şiirinde vatanın ümidinin gençlerde olduğunu ve gençlerin fedakâr kahramanlar gibi vatana hizmet şerefine nail olduğunu belirtmektedir:

"...

Kudsî birer misâl-i vatandır... Vatan gayûr
İnsanların omuzları üstünde yükselir.
Gençler, bütüm ümîd-i vatan şimdi sizdedir.

Her şey sizin, vatan da sizin, her şeref sizin

... (Tevfik Fikret, 2004, s. 565)”

“Küçük Asker” şiirinde vatana hizmetin her zaman savaş meydanında ölmekle olmayacağı, vatan hizmetinin çoğunlukla barış zamanında hayatta kalarak ve fedakârca çalışmakla yerine getirileceği belirtilmektedir:

“ ...

Vatan için ölmek de var

Fakat borcun yaşamaktır...

Küçük asker, küçük asker!

Vatan senden kuvvet ister...

(Tevfik Fikret, 2004, s. 676)”

Tevfik Fikret “Millet Şarkısı” isimli şiirinde anne olarak gördüğü vatanın savunulması için fedakârca mücadele edecek kahramanlara seslenmekte ve bu mücadeleye girişmemenin sonunda ölüm olduğunu dile getirmektedir:

“ ...

Gel kardeşim, annen sana muhtâc; ona koşmak...

Koşmak ona, kurtarmak o bî-bahtı vazîfen.

Karşında göğüs bağır açık, ölgün, yatıyor bak;

Onsuz yaşamaktansa beraber ölüş ehven!

Her an o güzel sîneyi hançerliyor eller;

İmdâdına koşmazsak eğer mahvı mukarrer.

... (Tevfik Fikret, 2004, s. 487)”

Vatana duyulan sevgi ve vatanın daha iyiye ulaşması için yapılan fedakârlıklar, Tevfik Fikret’in şiirinde bir süre sonra tüm insanlığa ve dünyaya ulaşır. Ortaya koyduğu kahraman, yalnızca kendi milleti için değil tüm insanlık için mücadeleye girişmelidir. Bu anlayışla birlikte; karşısındaki kişinin milleti, dini, rengi ona karşı yaklaşımında ve davranışlarında değişikliğe neden olmaz. Herkese insan olarak yaklaşmaktadır. Bu anlayış daha önce Şinasi’de ortaya çıkmış ve Şinasi bu düşüncesini;

“Milletim nev’-i beşerdir vatanım rû-yi zemîn¹⁴
(Şinasi, 1960, s.71)”

mısrası ile dile getirmiştir. Tevfik Fikret aynı düşünceyi;

“...
Toprak vatanım, nev-i beşer milletim... İnsân
İnsân olur ancak bunu iz’ânla, inandım.
... (Tevfik Fikret, 2004, s. 541)”

mısraları ile “Halûk’un Âmentüsü” isimli şiirinde dile getirir.

Kahramanın bir diğer özelliği idealist ve çalışkan olmasıdır. Onun belirlenen en önemli ideali çöküşe sürüklenen imparatorluğun eski gücüne kavuşturulmasıdır. Kahramanın bu amaç uğruna azimle çalışması ve irade gücünü her zaman ve her şartta ortaya koyabilmesi gerekmektedir. Kahraman, önüne çıkan engeller ne olursa olsun mücadelesine devam etmelidir.

“Ferda” şiirinde gençliğe hitap ederek ilerleme ve yükselmenin gerekliliğini ve bunun için çalışmak gerektiğini net bir şekilde belirtmektedir:

...
Mâzîye şimdi sen bakıyorsun pür-intibâh,
Âtî de senden eyleyecek böyle ıstibâh.
Her uzvu gird-bâd-ı havâciyle sarsılan
Bir neslin oğlusun; bunu yâd et zamân zamân.
Asrın, unutma; bârikalar asr-ı feyzidir;
Her yıldırımında bir gece, bir gölge devrilir,
Bir ufk-ı i’tilâ açılır, yükselir hayât;
Yükselmeyen düşer: ya terakkî, ya inhitât!
Yükselmeli, dokunmalı alnın semâlara;
Doymaz beşer dedikleri kuş, i’tilâlara...
Uğraş, didin, düşün, ara, bul, koş, atıl, bağır;
Durmak zamânı geçti, çalışmak zamânıdır!
(Tevfik Fikret, 2004, s. 565)

¹⁴ Bütün insanlar milletim, bütün dünya da vatanımdır.

“Bir Kız Mektebi İçin” isimli şiirinde Osmanlı’nın eski günlerini de hatırlatarak yeniden bu günlere ulaşmak için ilim, irfan sahibi olmanın ve çalışmanın gerektiği dile getirilmektedir. Şiirde dikkat çeken en önemli unsur, şiirin kızların eğitimi için kaleme alınmış olmasıdır. Vatan yalnızca erkeklerden değil, kadınlardan da hizmet beklemektedir. Vatani yükseltme ideali taşıyanlar yalnızca erkekler değildir, kadınlar da bu ideal uğruna gerekli donanıma sahip olarak yetiştirilerek vatan uğruna çalışmalı düşüncesi ile kahramanlaşmaktadırlar:

...

Osmanlılık... O dünkü şehâmet, O dünkü şân,
 Osmanlılık... O dünkü hamîyyet, muhâlasat
 Mahvolmamış ve olmayacaktır; bugünkü kan
 Aynıyla dünkü kandır; evet, dünkü kan; evet,
 Siz, birkaç atlı koskoca bir ülke fetheden
 Osmanlı kahramanlığının kan ve nâmını
 Hâmilsiniz; bu fitret o fitret, bu ten o ten!
 Onlar nasıl zemânlarının ihtiramını,
 Onlar nasıl o refrefe-yi nur u şevketi
 Pîrâmeninde toplayabilmiş bu sancağın?
 Târihe söyletin bu mu'allâ hakikati.
 Söyletmesek de biz, o sükût etmiyor, bakın:

"Osmanlılar, —diyor— sizin ecdâd-ı pâkiniz
 Cidden birer hızâne-i himmetti; en metîn,
 En zinde bir meram ile asrın ve şübhesiz
 Dünyânın en bahadırı onlardı; fahredin,
 Mağrur olun... Fakat vatan ikmâl-i şân için
 Evlâdının kemâlini ister; o mutlaka
 İster ki siz de himmet edin, siz de yükselin.
 Yükselmek isteyenlere pervâz için feza
 Dâ'im kûsâdedir... Yaşamak hem vazifedir,
 Hem haktır âdemoğluna. Herkes, küçük büyük,
 Mihmâmdır ribât-ı hayâtın; fakat bilir,
 Herkes bilir bugün ki, o mihmâna bir çürük
 Me'vâ-yi bî-karâr olan âlem hakîkaten
 Fâni de olsa hürmete, i'mâr ü hürmete

Lâyık bir âşiyân-ı pederdir. Düşünmeyen
 Teşbih eder şu varlığı boş bir seyahate;
 Heyhat! O köhne lâne-i mevrûs, odur bugün
 İnsan için penâh-ı mukadder; hep ondadır
 Dinler, dehâlar, an'aneler; ondadır bütün
 İnsanlığın havârik-ı irfanı. Aldatır
 Dünyâyâ boş nazarla bakan kendi kendini...
 Tetvic eden bu hârikalardır, güneş gibi,
 Eyvân-ı hilkatın ser-i tâc-ı bülendini!"

(Tevfik Fikret, 2004, s. 567-568)

Yükselme ve medeniyete ulaşma çabası yalnızca o dönemin değil tarih boyunca tüm devirlerin mücadelesinin temelini oluşturmaktadır. İnsanoğlu bu mücadelede birçok kez yenilgiye uğramışsa da yolundan dönmemiş ve mücadelesine kaldığı yerden devam ederek yükselme hedefine ulaşmak için tüm çabasını ortaya koymuştur. “Gökten Yere” şiiri bu düşüncüyü ortaya koyan ifadelerle yazılmıştır:

...
 Eflâke tırmanırdın: ok attın; kanat, balon,
 Her vasıtayla uçmaya uğraştın; işte son
 Verzîşlerin de gösteriyor: kasdın, i'tilâ,
 Her lahza i'tilâ ve teceddüd. Zaman zaman
 Düştün; ne baş ne kol, ne kanat kaldı; nâ-gehân
 Bir darbe-i cenâh ile bir hamle, bir daha,
 Yükseldi nâsiyen yine ulvî bulutlara

... (Tevfik Fikret, 2004, s. 573)

“Yarın” isimli şiirine oğluna hitap ederek ve bugün çalışmanın yarının rahatlığı için gerekli olduğunu söyleyerek başlayan Tevfik Fikret, gelecek nesiller için bugünün insanların çalışması gerektiğini vurgulamaktadır:

“Çalış çalış ki yarın belki istirahat için
 Bir istifâde edersin bugünkü sa'yinden...

... (Tevfik Fikret, 2004, s. 417)”

Tevfik Fikret aynı şiire kendisinin de yarınlar için durmadan çalıştığını belirterek son verir:

“ ...

Benim olanca huzûrum, sürûrum işte fedâ,
Çocukça, nazlı, küçük bir dakika şevkin için;
Büyür gözümde seninle hakikat-i ferdâ;
Bugün çalışmalıyım ben yarınki zevkin için

(Tevfik Fikret, 2004, s. 418)”

Benzer düşüncelerin yer aldığı bir başka şiir, Tevfik Fikret’in II. Meşrutiyet’in ilanından sonra kaleme aldığı “Rücû” isimli şiirdir. Şiirde ikbal için doğrulukla düzenli ve sürekli çalışılması gerektiği dile getirilmiştir:

“ ...

Güzel düşün. İyi hisset, yanılma, aldanma.
Ne varsa doğrudadır, doğruluk şaşar sanma.
Koş ittihâda, teâliye, sa'ye, ikbâle;
Fakat unutma ki yol intizâm-ı meşvetle
Yakınlaşır, kısılır.. Doğru at adımlarını;
Düşün; bugünkü adımlar hazırlıyor yarını!

...

(Tevfik Fikret, 2004, s.480)”

Çalışmanın önemi ile birlikte insanın dünyaya boş oturmak için gelmediğini belirtmek üzere kaleme aldığı şiirlerden biri de “Kutba Doğru”dur. Şiirde Norveçli gemici Nansen’in gemisi Fram ile kutuplara giden ilk kişi olarak ölümsüzleştiğini ve bir kahramana dönüştüğünü belirterek insanın dünyaya gelişinin bir nedeni olması gerektiğini vurgular. Ona göre insanın dünyaya gelişinin nedenleri çalışmak ve çevresine faydalı olmaktır:

...

Cihân-ı fende büyük bir şeref, büyük bir şân;
Evet, yarın diyecekler ki: “Duydunuz mu, filân
Firâz-ı kutba su’ûd eylemiş, bu isti’lâ
Nasîbi olmadı âlemde kimsenin el’ân...”
-Ne boş tama’! Bu tehâlûk revâ mı şöhret için?
-Gelir mi âleme insan ya sâde râhat için,
Aranmadan bulunur mu defîne-i âmâl?..
“Şu köhne hikmete bak!” dersiniz; fakat insâf

Fram bugün ne olurdu?.. Bir ihtimâl-i muhâl!

(Tevfik Fikret, 2004, s. 435)

Kahramanın bir diğer özelliği cesaretidir. O, giriştiği mücadelede hiçbir şeyden korkmaz. Şartlar ne olursa olsun vatanın bekası için mücadeleye devam eder. Âbide-i Hürriyet için kaleme alınan “Kitabe” şiirinde vatan için mücadeleye girişenlere duyulan minnet dile getirilmektedir. Âbide-i Hürriyet, 31 Mart olayını bastırmakla görevli Hareket Ordusu’nda şehit düşen askerler anısına yapılan anıttır. Şiirde, Meşrutiyet için, hürriyet için girişilen bu mücadelede korkusuzca canını ortaya koyan kahramanlar anılmaktadır:

“ ...

Vatan bir lâne-i idbâra dönmüş, titrer ağlarken
Koşanlar, kurtaranlar şübhesiz şâyân-ı minnettir.
Evet, şâyân-ı millettir, evet, şâyân-ı hürmettir
Bu gâziler ki, en sâtı’ birer sîmâ-yı necdettir
Bugün hürriyetin, milliyetin, nâmûs u ümmîdin
Masûn kaldıysa bil, zâ’ir, rehâ-kârın bu hey’ettir.

...

(Tevfik Fikret, 2004, s. 492)”

Tevfik Fikret ile İsmail Safa’nın, 1897 Yunan Harbi nedeniyle birlikte kaleme aldıkları ve Servet-i Fünûn dergisinin 320’nci sayısında yer alan “Teşyî’den Avdette” isimli şiirde, savaşa giden askerler, ölümün kucağına gönüllü olarak giden kahramanlar olarak ifade edilmektedir:

...

Yâ Rab, nedir bu hiss-i hamîyyet ki şeyh ü şâb
Âgûş-ı mevte cân atarak eyliyor şitâb?!
Mutlak şu bir tiren dolusu kahramanları
Cezbeyliyor barut kokusu, top dumanları

...

Şunlar... Şu muhterem, şu bahâdır gönüllüler
Olmakla hep o hâhiş ile âzim-i sefer.

....

Gider meydân-ı harbe dönmemek azm-i sedîdiyle
Gider Osmanlı gâzî yâ şehîd olmak ümîdiyle;

Müsâvi bahtiyâr olmakta gâzîsi şehîdiyle;
Yürür birlikte bir pîr-i civân himmet-i hafidiyle...

... (Tevfik Fikret, 2004, s. 165-167)

“Hasan’ın Gazası” isimli uzun manzumede savaşa gönüllü olarak giden köylüler ile onların savaşa gittiğini sonradan haber alan Hasan’ın da gönüllü olarak savaşa katılması anlatılırken kahramanların vatan uğruna korkusuzca ve canları pahasına mücadele ettiği dile getirilmektedir:

...
Tahaşşüd eyledi, teşyî için gönüllüleri,
O Kahramân, o gazanfer yürekli efrâdı;
Bu muhterem vatanın ber-güzîde evlâdı
...
“Evet, yiğitler, evet... siz fedâ-yı nefis ediniz;
Vatan yolunda fedâ-yı hayât eden ölmez...”

...
Yüzünde şimdi bir ümmîd-i münbasıt gülüyor;
Omuzda torbacığı, sağ elinde bir değnek,
Hasan Çavuş gidiyor cenge türkü söyleyerek!

... (Tevfik Fikret, 2004, s. 294-297)

“Kenan” şiirinde de cepheye gönüllü olarak katılan Kenan isimli genç anlatılmaktadır. Savaşa gönüllü katılan kahramanlar vatan uğruna korkusuzca hareket etmektedirler:

“...
Harb oldu, bütün köydeki şübbân-ı hamiyet
Ser-hadde şitâb eyledi... Kenan da beraber.

... (Tevfik Fikret, 2004, (s. 293))”

Tevfik Fikret’in kahramanları yalnızca erkekler değildir. O, hem kalem kahramanlığı anlayışında hem da savaş meydanlarında ortaya konan kahramanlıklarda kadınların da yer aldığını ve alması gerektiğini dile getirmektedir. “Teşyî’den Avdette” isimli şiirde bu konuya da yer verir:

“ ...

Değil erkekleri, nisvânı hâhişker-i heycâdır,
Ta’aruz böyle ceng-âverlere bir kâr-ı bî-câdır!

...

(Tevfik Fikret, 2004, s.167)”

Kahramanın bir diğer özelliği hürriyet aşkı ile hak ve adalet taraftarı olmasıdır. Tevfik Fikret “Halûk’un Vedâ’ı” isimli şiirinde “inkılâb ordusunda çarpışacak kahraman” hitabı ile doğrudan kalem kahramanına seslenerek kuvvetin adalete eşit olduğunu söylemektedir:

...

Buna râzı değil ukûl, elbet
Haktadır, haktır en büyük kuvvet.
Dün sönük titreyen bu şübhe yarın
Bir müşa’şa’ hakîkat... Ey yarının
İnkılâb ordusunda çarpışacak
Kahraman, öğren işte kuvvet = hak!
Ve bu düstûr elinde, bî-pervâ
Yürü, dünyâyı fetheder bu livâ.
Düne bir kerre bak: düşen, kalkan,
Hep delîlinde haklı; hakkı yakan

Yine haktan alınma bir şu’le;
Hakka baş kestiren kılıçta bile
Parlayan hak... Fakat senin kılıcın
Hakka sıyrılmasın, ya çarpılsın!

Beklerim bir zafer esâsen ben
Kılıcından ziyâde kalbinden.

...

(Tevfik Fikret, 2004, s. 548-549)

Şiirde kahramandan beklenen zaferin kılıç ile değil kalp ile gerçekleşeceği belirtilmektedir. Bu söylem, Şinasi ile şekillenmeye başlayan kalem kahramanlığı fikrini desteklemektedir.

“Küçük Asker” şiirinde haksızlık ile mücadele edilmesi gerektiği açıkça ortaya konmaktadır:

“ ...

Küçük asker, dinle bunu;

Sakın boşa silâh atma;

Kılıcını, kurşununu

Haksızlığa karşı sakla...

Küçük asker, küçük asker!

Hak da senden kuvvet ister...

...

(Tevfik Fikret, 2004, s. 677)”

Tevfik Fikret’in de Şinasi’de olduğu gibi döneminin devlet adamları için yazdığı şiirlerde onların özellikleri üzerinden bazı değerleri ön plana çıkardığı ve kalem kahramanlığı fikrini devam ettirdiği görülmektedir. Bu değerlerin başında hürriyet kavramı gelmektedir. “Midhat Paşa İçin” isimli şiirde Midhat Paşa’nın Kanûn-i Esâsî’yi hazırlamasının etkisiyle Paşa âdeta hürriyeti getiren kahraman olarak nitelendirilmektedir:

“Çok zamân bekledi ey, zât-ı mübeccel, vatanın

Yâd için nâm ü ser-encâmını hürriyetle;

Bize hürriyeti sen verdin, evet sen verdin

Bize insanlığı, hürriyet ü milliyetle

Sana fermân-ı şehâdet, bize tevkî-i bekâ

Elde kânûn-ı mübînin geziyor hürmetle

...

(Tevfik Fikret, 2004, s. 139)”

Kahramanın bir diğer önemli özelliği aklın ve ilmin önderliğini benimsemiş olmasıdır. İlim ve irfanla birlikte medeniyet taraftarı olmuş, medeniyeti her alana yaymaya çalışmıştır. “Bir Kız Mektebi İçin” isimli şiirde medeniyet gayesine ulaşmak için ilim ve irfan sahibi olmanın önemi ve gerekliliği dile getirilirken aynı zamanda bu alanda yalnızca erkeklerin değil, kadınların da kendilerini geliştirerek vatanın yükselmesi için ellerinden gelen her türlü vazifeyi yerine getirmeleri gerektiği dile getirilmiştir:

...

Osmanlılar, tekâmül-i â'sâra ecnebi

Kalmak sükuuta doğru eğilmektir; i'tilâ

İrfânsız olmuyor. Medeniyet, ki en celîl

Bir gâyedir, o gâyeye koşmak ve ibtidâ
 Millette kâbiliyyeti ihyâ için asıl,
 Müsmir bir ictihâd ile gehvâre-yi hayât,
 Gehvâre-yi necat olan âğûş-ı mâderi
 Teçhîz edilmek ister... Evet, sadr-ı ümmehât
 Firdevs-i akdes-i medeniyyettir; en geri,
 En âciz, en felek-zede millet kadınlığı
 Hemşîre-i cehalet edendir!

Verin, verin,

Kalbin, semâhatin, hele ilmin yarattığı
 Her şeyde kızların, bu mu'azzez çiçeklerin

Bir hakkı var:... Verin!

(Tevfik Fikret, 2004, s. 568)

Tevfik Fikret “Halûk’un Âmentüsü” isimli şiirinde kurtuluşun kanla değil, aklın önderliğinde ilim ve fen ile gerçekleşeceğine olan inancını dile getirmektedir. Bu inanç onun kalem kahramanlığı anlayışını ortaya koyduğunu göstermektedir:

...

Kan şiddeti, şiddet kanı besler; bu mu’âdât
 Kan âteşidir, sönmeyecek kanla, inandım.

Elbet şu mezâr ömrünü bir haşr-i ziyâ-hîz
 Ta’kîb edecektir, buna îmânla, inandım.

Aklın, o büyük sârihin i’câzı önünde
 Bâtıl geçecek yerlere husrânla, inandım.

Zulmet sönecek, parlayacak hakk-ı dırâşân
 Birdenbire bir tâbiş-i Bürkânla, inandım.

Kollar ve boyunlar çözülp bağlanacak hep
 Yumruklar o zincîr-i hurûşânla, inandım.

Bir gün yapacak fen şu siyâh toprağı altın,
 Her şey olacak kudret-i irfânla, inandım.

(Tevfik Fikret, 2004, s. 542)

“Promete” şiirinde mitolojiden bir örnekle, Zeus’un ateşini insanlara ulaştıran Promete üzerinden, vatan için aynı fedakârca davranışı yapması arzulanan bir kahraman beklentisi ortaya konmaktadır. Vatani kurtarmak için, Promete’nin yaptığı gibi, insanları aydınlatacak bir mücadeleye girişilmelidir. Bu mücadele vatanın yükselmesini, uygarlaşmasını sağlayacak ilim ve fen alanında olmalıdır. Vatani medeniyet seviyesine çıkarmak için gerekli ne varsa kahraman onu alıp vatana getirmelidir:

Kalbinde her dakîka şu ulvî tahassürün

Minkâr-ı âteşîni duy, dâ’imâ düşün:

Onlar niçin semâda, niçin ben çukurdayım?

Gülsün neden cihân bana, ben yalnız ağlayayım?..

Yükselmek âsümâna ve gülmek ne tatlı şey!

Bir gün şu hastalıklı vatan canlanırsa... Ey

Müşâtâk-ı feyz ü nûr olan âtî-i milletin

Mechûl elektrikçisi, aktâr-ı fikretin,

Yüklen getir – ne varsa- biraz meskenet-fiken,

Bir parça rûhu, benliği, idrâki besleyen

Esmâr-ı bünye-hîzini; boş durmasın elin.

Gör dâ’imâ önünde esâtîr-i evvelin

Gökten dehâ-yı nârı çalan kahramânını...

Varsın bulunmasın bilecek nâm ü şânını.

(Tevfik Fikret, 2004, s. 543)

Şiirde aynı zamanda yapılan fedakârlık sonucu herhangi bir beklenti içerisinde bulunulmadığı belirtilmiştir. Önemli olan vatanın yükselmesidir.

“Halûk’un Vedâ’ı” isimli şiirde oğlu Halûk’u İskoçya’ya öğrenim görmesi için gönderen Tevfik Fikret, oğlundan beklentilerini dile getirmektedir. Fikret oğlundan tüm ilmi, sanatı, feni öğrenmesini ve bunları vatanına getirip faydalı olmasını beklemektedir. Bu beklenti şairin yalnızca kendi oğlundan değil vatan için çalışan tüm gençlerden beklentisidir. Fikret, kalem kahramanlığını dönemin gençlerinin göstermesi gerektiğini vurgulamaktadır:

...

Bu geçit işte böyle dar, mu’vec;

Ey şetâretli yolcu, sen yürü, geç.

Sen bu menhelde kalma, sıçra, atıl,

Bir ziyâ kârbânı bul ve katıl.
 Gez, dolaş, kâ'inât-ı efkârı,
 -Dâimâ önde, dâ'imâ yukarı!-
 Pür-tehâlûk, hayât ü kuvveten
 Ne bulursan bırakma: san'at, fen,
 İ'timâd, i'tinâ, cesâret, ümîd,
 Hepsi lâzımbu yurda, hepsi müfid...

Bize bol bol ziyâ kucakla, getir:
 Düşmek etrâfı görmemektendir.
 ... (Tevfik Fikret, 2004, s. 546)

Şiirin tamamına hâkim olan bu düşünce ilerleyen bölümlerde de dile getirilmektedir:

“...
 Koşan elbet varır; düşen kalkar;
 Kara taşta su daml damla akar,
 Birikir, sonra bir gümüş göl olur;
 Arayan hakkı en sonunda bulur...
 ... (Tevfik Fikret, 2004, s. 547)”

Fikret “Hakikat Her Zaman Hakikattır” isimli şiirinde medeniyet, ilim, fen ve sanatın vatanın yükselmesi için gerekliliğinden bahsetmekte ve aksini savunanlara sorularıyla karşılık vermektedir. Kalem kahramanı her şartta cehalet, esaret ve sefaletin karşısında; medeniyet, adalet, sanat ve ilmi savunmaktadır.

Soruyorsunuz defeât ile:
 Medeniyetin ne lüzûmu var?
 Sorarım: Bu züll-i hayat ile
 Ya bedâvetin ne lüzûmu var?
 Yarın âhirette naîm için
 Medeniyetin hadi nef'i yok
 Bugün şu ömr-i cahîm için
 Bedeviyetin ne lüzûmu var?
 ...
 Soruyorsunuz, soruyorsunuz,
 Mütemâdiyen, mütemerriden:

Bize hikmetin ne lüzûmu var?
 Bize san'atin ne lüzûmu var?
 Hadi san'atın da lüzûmu yok,
 Bize hikmetin de lüzûmu yok;
 Fakat anlatılsa da anlasak:
 Şu cehâletin ne lüzûmu var?
 Şu mezelletin ne lüzûmu var?
 Şu sefâletin ne lüzûmu var?
 Şu esâretin ne lüzûmu var?

(Tevfik Fikret, 2004, s. 659-660)

“Sabah Olursa” isimli şiirde vatanın aydınlık günlere kalem kahramanı gençler tarafından ulaştırılacağı düşüncesini yineleyen Tevfik Fikret, gençleri vatanı ve insanlığı karanlıktan kurtaracak birer güneş olarak tasvir etmektedir:

...
 Evet, sabâh olacaktır, sabâh olur, geceler,
 Tulû-i haşre kadar sürmez; âkıbet bu semâ,
 bu mâ'î gök bize bir gün acır; melûl olma.
 Hayâta neş' e güneştir, melâl içinde beşer,
 Çürür bizim gibi... Siz, ey fezâ-yı ferdânın
 Küçük güneşleri, artık birer birer uyanın!
 Ufukların ebedî iştiyâkı var nûra.
 Tenevvür... Asrımızın işte rûh-ı âmâlî;
 Silin bulutları, silkin zilâl-i ehvâlî;
 Ziyâ içinde koşun bir halâs-ı meşkûra.
 Ümidimiz bu: Ölürsük de biz, yaşar mutlak.
 Vatan sizinle, şu zindân karanlığından uzak!

(Tevfik Fikret, 2004, s. 462)

“Dârü'l-Mu'allimîn Marşı” isimli eserinde doğrudan ilim, fen, sanat ile yükselmeyi dile getiren Tevfik Fikret, bu yükselişi sağlayacak olanları da fikir, feyz, azim ordusu olarak nitelendirmektedir:

“ ...

Fıkr ordusu, cehd ordusu, azm ordusuyuz biz;

Cehlin, gecenin hâdimiyiz; hâdim-i ilmiz.

(Tevfik Fikret, 2004, s. 491)”

“Bir Güfte” ismiyle Dârülfünûn Marşı için yazılan eserde gençlerden yani kalem kahramanlarından parlak fikirler üreterek insanlığın yüzünü güldürmesi beklenmektedir:

“Yükselmeli... Artık yetişir zillet ü zulmet;

Parlatmalı her nâsiye bir neyyîr fikret;

Cehl ölmeli, zulm ölmeli, hak bulmalı kuvvet;

Hakkın yüzü güldükçe gülümser beşeriyet

Gafletlere, zilletlere, zulmetlere lâ’net;

Sen doğ bize, sen doğ bize, ey fecr-i hakikât!

...

(Tevfik Fikret, 2004, s. 490)”

Tevfik Fikret, şiirlerinde vatani için mücadele eden kahramanları iki botyutta ele almaktadır. Biri cephede vatan savunması için düşmanla çarpışan kahramanlar; diğeri elinde kalemiyle vatani ilim, fen ve sanatla medeniyet seviyesine ulaştırmaya çalışan kalem kahramanları. Her ikisinde de temel özellikler benzerlik taşımaktadır: vatana duyulan sevginin büyüklüğü, zulme karşı hak ve adaletin savunulması, iradeyle, azimle yılmadan çalışmak, ömrünü (ister savaş meydanında, ister fikir sahasında) gönüllü olarak vatan için fedâ etmek. Namık Kemal’de de görüldüğü şekilde kahramanlar yalnızca erkekler değildir, kadınlar da gerek vatan için girişilen savaşlarda gerek medeniyet ordusunun saflarında yavaş yavaş yer almaya başlamışlardır. Tevfik Fikret de Namık Kemal gibi vatani ve milleti için doğru bildiğini savunmuş, yazmış ve gençlere örnek olmuştur. “Rûbab-ı Şikeste”nin başında kendi el yazısı ile yer alan “Fikri hür, irfânı hür, vicdanı hür bir şairim (Tevfik Fikret, 2004, s. 259).” mısrası bu duruşu sergilemektedir. Bu bakımdan ele alındığında kendisi de döneminin kalem kahramanları arasında yer almaktadır.

2.3.2.2. Ali Ekrem (2 Ağustos 1867 – 27 Ağustos 1937)

Namık Kemal’in oğlu olan Ali Ekrem Bolayır, edebiyata Servet-i Fünûn hareketi içerisinde katılmıştır. Daha çok şiirleri ile ön plana çıkmasına rağmen nesir alanında da eserler vermiş; tiyatro, monografi, hatıra ve dil ve edebiyat yazıları kaleme almıştır.

Servet-i Fünûn içerisinde yer aldığı yıllarda estetik anlayışın hâkim olduğu ferdî duyguları işleyen şiirler kaleme alan şair, 1897 Yunan Harbi'nin etkisiyle sosyal konulara eğilmeye başlamış; 1908 senesinde II. Meşrutiyet'in ilanı ile hürriyet, toplum ve vatan konularını işlemeye başlamıştır. Dolayısıyla 1908 senesinden sonra kaleme aldığı şiirlerinde kahramanlık kavramı ön plana çıkmaktadır. Ali Ekrem'de de kahramanlık, hem vatani işgalden korumak adına savaş meydanlarında hem de vatani medeniyet seviyesine ulaştırmak ve hürriyete kavuşturmak adına fikir sahasında gösterilmiştir.

Ali Ekrem'in ortaya koyduğu kahramanın ilk özelliği vatan sevgisine sahip olması ve vatani için her türlü fedakârlığı yerine getirmesidir. "Vasiyyet"ten isimli manzumede savaş borusu çalındığında sevdiğini geride bırakarak cepheye, şehit olmaya giden Memiş'in fedakârlığı dile getirilmektedir. Memiş'in gösterdiği bu fedakârlık, kahraman Türk halkının savaş zamanı kahraman birer askere dönüştüğünün göstergesidir:

"...

Çalındı bir boru...

-Kak kak Memiş... silâh başına!

Memiş o mektubu müstağrak etti göz yaşına

Kıvırdı koynuna koydu... dilinde aşk-ı Hüdâ.

Yüzünde ân-ı şehâdet; atıldı meydâna

Kavuşmak isteyerek âhirette cânâna!

...

(Akyüz, 1986, s. 365-366)"

"Şehid Oğlum" isimli şiirde de vatani annesi olarak gören yaralı askerin, yarasına rağmen geride kalmayıp fedakârca cepheye gidişi kaleme alınmıştır:

"...

'Anne', dedi, 'Bırak harbe gideyim,

Vatan düşmanını ber-dâr edeyim;

Asıl anam vatanım, seni nideyim?

Vatanımı çiğnetmem düşmanıma!'

...

(Akyüz, 1986, s. 371)"

Kahraman, vatan uğruna giriştiği mücadelelerde her zaman korkusuzdur. Bu cesaret onun vatan sevgisinden ileri gelmektedir. Vatani için korkmadan canını bile feda

edebilir. “İnönü” isimli şiirde Türk askerinin yiğitçe ve cesurca mücadelesi dile getirilmektedir:

“...

O bir yanda kendisi az, yüreği pek çok,
Alnı açık, yüzü ak, can korkusu hiç yok
Din askeri, Türk’ün küçük büyük yüreği,
Gözlerinde vatan aşkı, Allah dileği,
İnönü’nde karşı karşıya geldiler bir gün

...

(Parlatır, 1987, s. 120)”

“Askerin Tevhîdi” isimli şiirde, ölümü korkaklığa tercih eden kahraman askerlerin vatan uğruna gösterdikleri cesur tavır dile getirilmektedir. Kahramanlar koca vatani yaşatmak uğruna hiç korkmadan ölümü göze almaktadır:

“...

Ölürüz nâmerd olmayız,
Kahpelikle kurtulmayız,
Ölürüz de koca vatan

Yaşar!

(Parlatır, 1987, s. 78)”

Kahramanın bir diğer özelliği inançlı olması ve vatani gibi dini için de mücadele etmesidir. “Ordunya Hitab” isimli şiirde kahraman askerlerin oluşturduğu ordu İslam’ın ordusu olarak nitelenmekte ve vatani düşman işgalinden kurtarmak için giriştiği savaşta hem Allah’ın hem de peygamberin askerlere yoldaş olduğu söylenerek kahraman ordunun mücadelesi kutsal bir havada anlatılmaktadır:

...

Ey asker-i İslâm, ulu dinin gidiyor arş!
Azminde Muhammed sana, Allah sana yoldaş.
Ey asker-i İslâm, iniyor şimdi semâdan
Âvâz-ı Ömer, gulgule-i sayha-i Haydar;
Ashab-ı kirâmın btün ervâhı beraber,
Tekbir alıyor rûh-ı Nebi arş-ı Hudâdan.
Ur, kır, yürü, al... yerlere geçsin büyüñ asnâm!
Ey asker-i İslâm, ulu dinin gidiyor arş!

Azminde Muhammed sana, Allah sana yoldaş.

(Parlatır, 1987, s. 127)

“Sakarya” isimli şiirde ordu “ulu dinin hak canı” olarak değerlendirilmekte ve askerin silahlı olmasa da iman gücüne sahip olduğu belirtilmektedir:

Türk ilinin koca yavuz arslanı,
Bizim ordu, ulu dinin hak canı,
Yirmi bir gün boğdu koca düşmanı,
Sakarya’da tepeledik Yunan’ı,
Helâl olsun Hak yolunda Türk kanı!

...

Göz dikmişti Türk eline canavar,
Onda silâh varsa bizde imân var;
Türk süngüsü Hak nuruyla parıldar,
Sakarya’da tepeledik Yunan’ı,
Helâl olsun Hak yolunda Türk kanı!

(Parlatır, 1987, s. 122)

Kahraman vatanın hürriyeti için de mücadele etmektedir. Ali Ekrem “Kaside-i Askeriyye”de küçük bir beylikten cihan devletine dönüşen Osmanlı’yı hatırlatarak ordunun kahramanlığını, adaletini ve hürriyeti tesis etme amacını yiğitliğin kılıcı olarak ifade etmiştir:

“...

O şemşîr-i celâdet, himmet-i âlem pesendiyle
Cihângîrâne bir devlet çıkarmış bir aşiretten;
O şemşîr-i celâdetdir ki feyz-i i’tilâsıyla
Dolar târih-i millet iftihâr-ı kalb-i milletden;
O şemşîr-i celâdetdir ki bir nîm incilâsıyla
Cihân-ı zulmü titretmiştir âfâk-ı hamîyyetden

...

(Parlatır, 1987, s. 105)”

Aynı şiirin devamında ordunun hürriyeti tesis ederek istibdadı ortadan kaldırması tüm yiğitliklerin, kahramanlıkların da üzerinde görülmekte ve ordu Allah’ın kılıçlarının kahramanları olarak nitelenmektedir:

...

Nihâyet... Ey muzaffer şanlı ordu! Sen zuhûr etdin,
 Füyûz-ı adl ü hak cûş etdi âfâk-ı saadetden;
 Ne ulvîdir mukaddes maksadın, cehd-i semâ-şânın,
 Bütün bir halkı kurtardun kilâb-ı zülme hıdmetden!
 Diyenler var ki: Asker kuvvetindendir her istibdâd,
 Alırmış ruhûnu zulm-i hüküm-dârân bu kevvetten...
 Bu vehmiyyâtı sen mahv eyledin, ey şanlı ordu, sen,
 Sen istibdâdı aldın pençe-i hûn-rîz-i devletden,
 Batırdın, urdun, imhâ eyledin!.. Allah için âlî,
 Mukaddesdir cihâdın kâ'inâta gâlibiyyetden,
 Evet, mağlûb-ı tîgin şimdi bir dünyâ-yı istibdâd,
 Gelir pâyında titrer bir cihân-ı havf ü mehâbetden!
 Gazâ-yı ekberin ey cünd-i âlî feyz-i Osmânî
 Büyükdür lafz ü ma'nâ celâdetden, şecâ'atden;
 Büyükdür şân-ı şân-ı mâziden büyükdür feyz-i âtîden,
 Büyükdür feth-i âlemden, büyükdür fikr-i ümmetden!
 Büyükdür, çünkü hiç kan dökmeden, can yakmadan urdun
 Cihân-ı zulmü, tecrîd eyledin dünyâyı zulmetden!
 Nasıl yapdın? Ne sihr-i kuvvet icâd eyledin? Bilmem,
 Fakat sâyende kurtuldu vatan ukbâya rihletden!
 Yaşa, binler yaşa ey asker-i âlî-himem! Bizler,
 Senin sâyende kurtulduk mezelletden, esâretten.
 Sezâ-yı kudsî nihâdân, kahramânân-ı siyûf-ı Hak!
 Muhammerdir serâpâ mâyeniz hûn-ı şehâdetten!

(Parlatır, 1987, s. 106-107)"

Ali Ekrem, Anadolu'nun kahramanlar diyarı olduğunu belirtirken Türklerin kahraman bir millet olduğunu, ismi bilinen tarihî kahramanlar yanında ismi bilinmeyen unutulmuş nice kahramanın Anadolu topraklarında huzur içinde yattığını dile getirmektedir:

"Anadolu, Anadolu,
 İçin, dışın arslan dolu;
 Her ovanın her doğanın
 Her bucağı; toprağının
 Her karışı bir kahraman

Mezarıdır; bütün cihan

Seni tanır şehit ili

... (Parlatır, 1987, s. 118)”

Ali Ekrem, birçok şair gibi, Millî Mücadele’yi başlatan ve zaferle taçlandıran Gazi Mustafa Kemal Atatürk ile silah arkadaşlarını kahraman olarak belirtmektedir. “Sakarya” isimli şiirde Atatürk İslam peygamberinin adaşı olarak görülmektedir:

“...

Gazi Paşa, Peygamberin adaşı

Allah için emr edince savaşı,

Koştı, geldi cenge her din yoldaşı,

Sakarya’da tepeledik Yunan’ı,

Helâl olsun din uğrunda Türk kanı!

... (Parlatır, 1987, s. 122)”

“İnönü” isimli şiirde İsmet Paşa, İnönü Savaşlarında gösterdiği mücadelelerden dolayı kahraman olarak görülmektedir:

“...

Sakarya’ya İnönü’dür can veren vicdan.

Hayran kalır ebediyyet böyle savaşa!..

O savaşın kahramanı kim? İsmet Paşa.

(Parlatır, 1987, s. 121)”

2.3.2.3. Süleyman Nazif (29 Ocak 1869 – 4 Ocak 1927)

Süleyman Nazif, ilk şiirlerinde Namık Kemal ve Abdülhak Hâmid Tarhan tesiri altında iken ilerleyen dönemde Servet-i Fünûn grubu içerisinde yer alır. Şiirleri genel olarak üç dönemde ele alınan şair ilk dönemde Tanzimat etkisinde şiirler kaleme alırken, 1898-1908 yılları arası dönemde Servet-i Fünûn’un edebî görüşünü benimseyen ve bireysel temalı şiirler kaleme almıştır. 1908 yılından sonra sosyal temalı şiirlerle birlikte millî duyguları dile getiren şiirler yazar. Yalnızca şiir değil, nesir alanında da eserler veren Süleyman Nazif’in ele aldığı konular genellikle aşk ve vatan kavramları ile ilgilidir. Dolayısıyla vatan konusuna yer verdiği şiirlerinde kahraman ve kahramanlık kavramları da işlenmektedir.

Süleyman Nazif’in ortaya koyduğu kahraman vatanını çok seven ve onu her şeyin üstünde tutan kimsedir. Vatanı için her türlü sıkıntıya göğüs gerer. “Gizli Figanlar” içersinde yer alan “diyerek” redifli gazelde vatan sevgisi, vatanın güzelliği ve vatan yolunda çekilen sıkıntılar dile getirilmektedir:

“Sümûm-ı mihneti içtim, ‘leben leben’ diyerek;
Vatan türâbını öptüm, ‘semen semen’ diyerek.
Vatan harâbesi bence bihişt-i a’lâdır;
Harâbeler gezerim ben, ‘çemen çemen’ diyerek.
... (Süleyman Nazif, 2010, s. 34)”

“Türk İlahisi” isimli şiirde vatanın Türk milletinin her ferdi için dolayısıyla kahraman için ne kadar önemli olduğu vurgulanmaktadır:

Dedem koynunda yattıkça, benimsin ey güzel toprak!
Neler yapmış bu millet, en yakın tarihe bir sor, bak!
Yerim sensin, göğüm sensin, cihânım, Cennet’in hep sen;
Nasıl bir zinde millet çıktı gördüm, hasta sînenden.
...
Yerim sensin, göğüm sensin, cihânım, Cennet’in hep sen;
Nasıl bir şanlı millet çıktı gördüm, canlı sînenden.
(Süleyman Nazif, 2010, s. 40)

Kahramanın bir diğer özelliği fedakâr ve korkusuz oluşudur. Bu iki özellik de kahramanın vatan sevgisinden ileri gelmektedir. Kahraman, vatanı uğruna hiç korkmadan her şeyi hatta gerekirse canını bile feda edebilir. “Gizli Figanlar” içersinde yer alan “diyerek” redifli gazelde zalimlerin millete çektiği acıları bitirmek için şerefli, vatansever, onurlu kahramanların canları pahasına ortaya çıkıp mücadeleye girişmesi gerektiği vurgulanmaktadır:

“...
Akıttı seyf-i mazâlim, demâ’-ı mazlûmu;
Aransın ehl-i hamiyet ‘kefen kefen’ diyerek.
... (Süleyman Nazif, 2010, s. 34)”

Kahraman, vatanın bağımsızlığı ve özgürlüğü için de cesurca canını vermeye hazırdır. “Bir Bezm-i Tarâbda” şiirinin ilk beyti bu fedakârlığı dile getirmektedir:

“Hak yolunda et, fedâ-yı cân ü ten;

Ziynet-i ahrârdır, hûnin kefen.

... (Süleyman Nazif, 2010, s. 33)”

Kahraman, vatanın hürriyeti yolunda giriştiği mücadelede bir karşılık, şöhret ya da mükâfat beklememektedir. Onun tek isteği vatan için çalışmış olmaktır. “Âh, Bilmem ki!” isimli şiirde bu düşünceye yer verilmektedir:

“...

Reh-i pür-şân-ı hürriyette kastım, terk-i şân etmek;

Bu meyli kimdir ilkaa eyleyen vicdânıma bilmem ki!

... (Süleyman Nazif, 2010, s. 35)”

Süleyman Nazif, şiirlerinde vatanın kurtuluşu için tarihe göndermeler yaparken döneminin gençlerinin miskince davranmasının ve milletin zalimler karşısında vurdumduymaz bir tavır sergilemesinin nedenini anlayamadığını dile getirerek mücadele ruhunu millete aşılama çalışmaktadır:

“Neden lâzım sayılsın meskenet, şübbâna bilmem ki!

Niçin me’yûbdur efkâr-ı ahrârâne bilmek ki!

...

Vatan bir tıfıldır, olmuş yine hâbide-i gaflet;

Niçin bî-dâr olup da, başlamaz efgaana bilmem ki!

... (Süleyman Nazif, 2010, s. 35-36)”

Bu bakımdan kendisi de döneminin kalem kahramanları içerisinde yer almaktadır. Şuayb Karakaş, Süleyman Nazif ile ilgili yaptığı çalışmada, onun özellikle 1908 senesinden sonra kaleme aldığı eserlerde dönemine karşı kayıtsız kalmadığını ve kendisi gibi tüm şairlerden de aynı tutumu sergilemelerini beklediğini dile getirmektedir:

Balkan Harbi sırasında yazdığı ‘Harb Şarkısı’ ve ‘Cenk Türküsü’nden sonra, mağlûbiyet neticesinde kaybedilen her vatan parçası için feryad etmeğe başlar. Hadiseler karşısında lâkayd değildir. 1926 senesinde, Hintli Şair Tagor’un İstanbul’dan geçişi münasebetiyle kaleme aldığı yazısında hiçbir şairin hadiseler karşısında lâkayd davranmak hakkı olmadığını söyler. Artık vatanın kendisi ve millî meseleler şiirde her şeyden önce gelmektedir (Karakaş, 1988, s. 167-168)...

2.3.2.4. Fâik Âli (Ozansoy) (1876 – 1 Ekim 1950)

Şiire küçük yaşta ilgi duymaya başlayan Fâik Âli, Süleyman Nazif'in kardeşidir. Divan şiirine ilgi duysa da divan şiirinin etkisinde kalmaz. Servet-i Fünûn dergisinde yayınlanan ilk şiirlerinin ardından Hâmid etkisinde kalsa da kısa sürede özgün eserler vermiştir. M. Kaplan "Fâik Âli'nin bazı şiirleri ile Servet-i Fünûn ile Fecr-i Âti arasında bir köprü kurduğunu (Kaplan, 2007, s. 133)" belirtir ve onun duyuş ve görüş tarzının Hâmid'den gelse bile şiirinin dil, ahenk ve kompozisyon bakımından Servet-i Fünûn estetiğine bağlı olduğunu (Kaplan, 2007, s. 134) dile getirir. Şiirlerini "Fânî Tesellîler", "Mithat Paşa", "Temâsil", "Elhân-ı Vatan" ve "Şair-i Azam'a Mektup" isimleri altında toplayan şair, tiyatroya da ilgi duymuş ve bu alanda da eserler kaleme almıştır. Kahramanlık kavramı, vatanî duyguları dile getirdiği "Elhân-ı Vatan" isimli eserinde yer alan şiirlerinde öne çıkmaktadır. Bu şiirlerde kahraman ve kahramanlık yerine arslan, bahadır, yiğit, cengaver gibi kelimelere de yer verilmiştir.

Fâik Âli'nin ortaya koyduğu kahraman, öncelikle vatan sevgisine sahiptir. Her fertten beklenen bu sevgi, kahramanda en üst seviyeye çıkmaktadır. Vatan, daha önce birçok şairin dile getirdiği gibi, bir anne gibi halkını var etmektedir. Dolayısıyla vatan sevgisi, anne sevgisi gibi kutsal bir sevgi olarak belirtilmektedir. Fâik Âli'nin, vatanı anne ve aynı zamanda vatanın içerisinde bulunduğu şartlardan dolayı mazlum olarak nitelendirdiği "Bu Âlemde En Büyük Mazlum" isimli şiirine başlarken "ey anne" diye hitabına yer vermektedir:

"Ey mukaddes vatan, sen ey mâder,
Ey muazzez melîke-i mecrûh
... (Karabela, 1997, s. 347)"

Kahramanın vatan sevgisi ile vatana hizmet etmesi ve faydalı olması beklenmektedir. Fâik Âli "Oğlum Mûnis'e" isimli şiirde oğlunu anne olarak gördüğü vatana hizmet eden, faydalı olan bir kahraman olarak görmek istediğini dile getirmektedir:

"...
Gönlüm seni mâder vatanın hâdimi ister..
Derdin bana, nef'in vatan-ı mâdere âit
... (Karabela, 1997, s. 398)"

Vatanın bir anne gibi görüldüğü bir başka şiir “Uçurumun Kenârında” ismini taşımaktadır.:

“Ey hâkin en güzel yeri, ey mâder, ey vatan,
Ey adn-i sînesinde hep acdâdımız yatan
... (Karabela, 1997, s. 404)”

Kahraman vatanın hürriyeti için de mücadele etmektedir. “Âbide-i Hürriyet İçin” isimli şiirde hürriyet mücadelesi ulvi bir mücadele olarak görülmekte ve bu ulvi mücadeleye korkusuzca girişerek daimi hürriyeti getiren kimseler kahraman olarak belirtilmektedir:

“Hâbîde-i celâl ü şereftir bu sâhada
Hürriyet-i müebbedenin kahramânları;
Etmiş, vatan yolunda o ulvî mcâhîde
Târîhe, arşa, cennete hep mahrem onları
... (Karabela, 1997, s. 383)”

Kahramanın bir diğer özelliği vatani için, şartlar ne olursa olsun, korkusuzca her türlü fedakârlığı yapmasıdır. Kahraman, gerektiğinde hiç düşünmeden hayatını vatan uğrunda feda edebilir. “Âbide-i Hürriyet İçin” isimli şiirde vatanın özgürlüğe ulaşabilmesi için hayatı uğruna mücadele eden kimselerin büyüklüğü dile getirilmektedir:

“...
Tahlîs için fedâ-yı cihân-ı hayât-eden
O rûh-ı zinde, parlayacaktır bu sâhadan
Bir kevkeb-i hamîyyet-i ulyâ-yı bî-riyâ
... (Karabela, 1997, s. 383)”

“Düşman Donanması Adalar Denizinde” isimli şiirde mücadele kıyamete dek sürecek olsa da kahramanların neslinden gelen milletin kuvvetli her ferdinin, korkusuzca mücadeleye devam ederek ataları gibi kahramanlaşacağı dile getirilmektedir:

İsterse tâ kıyâmete sürsün bu keşmekeş,
Her sîne bir hisâr-ı hasîn, hasn-ı üstüvâr,
Bir kal’a, bir beden ki binâsında yirmi beş
Nesl-i şecâatin kanı var, üstühânı var.
Feryâdı bekleriz ne hirâsân, ne muhteriz;
Hasmın sadâ ve sadme-i topuyla kalbimiz

Kuvvet bulur, çelik kesilir, korku bilmeyiz,
Her çehre bir takallüs-i zucretle müşmeiz
... (Karabela, 1997, s. 410-411)

Kahramanın kokusuzca canını ortaya koyduğu mücadele “Hilâl-i Ahmer Bâzû-Bendi İçin” isimli şiirde de dile getirilmektedir:

“Mübârek olsun ey arslan yürekli cengâver
Can-fedâyâne ettiğin o gazâ
... (Karabela, 1997, s. 465)”

Kahraman, vatani için mücadele ettiği gibi aynı ölçüde dini için de mücadele etmektedir. “Genç Şâirlere” isimli şiirde vatani ve dini yükseltmek için çarpışan kahramanlara şiir söyleyen şairlere yer verilmektedir:

...
Ey gençler, ey büyük vatanın hasta, münkesir
Kalbinde belki tek bir ümîd-i rehâ gibi
Tâbende nesl-i sâf ü nevin kalb-i pür-tebi
Hasm-ı eledde karşı koyup çarpışanlara,
İ'lâ-yı dîn ü devlet eden kahramânlara
İnşâd eden neşâid-i ulviyye-i zafer,
Bir yandan, irtikâb edilen zulm ü vahşetin
Yâdıyla kalb-i âlem ü vicdân-ı ümmetin
Feryâd-ı infîâline ma'kes neşîdeler.
(Karabela, 1997, s. 403)

Kahraman, vatana fayda sağlamak için her daim çalışmalı ve böylelikle geleneğinde yer alan yiğitliğe uygun hareket etmelidir. Anadolu Hisarı Türk Gücü için kaleme alınan “Bir Marş” isimli şiirde kahramanlığın Türk’ün geleneğinden olduğu ve bu kahramanlığı gösterebilmenin tek yolunun çalışmak olduğu dile getirilmektedir:

“...
Vatan serhadd-i kudsîsinde fırsat bekleyen kurdun
Yamandır niyyet-i menhûsu.. Kâfî yer kesel durdun
Çalış kurtar ki peygamberlerin me'vâsıdır yurdun;
Çalış, zî-kuvvet ol; Hakk-ı hayât ancak kâvinindir!

Yiğitlik an'anen, harb ü cidâl, âyîn-i dînindir.

(Karabela, 1997, s. 447)"

Kahramanlığın bir Türk ananesi olduğu fikri "Kal'a Sultâniyye Müdâfi'lerine" isimli şiirde yinelenmektedir:

“...

Kahramanlık size bir an'anedir... kîn-âlûd

Hasm-ı mağrûru da hayrân ü sitâyiş-ger eden

Hak-pesendâne gazânız yeniden

Vardi efkâr ü hayâlât-ı esâtîre vücûd

...

(Karabela, 1997, s. 466)"

Fâik Âli yalnızca bireyleri değil, halkı ve orduyu da kahraman olarak nitelendirmektedir. "Ordu" isimli şiirde kahramanca mücadele eden ordunun en büyük gayesinin vatani yüceltmek ve İslamiyeti güçlendirmek olduğu belirtilmektedir. Ayrıca yüce gönüllü, yüksek ruha sahip olan orduda vatan sevgisinin ve millet aşkının en üst seviyede olduğu dile getirilmektedir:

"Selîm-i Evvel'in rûhundan almış sermedî mâye;

Teâlî-ivatan, te'yîd-i İslam en büyük gâye.

...

Hasîs, endişelerden rûhu yüksek, kalbi âlîdir;

Vatan sevdâsı, millet aşkı, dîn hissiyle mâlîdir

...

(Karabela, 1997, s. 424)"

Kahramanlığının şöhreti bir destana dönüşen korkusuz ve güçlü orduya geçmişi hatırlatılmakta ve vatani kurtarmak için ordunun aynı kahramanlığı göstermesi beklenmektedir. "Uçurumun Kenarında" isimli şiirde kahramanın kurtarıcı özelliği ön plana çıkarılmıştır:

...

Ey şöhret-i şecâati bir dâstân olan

Arslan yürekli ordu, bahâdırlar ordusu,

Her hâle rağmen işte hudûdlarda korkusu

Birçok mehîn emelli hükûmatı sındıran

Her dem muzaffer odru, cüyûş-ı gazanferân

Siz anlatın: Sizin kadar aslâ bugün, yarın
 Hiç kimse duymamış, duyamaz harb-i hâzırın
 Şekl-i garâbetindeki kahr ü merâreti.

(Karabela, 1997, s. 406)

Fâik Âli'nin tarihteki Türk kahramanlarını hatırlatarak yeni kahramanlıklarla vatani kurtarmasını beklediği bir diğer kurum donanmadır. Ordudan beklediği kahramanca mücadeleyi "Beklediğimiz Donanma" şiirinde dile getirdiği gibi donanmadan da beklemekte ve vatanın kurtuluşunun denizlerden geçtiğini belirtmektedir:

...
 Elhân-ı aşk u his yeter artık, bugün bana
 Mâzî o leyl-i râz u hafâdan gelen sesin
 Destân-ı pür-mefâhir-i ecdâdı söylesin.
 Edvâr-ı şân-ı milleti naklet, terennüm et;
 Âtiye karşı hâl-i hazînden teellüm et.
 Anlat hayâl ü rûhuma geçmiş zamânları,
 Yâd et medâr-ı fahrın olan kahramânları.
 Anlat ne ihtîşâm u şehâmetle dâimâ
 Sînende mevc ururdu livâ-yı şafak-nümâ
 Anlat şı mâi fûshatın üstünde Barbaros,
 Turgut, kılıç, piyâle gezerken, ve bâhusûs
 Kavga, akın zamanları, â'dâya muntazır
 Şâhin bakışlarıyla süzerken, hayır hayır
 Kartal nazarlarıyla delerken ufukları,
 Düşmen sefâinindeki deryâ çocukları
 Anlat ne hisseder, ne yaparlardı? Söyle âh,
 Anlat nasıl geçerdi biraz lerze-i siyâh
 Efsürde rûhlarından o şaşkın kavâfilin.

...
 Artık sonundayız bu sukûtun, bu yokluğun..
 Pek eski âşînâ-yı maâlisi olduğun
 Albayrağın temevvücü çok geçmeden yine
 Yıldızlı, mâi hâreli, yıldızlı sînene
 Tersîm eder hamâsete âid ne levhalar!
 Rûhun bu bayrağın yine aksiyle hep güler.

Timsâl-i şân-ı milleti ey dâimâ emîn,
 Her dem, mutâ'u muhterem ebhâr-ı âlemin
 Enginlerinde gezdirecek zırhlı kalalar,
 Ancak biter sizinle bu bitmez fecî'alar,
 Ancak sizinle avdet eder, müstakarr olur
 Osmanlılık gurûru, ve âtî için huzûr.

(Karabela, 1997, s. 419-420)

Kahramanın namı, henüz kendisi sağken bile gösterdiği başarılar doğrultusunda destanlaşmaktadır. Fâik Âli, Hâmiydiye Kahramanı unvanını alan Rauf Bey için de “Kahramân Raûf Bey’e” ismiyle bir şiir kaleme alarak onun gerek I. Dünya Harbi gerek Millî Mücadele esnasında vatan savunmasında ortaya koyduğu kahramanlığı dile getirmektedir:

Ey Barbaros'la Turgut'a şâyeste bir halef,
 Ey münhasif hilâle bugün hâle-i şeref,
 Sultân selîm-i evvelin evlâd-ı himmeti,
 Ey hâl-i pür-fütûrun ümîd-i selâmeti,
 Ey kurretü'l-uyûn-ı tesellîmiz esselâm!
 Bîçâre kalb-i ümmeti eden zalâm
 Berk-i mübîn-i cehd ü cihâdınla sıyrılıp
 -Etmektedir yerinde sürûr-ı zafer hübûb,
 Dünyâ beğendi toplarının savt-i ra'dini;
 Etsin Hûda gazâ-yı zafer zây-i sa'dini
 En şanlı en feyizli fütûhâta Fâtîha.
 Ey himmet-i bülendine ilhâm ü sâniha.
 Hayrân kalan yiğit, daha yüksel, mübârek ol..
 Bir milletin rehâ yoludur tuttuğun bu yol..
 Hem milletin rehâ yolu hem kehkeşân-ı şân.
 Ey pâ-yı azmi zirve-i târihe yaklaşan
 Arslan yürekli oğlu budur teşettütün,
 Pîşinde işte Barbaros'un, Turgut'un bütün
 Târîhi cebhe sevde-i tebcîl ü beht eden
 Şehrây-ı ihtifâli-açılmış müebbeden
 Tâ kalb-gâh-ı düşmene düşsün her attığın
 Mermî-i âteşin... O şafak-sâye bayrağın

Yer yer huceste zeyline yüz sürsün Akdeniz.
 Senden adûya darbe-i katiyye bekleriz.
 Âfâk-ı harb ü darbe atıl mutmain, metîn..
 Ey şimdi arkasında bütün mülk ü milletin
 En hâr ümîdi, kalbi ve kalb-i teessürü
 Teşyî’ eden, dualar eden kahramân, yürü!
 Müşkil, girân vazîfeni teshîl eder Hüdâ,
 Bir kıt’a-i vatan duruyor bak vatan-cüdâ..
 Muhtâc-ı himmetindir o bî-kes cezâreler.
 Tahlîse bir küçük sefer-i gayretin yeter.
 Ettikçe sen şînâver-i abhâr o rû’yeti
 Bekler başında Rabb-i Raûfun siyâneti
 ... (Karabela, 1997, s. 421)

Kahramanın kurtarıcı özelliği en çok dile getirilen özellikler içerisinde yer almaktadır. Vatanın içerisinde bulunduğu kötü durumdan kurtarılması öncelikli görev olarak görülmektedir. Fâik Âli “Hürriyet-i Ebediyye Tepesinde” isimli şiirde, vatanın kurtulabilmesi için kahramanın halkın harekete geçmesini sağlanması gerektiğini belirtmektedir:

“Fakat bu hâileden ders-i ibret almazsak
 Ne sûd olur kuru tövbeden, nedâmetten?
 Bir intibâh-ı samîmile kurtulur ancak
 Vatan yarın bu ağır, kahkarî hezîmetten
 ... (Karabela, 1997, s. 423)”

Fâik Âli çoğunlukla savaş meydanlarında gösterilen kahramanlıklara değinmiştir. Bununla birlikte sınırlı da olsa ilim ve irfan için çalışarak vatana hizmet etmeyi de dile getirmekte ve kalem kahramanlığı fikrini destekleyen mısralar kaleme almaktadır. “Ben Büyüyeyim De” isimli şiir ilim, irfan yolumda azimle çalışmanın önemine değinmektedir:

“...
 Yine hiç şüphe yok ki avdet eder,
 Sa’y ü gayretle, ‘ilm ü irfânla
 Bitmeyen bir hulûs-ı vicdânla.

Her çocuk rûh-ı safvetinde, yarın
 Büyümek, milletin felâketine
 Bâ'is-i esbâbı anlamak, vatanın
 Hâdim olmak celâl ü şevketine
 ... (Karabela, 1997, s. 434)”

Fâik Âli Manastır Dârü'l-muallimîni için yazılan “Bir Marş” isimli şiirde milletin ruhunu kurtaracak olan öğretmenlere seslenmiş ve onların cehalete karşı mücadele, eğitim, ilim ve fazilet alanlarında gösterecekleri azimli çalışmanın önemini dile getirerek, kalem kahramanlığı fikrini net bir şekilde ortaya koymuştur:

Ey mürebbî ve muallimleri etfâlimizin
 Sızsınız kurtaracak rûhunu insâlimizin
 Sızsınız umdesi âtîdeki ikbâlimizin
 Bütün ümmîd-i vatan sizdeki gayrette yaşar.
 Ma'rifetsiz ne terakkî, ne de ârâm olmaz
 İlm ü fazl olmasa hürriyet-i akvâm olmaz
 Zulmet-i zulme cehâletle hiç encâm olmaz
 Veyl o akvâma ki bir leyl-i cehâlette yaşar.
 Câna minnet bilelim ölmeyi hürriyet için,
 Emr-i kat'îdir ölüm emr-i fenâ-hilkat için,
 Hiç fenâ bulmaz ölenler vatan ü millet için,
 Vatan uğrunda çlen sîne-i millette yaşar.

(Karabela, 1997, s. 462)”

Fâik Âli, 1937 senesinde kaleme aldığı “Büyük Baş’a” ve “Büyük Atatürk’e” isimli şiirleri¹⁵ ile Ebedî Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ü büyük bir kahraman olarak nitelendirmektedir. Millî Mücadele’yi zaferle sonlandıran, Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran ve ülkeye hürriyeti getiren Mustafa Kemal Atatürk’ü tüm milletin takip ettiğini, ardından gidenlerin onun gibi yiğitler olduğunu belirtmekte ve böylelikle aynı zamanda kahramanın liderlik özelliğini de ortaya koymaktadır:

“Atatürk arkana hiç bakmayarak sür yine, git
 Kaç zaferler tanımış, zinde, küheylân atını;

¹⁵ Her iki şiir de Marmara (c.1, s. 6) dergisinde Kânûn-i sâni 1937 tarihli sayıda yer almıştır. Şiirler 1923 sonrasında kaleme alınmış olsa da Fâik Âli’nin kahramanlık anlayışını yansıtmaları bakımından önemli görülerek çalışma içerisine alınmıştır.

Atatürk arkana bak, hepsi yiğit oğlu yiğit
 Koca millet seni takip ediyor, pür-heyecân,
 Çiğne maksad ve siyâsetlerin en hoyratını;
 Tanıyor hakkını her doğru gören doğru duyan
 ... (Karabela, 1997, s. 557)”

“Büyük Atatürk’e” isimli şiirde, Atatürk’ün barış ortamını getirmiş olması en yüce iş olarak dile getirilmektedir:

“En büyük ni’meti, hürriyeti, istiklâli
 Hatay evlâdına en sonra müyesser kıldın;
 Başka bir şey daha yaptın ki her işten âlî:
 Harbi mağlûb ederek sulhu muzaffer kıldın.
 İşte mâhiyyeti, idrâki ve icâzı aşan
 O muazzam başa lâyük yeni bir hâle-i şân.
 (Karabela, 1997, s. 557)”

2.3.2.5. Celal Sahir (Erozan) (23 Eylül 1883 – 16 Kasım 1935)

Genç yaşta annesinin de etkisiyle şiire başlayan şair ilk şiirlerinde Muallim Naci etkisindeyken on altı yaşında Servet-i Fünûn’a katılır ve grubun en genç şairi olur. “Sanat için sanat” anlayışı çerçevesinde eserler verirken, Servet-i Fünûn şairlerine göre daha sade bir dil kullanmakta ve yabancı sözcüklere çok daha az yer vermektedir. Bu dönemde kaleme aldığı şiirlerde tabiat, aşk ve kadın konuları ön plana çıkmaktadır. Özellikle kadın ve onun güzelliğini eserlerinde çokça işlemesi onun “kadın şairi” olarak tanınmasına neden olmuştur. “Celal Sahir, ‘Feminist şair’ ve ‘şair-i nisâi’ olarak da nitelendirilmektedir (Tuncer, 1998, s. 385).” Celal Sahir, edebî hayatının ikinci döneminde Fecr-i Âti şiiri etkisinde eserler ortaya koyar. “Sanat için sanat” düşüncesi devam ederken, şiiri duygu işi olarak görerek hareket eder. Tabiat, aşk, kadın konularıyla birlikte hayal-hakikât çatışması, yalnızlık, hüzn, ölüm gibi konular da şiirinde artmaya başlar. Şairin, Türkçülük akımının etkisi ile Millî edebiyata yöneldiği dönem, onun edebî hayatının “üçüncü dönemi” olarak değerlendirilmektedir. Sade bir dille kaleme aldığı şiirlerde sosyal konuları da işlemeye başlar, bununla birlikte sevgi şiirlerini kaleme almaya devam eder. Vatani konuları daha fazla ele alması Cumhuriyet

sonrası döneme rastlamaktadır. Celal Sahir şiir yanında nesir alanında da makale, tenkit, hikâye gibi farklı türlerde eserler kaleme almıştır.

Vatanı, Namık Kemal ve Tevfik Fikret ile birlikte birçok şairde olduğu gibi anne ile özdeşleştirerek ele alır. Ona göre kahraman, vatanını anne sevgisi gibi kutsal bir sevgi ile sevmeli ve vatanını annesi gibi korumalı, zor durumlardan onu kurtarmalıdır. Ahmed Samim’in öldürülmesi üzerine ona ithaf ettiği birinci “Feryad” şiirinde vatana anne diye hitap etmektedir:

Ey vatan, ey zavallı mâder-i zâr
Seni feryâdım etmesin bîzâr

...

Ey vatan, ey büyük, vakûr anne?
Ey garib anne, ey zavallı vatan,
Sen bu alçak çocuklarından utan!

...

Ey büyük mâder-i şefik ü asil
Gel, bu gözlerde titreyen yaşı sil!

...

(Tağızade Karaca, 1993, s. 259-260)

Vatanı anne olarak gördüğü ve vatanın içinde bulunduğu kötü duruma rağmen onu kurtarmak için harekete geçmeyen gençlere seslendiği bir başka şiir, ikinci “Feryad” şiiridir. Gençlerin anne olarak görülen vatanı kurtarmak için kahramanca harekete geçmesi beklenmekte ancak gençlerin hem ruhu hem de vicdanının kör olduğu dile getirilmektedir:

“...

Haykırırken hasta annenin sesi
Bütün bir gençliğin bu, felsefesi!
Hepinizin ruhu kör, vicdanı kör,

...

(Tağızade Karaca, 1993, s. 261)”

Celal Sahir “Vatan Duygusu” isimli şiirinde vatanın tanımını da yapmakta ve hürriyet kavramının önemine değinmektedir:

“ ...

İnsan için hür, muhterem yaşanılan yer
vatandır

...

(Tağızade Karaca, 1993, s. 265)”

Vatan savunması için gönüllü olarak cepheye giden herkes kahraman olarak görülmektedir. Bu kahramanlar geride ailelerini, sevdiklerini bırakarak ve şehit olmayı göze alarak büyük bir fedakârlığı korkusuzca yerine getirmektedir. “Köyde Kalanın Türküsü” isimli şiirde genç bir kızın ağzından cepheye giden sevdiğine söylenen sözler, milletin kahramandan neler beklediğini de ortaya koymaktadır:

“ ...

Unutma... İlk önce düşmanı öldür;
Kafkas’a hilâlin nurunu götür;
Tanrı’nın ve yurdunun hakkını öde
Sonra gel ağlayan yüzümü güldür..
Bunları yapmazsan öl, fakat dönme!
Sevgimin güneşi! Bat, fakat sönme!

(Tağızade Karaca, 1993, s. 268)”

Celal Sahir, I. Dünya Savaşı’na Almanya’nın müttefiki olarak katılmasının ardından İstanbul’a gelen Almanya Kayser’ini “bütün Türklüğün, müslümanların kurtarıcısı olarak selamlar (Tağızade Karaca, 1993, s. 269)” ve “Büyük Kayzer’e” şiirinde ondan kahraman diye bahseder:

“Ey son asrın en kahraman hükümdarı

Büyük Kayser

...

(Tağızade Karaca, 1993, s. 269)”

Bu yaklaşım, kahramanlık kavramı etrafında şekillenen şiirler içerisinde yabancı bir hükümdarı Türkleri kurtaracak bir kahraman olarak tanımlaması açısından bir ilktir. Dönemin koşullarında, savaş heyecanı ile kaleme alınmış bu mısralar, savaş bittiğinde ortaya çıkan sonuçlar doğrultusunda, kurtuluşu dışarıda aramanın yanlışlığını da ortaya koymaktadır.

Celal Sahir, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü kahraman olarak görmekte ve onun Samsun'a çıkışını, 1933 yılında kaleme aldığı, "O Geliyor"¹⁶ isimli şiirinde dile getirmektedir. Mustafa Kemal Atatürk, milletin karamsarlığını ümide dönüştürmüş ve kurtuluşun ilk adımını atmıştır. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, vatanı ve halkı kurtararak akan göz yaşını durduracak kahraman olarak dile getirilmektedir:

Yıl 1335,
 Mayısın on dokuzu.
 Yeryüzüne can veren,
 Cana heyecân veren
 Kızaran ufuklardan kaldırıyor başını
 Al yüzlü Oğan güneş!
 Takanın burnu Kara Deniz'i nasıl yırtar,
 Siz de bir anda öyle yırtınız uykunuzu,
 Uyanın Samsun'lular!
 Kurutacak gözlerde umutsuzluk yaşını
 Al yüzlü Oğan güneş!
 Bugün Çaltı Burnu'ndan gülerek doğan güneş!
 Yıl 1335,
 Mayısın on dokuzu.
 Uyanın Samsun'lular!
 Uyumak ölüme eş,
 Diriltin rûhunuzu.
 Ufukta bir gemi var!
 Fakat, bu gemi niçin böyle yavaş geliyor?
 Acabâ yolu mu az, yoksa yükü mü ağır?
 Bu gemi umud yüklü, inan yüklü, hız yüklü;
 İçinde bu vatanın derdiyle yanan bağır,
 Kurulacak yarını düşünen baş geliyor.

(Akyüz, 1986, s. 459)

2.3.3. Servet-i Fünûn Dışındaki Şiirde Kahraman ve Kahramanlık

Servet-i Fünûn edebiyatı ile aynı dönemde farklı edebî görüşler doğrultusunda eserler veren şair ve yazarlar bulunmaktadır. Hem şiirde hem de nesirde Servet-i Fünûn

¹⁶ 1923 sonrası kaleme alınan bu şiir, şairin kahramanlık anlayışını ortaya koyması bakımından önemli görülmüş ve çalışmaya dâhil edilmiştir.

çizgisinin dışında eserler ortaya konmuştur. Şiirde ortaya çıkan farklı anlayışları Kenan Akyüz dört gruba ayırmaktadır:

1. Kısmen divan edebiyatı geleneğine bağlı kalan şiir (İsmail Safa, Mehmed Celal, Nigâr Hanım). 2. Servet-i Fünûn şiirinin tekniği ve dili ile birlikte halk şiirinin dili ve tekniğini de kullanan şiir (Rıza Tevfik). 3. Servet-i Fünûn şiirinden yalnız nazım şekillerini ve halk şiirinden de yalnız vezni alan ve dili Türkçeleştirmek iddiası ile yapma bir dil kullanan şiir (Mehmed Emin). 4. Nazım şekillerini ve vezni divan şiirinden, dilini de Osmanlıca ile konuşma dilinden alan şiir (Mehmed Âkif). Birinci ve ikinci kategorideki şairler kendi özel sorunlarını, diğer iki kategorideki şairler de sosyal sorunları işlerler (Akyüz, Tarihsiz, s. 130).

Birinci kategori içerisinde yer alan Mehmed Celâl ve Nigâr Hanım aynı zamanda aranesil şairleri arasında yer almaktadırlar. Diğer üç kategoride yer alan şairleri hem kendi dönemlerinde hem de sonraki dönemlerde etkili olmayı başarmış şairlerdir. Rıza Tevfik daha çok şahsi konuları işlemiş, Mehmed Emin ve Mehmed Âkif sosyal konulara ağırlık vermişlerdir. İşledikleri konular farklı olmasına rağmen kahramanlık kavramı, konuların çeşitliliği nispetinde, üç şairde de kendisine yer bulmuştur.

2.3.3.1. Rıza Tevfik (Bölükbaşı) (7 Kânunusani 1869 – 29 Aralık 1949)

Rıza Tevfik şiire genç yaşta Gelibolu’da bulunduğu yıllarda saz ve tekke şairlerinden etkilenecek başlamıştır. 1886 senesinde İstanbul’a geldikten sonra, o dönemde etkin olan edebî hareketlerden ve Doğu-Batı çatışmalarından haberdar olmuştur. Bununla birlikte herhangi bir edebî anlayışa dâhil olmamış, eserlerini kendi çizgisinde vermiştir. Şiirlerini hece ölçüsü ve saf Türkçe ile kaleme almıştır. İlk şiirlerinde aşk, tabiat, ölüm, varlık, yokluk gibi konuları işleyen şair, vatan ve tarih konularını işleyen şiirler de yazmıştır. 1922 senesinde Millî Mücadele’ye karşı olumsuz tavrından dolayı memleket dışına sürgüne gönderilmiş, 1943 yılında af çıkana kadar ülkeden ayrı kalmıştır. Bu yıllarda kaleme aldığı şiirlerde gurbet teması ağır basmaktadır. Millî Mücadele’ye karşı bir duruş sergilemekle birlikte aslında vatan sevgisini içten dile getiren şiirleri de mevcuttur. Abdullah Uçman, onun “1914 ile 1922 yılları arasında kaleme aldığı şiirlerle Millî Edebiyat akımını fikrî planda hazırlayanlardan (Uçman, 1986, s. 18)” olduğunu belirtmektedir. Bu dönemde kaleme aldığı şiirlerde kahramanlık kavramı da yer almaktadır.

Rıza Tevfik, kahraman kavramını vatan sevgisi ile birlikte belirtmekte ve vatanın da aynı zamanda kahramanların otağı olduğunu vurgulamaktadır. Rıza Tevfik vatani, Anadolu coğrafyası olarak nitelendirmekte ve kahramanların bu topraklarda meydana çıktığını belirtmektedir. “Anadolu” isimli şiir kahramanların devletin kurulmasındaki rolünü dile getirmektedir:

“ ...

Osmanlılar unutmasın soyunu;
Anadoldan aşık hudud boyunu,
Orda oldu zorlu ateş oyunu,
Ataların ocağıdır o eller!
Bu devlete orda temel atıldı,
O meydanda can alınıp satıldı;
Yaylasında zağlı silâh çatıldı,
Kahramanlar otağıdır o eller!

...

(Uçman, 1986, s. 43)”

Aynı şiirin devamında vatanın güzellikleri dile getirilmekte ve vatanın askerlerin sevdası olduğu, asıl vatanın ana kucağı Anadolu olduğu belirtilmektedir:

...

Ormanında türlü kuşlar ötüşür,
Çayırında gürbüz koçlar itişir;
Tarlasında altın başak yetişir,
Gölgesinde gam dağıtır o eller! .
Oradadır asıl Türk'ün oymağı,
Cevâhirdir bütün taşı, toprağı.
Gümüş akar, çiçek kokar ırmağı,
Defîneler yatağıdır o eller!
Sılasıdır serde, Türk'ün sevdâsı,
Memlekettir gece gündüz rüyâsı,
Askerlerin odur gelin odası
Gönüllerin bucağıdır o eller!
Rıza! Cânım o ellere kurbandır,
Sînesinde yatan, atan, anandır;

Anadolu asıl eski vatandır,
Anamızın kucağıdır o eller!

(Uçman, 1986, s. 44)

Rıza Tevfik dönemindeki birçok şair gibi vatanın içerisinde bulunduğu kötü durumdan rahatsızdır ve eski yiğitlerin artık kalmadığını dile getirmektedir. Bu durum onun da çağdaşları gibi kurtarıcı özelliği ile ön plana çıkacak kahraman ya da kahramanlar beklentisi içerisinde olduğunu göstermektedir. “Divan” isimli manzumesinde vatani bir mezarlığa benzetirken, erler meydanında kimse kalmadığını belirtmektedir:

Felâket bağım gezdirn serseri,
Feryâd ü zârımı duyan kalmamış
Aradım o şahin yiğit erleri,
Yattıkları yerden nişan kalmamış.
...
Gülşende yabancı köpekler gezer
Erler meydanında insan kalmamış.
...
Hey Rıza ne acep sevdâya düştün?
Aslı faslı yok bir dâvaya düştün!
Vatan uğrunda bin belâya düştün,
Hep mezarlık olmuş, vatan kalmamış!

(Uçman, 1986, s. 33-34)

“Acıklı Ana” isimli şiirde de geçmişteki kahramanlar hatırlanmakta ve zamanında vatana kurban etmek üzere cihana ün salan evlatlar yetiştiren annelerin vatanın kötü hâli karşısındaki hüznü dile getirilmektedir:

“...
Sen doğurdundu hep o serverleri,
Cihâna ün salan dilâverleri ,
Belli bile değil bugün yerleri
Bunda anlaşılmaz sırr-ı kader var.
Kurban etmek için evlât doğurdun,
Kara toprakları kanla yoğurdun!.
En hücrâ yerinde şu vîrân yurdun

Adları belirsiz binlerce er var!

... (Uçman, 1986, s. 49)”

Rıza Tevfik, kahraman beklentisi içerisinde olmakla birlikte vatan için savaşma zamanının gençlerde olduğunu ve kahramanların onların içerisinde çıkacağını belirtmektedir. “İzcilere” isimli şiirinde eski kahramanların atla gerçekleştirdiği fetihlerin ve şeref uğruna nasıl mücadele ettiklerinin bilinmesi gerektiğini belirterek sıranın gençlerde olduğunu söylemektedir:

“...

Atalar dünyayı atla dolaşmış,

Bu mülkü feth için deryâlar aşmış;

Bir şeref uğruna canla savaşmış,

Şimdi sıra sizin siz de savaşın!

... (Uçman, 1986, s. 389)”

Rıza Tevfik’in ortaya koyduğu kahraman, vatan için çalışan kimsedir. Kahraman, vatan söz konusu olduğunda, şartlar ne olursa olsun, korkusuzca hareket etmeli, yeri geldiğinde canını ortaya koymalıdır. Vatanın kurtuluşu için her türlü fedakârlığı yapabilecek kahramanlara ihtiyaç duyulmaktadır. “Baba Nasihati” isimli şiirde bu anlayış vurgulanmaktadır:

“Osmanlı oğluyum , ben benim deyen,

Yiğitçe can versin , millet yaşasın.

O ulu devlete ermek isteyen,

Bu yolda at sürsün, dizgin kasmaşın!

...

Hey Rıza, cümlemiz vatanın kulu

Vatana kulluktur, kurtuluş yolu

... (Uçman, 1986, s. 75-76)”

Rıza Tevfik, ortaya koyduğu kahramanın dürüstçe gerçekleri dile getirmesi gerektiğini ve daima ileriye gidebilmek adına mücadele etmesi gerektiğini belirtmekte, bu düşünce ile de kalem kahramanlığı anlayışını ortaya koymaktadır. Rıza Tevfik, kendi oğlu nezdinde tüm gençlere seslendiği “Baba Nasihati” isimli şiirde yiğit olanın dilinin susmaması, her zaman doğruyu dile getirmesi gerektiğini söylemektedir:

“ ...

Doğru ol bir hayrı yoktur yalanın

Yürü!.. Hâli yaman, geri kalanın

Korkma hakkı söyle, yiğit olanın

Eli tutmasa da, dili susmasın

... (Uçman, 1986, s. 76)”

Rıza Tevfik’in ortaya koyduğu kahraman inançlı biridir. “Anadolu” isimli şiirde, çaylarda abdest alıp fethe çıkan erler yer almakta, türbelerde nice önderler bulunduğu dile getirilmektedir:

...

Hep gâziler ordan gelip geçtiler,

O çaylardan abdest alıp içtiler,

Memleketler fetheyleyip göçtüler

Erenlerin durağıdır o eller!

Her bir vîran köşesinde bir er var,

Türbelerde nice nice server var;

Bilmem nerde böyle mutlu bir yer var?

Ulu Kâbe toprağıdır o eller!

... (Uçman, 1986, s. 44)

Şiirlerinde vatan temasına, diğer konulara nazaran, daha az yer veren Rıza Tevfik, vatan konusuna değindiği şiirlerinde kahramanlıkla ilgili görüşlerine de yer vermiştir. Bu şiirlerinde, genellikle kahraman beklentisi içerisinde olmakla birlikte, geçmişin kahramanlarının fedakârca davranışlarını hatırlatmış; gençlerin de onlar gibi vatan uğruna korkusuzca her türlü fedakârlığı yapabilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bununla birlikte, sınırlı da olsa, kalem kahramanlığı anlayışına uygun olarak yiğitlerin dürüstçe doğruları dile getirmesinin vatan için önemli olduğunu belirtmiştir.

2.3.3.2. Mehmet Emin (Yurdakul) (13 Mayıs 1869 – 14 Ocak 1944)

Servet-i Fünûn ile aynı dönemde; fakat Servet-i Fünûn anlayışının tersi bir yapıyla, halkın anlayabileceği bir dil ve hece ölçüsü ile sosyal konuları işleyen şiirler kaleme alan Mehmet Emin, daha önce Şinasi’nin başlattığı sadeleşme hareketini yeniden canlandırmış ve ortaya koyduğu eserlerle Millî Edebiyatı hazırlayan en önemli isim olmayı başarmıştır. İnci Enginün, “Mehmet Emin, Türk-Yunan savaşından itibaren

toplumun ihtiyaç duyduğu sestir (Enginün, 2017, s. 575)” diyerek onun şiirinin etkisini ortaya koymuştur. Şiirlerinde, “Anadolu halkının birçok kez şahit olduğu yoksulluğunu, bu yoksulluk ve beraberindeki zorluklara karşı ortaya koyduğu feragat, fedakârlık ve sabrı (Akyüz, tarihsiz, s. 133)” dile getirmeye çalışmış ve “dönemin aydınlarını da bu durumdan haberdar etmeye çalışmıştır (Akyüz, tarihsiz, s. 134).” Bununla birlikte devam eden savaşları, bu savaşlara katılan “askerleri ve onların geride bıraktıkları ailelerin durumunu, cephedeki başarılarını, kahramanlıktan merhamete kadar bütün duyguları işleme fırsatını bulur (Enginün, 2017, s. 575-576).” Dolayısıyla şiirlerinde kahraman ve kahramanlık kavramları çokça yer almaktadır. Mehmet Emin, kahramanı iki şekilde değerlendirmektedir: Uzun süren savaşlarda, genellikle de gönüllü olarak, cephede bizzat görev alarak kahramanlaşan erler ile cehalete ve zulme karşı fikirleri ve bilgisi ile mücadele eden kalem kahramanları. Kahraman kelime olarak da Mehmet Emin’in şiirlerinde çok sık kullanılmıştır. Kahraman ve kahramanlık yerine yiğit, yiğitlik kelimelerinin yanı sıra arslan kelimesi de çokça kullanılmıştır. Bahadır kelimesi de kahraman yerine kullanılan kelimelerdendir. Şiirinin temeli vatan ve Türklük olan Mehmet Emin, Türk milletini, hem cephede hem cephe gerisinde gösterdiği mücadele ile ve Türk ordusunu, uzun süren savaşlarda imkânsızlıklara rağmen gayretle mücadele edip zafere ulaşmasından dolayı daima kahraman olarak nitelendirmektedir.

Mehmet Emin’in şiirlerinde vatanın içerisinde bulunduğu durum itibarıyla hep bir kurtarıcı, bir kahraman arayışı ve beklentisi öne çıkmaktadır. Savaş yıllarında vatani düşmandan kurtarmak için mücadele ruhu ortaya koyarak milleti peşinden sürükleyebilecek lider kahramanlar ile cephede korkusuzca savaşacak kahraman erlerin arayışı göze çarparken; barış zamanında, özellikle de Cumhuriyet’in ilanından sonra vatani ilim, fen ve sanatla kalkındırmak için mücadele edecek kalem kahramanları arayışı dikkat çekmektedir.

Mehmet Emin, Hürriyet Kahramanları’ndan Enver Bey’e ithafı ile kaleme aldığı “Beşiğin Önünde” şiirinde, vatanın durumu için kurtarıcı bir kahraman beklediğini ancak henüz böyle bir kahramanın çıkmadığını dile getirmektedir:

“... ”

Mazlum oldum, adâletin eşiğinde haykırdım;

Esir oldum, hürriyetin kürsüsünde bağırdım;

Her şey oldum.. Kurtarıcı kahramanlar istedim.
 Pek yazık ki bu güne dek böyle yiğit çıkmadı
 ... (Yurdakul, 1989, s. 67)”

Vatanı içinde bulunduğu kötü durumdan kurtaracak bir kahraman beklentisinin ön plana çıktığı bir başka şiir, vatanın ağzından kaleme alınan “Yurdumun İniltisi” isimli şiirdir:

“...
 Âh, ne oldu, bozuldu mu eski kan?
 Uyuştı mu yürekler?
 Kalmadı mı arslan-pençe bilekler?
 Yok mu beni kurtaracak kahraman?
 ... (Yurdakul, 1989, s. 91)”

Kurtarıcı olacak bir kahraman arayışının öne çıktığı bir başka şiir “Ey Türk Uyan” isimli şiirdir. Türk Yurdu’na ithaf edilen şiirde nankörlerden zulüm gören ve istibdad ve hainliklerle karşılaşan yurdu, daha önceki dönemlerde olduğu gibi, bu dönemde de zor durumdan kurtaracak bir kahraman beklenmektedir:

“...
 Vatan için Gök-Tanrı’ya and içen
 O dal-kılıç yiğitlerin hani yâ?
 Bu uğurda herbir şeyden vaz geçen
 O muhterem şehidlerin hani yâ?
 Artık senin Alangoya ninelerin yok mudur?
 Dişi arslan südü veren sînelerin yok mudur?
 ... (Yurdakul, 1989, s. 133)”

Aynı şiirin devamında şair ve âlimlerin de kalemleriyle halka fayda sağlayabileceği ancak onların da bulunmadığı dile getirilmektedir:

“...
 Bir âlimin, bir şâirin var mı ki
 İslî, viran çatılarda okunsun?
 Kurtarıcı parmakları sendeki
 Şu çürümüş yaralara dokunsun?
 ... (Yurdakul, 1989, s. 133)”

Çanakkal’a Kahramanları’na ithafı ile kaleme alınan “Ordu’nun Destanı” isimli şiirde de kahraman beklentisi dile getirilmektedir:

“...
Kafkas-yolu, Şat-vâdîsi, Nil-ırmağı,
Boğaz-önü kurtarıcı er istiyor
... (Yurdakul, 1989, s. 173)”

Kahraman savaş döneminde cephede nasıl vatani için kılıcıyla, silahıyla mücadeleye giriştiyse, barış zamanında da vatanını medeniyet seviyesine ulaştırmak, halkın bilgisini ve kültürünü artırmak için kalemiyle cehalete karşı mücadele etmektedir. “Ey Türk Uyan” şiirinde savaşta mücadele eden kahramanların barış döneminde de çevresini ısıtmaya ve aydınlatmaya devam ettiği belirtilmektedir:

“...
Sen de kanlı meydanda
Bir yakıcı ateştin;
Lâkin başka zamanda
Isıtıcı güneştin
... (Yurdakul, 1989, s. 130)”

Mücadelenin cephesi, silahı ve şeklinin değişmesinde en önemli etken kuvvetin kaslardan akla geçmesidir. Mehmet Emin “İlim” isimli şiirinde bu durumu net bir şekilde ifade etmektedir:

“Kuvvet akla geçtiğinden beridir ki, her dâvâya bakıldı;
İnsan nedir anlaşıldı, adâletin meş’alesi yakıldı;
Hakikatler ele geçti, sefâletin girdâbına inildi;
Tâli‘ adı değişerek arzu oldu, sırra ‘ilim denildi
... (Yurdakul, 1989, s. 80)”

“Bize Diyorlar Ki” isimli şiirde kılıçla mücadele devrinin geride kaldığı, artık asıl savaşın medeniyet yolunda fikir ordusu ile yapıldığı dile getirilmektedir:

...
Lâkin bize diyorlar ki, artık bugün kılıç devri geçmiştir,
Bu zamânın futûhâtı çalışmağa boyun eğen erlerin;
En kuvvetli, fikir ve iş orduları yetiştiren yerlerin;

Altunların kıralları olanlara: Ne hakâret, ne demir!..
 Sizler dahi kavga edin, fakat artık kan yerine ter saçın;
 Zahmet çekin, fakat artık terakkîye götürecek yol açın;
 Fetheyleyin, fakat artık medeniyet ganîmeti getirin.
 ... (Yurdakul, 1989, s. 80)

İlim, hukuk ve sanat ile medeniyet yolunda gösterilen ilerleme “Ne Zaman” isimli şiirde işlenmektedir:

“İlim keskin silâhiyle her şeye baş eğdirdi;
 Hukuk, alnın incisini kibre karşı parlattı;
 San’at, büyük dehâsiyle sefil arzı giydirdi;
 Medeniyet, her bir ırka kollarını uzattı
 ... (Yurdakul, 1989, s. 90)”

Türk Müverrihi Ahmed Refik Bey’e ithafı ile kaleme alınan “Selam Sana” isimli şiirde şair ve âlim kimselerin ortaya koydukları kalem kahramanlığı dile getirilmektedir:

“...
 Fuzûliler gibi şiir yazarların,
 Göğüsleri aşklarıyla ısıttılar;
 Gurânîler gibi âlim insanların
 Fikirlerine yeni ruhlar akıttılar
 ... (Yurdakul, 1989, s. 117)”

“Ey Türk Uyan” şiirinde Türk milletinin daha önceki devirlerde medeniyet alanında gösterdiği başarılar dile getirilerek hatırlatılmaktadır. Ayrıca Türk milletinin medeni olmadığını dile getirilenlere de cevap verilmektedir:

...
 Sen dünyâya inkîlab tohumları serpendin;
 Terâkkînin çiftçisi, hasatçısı hep sendin.
 Senin büyük Fârâbî’n,
 İbn Sinâ’n, Mevlânâ’n,
 Zemahşerî’n, Buhârî’n,
 Daha birçok ulemân
 Taassuba, vahşete, cehle yumruk urdular;
 Muhammed’in yurdunda medeniyet kurdular.

...

Gösterir ki medenî olmadığın yalandır;

Sana yalnız, ‘Demir el’ denilmesi bühtandır.

Pençen gibi kafan da

İlinkinden üstündür;

Aşkın kadar zekân da

Medeniyet içindir.

Sen doğmamış olsaydın, dünyâ geri kalırdı;

Gök-kubbenin altında her yeri yas alırdı

...

(Yurdakul, 1989, s. 132-133)

Mehmet Emin, özellikle Millî Mücadele’nin zaferle sonuçlanmasından sonra kaleme aldığı şiirlerde kalem kahramanlığını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu şiirlerden birçoğu 1923 sonrasında yazılmıştır. 1939 senesinde yayımlanan ve Türk Gençliği’ne ithaf edilen “Ankara” isimli şiirde ilim ve sanat ile inkılap yolunda ölüme tapan kimselere de kahraman dendiği dile getirilmektedir.¹⁷ Yazıldığı tarih belirtilmemiş, muhtemelen 1923 sonrası dönemde kaleme alınmış olan “Mektepli” isimli şiirde de kuvveti marifet; kalemi silah olan ve düşmanı cehalete karşı mücadele eden bir küçük askerden bahsedilmektedir.¹⁸ Mehmet Emin, bu görüşleri ile kahramanlığın değişen

¹⁷ “Ankara” şiirinin tamamında kalem kahramanlığı fikri işlenmekte, aşağıdaki mısralarda bu anlayış en net ifadesini bulmaktadır:

“...

İlimle san’ata tapan her nesil,
‘Bir külsüz ve kansız cenge!’ diyordu;
Dünyâyı demirle, ateşle değil
Fikirle ve aşkla fethediyordu.
Artık her milletin yiğit erleri
‘Medeni insanlar!’ dedirenlerdi;
Bu yeni zamânın peygamberleri
Dünyâyı hakikat getirenlerdi.

...

Şehvetsiz bir aşkı yıkan ve yapan
Önüme geçilmez bir kudret sansın;
İnkılâb yolunda ölüme tapan
İnsana, ‘Kahraman!’ diye inansın...” (yurdakul, 1989, s. 295)

¹⁸ Şiirin ikinci ve son bölümü cehalete karşı ortaya çıkan kalem kahramanlığı fikrini ortaya koymaktadır:

“...

‘Ey çocuk, kuvvetin ne?’
‘Ma’rifet!’
‘Kalemim, bana silâh olacak,
‘Kitabım, bir kal’alık edecek,
‘Günlerim futûhatla dolacak,

koşullar ve ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda kalem kahramanlığına doğru evrildiğini kabul etmektedir. Vatan, millet, inanç gibi değerlerin korunması ve devamlılığının sağlanabilmesi için muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak gerektiği ve bunun da ancak lider kalem kahramanlarının tüm halkta karşılığını bulmasıyla mümkün olacağı aşikârdır. Mehmet Emin'in ortaya koyduğu bu duruş ile birlikte, Şinasi ile başlayan Namık Kemal, Abdülhâk Hamid ve Tevfik Fikret ile devam ederek olgunlaşan kalem kahramanlığı fikri tüm millete ulaşmaktadır.

Mehmet Emin'in şiirlerinde ortaya koyduğu kahraman, bir kişiyi temsil ettiği gibi doğrudan Türk halkını, orduyu ya da bir meslek grubunu ifade edebilmektedir. “Anadolu’dan Bir Ses yahud Cenge Giderken” şiirini, Yurdumuzun Koç-Yiğitleri’ne ithafen yazan Mehmet Emin, Türk olmanın kahraman olmayla neredeyse aynı şey olduğunu belirtir ve döneminde oldukça ses getiren mısraları kaleme alır:

“Ben bir Türk’üm dinim, cinsim uludur,
Sinem, özüm ateş ile doludur,
İnsan olan vatanının kuludur,
Türk evlâdı evde durmaz; giderim!
... (Yurdakul, 1989, s. 22)”

Türk milletinin kahraman olarak nitelendirildiği bir başka şiir “Ey Türk Uyan” şiiridir. Şiirde ilk insandan beri Türk milleti gibi yiğit bir milletin gelmediği belirtilmektedir:

“...
Senin gibi bir yiğit ve bir ulu milleti
İnsan-oğlu doğduğu gündenberi görmedi
... (Yurdakul, 1989, s. 129)”

Türklerin hiçbir kuvvete karşı eğilmeyen, hiçbir kuvvet altında ezilmeyen bir kahraman kalbine sahip olduğu “İrkımın Türküsü” isimli şiirde dile getirilmektedir:

“...
Bağrımızda şu çırpınan kalb kadar
Bir kuvvete eğilmez,

‘Her yere benim ünüm gidecek!’
‘Ey asker düşmanın kim?’
‘Cehâlet!...’ (Yurdakul, 1989, s. 317)

Elmas gibi parçalanır, ezilmez
 Hangi ırkta kahramanlar kalbi var?
 ... (Yurdakul, 1989, s. 109)”

Mehmet Emin “Bırak Beni Haykırayım” isimli şiirinde şairlerin de bir kahraman gibi her şartta gerçeği dile getirmesi gerektiğini belirtmektedir:

“...
 Mazlûmların intikâmı olmak için doğmuşum.
 ...
 Bırak beni haykırayım, susarsam sen mâtem et;
 Unutma ki şâirleri haykırmayan bir millet
 Sevenleri toprak olmuş öksüz çocuk gibidir
 ... (Yurdakul, 1989, s. 71)”

Şairlerin kalemiyle mücadeleye giriştiği ve karşılarına çıkan engellerin onları yolundan döndüremeyeceğinin dile getirildiği bir başka şiir “Şâir” isimli şiiirdir:

“...
 Şu dünyâda bir büyük ru’yâ gören kahraman
 O kartala benzer ki en yangınlı şimşekler
 Onun sisli ve korkunç yollarına nur serper.
 (Yurdakul, 1989, s. 125)”

Kahramanın her meslekten çıkabileceğinin belirtildiği bir başka şiir de “Ey Türk Uyan” şiiiridir. Her meslek grubu kendi işini en iyi şekilde icra edip, vatana ve millete hizmet ettikçe kahramanlaşmaktadır:

“...
 Bir asker ol, silâhını tak, kuşan;
 Bir şâir ol, milliyeti dalgalat;
 Bir işçi ol, ocağını yak, kıskan;
 Bir âlim ol, hakikati parıldat!
 ... (Yurdakul, 1989, s. 142)”

Mehmet Emin, şiirlerinde geçmişteki kahramanları da her fırsatta hatırlatmaktadır. Kahramanlık ruhunu taşıdığına inandığı halkına şiirleriyle eski günlerini ve eski kahramanlarını hatırlatarak onlardaki yiğitliği ortaya çıkarmaya çalışmaktadır.

“Ordu’nun Destanı” isimli şiirde;

“...

Bu devleti kuranların menkabeli hayâtına,

O kahraman atalara dâir nice şerefler var

...

(Yurdakul, 1989, s. 179)”

dedikten sonra tarihte yer alan kahramanlara yer vermektedir.

Mehmet Emin kişileri, milleti kahraman olarak nitelendirdiği gibi kılıcı da kahramanlaştırmaktadır. Kurtarıcı Ordumuz’a ve Kahraman Başbuğu’na ithafı ile kaleme alınan “Aç Bağrını Biz Geldik” isimli şiirde kılıcın da kahraman gibi hareket etmesi ve üzerine düşen görevi yerine getirmesi beklenmektedir:

“...

Ey keskin Türk kılıcı! Ey şerefle, nâmusla,

Hakla takdis olunan!

Ey dünyâyı zulümden, haksızlıktan kurtaran!

...

Artık yeter, kınından

Kurtarıcı bir resûl gibi çıkmak vaktidir

...

(Yurdakul, 1989, s. 153-154)”

Kahramanın en önemli özelliklerinden biri vatana karşı duyduğu sonsuz sevgidir. Vatan sevgisi diğer tüm sevgilerden üstün görülmektedir. Vatan Şehidleri’ne ithafı ile kaleme alınan “Sen Feryâda Başlayınca” isimli şiir vatanın güzelliği ve vatana duyulan sevginin büyüklüğü dile getirilerek başlamaktadır:

“Ey Türk-ili, senin adın bu dünyâda en hoş sestir;

Senin fikrin akla gelen her mânâdan mukaddestir;

Senin duygun yüreklerin en mübârek sevdâsıdır;

Senin derdin beyinlerin en ateşli hummasıdır

...

(Yurdakul, 1989, s. 96)”

“İrkımın Türküsü” isimli şiirde de vatanın güzelliği ve ona duyulan sevgi dile getirildikten sonra Turan anlayışı doğrultusunda Türk yurdunun sınırları çizilmektedir:

“...

Yurdumuzun en küçük bir taşı
Bize Seylan incisinden üstündür;
Onun hafif gölgeli bir su başı
Bize yeşil Cennet gibi görünür.
Türk sesleri gelen her yer bizimdir;

Üç dünyânın üstünde,
Gök-sadeften yedi deniz önünde
Parıldayan memleketler bizimdir

...

(Yurdakul, 1989, s. 111)”

Kahraman bir ideal uğruna mücadeleye girer: Vatanını ve halkını düşmandan korumak. Kahraman, bu ideal uğruna vatani ve milleti için her türlü fedakârlığı hiç düşünmeden yerine getirir. Harbiye Mektebi Talebesi’ne ithafı ile kaleme alınan “Ordu’dan Bir Ses” isimli şiirde vatana duyulan büyük sevgi ile vatan uğruna, kahramanların kendi hayatlarından vazgeçtikleri, geride anne, eş ve çocuklarını; evlatsız, eşsiz ve babasız bırakmayı göze aldıkları belirtilmektedir:

“...

Biz hepimiz tatlı cana hor baktık;
Ninelerden son vedâ’la ayrıldık;
Çocukları beşiklerde bıraktık;
Senin için silâhlara sarıldık

...

(Yurdakul, 1989, s. 95)”

Aynı şiirin devamında da kahramanların vatan için kanlarının son damlasına kadar fedakârca mücadele edecekleri dile getirilmektedir:

“...

And içtik ki her fırkada son sancak,
Her bölükte son fişenk,

Her neferde son keskin diş, son tırnak,
 Son damla kan sana hizmet edecek!
 ... (Yurdakul, 1989, s. 96)”

“Şehid Yâhud Osman’ın Yüreği” isimli şiirde gerektiğinde vatan için her şeyin feda edilebileceği dile getirilmektedir:

“...
 Ey Türk-ili, ey vatan! Sen herbir yerden ulu’sun!
 Eski, yeni, tatlı, yanık sesler ile dolusun!
 Sevgi, gençlik, istek, sağlık fedâ olsun yolunda!
 ... (Yurdakul, 1989, s. 28)”

Vatan uğruna, fedakârca mücadeleye girişen herkes kahraman olarak nitelendirilmektedir. Vatan Şehidleri’ne ithafı ile kaleme alınan “Sen Feryâda Başlayınca” isimli şiirde fedakâr kahramanlar dile getirildikten sonra hepsi için hürmet sunulmaktadır:

“...
 Bu saatte âlim, câhil, ma’sum, câni bütün millet:
 Nutuklarla, şiirlerle, duâlarla, bayraklarla,
 Altunlarla, demirlerle, yumruklarla, tırnaklarla..
 Senin asil hayâtına kahramanca hizmet eder
 Ve her oğlun can verirken ‘Ölüm güzel tâli’dir!...’ der;
 Benden senin her fedâkâr evlâdına yüz bin hürmet!
 ... (Yurdakul, 1989, s. 96)”

Kahramanın kendinden ziyade milleti ve vatani için fedakârca mücadele ettiğinin vurgulandığı bir başka şiir “Ey Türk Uyan”dır.

“...
 Zirâ ki sen kendinden çok başkasını korursun;
 İnsâniyet bunalınca yardımına gelirisin;
 Bu uğurda evlâdını, her şeyini verirsin
 ... (Yurdakul, 1989, s. 141)”

Aynı şiirde vatan için mücadele gününün geldiği ve bu mücadeleden zaferle çıkabilmenin tek yolunun fedakârca ve azimli bir şekilde mücadeleye girişmek olduğu dile getirilmektedir:

“ ...

Artık uyan! Necat günü gelmiştir;
Şu Türklük’ü felâketten kurtarmak,
Onu yine selâmete çıkarmak
Senin için en mübârek bir iştir.

...

Haydi yürü! Bu âlemde her zafer
Yalnız arslan olanları selâmlar;
Hürriyetler, sa’âdetler, sevinçler
Meşakkatli alınlarda parıldar!

...

(Yurdakul, 1989, s. 141)”

Vatan için mücadelede gösterilen fedakârlıkların dile getirildiği bir diğer şiir Çanakkal’a Kahramanları’na ithafı ile kaleme alınan “Ordu’nun Destanı” isimli şiirdir. Şiirin farklı bölümlerde kahramanın fedakârlıklarına ve mücadelesinde ölüme dahi hazır olmasına yer verilmektedir:

...

Yurdun böyle felâketli günlerinde...
Onun yayla, köy, kasaba her yerinde...

Her kahraman delikanlı,
En sevgili vücutlerden uzaklaşır,

...

Biz hepimiz siperlere giriyorken
Bu yerleri birer mezar bileceğiz;
Hayâtını, hukukunu biz gençlerden
Dâvâ eden vatan için öleceğiz.

...

Bur’da zulme baş eğmeyen bu yiğitler
Vatan için her mihnete katlandılar;

...

Zirâ bu yer en fedâkâr bir milletin
 Kahramanlık, şeref, nâmus kal'esidir
 ... (Yurdakul, 1989, s. 176-195)

Kahraman aynı zamanda inançlıdır, vatan ile birlikte İslamiyet ve Allah için de mücadeleye girişmektedir. “Ey Türk Uyan”da devleti kurtaracak imanlı bir kahramandan söz edilmektedir:

“...
 Bu gün senin tâli‘ne gam çektiğin devleti
 Bir imanlı kahramanın yine cana getirir;
 ‘Türk beşiği dehâların yatağıdır!’ dedirir
 ... (Yurdakul, 1989, s. 134)”

Kahramanın giriştiği mücadele kutsaldır. “Ordu’nun Destanı” isimli şiirde vatan, Allah, millet ve hukuk için girişilen mücadeleler muazzez ve mukaddes olarak nitelendirilmektedir:

“...
 Bize göre Allah için gidilen her yol,
 Millet için haykıran ses muazzezdir;
 Şu mübârek vatan için savaşılan kol,
 Hukuk için dökülen kan mukaddestir
 ... (Yurdakul, 1989, s. 190)”

Kahramanın bir diğer özelliği fiziksel olarak güçlü olması ve karşısına çıkan hiçbir engel ya da kuvvetten korku duymamasıdır. Kahraman, kendisine ya da vatanına saldıranlara karşı vatanını ve milletini her zaman cesurca müdafaa eder. Kahramanın güçlü olması, şiirlerde özellikle arslan kelimesi ile belirtilmektedir. “Yetim Çocuk Yâhud Ahmed’in Kaygusu” isimli şiirde babası cepheye giden ve dönmeyen çocuğun babası için söylediği;

“Yiğit, arslan babamı pek garibsedim, özledim;
 ... (Yurdakul, 1989, s. 30)”

mısrası bu duruma örnek gösterilebilir.

Harbiye Mektebi Talebesi'ne ithafı ile kaleme alınan “Ordu’dan Bir Ses” isimli şiir damarlarında saf kan bulunan, kolları çelik kadar kuvvetli, her biri arslan gibi güçlü kahramanların, karşılarında hangi güç olursa olsun, mücadeleye korkusuzca girdiğini belirterek başlamaktadır:

“Varsın, bütün yırtıcılar bir olsun;
Varsın, haçlar intikâma çağırsın;
Varsın, bütün yüreklere kin dolsun;
Varsın, çanlar ‘Ölüm!’ diye bağırsın!...
Lâkin bizler yaşıyoruz, ölmedik,
Kanlarımız o sâf kan;
Silâh tutan kollarımız o çelik;
Bugün dahî her birimiz bir arslan!
... (Yurdakul, 1989, s. 94)”

“İrkımın Türküsü” isimli şiirde de kahraman Türk milletinin kuvveti ile karşısına çıkan tüm engelleri aşacağı dile getirilmektedir:

“...
Hiçbir zâlim kuvvet bizi sarsamaz;
Yerler, gökler durdukça,
Göğüslerde kalblerimiz urdukça
Bu Türklük’e kimse mezar kazamaz;
... (Yurdakul, 1989, s. 112)”

Türk Müverrihi Ahmed Refik Bey’e ithafı ile kaleme alınan “Selam Sana” isimli şiirde Türk milleti yiğit kelimesiyle nitelendirilmekte ve kahraman milletin gücü vurgulanmaktadır:

“...
‘Lâkin benim yiğit ırkım bu sulardan
‘Bu taşlardan daha yüce bir kuvvettir;
‘O, göğsünde denizleri çağıldatan
‘Dünyâları râm edici bir millettir!’
... (Yurdakul, 1989, s. 114)”

“Ordu’nun Destanı” isimli şiirde kahraman olarak nitelendirilen Türk’ün Tanrı’dan başka kimsenin karşısında eğilmediği, başka kimseden korkmadığı dile getirilmektedir:

“...

İleriye! Türk’ün alını

Yalnız Rabb’e secde eder

...

(Yurdakul, 1989, s. 188)”

Kahraman, hürriyeti sonuna kadar savunan ve milletin hürriyeti ve bağımsızlığı için mücadeleye girişen kimse olarak dile getirilmektedir. Şiirlerde yer alan hürriyet kavramı, özellikle savaş yılları ile ilgili şiirlerde, kişisel hürriyetlerden ziyade vatanın bağımsızlığı olarak nitelendirilmiştir. Bunun dışında istibdâd karşıtı ve halkın hürriyetini savunan şiirler de mevcuttur. “Yunan Sınırını Geçerken” isimli şiirin son kısmında tarih boyunca başka milletlerin boyunduruğu altında yaşamamış olan Türklerin bundan sonra da yaşamayacağı, kahraman Türk milletin buna izin vermeyeceği dile getirilmektedir:

“...

Hangi Türk’tür gerdenine urgan, kement urdurur?

Hangi Türk’tür mescidine çanlı kule kurdurur?

Milletimiz köle olmaz; böyle günde kim durur?

Biz Türkler’iz; Kızılırmak olur böyle taşarız!

(Yurdakul, 1989, s. 24)”

“Vatan Tehlikede” isimli şiirde meşrutiyet ve hürriyet uğruna gerekirse ölümü göze alarak, mücadeleye girecek kahramanlar dile getirilmektedir:

“...

Yüksek sesle, ‘Meşrûtiyyet, yâhud ölüm!’ diyerek,

Hürriyetin bayrağını açalım;

Zâlimlerin önlerine çıkalım;

İstibdâdı temelinden yıkalım;

Bu uğurda kanımızı saçalım

...

(Yurdakul, 1989, s. 75)”

Millî Ordu’ya ithafen kaleme alınan “Vur” isimli şiirde hürriyet ve adalet için mücadeleye girişilmesi gerektiği vurgulanmaktadır:

“ ...

Vur, sen de mukaddes hürriyet için,
Dünyanın diktiği bayrak için vur;
Her dinin sevdiği adâlet için,
Her yerde haykıran bir hak için vur!

... (Yurdakul, 1989, s. 289)”

Kahraman olarak nitelendirilen kimseler yalnızca erkekler değildir. Millî Mücadele’de gerek cephede gerek cephe gerisinde büyük bir gayretle ve fedakârca görev yapan kadınlara da yer verilmekte ve onlar da kahraman olarak nitelendirilmektedir. Vatanın kadın-erkek demeden herkesin çalışmasına ihtiyaç duyduğu, “10 Temmuz” isimli şiirde dile getirilmektedir.

“ ...

Doğduğumuz bu yerlerin kara yaslı ufukları
Kadın, erkek, her bir asil evlâdından iş istiyor

... (Yurdakul, 1989, s. 78)”

Yurdumun Dişi Arslanlarına denilerek kadınlara ithaf edilen “Ya Gazi Ol, Ya Şehid” isimli şiirde kadınlar, oğullarını yiğit olarak yetiştiren ve onları vatan uğruna feda etmeye hazır kahramanlar olarak belirtilmektedir:

“Haydi yavrum! Ben seni bugün için doğurdum;

Hamurunu yiğitlik duygusuyla yoğurdum;

...

Git evlâdım, yıllarca ben oğulsuz kalayım;

Şu yaralı bağrıma kara taşlar çalayım.

Haydi oğlum, haydi git;

Ya gazi ol, ya şehid!

... (Yurdakul, 1989, s. 91-92)”

Türk Kadınları Biçki Yurdu’na ithafı ile kaleme alınan “Ey İğnem, Dik” isimli şiirde de kadınların savaş zamanında kılıcı ile savaşan erkeklere cephe gerisinden her şekilde destek olduğu, iğneleri ile gerekli malzemeyi hazırladığı ve bu desteklerinden dolayı kahramanlaştıkları dile getirilmektedir:

...

Şu mübârek toprağın
Her çocuğu Turan'ın ninnisiyle sallansın!
Bunun için bende de iş görececek kuvvet var;
Kılıçların yanında iğneler de parıldar.

Ey iğnem, dik! Askere
Giyecekler yetişir;
Sınırdaki erlere
Hizmet aziz bir iştir.

Ey iğnem, dik! Elimde teyellenen şu gömlek,
Bir kahraman genç Türk'ün vücûdunu örtecek!

...

(Yurdakul, 1989, s. 156)”

Aynı şiirin devamında Türk kadınının da erkekler gibi kendini vatana vakfettiği, mücadelenin her aşamasında yer aldığı belirtilmektedir:

“...

Altun kalbli ordumuz, rüzgâr gibi ileri!..
Bugün senin ardında yardım için biz varız;
Hepimiz de ateşli ve imanlı kızlarız.
Biz de, büyük dileğe ömrümüzü nezrettik;
Kalbimize zaferi ve ölümü öğrettik

...

(Yurdakul, 1989, s. 163)”

“Hasta Bakıcı Hanımlar” şiirinde de cephe gerisinde yaralı askerleri tedavi etmeye çalışan ve şartlar ne olursa olsun görevini şefkatle yerine getiren Türk kadınları hayat kurtarmaları vesilesiyle kahraman olarak görülmektedir:

...

Kimi zaman sağ bulurlar
Kurtarıcı insanlar bur'da düşüp kalanları;
Bunlar kardaş ellerle ölümden kurtulurlar,
Önlerinde görürler o şefkatli vicdânları.

...

Size selâm, size hürmet
Ey Hilâl'in kadınları!
Size selâm, size hürmet

Ey yurdun pâk alınları!

...

Yara sarmak, can kurtarmak!..

Bu ne iyi, ne güzel iş;

Kullarına Cenâb-i Hak

Bundan büyük aşk vermemiş.

...

Bırakmasın Allah'ımız

Çatıları merhametsiz,

Vatanları kahramansız,

Bizi sızsız ve şefkatsiz!

...

(Yurdakul, 1989, s. 230-233)

İçinde bulunulan dönem kadınların da bir kahraman beklentisi ve arayışı içerisinde olduğunu ortaya koymaktadır. Kadınlar bebeklerini uyutmak için söyledikleri ninnilerde oğullarından kurtarıcı birer kahraman olmalarını beklemektedir. “Ninni” isimli şiirde vurgulanan bu durum, halkın kahramanlık kavramına ve kahraman imajına gösterdiği önemi ortaya koymaktadır:

“...

Pâk südümü em, arslan ol ninni;

Aşklar sunsun bağrım sana ninni;

Kurtarıcı kahraman ol ninni;

Ömür versin Tanrı'm sana ninni

...

(Yurdakul, 1989, s. 243)”

İzmir ve Ege'nin Yunan askerleri tarafından işgal edilmesi üzerine kaleme alınan ve “Aydın Kızları” ismiyle basılan; “Aydın Kızları”, “Onların Hikâyesi” ve “Yurdlarına Karşı” isimli üç şiirden oluşan eserde kadınların işgal kuvvetlerinin zulmü nedeniyle yaşadığı sıkıntılar ve işgal kuvvetlerine karşı kahramanca duruşları dile getirilmektedir. Özellikle “Onların Hikâyesi” isimli şiirde, esir alınan on genç kızın işgalci askerlere karşı kahramanca mücadeleye girişmesi ve onları uyurken boğarak öldürmesi dile getirilmektedir:

“...

Bu ilham önünden mazlûmun Rabb'i

Bize de ölümden kuvvet aldırttı;
 Kafesten sıçrayan kaplanlar gibi
 Hâinler üstüne pençe saldırttı.
 Her biri bir kanlı ru'yâ görürken.
 Biz boğduk onları saçlarımızla;
 Dünyâyı güneşin nûru bürürken,
 Biz gömdük onları on esir kızla!
 ... (Yurdakul, 1989, s. 285)”

Kahraman giriştiği mücadeleler ve elde ettiği başarılar sonucunda herhangi bir beklenti içerisine girmez. Vatanı ve milleti için gönüllü olarak giriştiği mücadelede onun için en önemli mükâfat vatanın kurtuluşuna katkı sağlayabilmektir. “Kur’a Neferi” isimli şiirde üstün görev anlayışı ile gerekirse canlarını vermeye hazır kahramanlar dile getirilmektedir:

“...
 Bunlardır ki, çok işleri canla başla görürler;
 Memleketin büyükleri ‘Öl!’ deyince ölürler;
 Bu uğurda ne bir para, ne de bir ad isterler;
 Vazifeyi, ‘vazifedir!...’ diye yapıp giderler
 ... (Yurdakul, 1989, s. 94)”

Mehmet Emin özellikle Millî Mücadele süreci sırasında ve sonrasında kaleme aldığı şiirlerinde, Mustafa Kemal Atatürk ve başta İsmet İnönü olmak üzere silah arkadaşlarını da kahraman olarak nitelendirmektedir.

İsmet Paşa’ya ithafı ile kaleme alınan “Mustafa Kemal-Zafer” isimli şiirde Millî Mücadele’de gösterilen fedakârlık ve yiğitlikler, tarihteki diğer kahramanlar ile karşılaştırılarak ortaya konmaktadır. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, yalnızca kahraman değil, aynı zamanda “asrın en büyük insanı” olarak görülmektedir:

“...
 Şübhesiz, Türkler’in sen ey Halâskâr,
 Bu dehre şan veren kahramânısın!

Lâkin sen, kahraman olduğun kadar
 Asrın da en büyük insanısın!
 ... (Yurdakul, 1989, s. 344)”

Türk Ordusu’na ithafı ile kaleme alınan “İstiklâl Destanı” isimli şiirde de Gazi Mustafa Kemal Atatürk ile birlikte silah arkadaşları ve Millî Mücadele’ye canları pahasına katılan erler kahraman olarak görülmektedir:

...
 Lâkin bu yiğitler miskin korkuyu
 Dudaklar üstünde gazap yaptılar;
 Cesâret denilen aziz duyguyu
 Her şeyi ram eden kuvvet yaptılar.

...
 Sakarya yurdunda dev gölgeleri
 Dünyâya uzanan yiğitler vardı;
 Bunlar da İnönü adlı zaferi
 Kazanan o ünlü kahramanlardı.

...
 Lâkin, bu yiğitler aynı cür’etle
 Bur’da da bunları hiçe saydılar;
 Ateşe, ölme karşı şiddetle
 Hücûma geçerek korku yaydılar.

...
 Bu harbte başları kanla çelenkli
 Silâhı düşmemiş şehidler vardı;
 Şerefler giyinmiş, tunç, bakır renkli
 Kahraman timsâli yiğitler vardı.

...
 O dâhi Mustafa Kemal vardı ki,
 Türk onda halâşçı rûhunu buldu;
 Târihin mu’cize günlerindeki
 Yiğitler soyundan bir başbuğ oldu

... (Yurdakul, 1989, s. 365-377)

Millî Kahraman İsmet İnönü’ye ithafı ile başlayan “Kurtarıcı’ya” isimli şiirde, şiirin isminden başlayıp tüm mısralarda devam eden kurtarıcı, fedakâr, zafer yolunda kendine

ve milletine güvenen, inkılâb savunucusu olan kahraman ve onun kahramanlığı vurgulanmaktadır:

...

Böyle bir zamanda, ey kahraman, sen,
Kurtuluş gününden şüphe etmedin;
Dost, düşman ‘Bu devlet ölüyor!’ derken,
Ortaya atılıp ‘Yok, hayır!’ dedin.

...

Ayağa kaldıran bir nutuk oldun;
Silâha sarılmış bir asker oldun;
O mağrur başlara bir yumruk oldun;
İnkılâb devi bir yiğit er oldun.

...

Sen de o yenilmez kahramandın ki,
Vücûdun yalnız et, kemik değildi;
Millî ruh taşıyan yüreğindeki
İrâde önünde başlar eğildi.

...

Zirâ sen, ‘Hak benim!’ diyen kuvvete
En âdil silâhı kullanan erdin;
Kahraman arayan her memleket
Kendini bir örnek diye gösterdin

...

(Yurdakul, 1989, s. 382-388)

Mehmet Emin şiirlerinde kahramanlık kavramını en çok dile getiren şair olmuştur. Tüm şiirleri incelendiğinde dönemin şartlarına uygun olarak cephede gösterdiği fedakârca ve cesurca mücadele ile zafer kazanılmasını sağlayan ve kahramanlaşan erler ile onları komuta eden rütbelilerin birer kahraman olarak nitelendirildiği görülmektedir. Bununla birlikte irfan ordusu olarak nitelendirilen ve kalemle medeniyet yolunda, cehalete, zulme karşı savaş açmış olan farklı yaşlarda, farklı meslek gruplarına dâhil, kadın-erkek herkes kahraman olarak belirtilmektedir. Onun şiirlerinde, savaşta da barış zamanında da milletin ve vatanın çıkarları doğrultusunda özveri ile kendinden ziyade bu değerler uğruna çalışan, gerektiğinde mücadeleye girişen kahramanlar öne çıkarılmaktadır.

2.3.3.3. Mehmet Âkif Ersoy (Aralık 1873 – 27 Aralık 1936)

Mehmet Âkif, dönemindeki birçok şair gibi, ilk dönem eserlerinde eski edebiyatın etkisindedir. Bununla birlikte dindar bir aileden gelmesi şiirinin içeriğini etkilemiştir. İlk şiirlerinde Muallim Naci ile birlikte Abdülhak Hâmid'in etkisi olmakla birlikte özellikle 1900 senesinden sonra kaleme aldığı şiirlerde bireysellikten ziyade sosyal konular ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu dönemden itibaren toplumda ortaya çıkan aksaklıklar ile halkın yaşadığı sorunları dile getirmeye başlamıştır. Mehmet Âkif Osmanlıcılık fikrinin çökmesinden sonra İslam birliğini savunmuştur. Millî Mücadele döneminde Ankara'ya giderek bizzat görev alan ve halkı bu alanda bilinçlendirmeye çalışan Mehmed Âkif, savaş sonunda laik bir devlet kurulmasının hayal kırıklığını yaşamış ve ailesiyle birlikte Mısır'a yerleşmiştir. Kenan Akyüz, Mehmed Âkif'in "siyasi bakımdan ümmetçi olmasına karşın, duyguları bakımından halkçı ve milliyetçi (Akyüz, tarihsiz, s. 139)" olduğunu belirtmektedir. İnci Enginün, onun şiirlerinde sosyal eleştirinin dayandığı fikirleri dört ana başlıkta toplamaktadır: "1. Dinin hurafelerden arındırılması. 2. İslam âleminin perişan durumu. 3. Tarih duygusu. 4. Sosyal bozuklukların teşhiri (Enginün, 2017, s. 601)." Dolayısıyla onun şiirlerinde kahraman ve kahramanlık kavramları daha çok tarih duygusu ve sosyal bozuklukların ortaya konduğu şiirlerde kendisine yer bulmaktadır.

Mehmet Âkif kahramanı, vatani ve milleti zor durumdan kurtaracak biri olarak görmektedir. Bu durum bazı şiirlerde bir kurtarıcı kahraman arayışı ya da beklentisi şeklinde dile getirilmiştir. "Asım" şiirinde ülkenin içerisinde bulunduğu durum karşısında geçmişteki kahramanları hatırlatmakta ve onların yerinde bugün kimsenin olmadığını vurgulamaktadır:

...

Yurdu baştan başa vîrâneye dönmüş Türk'ün;
Dünkü şen, şâtir ocaklar yatıyor yerde bugün.
Gündüz insan sesi duymaz, gece görmez bir ışık,
Yolcu haykırsa da baykuş gibi çığlık çığlık.
"Bu diyârın hani sâhipleri?" dersin; cinler,
"Hani sâhipleri?.." der karşıki dağdan bu sefer!
Nerde Ertuğrul'u koynunda büyötmüş obalar?
Hani Osman gibi, Orhan gibi gürbüz babalar?

Hani bir Şanlı Süleyman Paşa? Bir kanlı Selîm?
 Âh, bir Yıldırım olsun göremezsın, ne elîm!
 Hani cündîleri , şâhin gibi, ceylân kovalar,
 Köpürür, dalgalanır, yemyeşil engin ovalar?
 Hani târîhi soruldukça, mefâhir söyler,
 Kahramanlar yetişen toprağı zengin köyler?
 Hani onnan gibi âfâkı deşen mızraklar?
 Hani atlar gibi sahrâyı eşen kısraklar?
 Hani ay parçası kızlar ki koşar oynardı?
 Hani dağ parçası milyonla bahâdır vardı?
 Bugün artık biri yok... Hepsi masal, hepsi yalan!
 Bir onulmaz yaradır, varsa yüreklerde kalan.
 ... (Ersoy, 1992, s. 339-340)

O, kurtarıcıyı tek bir kişiye indirgemez. Onun vatani kurtarmasını beklediğı kahraman, doğrudan gençliktir. Tek kişi ile kurtuluşun zor olduğı inancını taşımakta ve görevin gençlerde olduğunu dile getirmektedir:

“...
 Hâle baktıkça adam kahroluyor elde değıl;
 Bizi kim kurtaracak, var mı ki bir başka nesil?
 — Asım’ın nesli, Hocam,
 ... (Ersoy, 1992, s. 387)”

Mehmet Âkif’in ortaya koyduğı kahramanlık anlayışında, kahraman kimi zaman (daha çok tarihî şahsiyetlerin dile getirildiğı şiirlerde) tek bir kişiyi temsil ederken, çoğı zaman doğrudan Türk milletini, orduyu, farklı meslek gruplarını ya da gençleri temsil edecek şekilde ele alınmıştır. Mehmet Emin gibi Mehmet Âkif de kahramanlık ruhunun Türk milletinin yapısında var olduğunu dile getirmektedir. Kahraman milletin evlatları olan gençler de görev sırası kendilerine geldiğinde hiç tereddüt etmeden vatanları uğruna gerekirse canları pahasına mücadeleye girişecek ve birer kahraman olarak ortaya çıkacaklardır. “İstiklal Marşı”nda, Türk milleti kahraman olarak nitelendirilmektedir:

“...
 Kahraman ırkıma bir gül... Ne bu şiddet, bu celâl?
 ... (Akyüz, 1986, s. 587)

Mehmet Âkif aynı zamanda içinde bulunulan kötü durumdan çıkmak için yalnızca bir kişinin mücadelesinin yeterli olmayacağını, karşılarına dikilen büyük düşmana karşı (ki bu düşman işgal kuvvetleri ya da cehalet ve ahlaki çöküntü olarak vurgulanmaktadır) millet olarak ortaya konacak kahramanca mücadele ile zafere ulaşılacağını dile getirmektedir:

...

Bugün ferdî mesâînin nedir mahsûlü? Hep hüsrân;
 Birer beyhûde yaştır damlayan tek tek alınlardan!
 Cihân artık değişmiş, infirâdın var mı imkânı,
 Göçüp ma'mûrelerden boylasan hatta beyâbânı?
 Yaşanmaz böyle tek tek, devr-i hâzır: devr-i cem'iyyet.
 Gebermek istemezsen, yoksa izmihlâl için niyyet,
 “Şu vahdet târümâr olsun!” deyip saldırma İslâm'a;
 Uzaklaşsan da îmandan, cemâ'atten uzaklaşma.
 İşit, bir hükm-i kat'î var ki istînâfa yok meydan;
 “Cemâ'atten uzaklaşmak, uzaklaşmaktır Allah'tan.”

...

(Ersoy, 1992, s. 417-418)

Kahraman çalışkan, irade sahibi ve azimli biri olarak ortaya konmuştur. Kahraman giriştiği mücadelede umutsuzluğa kapılmadan yoluna devam ederek zafere ulaşmaktadır. Bu özellik şiirlerde farklı şekillerde yer aldığı gibi “Azim” isimli şiirde doğrudan işlenmektedir:

...

İm'ân ile baksak oluyor işte nümâyan.
 Sa'dî bize göstermede bir meslek-i irfan
 Bir gâye-i maksûda şitâb eyleyen âdem,
 Tutmuşsa bidâyette eğer azmini muhkem,
 Er geç bulacak sa'y ile dil-hâhını elbet.
 Zîrâ bu şu'un-zâr-ı tecellîde, hakîkat,
 Tevfîk, taharrîye; taharrî ona âşık;
 Azmin de emel lâzımıdır, gayr-i müfârık .
 Olsun da emel azm ü taharrîye mukârin ;
 Tevfîk zuhûr eylesin sonra... Ne mümkün!

Ba’zen iki üç haybet olur rehzen-i ümmîd...

İnsan o zaman etmelidir azmini teşdîd...

... (Ersoy, 1992, s. 58-59)

“Durmayalım” şiirinde de bir dakikanın bile boş geçmemesi gerektiği vurgulanmaktadır:

“...

Anlamam hiç meskenetten sen ne beklersin daha;

Davran artık kârbânın arkasından durma, koş!

Mahvolursun bir dakîkan geçse hattâ böyle boş.

... (Ersoy, 1992, s. 25)”

“Fatih Kürsüsünde”de yer alan “Vâiz Kürsüde” isimli şiirde de çalışmanın önemi tekrar eden mısralarla sık sık vurgulanmaktadır:

“...

Lisân-ı hâli şu düstûru haykırır derhâl:

‘Bekayı hak tanıyan, sa’yi bir vazîfe bilir;

Çalış çalış ki, bekâ sa’y olursa hakkedilir.’

... (Ersoy, 1992, s. 220)”

“Süleymaniye Kürsüsünde” isimli şiirde tek kurtuluşun çalışmak olduğu, başka bir yolun mümkün olmadığı dile getirilmektedir:

“...

Bırakın mâtemi, yahu! Bırakın feryâdı;

Ağlamak fâide verseydi, babam kalkardı!

Gözyaşından ne çıkarmış? Niye ter dökmediniz?

Bâri müstakbeli kurtarmaya bir azm ediniz.

... (Ersoy, 1992, s. 167)

“Hasbihal” isimli şiirde insanın davası yolunda çalışmasının onu diğer canlılardan ayıran en temel özellik olduğu belirtilmektedir:

...

Atâlet fitratın ahkâmına mâdem ki isyândır;
Çalışsın, durmasın her kim ki da'vâsında insandır.

...

(Ersoy, 1992, s. 131)

“Berlin Hatıraları”nda da çalışmayan milletlerin dünyada yaşama hakkının kalmayacağı dile getirilmektedir:

“...

Kımıldamaz da durursan, işittiğin nakarat:
‘Çalışmayanlar için yok cihânda hakk-ı hayat.’

...

(Ersoy, 1992, s. 306)”

Kahramanda olması gerekli görülen bir diğer özellik kuvvettir. Kahraman daima kuvvetli olmak durumundadır. Kastedilen kuvvet kimi şiirlerde, özellikle savaş yıllarını konu edinen şiirlerde, fiziki kuvvet olarak belirtilmişse de kuvvet ile asıl öne çıkarılmak istenen ilim ve fen alanında elde edilen kuvvettir. “Fatih Kürsüsünde”de yer alan “Vâiz Kürsüde” isimli şiirde bilim ve sanat alanında kuvvetli olmanın önemi dile getirilmektedir. Bu anlayış kalem kahramanlığı fikrini de desteklemektedir:

...

Nedir şu bir sürü fenler, nedir bu san’atler?
Nedir bu ilme tecellî eden hakikatler?
Sefineler ki yarar kıt’a kıt’a deryâyı;
Şimendüfer ki tarar buk’a buk’a dünyâyı;
Şu’ûn ki berke binip seslenir durur ovada;
Balon ki rûh-i kesîfiyle yükselir havada...
Hülâsa, hepsi bu âsâr-i dehşet-âkînin,
Bütün tekâsüfüdür toplanan mesaînin.

...

(Ersoy, 1992, s. 229)

Şiirlerde kahramanın fiziki olarak kuvvetini ortaya koyan bölümler oldukça sınırlıdır. Kahramanın fiziki durumu ve kuvvetine ilişkin betimlemelere Asım” şiirinde yer verilmiştir:

...

Neydi oğlandaki endâmın o âhengi fakat!
Belli her uzvu için ayrı çalışmış hilkat.

Ya kemikler ne salâbetli, ya etler ne katı:
 Tepeden tırnağa, gûyâ, dolamışlar halatı,
 İki üç katlı büküp bir çınarın gövdesine.
 Hele taşmış dökülürken o muazzam sîne,
 Öyle bâriz adelâtın ebedî dalgaları,
 Ki yorar ârızalar seyrine dalmış nazarı.
 Çok geniş dersin omuzlar, boy o nisbette uzun,
 O ne mevzûn kafadır, sonra, ne sağlam o boyun!
 Ufarak bir kapı sırtın kabaran eb'âdı,
 Çarpışıp durmada nâçâr iki müdhiş kanadı.
 Enseden ta bele sarkan o derin hat, o yarık,
 Arzı umkunda nihan tûl-i mücerred artık!
 Bel nisâbında, omuzlar gibi taşkın çatılar,
 Adalî baldırının kutru hemen boynu kadar.
 İki çam bölmesi kol, kim tutacak, kim bükecek?
 O bileklerle o ellerse demirden daha pek.
 Yaralar başkaca endâmına heybet veriyor,
 Bir şehâmetli temâşâ ki vücûd ürperiyor.

...

(Ersoy, 1992, s. 394-395)

Böyle bir kuvvete sahip olan kahraman aynı zamanda oldukça cesur bir kişiliğe sahiptir. Kahramanın korkusuzluğu ve yolundan hiçbir şartta dönmeyeceği;

“... ”

— Korkma!

Cehennem olsa gelen, göğsümüzde söndürürüz;
 Bu yol ki Hak yoludur, dönme bilmeyiz, yürürüz!
 Düşer mi tek taşı, sandın, harîm-i nâmûsun?
 Meğer ki harbe giren son nefer şehîd olsun.

...

(Ersoy, 1992, s. 309)”

mısraları ile net bir şekilde ortaya konmaktadır.

“Asım” şiirinde aslanda bile ölüm korkusunun olduğu ancak kahramanda bu korkunun zerresinin bulunmadığı dile getirilmektedir:

“ ...

— Ne fazilet mi? Çocuklar koşuyor, aç çıplak,
Cebheden cebheye arslan gibi hiç durmayarak.
Yine vardır bir ölüm korkusu arslanda bile;
Yüzgöz olmuş bu çocuklar ölümün şahsıyla!
... (Ersoy, 1992, s. 387)”

“Çanakkale Şehitlerine” isimli şiirde Çanakkale cephesinde farklı milletlerden teşkil edilmiş ve kuvvetli silahlarla donatılmış kalabalık bir ordu karşısında korkusuzca mücadele eden ve şehit olan erlerin canlarını ortaya koyarak gösterdikleri kahramanlıklar anlatılmaktadır:

...

Öteden sâikalar parçalıyor âfâkı;
Beriden zelzeleler kaldırıyor a'mâkı;
Bomba şimşekleri beyninden inip her siperin;
Sönüyor göğsünün üstünde o arslan neferin.
Yerin altında cehennem gibi binlerce lâğam,
Atılan her lâğamın yaktığı: Yüzlerce adam.
Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer;
O ne müdhiş tipidir: Savrulur enkâz-ı beşer...
Kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el, ayak,
Boşanır sırtlara, vâdîlere, saĝnak saĝnak.
Saçıyor zırha bürünmüş de o nâmerd eller,
Yıldırım yayılımı tûfânlar, alevden seller.
Veriyor yangını, durmuş da açık sînelere,
Sürü hâlinde gezerken sayısız tayyâre.
Top tüfekten daha sık, gülle yağın mermîler...
Kahraman orduyu seyret ki bu tehdîde güler!
Ne çelik tabyalar ister, ne sîner hasmından;
Alınır kal'a mı göğsündeki kat kat îman?
Hangi kuvvet onu, hâşâ, edecek kahrına râm?
Çünkü te'sîs-i İlâhî o metîn istihkâm.

...

(Ersoy, 1992, s. 388-389)

Kahramanların vatan uğruna canlarını korkusuzca feda etmeleri “Fatih Kürsüsünde” isimli şiirde en kutsal ve kahraman ölüm olarak belirtilmektedir:

“...

Siz ey başındaki destârı etmeyip de fedâ,
Onunla âlem-i lâhûta yükselen şühedâ!
Ne mutlu sizlere: Dünyâda çok ölüm gördüm;
Tahattur etmiyorum böyle kahraman bir ölüm.

...

(Ersoy, 1992, s. 259)”

Giriştiği mücadelede her şeyi geride bırakarak Allah’a kavuşan kahramanlar anılmaktadır:

...

Lâkin bu cehennem onu yıldır mı? Asla!
İ’lâya seğırtip duruyor nâmını hâlâ.
Kum dalgalarından geçiyor öyle şitâbân:
Gûyâ o sabâ, geçtiği çöller de hıyâbân.
Kar kütlelerinden iniyor öyle yaman ki:
Bir çağlayan akmakta yarıp taşları sanki.
Kızgın günün altında beyâbânı dolaştı;
Yalçın buzun üstünde sekip dağları aştı.
Artık gidiyor: Hakk’a varan bir yolu tutmuş,
Allah’a bakan gözleri dünyâyı unutmuş.

...

(Ersoy, 1992, s. 268)

“Ordunun Duası” isimli şiirde kahraman Türk askerinin vatanın tek karış toprağı uğruna korkusuzca canını feda ettiği vurgulanmaktadır:

“...

Yılmam ölümden, yaradan, askerim;
Orduma, “gâzi” dedi Peygamberim.
Bir dileğim var, ölürüm isterim:
Yurduma tek düşman ayak basmasın.

...

(Ersoy, 1992, s. 535)”

Kahraman, vatanın hürriyetini her şeyin üstünde tutmakta ve bunun için de korkusuzca hareket etmektedir. “İstiklal Marşı”nda belirtildiği gibi ezelden beri hür bir vatanda yaşamış olan kahraman millet, bundan sonra da aynı şekilde yaşamaya devam edecektir:

“ ...

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım;
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

...

(Akyüz, 1986, s. 587)”

Kahraman, inançlı bir kimsedir. Gerçek Müslümanlığı yaşamayı başarabilen kimseler kahraman olarak nitelendirilmektedir. Kahramanın Tanrı’ya olan inancı aynı zamanda kendine güvenmesini ve geleceğe umutla bakmasını sağlamaktadır:

“Şehâmet dini, gayret dini ancak Müslümanlık’tır;
Hakîki Müslümanlık en büyük bir kahramanlıktır.
Cebânet, meskenet dünyâda, sığmaz rûh-ı İslam’a...
Kitâbullah’ı işhâd eyledim – gördün ya – da’vâma.

...

(Ersoy, 1992, s. 279)”

Kahraman savaşta düşmana karşı mücadele eden biriyken barış döneminde zulüm, ahlaki çöküntü ve Mehmet Âkif’in en büyük düşman olarak nitelendirdiği cehalete karşı mücadele etmektedir. Ahlak konusunu birçok şiirinde ön plana çıkaran ve ahlaki çöküntü var olduğu sürece ne vatanın ne milletin kötü durumda kurtulabileceğini vurgulayan Mehmet Âkif, kahramanın da bu durumla mücadele etmesi gerektiğini dile getirmektedir:

“ ...

Fakat ahlâkın izmihlâlî en müdhiş bir izmihlâl;
Ne millet kurtulur, zîrâ, ne milliyet, ne istiklâl.
Oyuncak sanmayın! Ahlâk-ı millî rûh-ı millîdir;
Onun iflâsı en korkunç ölümdür: mevt-i küllîdir.

...

(Ersoy, 1992, s. 271-272)”

Bu mücadelede başarılı olabilmenin tek yolunun azimle çalışmak olduğu belirtilirken çalışmak için bunu isteyen kahramanların olması gerektiği dile getirilmektedir:

“ ...

Hülâsa, hepsi çalışmak, yorulmak isteyecek.

Fakat çalışmak için önce şart olan: İstek.

O yoksa, hangi vesîleyle biz ilerleyelim?

Sıkıntısız mütefennin, üzüntüsüz âlim.

...

(Ersoy, 1992, s. 242)

2.3.4. Fecr-i Âtî Edebiyatı Şiirinde Kahraman ve Kahramanlık

Türk edebiyatında ilk kez bir beyanname ile ortaya çıkan Fecr-i Âti topluluğu, dönemindeki tüm sosyal meselelerin dışında, edebiyatı yalnızca sanat olarak değerlendirmiş ve eserlerini bu doğrultuda vermiştir. Kısa sürede dağılan topluluk döneminin fikir akımlarının tamamen dışında kalarak “sanat şahsi ve muhteremdir” görüşüne göre hareket etmiştir. Topluluk dağıldıktan sonra şairlerin bir kısmı Millî Edebiyat doğrultusunda şiirler kaleme almıştır. Toplulukta yer alan şairler: Fazıl Ahmet (Aykaç), Emin Bülent (Serdaroğlu), Tahsin Nahit, Ahmet Haşim, Mehmet Behçet (Yazar) ve Mehmet Fuad (Köprülü)’dır.

2.3.4.1. Emin Bülent (Serdaroğlu) (1886–29 Kasım 1942)

Fecr-i Âti topluluğunun içerisinde yer alan Emin Bülent, edebî hayatı içerisinde yalnızca Fecr-i Âti’nin ortaya koyduğu ilkeler doğrultusunda şiirler kaleme almakla kalmamış özellikle vatan konusunu işlediği şiirlerde hamasi bir karakter ortaya koymuştur. Az sayıda şiir yazmış olmasına rağmen yazdıkları hem halk hem de edebî çevreler tarafından beğeniyle karşılanmıştır. Lirik şiirlerinde Fecr-i Âti özellikleri, epik şiirlerinde ise Millî Edebiyat izleri yer almaktadır. Lirik şiirlerinde aşk, ölüm, tabiat, karamsarlık, gurbet, sanat gibi konuları işleyen Emin Bülent’in epik şiirlerinde millî değerler, vatan ve kahramanlık gibi kavramlar yer almaktadır. Fecr-i Âti’nin sanat anlayışına ters olan bu şiirler (İstanbul, Hâtif Diyor Ki, Hisarlara Karşı, Kin, Arslanın Ölümü, Dev Şarkısı, Hatay’a Selam, Bir Destandan) onun vatan sevgisini ortaya koymaktadır. Hem babası hem de dedesi asker olan Emin Bülent’in “vatan sevgisi, onun gönüllü olarak Balkan savaşları ve I. Dünya Savaşı’na katılmasına neden olmuştur (Evrimer, s. 21-23).” Bizzat mücadeleye girişen şair şiirlerinde de bu mücadeleye yer vermiştir. Emin Bülent, Türklük kavramını da şiirlerinde sıkça vurgulamıştır. Kahraman

için yapılan aslan benzetmesi, daha önceki şairlerin de şiirlerinde sıkça kullandığı gibi, Emin Bülent'in şiirlerinde de çokça kullanılmıştır.

Emin Bülent'in şiirlerinde ortaya koyduğu kahramanın önemli özelliklerinden biri vatan sevgisi ve bu sevgi dolayısıyla vatan uğruna her türlü fedakârlığı cesaretle yapmasıdır. Kahraman, vatan uğruna girilen mücadelelerde gerekirse canını vermekten bile korkmamaktadır. Girit Müslümanlarının katledilmesi üzerine 1910 senesinde kaleme alınan “Kin” isimli şiirde bayrak ile çıkılan zafer yolunda gerekirse seve seve can verip şehit olunacağı ve bir kişi kalırsa bile yapılan zulmün unutulmayacağı dile getirilmektedir:

Göster semâ-yı mağrîbe yüksel de alnını,
Dök kalb-i sâf-ı millete feyz-i beyânını...
Al bayrağınla çık, yürü, sağken zafer-nümâ,
Bir gün şehîd olunca da olsun kefen sana...
...
Dağlar lisâna gelse de anlatsa hepsini;
Binlerce can dirilse de nakletse geçmişi;
Garbın cebîn-i zâlimi, affetmedim seni,
Türk'üm ve düşmanım sana, kalsam da bir kişi!
.. (Bıyık, 2004, s. 100)

“Hisarlara Karşı” şiirinde vahşetin eli ile başı eğilen milletin alçaklar karşısında korkmadan ve bir kahraman cesareti ile doğrulması gerektiği vurgulanmaktadır:

“...
Ey bunca zaferler taşıyan cebhe-i satvet,
Doğrul, yed-i vahşetle eğilmiş ser-i millet!..
Doğrul, bugün alçaklara korkup eğilenler
Ölmüşlerin ahfâdıdır ey burc-ı muzaffer!
... (Bıyık, 2004, s. 87-88)

Kahraman; vatanın esaretten kurtulmasının, hürriyete ulaşmasının, gelişmesinin ve ileriye gidebilmesinin tek yolunun çalışma ile olacağını bilen ve buna uygun şekilde, şartlar ne olursa olsun, çalışma azmini yitirmeyen kimsedir. Çalışma ve gaflet uykusundan uyanarak her alanda mücadeleye girme fikrinin en net şekilde ortaya konduğu şiir “Hatif Diyor Ki” isimli şiirdir. Şiirin başından sonuna dek, kahramanlık

vasıfları bulunduran milletin gaflet uykusundan uyanıp hem kılıç hem de kalem ile mücadeleye girişmesi gerektiği, her alanda azimle çalışan kimselerin asıl kahramanlar olduğu dile getirilmektedir. Şiirde kahramanlık aslan ile özdeşleştirilerek verilmektedir:

İlave et yine sâmit rebâb-ı mâtemine
 Gurur u gayz il perverde bir çelikten tel;
 Yarın tüfek ve kılıçlar ümid eden bir el,
 Bugün rebâbının üstünde titresin de yine,
 Gazûp ve sâf uyanan bir hevâ-yi hürriyet
 Bütün usâre-i millette inkişaf arasın.
 Ağır demirlerin altında inleyen, dargın
 Ateş bakışlı bir arslan; gazûp ü pür-hiddet,
 Çölün ve atlasın ufkunda kükremiş bir ses,
 Nasıl mahûf sedâsiyle haykırır... Bî-kes,
 Fakat esaret ü tazyif içinde alnından
 Silinmeyen ebedî bir bakarla pür-isyan,
 Nasıl demirlere vahşetle saldırırsa; çıkıp
 Şu hâb içindeki ensâle şimdi sen de gazûp
 Görün, diyor bana bir ses; o ses hadîd, asabî,
 O ses hadîd, acı, arslanların sedâsı gibi;
 Diyor ki: Şanlı gazâlarda nâm veren asker
 Bugün ateş getiren bir müfahhamı bekler...
 ...
 Bugün hududu geçen düşmanın ayak sesini,
 Elîm, naklediyor ceste ceste bak şimdi.
 Bütün mezellet-i aczinle ey zavallı vatan!
 Yeter bu hâb-ı felaket, zaferinle uyan!
 Ey işsiz ülkenin işsiz gezen çocukları, siz!..
 Yeter, atâleti ter eyleyin ve birleşiniz.
 Sizin cehaletinizden kâdîdi kuvvet alan
 Bütün tefekkürü bir darbe, bir cinâyet olan
 O pis bakıyye-i enkazı silkin artık siz;
 Yeter bu mevs-i mezellet, zamanla yükseliniz.
 Ey ihtilâl!.. yine hûnîn kılıçlarınla görün!
 Ziyâ-yı ra'dini sırtlanlar anlayıp ürksün
 ... (Bıyık, 2004, s. 124-125)

Kahraman, kendine güvendiği ölçüde geleceğe de ümitle bakmaktadır. Kahramanca mücadeleler sonucu zafere ulaşılacak ve vatanın yaşadığı kötü günler geride kalacaktır. “Hisarlara Karşı” şiirinde bu ümidi ortaya koyan mısralara yer verilmektedir:

“ ...

Geldim sana yaşlarla ben ey kasr-ı meâlî,
Ey şimdi karanlıkta kalan ma’bed hâli!..
Hürmet sana, bânîne, mukaddes şühedâna;
Hürmet, seni mahveylemiyen dest-i zamâna!..

...

Hürmet sana, bânîne, mukaddes şühedâna;
Hürmet, seni mahveylemiyen dest-i zamâna!

...

(Bıyık, 2004, s. 87-88)

Her gecenin mutlaka sabaha ulaşacağı, her karanlıktan mutlaka aydınlığa geçileceği düşüncesinin yer aldığı bir başka şiir de “Hatif Diyor Ki” isimli şiirdir.

“ ...

Ey ihtilâl!. Ne elîmsin fakat ne elzemsin.
Zalâma kirli, hâşindir, zalâme heykel-i kîn
Deriz... Fakat gecelerden doğar ziyâ-yı şümûs,
Uyan, uyan bize lâzımsın, ey ser-i menhûs!

...

(Bıyık, 2004, s. 125)”

Türk milleti, Türklük şuuruyla hareket eden ve geçmişinin büyüklüğünün bilincinde olarak ona uygun hareket eden kahraman millet olarak görülmektedir. Bu anlayışla Türklük ile kahramanlığın birlikte ele alındığı bir başka şiir “Bir Destandan”¹⁹ isimli şiirdir. Şiirde kahraman olan Türk milletinin geçmişte olduğu gibi gelecekte de kahramanlık özelliği ile var olacağı dile getirilmektedir:

Türk’üm ben oğul, sor beni sen, Tanrıdağı’ndan
Bağrımda yanan hangi ateş, hangi yavuz kan.
Heybetli denizler gibi coşmuş büyük ordu
Yetmiş yedi serdâr yedi koldan yürüyordu.
Dur! Şöyle kulak ver, yine seslendi Doğan Bey,

¹⁹ Bir destandan isimli şiirin yazılış tarihi bilinmemektedir.

Dağlar yine ses verdi, civâr inledi: Lebbeyk!

Bak dinle şu bozkırları boşluktaki hey hey,

Deryâ gibi bir şey, ebediyyet gibi bir şey!

(Bıyık, 2004, s. 123)

Kahraman her açıdan güçlü bir yapıya sahiptir ve atalarının geçmişte gösterdiği kahramanlıklara yenilerini eklemektedir. “Hatay’a Selam” (1937) ve “Dev Şarkısı” (1943)²⁰ isimli şiirlerde Türklük bilinci vurgulanırken, kahraman Türk askeri aslana benzetilerek yüceltilmektedir:

...

Ey zorlu Hatay genci, Kızıl Dağları yıktın,

Var ol koca Türk, Ergenekon’dan gene çıktın!..

Çıktın, yürüdün dün gibi, dünyaya göründün,

İhrâma girip Çankaya’nın nûruna döndün..

Hâcet dağının güller açan yaylalarından

Ses verdi sıkılmışlara dermân olan arslan..

Ey mutlu Hatay Türkü, yağız dağları yıktın,

Var ol koca Türk, Ergenekon’dan gene çıktın!..

...

Var ol koca Türk, artık o sert ejderi boğdun,

Altay’da doğan şanlı güneş, sen gene doğdun!

... (Bıyık, 2004, s. 102)

Türk’üm ben, Oğuz nesli, benim nesl-i vakurum.

‘Altay’lara bağlar beni alnımdaki nûrum.

Parlak güneşin doğduğu yerlerde doğan ben

İlk âteşi içtimdi bir arslan memesinden.

Şahin gibi cenk atları kışnerken, uyandım.

Ejder gibi kaplanları boğdum, oyalandım.

Yalçın döşeğim vardı küheylân yelesinden

Aldımdı bu sert ismimi gök gürlemesinden.

Türk’üm ben, Oğuz nesli, benim nesl-i vakurum.

‘Altay’lara bağlar beni alnımdaki nûrum.

(Bıyık, 2004, s. 103)

²⁰ “Hatay’a Selam” ve “Dev Şarkısı” isimli şiirler yazılış tarihi olarak 1923 sonrası döneme ait olsa da Emin Bülent’in az sayıdaki şiirini kahramanlık açısından doğru yorumlayabilmek adına tez içerisinde değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

2.3.4.2. Ahmet Haşim (1887–4 Haziran 1933)

Fecr-i Âti'nin en önemli şairi olan Ahmet Haşim, edebî hayatı boyunca bu topluluğun ilkeleri doğrultusunda eser veren tek isimdir. İlk şiirlerinde Servet-i Fünûn etkisinde kalmış, “1908’de Meşrutiyet’in ilanı ile sosyal meselelere temas eden az sayıda şiir yazdıktan sonra tamamen ‘sanat sanat için’ görüşüne bağlanmıştır (Enginün, 2017, s. 610).” Şiirlerinde fikirden ziyade sese ve söze önem veren şair, duygu ve hayal unsurlarını daima ön planda tutmuştur. Aşk ve tabiat konuları şiirinin temelini oluşturmaktadır. Ona göre şiir anlaşılmak için değil; duyulmak, sezilmek için yazılmalıdır. Dolayısıyla şiirlerinde kapalı bir anlatıma yer verir. Nesir alanında da eser veren Ahmet Haşim, nesirlerinde daha açık bir anlatıma sahip ve sosyal konulara da yer veren eserler kaleme almıştır. Ahmet Haşim, bireysel konuları işlemesi nedeniyle kahramanlık kavramına şiirlerinde neredeyse hiç yer vermemiştir. İlk dönem kaleme aldığı ve hürriyet fikrini ele aldığı “Perî-i Hürriyet” ile millî duyguları işlediği “Bayrak” isimli şiirleri yazmışsa da bu şiirlere hayattayken basılan kitaplarında yer vermemiş ve sonraki dönemlerinde bu konuları işlememiştir. Bununla birlikte o, kaleme aldığı eserlerle döneminin sanat kahramanı olarak nitelendirilmektedir. “Abdülhak Şinasi, Haşim’i, ‘lisanımızın bayrağını, Türkçemizin daha evvel keşfedilmemiş iklimlerine sevkeden, bir çeşit sanat kahramanı -kahraman-ı sanat- olarak görür (Enginün, 2017, s. 617) ...”

2.3.5. Millî Edebiyat Dönemi Şiirinde Kahraman ve Kahramanlık

Millî Edebiyat diye adlandırılan dönem; 1911 ile 1923 yılları arasında Türkçülük akımının etkisinin artmasıyla birlikte edebiyatta hem dilde hem de şekilde ve vezinde öze dönüşü savunan eserlerin ortaya konduğu dönemdir. Birinci Tanzimat sanatçılarının savunduğu dilde sadeleşme, halka ulaşabilme, hece ölçüsü ile şiir yazma gibi fikirler, bu dönemde sağlam bir zemine oturmuşlardır. Mehmet Emin Yurdakul’un yazdığı “Türkçe Şiirler” gibi daha önce bu fikri destekleyen örnekler verilmişse de bir edebî dönem olarak ortaya çıkışı 1911 yılında Genç Kalemler dergisi ile olmuştur. Hikâye, şiir, eleştiri gibi alanlarda Ömer Seyfettin, Ali Canip Yöntem, Ziya Gökalp tarafından Selanik’te başlatılan bu hareket dönemin koşullarının da etkisiyle daha fazla şaire, yazara ve halka ulaşmayı başarır. Millî bir kimlik taşıyan ve vatanın içerisinde bulunduğu savaş, işgal gibi durumlardan hareketle Millî Mücadele’yi destekleyen sosyal temalar ön planda tutulmuştur. Vatan, millet, bayrak ve savaşın etkilerinin çokça

işlendiği eserlerde kahramanlık kavramı da öne çıkmaktadır. Hem Millî Mücadele yıllarını hem de medeniyet yolunda ilim, sanat, fikir hayatındaki gelişmeleri işleyen şiirlerde savaşta gösterilen kahramanlıklarla birlikte barış döneminde medeniyet sahasında ortaya konan kalem kahramanlığı anlayışı öne çıkarılarak vurgulanmıştır. Bu dönem şiir alanında Ziya Gökalp, Yahya Kemal, Aka Gündüz, Midhat Cemal gibi kalemler önemli eserler ortaya koymuşlardır.

2.3.5.1. Ziya Gökalp (23 Mart 1876 – 25 Ekim 1924)

“Türk milliyetçiliğini şuurlu ve sistemli bir şekilde kurmak düşüncesi (Akyüz, 1986, s. 683)” ile hareket eden Ziya Gökalp, Türkçülük akımının temelini atmış ve şiir, masal, makale gibi eserleri ile bu fikri halka ulaştırmayı amaçlamıştır. Şiirlerinde sosyal konuları ele almış, bireysel konulara yer vermemiştir. Ona göre “medenî devletler seviyesine çıkabilmek için aydın sınıfın kuvvetlendirilmesi yetmez, halkı da medenileştirmek lazımdır (Gökalp, 1989, s. XXV).” Ziya Gökalp şiirlerini halkı medenileştirmek amacıyla öğretici nitelikte kaleme almış ve bu durumu, “Yeni Hayat” ismiyle basılan kitabının girişinde;

Şuûr devrinde şiir susar, şiir devrinde şuûr seyirci kalır. İçinde bulunduğumuz zaman, gâlibâ birinci devreye âittir: Şâirler Muz’larında uzak düşmüş, vezin ile kâfiye, şuûrlu müteşâirler eline geçmiş... Bu hâli, çocukların hâyatında da görürüz: Ders saatleri arasında oyun fâsılaları var... Aynı zamanda, çocuk terbiyesinde birtakım dersler, oyun tarzında verilir; bunun gibi, halk terbiyesinde de ba’zı fikirlerin vezin kisvesinde arz edilmesi fenâ mı olur (Gökalp, 1989, s. 96)?”

diyerek ortaya koymuştur. Eserlerini; halkı aydınlatmak, medenileştirmek dolayısıyla devleti ileri seviyeye taşımak amacıyla kaleme aldığını belirten şair, kendisi de döneminin önemli kalem kahramanları arasındaki yerini almıştır. Fuad Köprülü onun için “Namık Kemal’den sonra yetiştirebildiğimiz en büyük mütefekkir (Gökalp, 1989, s. XXXIII)” diyerek söz eder ve onun eserleriyle önemli bir yol açtığını ortaya koyar.

Ziya Gökalp, döneminde ortaya konan birçok fikrin vatanın kurtuluşu için yetersiz ve yanlış olduğunu düşünmüş ve kendisi gibi düşünenlerle birlikte “kurtarıcı bir mefkure (Enginün, 2017, s. 583)” arayışı içerisine girmiştir. Bu durum onda “kurtarıcı” özelliği dolayısıyla kahraman ve kahramanlık kavramlarının ön plana çıkmasını sağlamıştır. Bu kurtarıcı vatanın doğru yolda ilerlemesini sağlayacak bir mefkure olabileceği gibi, Türk

tarihinde kahramanlıkları ile devleti kurtarmış ve ileriye götürmüş olan Oğuz Han, Cengiz ve Attila gibi hükümdarlar, Millî Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasını sağlayarak Türkiye Cumhuriyeti'ni kurup milletin egemenliğini ortaya koyan Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşları ile vatani için her meslekten her yaş grubundan kadın ya da erkek azimle çalışan herkes olabilmektedir. Ziya Gökalp'e göre kahraman olmanın en önemli şartı Türk olmaktır. "Kavm" adlı şiirinde bu durumu açıkça ortaya koyar:

"...

Bana yol gösteren benden olmalı;
Olamaz Türk'e baş, Türk'üm demeyen,
Osmanlı kalamaz Türk'ü sevmeyen.

(Gökalp, 1989, s. 111)"

O, Türklüğü yalnızca bir ırka indirgemez, kendisini Türk olarak gören herkesin bu vatanın ferdi olacağı görüşündedir.

Ziya Gökalp'in şiirlerinde yer alan kahraman kalıbı incelendiğinde Mehmet Kaplan'ın da belirttiği gibi C.G. Jung'un ortaya koyduğu kolektif bir arşetipi ihtiva ettiği görülmektedir.

Gençlik yıllarında büyük bir 'ben' krizi geçiren Gökalp, kendi 'ben'i ile Oğuz Han ve Türk ırkının diğer arşetipleri ile münasebet kurmak suretiyle bu buhrandan kurtulur... Çocukluğundan beri dış âlem karşısında korkak ve çekingen bir tavır alan ve mizaç bakımından 'içe dönük' bir tip olan Ziya Gökalp, esas itibariyle, animasının, veya anne imagosunun tesiri altındadır. Hayat karşısında kendini zayıf hissettiği için kahraman arşetipine karşı daima büyük bir hayranlık hissetmiştir (Kaplan, 2014a, s. 470).

Bu görüş doğrultusunda şiirlerinde olduğu gibi nesir eserlerinde de benzer şekilde kurtarıcı özelliği ile ön plana çıkan kahramanları anlatmış, döneminde kahraman olarak nitelediği kimseleri de ilk Türk devletlerinin kahramanlarına benzeterek dile getirmiştir. İnci Enginün, bu durumu Türk şiirinde bir yenilik olarak nitelemektedir: "Şiirde yeni olan bir başka özellik ise Cengiz, Attila gibi Türk hanlarından bahsetmesindedir. Böylece okuyucusunu binlerce yıl öncesine, Orta Asya'ya götürür. Jung'un 'arşetip-

sosyal bilinçaltı' kuramını destekleyecek bir durum bu şiirde bulunmaktadır (Enginün, 2017, s. 582).”

Ziya Gökalp'in Türk hanlarından bahsetmesinin bir nedeni de, tarihin unutulmuş bu isimlerini yeniden halka hatırlatmak ve millî bilincin oluşmasına katkı sağlamaktır.

Batı kendi cihangirlerini (Sezar, İskender) yüceltirken Türklerin cihangirlerini (Cengiz, Attila) barbarlıkla nitellemektedir. Savaşlarda her milletin kendi kahramanını yücelterek, düşmanını yermesi destan dönemlerinden kalma bir gelenek olmakla birlikte, Batı'nın etkisine giren Türkler de kendi tarihlerini unutmışlardır. Burada Gökalp'in kendi millî tarihini batıya karşı savunması bugün de benimsenen bir tutumdur. Gökalp'in toplumu kutsallaştıran tavrı, toplumu temsil eden büyük şahsiyetleri yüceltmesine yol açar. 'Kahramanlık kültürü' Gökalp'in bütün eserlerinde kendisini gösterir. Toplumu temsil ettiğine inandığı her şahsa kahraman diye sarılır ve onu yüceltir (Enginün, 2017, s. 584).

Kahramanı ve kahramanlığı şiirlerinde çokça işleyen Ziya Gökalp yalnızca bu kelimelere bağlı kalmamış, kahraman yerine yiğit, alp, koçyiğit gibi kelimeleri de sıkça kullanmıştır.

Ziya Gökalp'in şiirlerinde kahraman, vatan sevgisine sahip olduğu gibi aynı zamanda inançlı bir kimse olarak belirtilmektedir. Dolayısıyla kahraman, hem vatani için hem de dini için her şeyi geride bırakarak fedakârca mücadeleye girişmektedir. “Ahlâk” isimli şiirde kişinin milleti uğruna her şeyi feda edebilmesi gerektiği düşüncesi ahlakın temeli olarak görülmektedir:

“...

Millete ver canını,

Ocağını, şanını,

Bir âşık olsan bile;

Fedâ et cânânını

...

(Gökalp, 1989, s. 102)”

“Balkanlar Destanı” isimli şiirde henüz on beş yaşındaki gencin cepheye gidişi dile getirilmektedir:

Borular çalındı: Silâh başına!

Düşündüm girmişim on beş yaşına,

...
 Sabanı atarak tûfengi aldım,
 Anamı, bacımı Tanrı'ya saldıım,
 Yirmi gün taburla yollarda kaldım,
 Denizde, ovada, Balkan içinde...
 Yerinde sayamaz bir Türk neferi,
 Kalbi dâim onu sürer ileri,
 Geri almak için eski yerleri,
 Ahdi vardır onun vicdân içinde
 ... (Gökalp, 1989, s. 87)

“Asker Duâsı” isimli şiirde kahramanın iki dileği dile getirilmektedir: Din ve vatan.

“Elimde tüfek, gönlümde imân,
 Dileğim iki: Din ile vatan...
 Ocağım ordu, büyüğüm sultan...
 ...
 Yolumuz gazâ, sonu şehâdet,
 Dinimiz ister sıdk ile hizmet,
 Anamız vatan, babamız millet
 ... (Gökalp, 1989, s. 58)”

Ziya Gökalp çocuklar için kaleme aldığı “İlâhî” isimli eserinde, dua eden inançlı çocukların dilinden vatan sevgisini de ön plana çıkarmaktadır. Şiirde vatanın kurtuluşu için dua eden, daha küçükken vatani düşünen çocukların ileride vatanın kurtuluşuna katkı sağlayacak kahramanlar olacağı fikri sezdirilmektedir:

Yüce Tanrı! Biz ki yavru Türkler'iz,
 Sana geldik, vatan için duâya!
 Yurdumuzun necâtını dileriz,
 Elimizi açtık işte semâya!
 ...
 Yüce Tanrı! Bize pâk bir yürek ver,
 Temiz aşkla sevmek için vatani!
 Hudut emin değil, bir tunç bilek ver,
 O ezmeden, biz ezelim düşmanı!
 ... (Gökalp, 1989, s. 60)

Vatan uğruna girişilen mücadelelerde vatanın ve milletin hürriyeti önem taşımaktadır. Hürriyetin gerekliliğini vurgulayan Ziya Gökalp “Hürriyet Marşı” isimli şiirinde zincir altındaki milletin feryadına kulak vererek, zâlimlere karşı mücadeleye girişilmesi gerektiğini dile getirmektedir:

...
 Kükreyen arslana zincir takılmaz,
 Adâlet, zâlîme merhamet kılmaz,
 Vatanın mahvına sessiz bakılmaz,
 Bir saray yakılır, bir mülk yakılmaz.
 Toplanın kardeşler, bayrak açalım,
 Yıldız’ın üstüne ateş saçalım!
 Daha mı zâlimler bi-dâd edecek?
 Bir millet zincirde feryâd edecek?
 Yakında bu halka Hak dâd edecek!
 Bir dâhi gönderip imdâd edecek
 ... (Gökalp, 1989, s. 240)

“Diyârbekir Dârü’l-eytâmı’nın Sünnet İlâhîsi” isimli şiirde vatanın bir taşı uğruna canlarını feda ederek vatani düşman işgalinden kurtaran kahramanlar anılmaktadır:

“...
 Bir taşına fedâ olup herbiri,
 Kurtardılar Edirne’yi, İzmir’i,
 Ölü biziz, onlar Arş’ta hep diri!
 ... (Gökalp, 1989, s. 288)”

Ziya Gökalp kahramanları ortaya koyarken ilk Türk devletlerinin hanları ile birlikte destanlarda anlatılan Türk kahramanlarını sıkça dile getirmektedir. Bu durum C. G. Jung’un “arşetip-sosyal bilinçaltı” kuramını desteklediği gibi aynı zamanda içinde bulunulan dönemde vatanın kurtuluşu için beklenen bir kurtarıcı kahraman özlemini ortaya koymaktadır. Çocuklar için kaleme alınan “İlâhî” isimli eserde bir kurtarıcı beklentisi dua ile dile getirilmektedir:

“...
 Yüce Tanrı! Dirilt eski Kurtlar’ı!
 Bir demirci, cekiciyle sed yarsın;

Geri almak için aziz yurtları
 Bizi yine Ergene'den çıkarsın.
 Türk Mehdîsi yine doğsun: Âmin!
 Deccâl Garb'i kana boğsun: Âmin!
 ... (Gökalp, 1989, s. 57)"

“Türk’ün Tûfânı” isimli şiirde de Oğuz Han’ın vatanı kurtarıp yeni bir hayat bahşettiği gibi bu dönemde de yeni bir Oğuz çıkması gerektiği belirtilmektedir:

...
 Oğuz adlı bir atsız,
 Türk’ü kolsuz kanadsız
 Bırakmadı, güldürdü;
 Kara Han’ı öldürdü.
 ...
 Türk’ü kara basmışken,
 Oğuz onu bu derdden
 Kurtardı, verdi necât;
 Başladı yeni hayât.
 Şimdi bizi al bastı,
 Koptu kızıl kıyâmet,
 Yeni güne alâmet...
 Eğer bugün Tanrı’dan
 İsteyerek kol ve kan
 Çıkarmazsak bir Oğuz,
 Bilelim artık yoğuz!
 ... (Gökalp, 1989, s. 252-255)

Kahramanının önemli özelliklerinden biri halkı medenileştirmek için çaba göstermesidir. Halkın, kadın erkek ayrımı yapılmaksızın eğitim alması gerektiği dile getirilmektedir. Medeniyeti vatana getirecek kişiler de birer kalem kahramanı olarak görülmektedir. “Medeniyet” isimli şiirde medeniyet her bölümünü bir milletin kültürünün yazacağı uluslararası bir kitap olarak nitelenmektedir. Bu benzetme kültürün devamını sağlayacak, topluma her yönüyle örnek olacak kalem kahramanlarını öne çıkarmaktadır:

“ ...

Medeniyet beyne’l-milel yazılacak bir kitâb;
Her faslını bir milletin harsı teşkil edecek.
Medeniyet bir konser ki birçok çalgı, saz, rübâb
Birleşmekle bir âhengi ancak teknil edecek.
Bu kitâbın bir mebhası eksik olsa okunmaz;
Bir âleti yoksa, âhenk gönüllere dokunmaz.

(Gökalp, 1989, s. 109)”

Medeniyet, Ziya Gökalp tarafından uluslararası bir kavram olarak nitelenmektedir. Bu bağlamda medeniyetin Türklük boyutunu ortaya koymak kalem kahramanlarının görevleri arasındadır. “Osman Gazî Kurultayda” isimli şiirde Osman Gazi’nin dilinden millî bir irfana ulaşma çabası dile getirilmektedir:

“ ...

Birgün uyanacak Türk’ün dehâsı,
Anlayacak nedir yurdun ma’nâsı,
Millî bir irfâna doğru gidecek,
Gerçeğe dönecek eski ru’yâsı

...

(Gökalp, 1989, s. 65)”

“Esnaf Destanı” isimli manzumede esnaf adı altında çalışan farklı iş kollarının asıl amacının fen, ilim ve sanatla yurdu kurtarmak, medenileştirmek olduğu belirtilmektedir:

...

Biliniz biz esnaf çalışacağız,
Ne varsa fen, hüner alışacağız,
San’atte Firenk’le yarışacağız,
Yurdu kurtarmağa peymânımız var.
Dinimiz ne imiş anlayacağız,
Terakkiye gönül bağlayacağız,
Bir hızla beşyüz yıl atlayacağız,
Durmak olmaz, pek az zamânımız var.
Yenildik; sebebi: Geride kalmak,
İntikam: Düşmanın ilmini almak
İşini öğrenmek, fennini çalmak,

Şimdilik bu öce imkânımız var.

...

Geri alınacak şey şânımızdır,

En kuvvetli silâh umrânımızdır,

Giden yine gelir, vatanımızdır,

Yeniden almağa meydânımız var

...

(Gökalp, 1989, s. 86-87)

“Diyârbekir Dârü’l-eytâmî’nin Sünnet İlâhîsi” isimli şiirde cephedeki savaşın bitmesiyle fikrî anlamda mücadelenin başladığı ve bu uğurda emek harcanması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu mücadelede kalem kahramanları başı çekecektir:

“...

Harb bitince lâzım fikren yükselmek,

Düşmanlara irfânca da üst gelmek,

Bu uğurda çekeceğiz çok emek,

Yâ Rab! Sünnet hürmetine ikrâm et,

Bizi yüksek ilimde de de-kâm et!

...

(Gökalp, 1989, s. 289)”

Ziya Gökalp şiirlerinde yalnızca erkeklere yer vermez, toplumun medenileştirilmesi konusunda kadının önemini ve kadınların toplum yararına yaptığı çalışmaları dile getirmektedir. Bu açıdan onun kahramanlaştırdığı kimselerin yalnızca erkekler olmadığı, kadınların da yaptıkları ile kahramanlaştırdıkları görülmektedir. “Kızılelma” şiirinde Ay Hanım isimli kadının İstikbâl Beşiği isimli bir mektep kurmak istemesi ve İsviçre’de bir Türk köyü kurması, halkı eğitime çabasını göstermektedir. Bu okulda eğitim alan ve farklı meslekler icra edecek olan kimseler de gittikleri yerlere ilim, sanat götürecek ve halka ulaşacaklardır. Bu görevlerin yerine getirilmesinde kalem kahramanları öne çıkmaktadır:

...

Emirler vererek işe başladı.

İstikbâl Beşiği mektebin adı.

Bir yanda inşâât devâm ederken,

Ay Hanım meşhur bir ilim ehlinde

İslâm’ın ruhunu dahi öğrenmek

İçün çalışırdı, Garb'e yeltenmek
 Ona kâfi görünmüyordu:
 'Şark'ı da tanımak lâzım!' diyordu.
 Diyordu: 'Halk bağçe, biz bağçevânız;
 Ağaçlar gençleşmez aşidan yalnız;
 Evvelâ ağacı budamak gerek,
 Aşıyı sonradan ulamak gerek.

...

Çok yerleri biz fethedebilmişiz;
 Her birinde ma'nen fethedilmişiz.

...

İsviçre'de bir Türk köyü, bir şehir
 Yapalım; oradan yeni bir nehir,
 Bir irfân ırmağı aksın Turân'a...
 Irmak döner elbet birgün ummâna.
 Taklidsiz, salt ibdâ' iktirâh ile
 Doğmuş bir ma'rifet Türklük'e şu'le,
 Bütün Türklük'e aynı şu'leyi
 Saçsın ki gönüller birleşsin iyi.
 Hakim, şâir, edip, san'atkâr, tâcir,
 Hepsi bu Beşik'ten yetişip bir-bir
 Kimisi Kaşgar'a, kimi Altay'a,
 Kimisi Kazan'a, kimi Konya'ya,
 Her biri giderek bir oymağına,
 Götürsün od, ılık Türk ocağı'na
 Dâniş Encümeni, Dârü'l-Fünûnlar
 Burada kök salsın, her yere bunlar
 Kollar atarak, aynı hikmeti
 Dağıtıp, yükseltsin büyük milleti

...

(Gökalp, 1989, s. 7-16)

“Kadın” isimli şiirde kadının yuvayı kurması ve çocuklarını eğitmesi açısından medeniyet bayrağını ele alan ilk kişi olarak görüldüğü, dolayısıyla kadının medeniyetin geliştirilmesinde en önemli kişi olduğu belirtilmektedir:

“Cemiyetin üç rûknü var, birincisi âile;
 Bu diyânet yuvasını kuran sensin, kadındır.
 Medeniyet bayrağını sessin alan ilk ele,
 Altun harfle yazılacak ona senin adıdır
 ... (Gökalp, 1989, s. 107)”

Kadının çalışması ve irfan sahibi olmasının öneminin vurgulandığı bir diğer şiir “Meslek Kadını” ismini taşımaktadır. Şiirde, “kadının yeri evidir” gibi bir görüş ortaya konmakla birlikte çocukları ile yalnız yaşayan kadınların iş hayatına girmeleri ve irfan sahibi olmaları gerektiği dile getirilmektedir. Kadınların yükselmediği yerde vatanın yükselmesi mümkün değildir, görüşü ortaya konmaktadır. Dolayısıyla vatanın yükselebilmesi için kadın-erkek herkesin kahramanca bir irade ile çalışması gerektiği belirtilmektedir:

“...
 Bunlar da olmasa, kadın insandır,
 İnsanın en büyük hakkı irfandır.
 Kadın çalışmazsa fikri yükselmez;
 ...
 Kadın yükselmezse alçalır vatan;
 Samimî olamaz onsuz bir irfan
 ... (Gökalp, 1989, s. 115)”

Kadının kahramanlığı yalnızca kalem kahramanlığı değildir; kadınlar aynı zamanda bazı durumlarda fiziksel olarak da mücadeleye girmektedir. “Küçük Hemşire” isimli masalda padişahın iki vezirinden birinin üç oğlu diğerinin üç kızı bulunmaktadır. Padişah, üç oğlu olan vezire “Ey arslanlar babası!”; üç kızı olan vezire ise “Ey ceylanlar babası!” diye hitap etmekte ve kızı olan veziri rencide etmektedir. Vezirin her seferinde evine üzgün dönmesinden ve söylediği;

“Olsaydınız siz de birer kahraman,
 Benim işim olur muydu hiç yaman?
 (Gökalp, 1989, s. 184)”

sözlerinden etkilenen en küçük kızı Aliye, erkek kılığında çok iyi ata binerek, demir oku atıp kartalı havada vurmayı başarak ve azgın ayıyı bir yumrukta öldürmeyi başarak,

padişahın istediği sihirli çalgıyı Kıpçak'tan getirmeyi başaran bir yiğit olarak belirtilmektedir. Sihirli saz ile babasının yanına dönen Aliye ile babası arasındaki konuşma; kadınların hem idman hem de irfan ile yiğit olduğunu, biri olmazsa diğerinin eksik kaldığını hatta en önemlisinin irfân ile ruhun kahramanlaştırılması olduğunu dile getirmektedir:

“ ...

Babası görünce sihirli sazı,

Dedi, ‘Kızım senden Hak olsun râzı!’

Kız dedi: ‘Sen bana hocalar tuttun,

İdmanlar yaptırdın, fenler okuttun..

Ne verdinse bana boşa gitmedi,

Kadınlık, şevkimi tenkis etmedi.

İdmanlar gövdeyi kıldı pehlivan,

İrfânlar ruhumu etti kahraman

...

(Gökalp, 1989, s. 194)”

Masalın sonuna doğru padişah da sihirli sazı getirenin vezirin kızı olduğunu görünce hatasını anlar ve yiğit olmak için erkek olmak gerekmediğini kadınların yeri geldiğinde bir erkekten daha yiğit olabileceğini dile getirir:

...

Değildir kahraman yalnız er kişi,

Bir arslan, arslandır olsa da dişi..

Ne için kızlara diyelim ceylân?

Ceylânlar içinde yok mudur oğlan?

Benim gibi yüksek olmazsa karım,

Milletin gövdesi kalmaz mı yarım?

Kadına verirse erkek kıymeti,

Hem onun, hem bunun artar kuvveti

...

(Gökalp, 1989, s. 195)

Kadının ölümden korkmadan kocasının yerine can vermeyi kabul ettiği Dede Korkut Hikâyeleri içerisinde yer alan “Duha Koca Oğlu Deli Dumrul” hikâyesinden hareketle kaleme alınan “Deli Dumrul” isimli şiirde de kadının mertliği dile getirilmektedir.

“ ...

Tanrı, dedi, hoşlanarak bu sözden.

‘Bağışladım seni bu merd kadına!

...

(Gökalp, 1989, s. 200)”

Kadınların gerektiği takdirde her alanda korkusuzca mücadeleye atılarak birer kahramana dönüşeceği fikrinin ortaya konduğu bir başka şiir “Mektepli Hanım Kızların Marşı” isimli şiirdir. Şiirde kadının ilk görevinin vatan için gerektiğinde ileri atılmak olduğu belirtilmekte ancak bundan sonraki aşamada iyi bir ev hanımı olarak yaşamına devam etmesi gerektiği dile getirilmektedir:

...

Bizim yoktur tüfengimiz

Elimizde iğnemiz var..

İğneyledir hep cengimiz:

Yaranızı kimler sarar?

...

Siz atarken hasme bomba

Öiştinizi kimler sürdü?

...

Bizden de var çok gazîler:

Kara Fatma, Kızıl Ayşe..

Biz de olduk çete, asker;

Biz de girdik her ateşe..

Bizden de var âlim, şâir:

Her meslekte çalışanlar;

Fakat, bize Cennet evdir..

Ona fedâ bütün şanlar..

Borcum, tehdit altındaysa,

Kurtarmaktır vatanımı;

Fakat işim ondan sonra:

Olmaktır bir ev hanımı

...

(Gökalp, 1989, s. 294)

Ziya Gökalp toplumu temsil eden ve toplum yararına çalışan kimseleri kahraman olarak görmektedir. Bu kimselerin öne çıkan özelliği çalışkanlıktır.

“Vazife” isimli şiirde görevi yerine getirmek için çalışmanın önemi vurgulanmaktadır:

“O, gönlüme Arş’tan inen bir sestir;
Milletimin vicdânına ma’kestir;
Ben askerim, o, üstümde kumandan,
Baş eğerim her emrine sormadan!
Gözlerimi kaparım!
Vazifemi yaparım!

...

Benim hakkım, menfaatim, arzum yok,
Vazifem var; başka şeye lüzum yok

...

(Gökalp, 1989, s. 103)”

Ziya Gökalp “Vefâ” isimli şiirinde de Türklerin barış zamanında arı gibi çalışkan ve üretken olduklarını dile getirmektedir. Toplum faydası için çalışan her Türk onun gözünde kahramanlaşmaktadır. Barış zamanında toplum için üreten kimselerin savaş zamanında güçlü yırtıcı doğan olduklarını söylemektedir:

“Biz Türkler sulh çağlarında,
Uslu arı kovarıyoruz.
Harbin kanlı dağlarında;
Yırtıcı av doğarıyoruz.

(Gökalp, 1989, s. 104)”

Ziya Gökalp, meslek gruplarını dile getirdiği şiirlerinde de toplum faydası için çalışan kimseleri öne çıkarmakta ve millete olan faydalarından dolayı onları da kahramanlaştırmaktadır. “Esnaf Destanı” isimli manzumede çiftçi, manav, kasap, saraç, terzi, marangoz gibi birçok mesleği ve topluma faydalarını sayarken, tümünü emekçi olarak nitelemekte ve çalışkanlıkları ile sağladıkları faydayı dile getirmektedir. Barış zamanında esnaf olan bu kimselerin savaş zamanında ülke savunmasında görev alan askerler olduğu da vurgulanmaktadır:

Biz esnaf takımı severiz işi,
Çalışır, yaşarız erkek ve dişi,
Aramızda yoktur tenbel bir kişi,
Milletin özüyüz, burhânımız var.

Kimimiz çiftçiyiz, tohum ekeriz,
Yazda, kışta pek çok zahmet çekeriz,
Sulh vakti rencberiz, harpte askeriz,
Hem süngümüz, hem de sabanımız var.

...

Görünce yardıma muhtâç vatani,
Hizmete koşarız, hayvânımız var

...

(Gökalp, 1989, s. 84)

Vatan için çalışan kimseleri kahraman olarak niteleyen Ziya Gökalp, onların yaptıkları karşısında hiçbir mükafat beklemediğini “Ali Kemal’e” isimli şiirde dile getirmektedir:

“...

Türklük’e çalıştım sırf zevkım için,
Ummadım bu işden aslâ mükâfât!

...

(Gökalp, 1989, s. 277)”

Ziya Gökalp, hem şiirlerinde hem de manzum şekilde kaleme aldığı masallarında kahramanları, şartlar ne olursa olsun, korkusuzca her mücadeleye girişen, sonunda ölüm olsa bile cesurca hareket eden kimseler olarak dile getirmektedir. “Ülker ile Aydın” masalında bir büyü sonucunda ceylana dönüşen Aydın’ın, diğer ceylanları ava çıkan padişahı korumak adına ölümü göze alarak, onlara haber vermesi ve avcılarının önüne çıkması anlatılmaktadır. Aydın, diğer ceylanları korumak adına kendini öne çıkarırken, ona engel olmaya çalışan ablasına “kaçan bir alçak” olmadığını söylemektedir:

...

Ceylân dedi: ‘Aç kapıyı, gideyim.
Avcıları darma-dağın edeyim;
Her takımı bir cihete doğrulsun;
Soydaşlarım felâketten kurtulsun.
Açmaz isen bana ölüm muhakkak;
Çünkü yaşam diyor: Kaçan bir alçak!
Ben korkakça yaşayamam; kederden
Öleceğim; olacaksın sebep sen!

...

Dedi: ‘Bana, boru meydan okuyor;
 Ben gitmezsem diyecekler korkuyor.
 Anam alageyik, babam Bozkurt’ken
 Ben Türk-oğlu kaçır mıyım ölümden?
 Aç kapıyı atılayım meydana,
 Türklük’ümü göstereyim kagana.’
 Kız anladı mümkün değil açmamak,
 Kardeşince nâmûs olmuş kaçmamak
 ... (Gökalp, 1989, s. 28-31)

“Asker Duâsı” isimli şiirde din ve yurt için canlarını ortaya koyan kahramanlar anılmaktadır:

“...
 Cenk meydanında nice koçyiğit
 Din ve yurt için oldular şedit,
 Ocağı tütsün, sönmesin ümit
 ... (Gökalp, 1989, s. 58)”

“Daha Küçük Bir Çocukken Kızgın Bir Boğayı Nasıl Yendi” isimli Boğaç Han’ın ismini almasını konu edinen şiirde kahraman çocuğun boğa ile korkusuzca mücadeleye girişmesi anlatılmaktadır:

...
 Dedi: ‘Yılmaz gözüm kurttan, boğadan,
 Er olan çekilmez, onundur meydan!’
 ...
 Yürüdü önüne kahraman çocuk,
 Dayadı alnına, demir bir yumruk;
 ...
 Kahraman el vurdu hemân bıçağa,
 Başını keserek attı uzağa..
 Alkışla geldiler Oğuz Beyleri,
 Dediler: ‘Bin yaşa, ey meydan-eri!
 Sen bu gün gençliğe büyük şan verdin
 Oğuz’a bir yeni kahraman verdin!’
 ...

Adını ben verdim, olsun Boğaç Han!
Yaşını kul vermez, versin Yaradan
... (Gökalp, 1989, s. 210)

Kendini korkusuzca vatan ve hürriyet için feda edebilmenin vurgulandığı bir diğer şiir “Şakî İbrâhim Destanı’ndan” isimli şiirdir:

“...
Her ferdimiz bu fikirde olmalı,
Gönüllere fedâlik dolmalı,
Bağırmalı yâ adâlet, yâ ölüm
... (Gökalp, 1989, s. 249)”

Kahraman, zulme karşı mücadele ederken kanunlar ve din kuralları doğrultusunda adaleti sağlayan kimsedir. Kendi başına kural koymaz, yasalara uygun hareket eder ve her yerde yasalara uygun hareket edilmesini sağlar. “Osman Gazî Kurultayda” isimli şiirde adaletin her yerde sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır:

“...
Yasa doğacak,
Zulmü koğacak,
Nerde il-kıran
Varsa boğacak...
Osman Gazî:
Bir elde yaşamız, bir elde Kur’ân,
Saçacağız adli her yerde, her ân
... (Gökalp, 1989, s. 65)”

Ziya Gökalp kahramanın fiziki özelliklerine fazla değinmez. Bununla birlikte bazı şiirlerinde onun güçlü olduğunu dile getirmektedir. “Polvan Velî” isimli şiirde, şiire de ismini vermiş olan kahraman Polvan Velî’nin gücü ortaya konmaktadır:

“...
‘Padişahım! Hârezm ilde Polvan Velî anılır
Bir yiğit var, Türkistân’da Güç Tanrısı tanılır
... (Gökalp, 1989, s. 49)”

Vatan savunması için orduya katılan herkes güçlü birer kahramana dönüşmektedir. Ordunun ve askerlerin gücü bazen aslan bazen da şahin ile özdeşleştirilerek ortaya konmaktadır. “Balkanlar Destanı” isimli şiirde her iki benzetmeye de yer verilmiştir:

“...

Sabahı bir hücum borusu vurdu,
A’dânın üstüne atıldı ordu,
Arslanlar ne türlü kırarsa kurd’u,
Savaşık o yolda düşman içinde...
Yıldırım kanatlı, kasırga canlı,
Bir şâhin srüsü gibi Osmanlı,
Saldırdı, gözleri ateşli, kanlı,
Kaldı dağlar, taşlar tûfân içinde

...

(Gökalp, 1989, s. 88)”

“Kızıl Destan” isimli şiirde de benzer şekilde seferberlik hâlinde orduya katılan herkesin yiğitlik zamanının geldiği dile getirilmekte ve askerler aslan ile özdeşleştirilmektedir:

“Seferberlik vardır yazdı i’lânlar
Koşunuz orduya gürbüz arslanlar!
Türk-oğlu değildir evde kalanlar
Yiğitlik vaktidir meydân olacak!
Yeryüzü korkağa zindân olacak

...

(Gökalp, 1989, s. 90)”

Güç unsurunun dile getirildiği bir başka şiir “Vefâ” isimli şiirdir. Kahraman olarak nitelendirilen askerler savaş zamanında yırtıcı doğanlara benzetilmektedir:

“...

Harbin kanlı dağlarında;
Yırtıcı av doğanıyız.

(Gökalp, 1989, s. 104)”

Kahraman güçlü olmakla birlikte kendisiyle aynı dine mensup rakibi karşısında, şartlar doğrultusunda, gerekirse bilerek yenilmeyi de göze almaktadır. Bu durum “Polvan Velî” isimli şiirde dile getirilmektedir:

“ ...

Polvan Velî, önce va‘di unutarak saldırdı,
Hemân demir bileklerle Devpençe’yi kaldırdı;
Sonra durdu, kendisini kasden yere çaldırdı,
Tek bu yüzden bir dindaşı uğramasın ziyâna
... (Gökalp, 1989, s. 50)”

Ziya Gökalp, toplum yararına çalışan herkesi kahraman olarak görmekte;

“Ben, sen yokuz, biz varız,
Hem Ogan, hem kullarız.

(Gökalp, 1989, s. 102).”

diyerek kahramanlığı tüm topluma mâl etmektedir. Bununla birlikte kahramanı bireyden topluma almasına rağmen Millî Mücadele’yi zaferle taçlandıran ve cumhuriyeti ilan ederek millet egemenliğine dayalı Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ten millî kahraman ya da baş kahraman diye söz etmektedir.²¹

Ziya Gökalp, manzum bir şekilde kaleme aldığı “Kolsuz Hanım” isimli masalın son bölümünde, masalda yer alan kişilerin kendi dönemi içerisinde hangi durumları karşıladıklarını belirtmektedir. Buna göre ülkeyi İngiliz’in desteği ile işgal eden Yunan’ın elinde kurtaran kişi millî kahraman olarak nitelendirilmektedir:

...

Bu masal yazıldı, geldi bir ârif,
Okudu, düşündü, dedi pek zarif!
Bu masal eskidir, misâli yeni,
Şerhedeyim size, dinleyin beni:
Ay Hanım Türkiye, İslâm’dır Yıldız,
Üvey anne ise hâin İngiliz.
Siyâset şâh’ına evvelki zevce
Hamiyyet Hanım’dı, öldü bir gece..

²¹ İnci Enginün, Halide Edib’in “Gökalp Ziya” ismiyle Vakıf’ta (nu. 2454, 27 Teşrin-i evvel 1340/1924) yayımlanan yazısından “Carlyle’nin dediği kahramana taabbüd (hero worship) çok kuvvetli idi. Hattâ ferdiyetçi (individualist)lere hücum ettiği ‘fert yok cemiyet var’ dediği zamanlarda bile bazı büyük adamlara kasideler yazmıştır. Ziya Bey’in iki büyük kahramanı Enver Paşa ve Gazi Paşa’dır.” alıntısına yer vererek, onun kahraman anlayışını ortaya koymaktadır (Enginün, 2017, s. 584).

Sonradan bu Misses oldu karısı,
 Verildi mehr ona mülkün yarısı..
 İstedi İslâm'ı hükmüne almak,
 Geflet şarâbıyla gönlünü çalmak!
 İslâm yüklenmedi bu esâreti,
 Zindanda astırdı onu hiddeti..
 Kardeşi İslâm'a, Türk etti yardım;
 Türk'e karşı bundan oldu müntekım:
 Türk'ün kollarıydı: İzmir, Edirne!
 Bunları kopardı şûm üvey anne..
 Yeğeni Yunan'a etti armağan,
 Kurtardı onu bir Millî Kahraman..
 Tanrı'mız yüceltsin o kahramanı,
 Dâim mes'ûd etsin Hilâl Sultân'ı!
 Lâkin sorarsanız şimdi meraktan:
 'Gül, Reyhan kimlerdir?'
 'Halk ile vatan!'

(Gökalp, 1989, s. 182)

“Basat’ın Tepegöz’ü Öldürdüğü Destanı” isimli Dede Korkut Hikâyesinden hareketle kaleme alınan “Oğuz-İli’ni Tepegöz’den Nasıl Kurtardı” isimli şiirin son bölümünde Türk yurdunda her zaman kahramanların var olduğu belirtildikten sonra Gazi Mustafa Kemal Atatürk baş kahraman olarak nitelendirilmektedir:

...
 Dedi kahramandır Türk’ü yaşatan
 Türk ilinde eksik olmaz kahraman
 Bir zaman gelecek yine Türk-yurdu
 Görecek Rûm adlı mel’ûn bir ordu
 O zaman çıkacak ortac-dağı’ndan
 Bir Mustafa Kemal adlı kahraman
 Kurtarıp Türklük’ü bu Tepegöz’den,
 Kılacak vatani bahtıyâr, şâd, şen!
 Türk’ün Basat gibi çoktur arslanı
 Mustafa Kemal’dir baş kahramanı!

(Gökalp, 1989, s. 224)

“İzmir Bayramı” isimli şiirde de Mustafa Kemal Atatürk, alp olarak nitelendirilmektedir. Daha önceki bazı şiirlerde dile getirilen kurtarıcı kahraman beklentisinin karşılandığı ve Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün ilk Türk hanları gibi vatana ve halka yeni bir hayat verdiği dile getirilmektedir:

“...

Anadol’da başa bir alp geçmekle

Eline almıştı kızıl sancağı...

...

Halk bildi kurtaran kim hayâtını,

Onun şerefine bayram yapıyor

...

(Gökalp, 1989, s. 286-287)”

Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün kurtarıcı bir arslan olarak nitelendirildiği bir başka şiir “Diyârbekir Dârü’l-eytâmı’nın Sünnet İlâhîsi” isimli şiirdir. Bu şiirde Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün, ortaya koyduğu mücadele ve sonunda elde edilen zafer ile yalnızca Türk yurdunu kurtarmakla kalmayıp, aynı zamanda millî irade mücadelesi veren birçok ülkeye de örnek olduğu dile getirilmektedir:

...

İlâhî! Sen mümkün ettin muhâli,

Avrupa’ya alkışlattın Hilâl’i,

Başımızdan eksik etme Kemal’i,

Yeryüzünde şimdi odur arslanın,

Umacısı İngiliz’le Yunan’ın.

Odur silen alnımızdan lekeyi,

Kurtaracak daha nice ülkeyi,

Hind’i, Mısır’ı, Kerbelâ’yı, Mekke’yi.

Çabuk büyüt biz de yiğit olalım,

Ordusunda gazî, şehid olalım

...

(Gökalp, 1989, s. 288-289)

Ziya Gökalp, Gazî Paşa Hazretleri’ne ithafı ile kaleme aldığı “İstid’â” ve “İkinci İstid’â” şiirlerinde de Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün kahramanlığını ve bu kahramanlığın yalnızca harp sahasında kalmadığını, fikir sahasında da devam ettiğini dile getirmektedir. “İstid’â” şiirinde Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün cehalet, iktisadi

buhran, karanlık zindan gibi farklı sahalarda da kurtarıcı özelliğini ortaya koyması beklenmektedir:

...

Kurtar bizi daha birçok düşmandan!

...

Kurtar bizi cehâletten, noksândan!

...

Kurtar bizi iktisâdî buhrândan!

...

Kurtar bizi beyne'l-milel husrândan!

...

Kurtar bizi bu karanlık zindândan!

...

Kurtar bizi meskenetten, hirmândan!

...

Kurtar bizi bu yaldızlı yilandan!

...

Kurtar bizi artık Kara Sultan'dan!

(Gökalp, 1989, s. 291)

“İkinci İstid’â” isimli şiirde ise vatanın kahramanların kılavuzluğunda ilerleyeceği, bu yüzden de Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün liderliğinde vatanın fikrî anlamda da ilerlemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Burada dikkat çeken unsur diğer şiirlerinden farklı olarak kahraman için kılavuz, ilaç ve baba ifadelerine yer verilmiş olmasıdır. Kahraman kavramı şartlar değiştikçe yeni özellikler kazanmaya devam etmektedir:

...

Gazî Paşa! Gerçi fazla yoruldun,

İhtimâl ki râhata da muhtâcsın..

Lâkin Türk’ün tılsımını sen buldun,

İksir gibi bu millete ilâcsın..

Türk çocuktur yaşayamaz babasız,

Karanlıkta kulağuzsuz, lambasız..

Artık çiftlik değil, bu hür memleket,

‘Mâlikâne’ yazılamaz taşında..

Kahramanlar soyu olan bu millet,

Arsanları görmek ister başında..
 Tehlikeli ânda ona kim medet
 Eylemişse odur ancak mu‘temet..
 Tepesinde kahramanlar olunca,
 Bu memleket dâim gitmiş ileri..
 İlk sıraya haris fertler dolunca
 Paslı kalmış kalbindeki cevheri..
 Bu milletin hâli olur pek yaman,
 Kulağuzu olmazsa bir kahraman..

...

Sen yalnız büyük bir insan değilsin;
 Sende saklı nice mechûl kuvvetler..
 Yalnız dâhi ve kahraman değilsin;
 Hep sendedir bize mevhûb nusretler

...

(Gökalp, 1989, s. 292-293)

Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün kahramanlığını dile getiren bir diğer şiir “Niçin” isimli şiidir. Bu şiirde Ziya Gökalp, kahramana yeni bir özellik ekleyerek, Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ü “hür bir rehber” olarak nitelendirmektedir:

Bu halkın başında bir kahraman var,
 Şan onundur amma millete yarar.

...

O, millî dehânın tam Kemâl’idir
 Türk’ün hem Celâl’i, hem Cemâl’idir
 Mefkûre görünmez, o timsâlidir
 Mefkûreye çattın söyle, sen niçin?
 Uyanık bulunun ey Türk gençleri!
 İrticâ sevemez bu hür rehberi,
 Susturun mantıkla kin güdenleri,
 Borcumuz savaşmak ebeden, niçin

...

(Gökalp, 1989, s. 297-298)

Ziya Gökalp, şiirlerinde kahraman kavramına en fazla yer veren şairler arasında yer almaktadır. Bununla birlikte onun kahramanları yalnızca fiziki gücü ve korkusuzluğu ile savaş meydanlarında mücadele edenler değil; aynı zamanda barış zamanında ilim, sanat, fikir alanlarında toplum yararına çalışan, emek veren herkes olarak belirtilmektedir.

Burada meslek, yaş, cinsiyet gibi ayrımlara gidilmemiştir. Kadının da yeri geldiğinde savaş meydanlarında yeri geldiğinde fikir sahasında yiğitçe mücadele ettiği ve kahramanlaştığı dile getirilmektedir. Medeniyet uğruna gösterilen çabada da birçok kadın ve erkek kahraman bulunmaktadır. Bu bağlamda Ziya Gökalp'in şiirlerinde kalem kahramanlarına da sıkça rastlanmaktadır.

2.3.5.2. Yahya Kemal (Beyatlı) (2 Aralık 1884 – 1 Kasım 1958)

Kendisinden sonraki nesil üzerinde en çok etkisi olan şairlerden biri olan Yahya Kemal, ilk şiirlerini Servet-i Fünûn etkisinde kaleme almıştır. Paris'te geçirdiği yıllarda farklı sanat görüşlerini takip etmiş ve klasik sanatın önemini anlayarak Türk tarihini ön plana çıkaran ve ahenk unsuru güçlü şiirler yazmıştır. Yahya Kemal de milliyetçilik akımına bağlıdır; ancak onun milliyetçiliği bir ırk ya da yalnızca tarihten ibaret değildir. O, coğrafya ile millet arasında bağ kurmaya çalışmıştır. Türk tarihini coğrafya ile ilişkilendirerek 1071 Malazgirt Zaferi ile başlatmaktadır. Mehmet Kaplan, onun görüşünün çağdaşlarından ayrılan yönlerini şöyle sıralamaktadır:

Millî varlık için coğrafyayı esas alması, Yahya Kemal'i, sınırı belli olmayan bir milliyetçilik idealine gönül vermekten ve tarihi inkâr eden Tevfik Fikret'ten ayırdığı gibi, milliyeti efsanevî bir Turancılıkta arayan Ziya Gökalp'ten ve coğrafya ile milliyeti hesaba katmayan İttihad-ı İslam taraftarı Mehmet Akif'ten ayırır (Kaplan, 2014b, s. 237).

Yahya Kemal şiiri ayrı bir sanat olarak görmüş ve şiirde en önemli unsurun musiki olduğunu savunmuştur. Türkçeyi aruza başarılı şekilde uygulayan şair, şiirlerinde “biz” fikrini ortaya koymuş; ancak şiirin, sosyal ve siyasi fikirleri yaymak için araç olarak kullanılmasına karşı çıkmıştır. Şiirlerinde divan geleneğinin nazım şekillerini çokça kullanan Yahya Kemal, “eskinin içinden yeni bir şiir çıkarmıştır (Enginün, 2017, s. 624).” İstanbul’u şiirlerinde her yönüyle ele almış, “İstanbul şairi” olarak anılmıştır. Şiirlerini hayattayken bir araya getirmemiş; şiirleri ölümünden sonra “Kendi Gök Kubbemiz” (1961), “Eski Şiirin Rüzgârıyla” (1962), “Rubailer ve Hayyam Rubailerini Türkçe Söyleyiş” (1963) ve “Bitmemiş Şiirler” (1976) isimleriyle derlenmiştir. Yahya Kemal, ölüm, aşk, musiki, sonsuzluk, vatan, millet, tarih gibi pek çok konuda şiir yazmıştır. Vatan, millet, tarih gibi konuları işlediği şiirlerinde kahramanlık kavramına da yer vermiştir.

Yahya Kemal’in şiirlerinde ortaya koyduğu kahramanın ilk özelliği, vatan sevgisidir. Bu sevgi sayesinde kahraman vatan için her türlü fedakârlığı yapar ve şartlar ne olursa olsun zafere ulaşmak için cesurca hareket eder.

Yahya Kemal, şiirlerinde vatan için mücadele eden bir kimseyi kahraman olarak belirttiği gibi bazı şiirlerinde halkı ya da orduyu kahraman olarak nitelendirmektedir. “Tahmîs-i Gazel-i Hümâyûn” isimli şiirde kadın, erkek, bebek herkesin vatan duygusunda birleştiği, kahraman ordunun azimli mücadelesi ile zafer kazandığı dile getirilmektedir:

...

Kadın erkek anasından süt emen yavrumuza

Hepimiz canla sarıldık da vatan duygumuza

İntizâr eyledi gafletle adû korkumuza

Lâkin imdâd-ı ilâhî yetişip ordumuza

Oldu her bir neferi kal’a-i pûlâd-beden

Şükür Allah’a ki gördüm bu mübârek sinde

Kahraman ordumu serhad’de muzaffer zinde

Müjde Îrân ile Tûrân’a vü Çin ü Hind’e

Asker evlâdlarımın pîşgeh-i azminde

Aczini eyledi idrâk nihâyet düşmen

...

(Beyatlı, 1962, s. 109-110)

Kahraman olarak nitelendirilen kimse, halkı ve ordusu üzerinde çok büyük bir etkiye sahiptir. Onun başı çektiği mücadelelerde ardından gelen, tek bir hamlesiyle korkusuzca ölüme koşan büyük bir kalabalık vardır. “Selimnâne”nin ilk bölümünü teşkil eden “Başlayış”ta, Yavuz Sultan Selim atını düşman üzerine sürmesiyle peşinden ellerinde kılıçları ile mahşeri bir kalabalığı sürükleyebilen büyük bir kahraman olarak belirtilmektedir:

“...

Hâkan ki at sürünce bir iklîm-i düşmene

Pîş ü pesinde mahşer-i tîğ ü teber gelür

(Beyatlı, 1962, s. 8)”

Aynı bakış açısı “Sefer” isimli bölümde de vurgulanmaktadır:

“...
 Tebrîz’e doğru çıktı sefer şâhrâhına
 Ervâh peyrev oldu cihan pâdişâhına
 At üzre geçtiğin göricek leşker-î guzât
 Râmoldu şîrler gibi yavuz nigâhına
 Yekser gazâ kılınca kuşanmış bir ümmetin
 Câlîs budur erîke-i âlem-penâhına
 ... (Beyatlı, 1962, s. 9)”

Kahraman, mücadeleye büyük bir aşkla ve istekle girişmektedir. Sonunda ölüm olsa da korkmaz. “Akıncı” isimli şiirde belirtildiği üzere savaşta şehit olacağını bildiği hâlde kahramanlar, çocuklar gibi neşeli bir şekilde cepheye koşarlar:

“...
 Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik;
 Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik!
 ... (Beyatlı, 1974, s. 22)”

Vatan uğrunda hayatını kaybeden herkes kahramandır ve bu yiğit şehitler cennette buluşacaktır. “Mohaç Türküsü” isimli şiirde bu görüş vurgulanmaktadır:

Bizdik o hücumun bütün aşkıyla kanatlı;
 Bizdik o sabah ilk atılan safta yüz atlı.
 ...
 Fethin daha bir ülkeyi parlattığı gündü;
 Biz uğruna can verdiğimiz yerde göründü.
 Dünyaya vedâ ettik, atıldık dolu dizgin;
 En son koşumuzdur bu! Asırlarca bilinsin!
 ...
 Geçtik hepimiz dört nala cennet kapısından;
 Gördük ebedî cedleri bir anda yakından!
 Bir bahçedeyiz şimdi şehitlerle berâber
 ... (Beyatlı, 1974, s. 24-25)

Kahramanın önemli özelliklerinden biri fetih arzusu ile hareket etmesidir. Tarih unsurunun ön planda olduğu şiirlerde fetihler için yapılan mücadelelere değinilirken,

kahramanın fatih olduğu ve böyle bir nesilden geldiği vurgulanmaktadır. “O Rüzgâr” isimli şiirde akın ve fetih isteği dile getirilmektedir:

Yaşamak zevki nedir bilmez ölümden korkan!²²

Gür bir imanla damarlarda ateşten bir kan

Birleşip böyle diyorlardı, derin bir sesle,

Yeri fethetmek için gelmiş o fâtil nesle.

Böyle bir dersi alan ruhâ vatan dar görünür;

Dâimâ başka sefer, başka ufuklar görünür.

O nesil duymuş akın zevkini rüzgârda bile;

Bu duyuş varmış akınlardaki atlarda bile;

Bilmemiş var mı geniş yer yüzünün serhaddi,

Yıkılmış ufkunda durup karşı koyan her seddi,

Yeni bir ülkede yem vermek için atlarına

Nice bin atkî kapılmıştır fetih rüzgârına.

(Beyatlı, 1974, s. 42-43)

“Alp Aslan’ın Rûhuna Gazel” isimli şiirde Alparslan’ın cihangir olduğu, Anadolu’yu bir aslan gibi korkusuzca ileri atılarak fethettiği ve sınırsız bir güneş gibi aydınlattığı belirtilmektedir:

“İklim-i Rûm’u tuttu cihângir savleti

Târih o işde gördü nedir şîr savleti

Titretti arş ü ferşi Malazgird önündeki

Cûş ü hurûş-ı rahş ile şemşîr savlati

...

Ey şanlı cedd-i ekberimiz âb-ı tîğnin

Bî-hadd imiş güneş gibi tenvîr savleti

...

(Beyatlı, 1962, s. 45-46)”

Yahya Kemal kahramanlık anlayışını ortaya koyarken dinî unsurları da ön plana çıkarmaktadır. Kahraman, inançlı biridir. Kahramanın dünyaya gelmesinin nedeni dünyadaki karışıklıkları Tanrı’nın buyruğu ile düzeltmektir. Yavuz Sultan Selim için kaleme alınan “Selimnâme” isimli manzumede Yavuz Sultan Selim’in Tanrı tarafından

²² Şiirin ilk mısrasında korkak kimselerin hayattan keyif alamadığı, asıl keyfin ölümden korkmadan yaşanan hayattan alınacağı dile getirilmektedir.

düzeni kurmak için görevlendirilerek dünyaya gönderilen yiğit bir aslan olduğu dile getirilmektedir:

“Eflâkden o dem ki peyâm-i kader gelür
 Gûş-î cihâne velvele-î bâl ü per gelür
 Devr-î fütûhu Sûr-ı Sirâfil müjdeler
 Hak’dan nizâm-ı âlemi te‘mîne er gelür
 ...
 Rûy-î zemîni tâbi-i fermânı kılmağa
 Sultan Selim Han gibi bir şîr-i ner gelür
 (Beyatlı, 1962, 7-8)”

“Selimnâme”nin “Toplayış” ismini taşıyan dördüncü bölümünde yapılan mücadelenin Allah için olduğu dile getirilmektedir:

“Tebrîz’e uçtu feth-i celîlin hümâları
 Bir böyle hâli görmedi İran semâları
 Tevhîd için bu halkı döğüşmüş yiğitlerin
 Yüz şehre rekzedildi muzaffer livâları
 Bir kutba bağlı cümle gönüller bir olmalı
 Mâdâm kâinâtta birdir Hudâları
 ...
 (Beyatlı, 1962, s. 13)”

“Selimnâme”nin son bölmü olan “Rihlet”te Yavuz Sultan Selim ömrünü müslümanları bir araya getirmek için uğraşan bir kahraman olarak tasavvur edilmektedir:

“...
 Tevhîd maksadıyle geçirmişti ömrünü
 Ref’etti ermegaanını dergâh-ı vahdete
 Râyâtı gölgesinde fedâ-yı hayât eden
 Ervâha pîşdâr olarak girdi cennete
 ...
 (Beyatlı, 1962, s. 19-20)”

“26 Ağustos 1922” isimli kıtada kahraman Türk ordusunun İslam’ın son ordusu olduğu ve Allah uğruna öldüğü belirtilerek, orduya güç vermesi ve ordunun mücadelede galip gelmesi için Tanrı’ya dua edilmektedir:

“Şu kopan fırtına Türk ordusudur yâ Rabbî
 Senin uğrunda ölen ordu budur yâ Rabbî
 Tâ ki yükselsin ezanlarla müeyyed nâmin
 Gaalib et çünkü bu son ordusudur İslâm’ın.

(Beyatlı, 1962, s. 140)”

Yahya Kemal, “1918” isimli şiirinde I. Dünya Savaşı yılları sonrası vatanın durumunu korkulu rüyaya benzetmiş, bununla birlikte bu korkulu rüyanın da bir sonu olduğunu, mutlaka şafak sökeceğini belirtmiştir. Kurtuluşa dair umudu tazeleyen şiirde ordunun ateş ve kanla vatani bu korkulu rüyadan uyandırması ve kurtarması beklenmektedir. Şiirde kahraman olarak nitelendirilen Türk ordusunun kurtarıcı özelliği vurgulanmaktadır:

“...

Vatanda korkulu rü’yâ içindeyiz, gerçek.

Fakat bu çok süremez, mutlaka şafak sökecek.

Ateş ve kanla siler, birgün, ordumuz lekeyi,

Bu, insan oğluna bir şeyn olan, Mütâreke’yi.

(Beyatlı, 1974, s. 80)”

Kahraman için yiğit, aslan gibi kelilemeler de kullanılmaktadır. Aslan benzetmesi kimi yerlerde fiziki gücü simgelerken kimi yerlerde de halkı ve orduyu sevk ve idare gücü anlamında kullanılmıştır. “Selimnâme”nin üçüncü bölümünü teşkil eden “Çaldıran” isimli şiirde Sinan Paşa taarruzu sevk ve idare eden aslan gibi kudretli bir kahraman olarak nitelenmektedir:

“...

Sağ kolda bozdu bozguna uğrattı düşmeni

Şîrâne bir taarruzu sevk eyliyen Sinan

...

(Beyatlı, 1962, s. 12)”

Yahya Kemal şiirlerinde kahramanları daha çok fetih arzusuyla, süratle mücadeleye girişen yiğitler olarak ortaya koymuştur. Onun şiirlerinde kalem kahramanlığı fikri yok denecek kadar azdır. Bununla birlikte “Selimnâme”nin girişinde yer alan dörtlük, kendisini âdeta kalem kahramanı olarak gördüğünü düşündürmektedir. Kalemini Yavuz Sultan Selim devrini yazmak için bir kılıç gibi kınından çıkardığını ve halkın bu şiiri

okudukça kendisini rahmetle anacağını dile getirmektedir. Ona göre yazdığı şiir, toplum için önemli bir değere sahiptir. Kalemini kılıca benzeterek kaleminin gücünü ortaya koyması kendisini kalem kahramanı olarak yorumlamamıza yardımcı olmaktadır:

“Devr-i Sultan Selîm’i yazmak için
Seyf-i meslûl kıldı hâmesini
Halk Yahyâ Kemâl’e rahmet okur
Gûşederken Selîmnâme’sini
(Beyatlı, 1962)”²³

2.3.5.3. Mithat Cemal (Kuntay) (1885 – 1955)

Hem Meşrutiyet hem de Cumhuriyet dönemi şairleri içerisinde yer alan Mithat Cemal, “toplum için sanat” anlayışına bağlı kalmış ve eserlerini bu doğrultuda kaleme almıştır. Bu bağlamda Servet-i Fünûn’un savunduğu “sanat için sanat” ile Fecr-i Âti’nin ortaya koyduğu “sanat şahsi ve muhteremdir” görüşlerine karşıdır. Vatan işgal altında zor günler yaşarken, şairlerin şahsi konulara değinmesinin yanlış olduğunu ve öncelikle vatanın hürriyetine kavuşabilmesi için girişilen mücadelede şairlerin de kalemleri ile mücadeleye katılması gerektiğini düşünmektedir. Bu düşüncesini “Sanat Yurdum İçindir” isimli şiirinde ortaya koymaktadır:

“Sanat, o benim yurdum için, ırkım içindir;
Kudsî bir ışık olması âfâkım içindir.
... (Kuntay, 1971, s. 46)”

Şiirlerinde sosyal konuları işleyen şair, “Namık Kemal ve Mehmet Âkif etkisinde şiirler kaleme almıştır (Enginün, 2017, s. 628).” Vatan, millet, tarih ve kahramanlık şiirlerinin asıl konularıdır. I. Dünya Savaşı, Millî Mücadele ve sonrasında medeniyet ordusu ile girişilen vatanın yeniden inşasında gösterilen kahramanlıkları şiirlerinde çokça işlemiştir.

Mithat Cemal’in şiirlerinde ortaya koyduğu kahramanın ilk özelliği vatana duyduğu büyük sevgi ile her türlü fedakârlığı cesurca yerine getirmesidir. “Kolu Kesik Askere” isimli şiirde savaşta kahramanca mücadele ederken kolunu kaybetmesine rağmen, hüznün duymayan aksine mutlu görünen askerden bahsedilmektedir:

²³ Kitapta, ilk şiirin başlığının altında yer alan dörtlüğün bulunduğu sayfaya numara verilmemiş olup, numaralandırma bir sonraki sayfadan başlamıştır.

Yârâp, bu kesik kol, bu güler yüz ne demektir ?

İnsan neye bâzan bu kadar fazla melektir ?

...

Bir kal'a vakarındaki göğsünle, başınla,

Baktın bana lâkayd o tükenmez bakışınla!

Artık uçurummuş, ne çıkar, yurduna sağ sol ?

Artık ne çıkar yavrunu yokmuş saracak kol ?

Örtünme kabahat gibi hem, sargını kaldır;

En gerçek olan âbideler böyle sakattır.

(Kuntay, 1971, s. 34)

“Meçhul Asker” isimli şiirde de benzer şekilde vatan mücadelesinde hiç korkmadan canını ortaya koyan kahraman erler anlatılmaktadır:

“Ön safta koşar, ilk ölü şevkiyle ölürsün,

Arzın yaşayanlardaki zevkile ölürsün,

Erkekçe, asîlâne, kerimâne ölürsün,

Şöhretlere, destanlara bîgâne ölürsün.

...

(Kuntay, 1971, s. 35)”

“Bir Hâtıra” isimli şiirde oğlunun, kendisi ve ataları gibi, cesurca vatan savunmasında savaşmasını ve vatani kurtarmasını bekleyen bir baba figürü ortaya konmuştur. Her kuşak kendi üzerine düşeni yapmış, vatani kurtarmak için yiğitçe savaşmıştır. Bu kahramanlığın nesilden nesle devam etmesi beklenmektedir:

Gökten iniyormuş gibi müthiş bakışında.

— ‘Oğlum dedi, ben cenk edip on altı yaşında.

‘Yurdum dediğim toprağı çiğnetmedim işte

‘Ufkumda dizilmiş sayısız mâbedim işte!

‘Senden de yaşarsan, senin oğlun bunu bekler.

‘Kurtarmalıdır yurdu bu eller, bu bilekler.

‘Bir bak, ne kadar azdır ölenler eceliyle!’

Eccadımı gösterdi uzaklarda eliyle.

...

(Kuntay, 1971, s. 39)

Kahramanın çoğunlukla ahlaki özelliklerini dile getiren Mithat Cemal, “Galiçya’daki Türk Askerine” isimli şiirinde “pazı kuvveti” ifadesini kullanarak, fiziki güce de yer vermektedir.

“ ...

Yükseliyor işte o bayrak yine,
İşte pazın verdi onun hakkını.
Asya’nın evladı fecirler gibi,
Sardı akıp Avrupa âfâkını.

(Kuntay, 1971, s. 48)”

Güç ile birlikte kahramanın yüceliği ve büyüklüğünün dile getirildiği bir başka şiir de “Bir Kahramana” ismiyle kaleme alınmıştır. Şiirde her yönden düşmana korku veren ve galib gelen kahraman anlatılmaktadır:

Sarsılmaz. Eğilmez ne celâdetli başın var,
Göğsün ne derindir, koca bir kavmi kucaklar.
Bayrak gibisin fırtına koptukça büyüsün
Yokmuş gibi âzâdesin, ölmüş gibi hürsün
Dışlar kırılır, değse kemikleşmiş etinden,
Zulmun ödü patlar yürüyen iskeletinden.

...

Zulmun kuduran kolları som sırmaya batsa,
Mel’un yüzü bin safhalı bir maske yaratsa,
Göğsündeki süs fecr-i ezeller gibi yansa,
Zümrütler, ipeklerle, çiçeklerle donansa,
Süslense ziyânın, kokunun dalgalarıyla,
Altından asâsiyle, çelikten çadırıyla.
Hep sahte nebîler gibi nûrun büyüsiyle,
Bir maskaradır soytarı rengiyle, süsiyle.
Onlar yenemezler seni altunla, demirle,
Birleşdi de alnındaki bir zerre fikirle.
Nabzında vuran fecri yakan yıldız, o damla;
Bir saltanat uğraşmada bir çıplak adamla.

(Aklın, 2000, s. 108-110)

Kahraman, yaptığı fedakârlıklardan dolayı bir mükâfat beklemez. Onun asıl mükâfatı vatanın bütünlüğü ve milletin refahını sağlayabilmiş olmaktır. “Meçhul Asker” isimli şiirde vatan uğruna can veren yiğitlerin isimleri bilinmese hatta unutulsa da efsaneye dönüşen mücadelelerinin unutulmadığı ve unutulmayacağı dile getirilmektedir:

...

İsminle de, cismine de bir anda ölürsün,
Meçhul olan eb’âda düşersin, gömülürsün.
Tarihe girersin de bilinmez nedir ismin,
Tarîhi yaparsın, gene efsânedir ismin.
Yoktur yerin üstünde omuzlarda cenazen,
Yoktur yerin altında bakîyyen bile bâzen,
Kabrın, o da yok, varsa, kırık bir taşı yoktur;
Nâşın gibidir, gövdesi yoktur, başı yoktur!

(Kuntay, 1971, s. 36)

Kahramanlar, yaptıkları karşısında hiçbir karşılık bekleme de millet onların gerek savaş meydanlarında gerek ilim, sanat, fen alanlarında yaptıkları ile vatani karanlıktan aydınlığa çıkardığını, ölümlerinin üzerinden yüzyıllar geçse de her zaman hatırlayacak ve onlar milletin zihninde ölümsüzlüğe ulaşacaktır. “Ölmez” isimli şiirde adı hâlâ capcanlı yaşayan kahramanlarla birlikte adı bilinmeyen kahramanlara da yer verilmektedir:

Ölmez o senin ismine mâzî dediğin şey;
Ölmez Lâla Şahin Paşa, ölmez Hacı İl Bey;
Mal Hâtun’un evlendiği bir zaviye ölmez.
Kaç yüz sene evvel yaşamıştır diye ölmez.
Mâzî cadı halinde yaşar öldürülürse,
Âtî kararır altına mâzî gömülürse.
Ölmez, Çelebi’nin çini sandukası ölmez.
Ölmez, o velînin bu yeşil hırkası ölmez.
Kalkar da bulutlarda durur şahikavârî,
On bin kitab üstünde ölen Molla Fenârî
Kimler yaşar âlemde, Süleyman da ölürse,
Mâzîde dökülmüş diye al kan da ölürse.
Fatih nasıl ölsün? Adı üç devr arasında!

Baş kalmasa dünyâda, taşın hâtırasında!
 Ölmez o güneş parçası rûh “ öldü „ lafîyle;
 Mâzî geberir sâde karanlık tarafîyle.
 Dağlardır ufuklarda durur bâzı kabirler;
 Mahmûd II ler ölmez, ölen: Mustafa I ler.
 Bir bayrağın altında ölen kimse ölür mü?
 Bir türbe yerin üsüne hâkimse ölür mü?
 Binbir sene geçsin, Atatürk’ün sesi ölmez.
 Yıllarla beraber yürüyen gölgesi ölmez.
 Binbir sene geçsin, bu Lozan’dır, Lozan ölmez,
 Tarihini Türkün yapan ölmez, yazan ölmez.

(Kuntay, 1971, s. 28-29)

Mithat Cemal, Mehmet Âkif ile birlikte kaleme aldıkları “Üçüncü Orduya” isimli şiirde kendi yazdığı bölümde, vatani kurtaran yiğitlerin gösterdiği kahramanlıkların destanlaştığını dile getirmektedir:

“...
 Vatan topraktır amma çiğnenilmekten mualladır,
 Zulumdan oç alan insandan evvel çünkü mevlâdır.
 Vatan ölmez, ölen evladı saf saf müheyyâdır.
 Senin hiç ölmeyen nâmın bekâ lafzında mânâdır,
 Adın destânım olmuştur desem artık günah olmaz.

... (Aklın, 2000, s. 80)”

Mithat Cemal şiirlerinde kimi zaman fertleri kimi zaman doğrudan milleti ya da orduyu kahraman olarak dile getirmektedir ve kurtuluşa dair ümidi her zaman taşımaktadır. “Kimiz” ismini taşıyan ve “1918 mütarekesindeki duygulardan” ifadesi ile başlanan şiirde, kahraman Türk milletinin vatan uğruna giriştiği mücadelede vurulup düşse de yüzyıllardır olduğu gibi yeniden ayağa kalkacağı belirtilmektedir:

...
 Boşa gitmez, heder olmaz, vurulup düşdüğümüz,
 Zâlimin göğsüne çarpar düşüyorken ölümüz.

Canımızdır, acı hissetmeyerek, verdiğimiz;
Şaşırsın, şu asırlar sana anlatsa kimiz.

(Kuntay, 1971, s. 20)”

Türk milleti, tarih boyunca hürriyeti için canını ortaya koyarak kahramanca savaşmıştır. “Yurd Duyguları -2-“ isimli şiirde kahraman milletin hür yaşama arzusu vurgulanmaktadır:

Dedemiz kolları, biz taşları ettik teshîr,
Koptu mâzî, o karanlıktan örülmüş zincir,
Öyle hürüz ki ne bir kavma, ne bir ferde esîr;
Hür olan başlara gök tâç olur, yer de serîr,
Açtı târihi aşan, asrı geçen şanlı yolu,
Irkımın titremeyen tunç eli, âzâde kolu;
Toprağın üstü de uğrunda ölenlerle dolu...
Koptu mâzî, o mezarlardan örülmüş zincir;
Biz o kavmiz ki, ne bir kavma, ne bir ferde esir!
...

(Kuntay, 1971, s. 6)

“Çanakkale” isimli şiirde Çanakkale Cephesi’nde azimle mücadele eden ve öldükten sonra vatan savunmasında siper olmaya devam eden kahramanlar dile getirilmektedir:

“Kalkan koludur her kaya bir başka şehidin;
Koldur, fakat azminde kanatlarındaki hız var!
Etlerle, kemiklerle örülmüştür ufuklar;
Ey Akdeniz, insan ölüsünden kapımız var!
Ejdersen eğer, yerleri yık, gökleri yık, ez!
Uğrunda fakat öldüğümüz nokta geçilmez!

(Kuntay, 1971, s. 57)”

“Dumlupınar” şiirinde vurgulandığı gibi kahraman ölse de onun ortaya koyduğu mücadele bir devri sarsacak ve aydınlatacak güçtedir:

“...
Çarparak bir devri sarsar, titretir, aydınlatır;
Nâşi en satvetli bir destâna en bitmez satır.

(Kuntay, 1971, ss. 54)”

Mithat Cemal zaman zaman bir kahraman beklentisi içerisinde olduğunu belirten şiirler de kaleme almıştır. “1914 Harbinde Yenilen ve Bir Zaman Eyâletimiz Olan Bir Ülke İçin” isimli şiirde vatani hem düşman işgalinden hem de vatanının işgaline sessiz kalan ve sefahat içinde yaşayarak, eğlenmeye devam eden vatan sevgisinden yoksun insanlardan kurtaracak bir yiğit beklediğini dile getirmektedir:

...
 Bir vatan lâkin, nasıl, düşmüş ayaklar altına?
 Bitmeyen bir ufku sarsan hangi zâlim fırtına?
 Yok mu bir el kaldırıp tutsun düşen îmânını?
 Büsbütün donmuş mudur, bitmiş midir, akmaz kanı?
 Yok mudur bir tek yürek hâlâ şu hissiz ülkede?
 Pîrler pîr-i mugandır, hânümanlar meykede...
 ... (Kuntay, 1971, s. 62)

Mithat Cemal, Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ü vatani kurtaran büyük bir kahraman olarak görmektedir. “Gazi” isimli şiirinde onun varlığı ve kahramanlığı kutsallaştırılarak dile getirilmektedir:

...
 Göklerden o el inmemiş olsaydı, muhakkak,
 Fecrin gece göz nûru döküp ördüğü bayrak,
 Ay yıldızı göğsünde kararmıştı da bezdi,
 Bin fırtına kopsaydı temevvüç edemezdi.
 Geç kalmış olan varsa evet bilmelidir ki,
 Gazi’nin ufuklardan uzanmış elidir ki,
 Toptan verilen şeyleri bir bir geri aldı;
 Türk’ün koca târihi bugün yoksa masaldı.
 ... (Kuntay, 1971, s. 11)

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, yalnızca Millî Mücadele’de gösterdiği büyük başarılarla değil, sonrasında Türkiye Cumhuriyeti’ni kurarak fikir, sanat, bilim, sanayi, ekonomi gibi birçok alanda gerçekleştirdiği yenilikler ile de ülkenin medenileşmesi yolunda en önemli adımların atılmasını sağlamış büyük bir devlet adamıdır. Bu bağlamda o, “her fikri yıkıp yeni ufuklar açmasıyla” kalem kahramanlığını da ortaya koymuştur.

Cumhuriyet'in 15'inci yıl dönümünde kaleme alınan “On Beş Yıl Evvel”²⁴ isimli şiirde bu durum vurgulanmaktadır:

Yıldızları indirdi, karanlıkları attı,
Her fikri yıkıp başka ufuklarla yarattı,
Hem bir kocaman pençe değil, bir ufacık el,
Hem bin asır evvel değil, on beş sene evvel...
Yurdundur, ı ışık ülkesi olmuş duruyor bak,
Nûrun koşarak, çıldırarak öptüğü toprak !
Artık diridir, dipdiridir tâze kaniyle,
Yok nisbeti mâzîdeki toprak yığınıyle,
Artık bölemezler onu Sultanla, köleyle:
Milyonla adam tek pazıdır, tek adaleyle.
... (Aklın, 2000, s. 34)

Mithat Cemal'in topsuz, tüfeksiz bir şekilde yalnızca hukuku, fikirleri ve kalemi ile kahraman ilan ettiği bir başka isim Mahmut Esad Bozkurt'tur. Bozkurt isimli Türk gemisi ile Lotus isimli Fransız gemisinin Ege Denizi'nde çarpışmasının ardından çıkan ülkeler arası anlaşmazlık Lahey Adalet Divanı'nda görüşülmüş, davada Türkiye'yi Mahmut Esat Bey savunmuş ve dava Türkiye lehine sonuçlanmıştır.²⁵ Mithat Cemal, bu olay üzerine kaleme aldığı “Lâhi Zaferine”²⁶ isimli şiirde hukuk alanında gösterdiği başarısından dolayı Mahmut Esat Bey'i kahraman ilan etmiştir. Hukuk alanında gösterilen bu kahramanlık, kalem kahramanlığı anlayışına uymaktadır:

“ ...
Bir esâtîrî kılıcdır, yıldırımlardır kını!
Sen de bir kudretle kullandın ki Türkün hakkını,

²⁴ Şiir, 1923 sonrası dönemde yazılmış olsa da Mithat Cemal'in kalem kahramanlığı anlayışını ortaya koyması bakımından önemli görülmüş ve incelemeye dâhil edilmiştir.

²⁵ 2 Ağustos 1926 yılında yaşanan kazanın Lahey Adalet Divanı'nda görüşülen davası 7 Eylül 1927 tarihinde Türkiye lehine sonuçlanmıştır. 1934 senesinde Soyadı Yasası'nın kabul edilmesiyle Mahmut Esat Bey'e Bozkurt soy ismi bizzat Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından verilmiştir.

²⁶ Şiirin yazılmasına vesile olan dava ve şiirin yazıldığı tarih 1923'ten sonraki döneme rastlamakla birlikte şiir, şairin kahramanlık ile ilgili genel görüşünü ortaya koyması açısından önemli görüldüğü için çalışmaya dâhil edilmiştir.

Hakkımız kurtuldu artık bir muammâ olmadan:

Kahramansın, hem de bir topsuz, tüfeksiz kahraman.

(Aklın, 2000, s. 57)”

Mithat Cemal’in “Süleyman Nazif’e” ismiyle kaleme aldığı şiirde zulme karşı kalemiyle galip gelen Süleyman Nazif, bir kahraman gibi tasavvur edilmektedir. Şiirde kalem kahramanlığı fikri net bir şekilde ortaya konmaktadır:

Öyle bir âfete dönmüş ki kamıştan kalemin,
Kale hacmindeki insanları yıkmıştı demin.
Bu ne âfetti, ne ummandı, nasıl kuvvetti,
Zulmu mahvetmeye üç damla mürekkep yetti.
En büyük kuvvetin âlemde fakat handendir;
Dökülen gonce ki yaprakları hançerdendir.
Görmedim başka gülen zulme senin tarzında;
Gülüştün mucize olmuştu gazûb ağzında !
Saltanatlarla güleşmişti ufak bir gülüşün.
Ne kîyâmetti kopan çin-i cebîninle düşün...
Sana nisbetle cılızdır, cücedir âbideler;
Bir ucun arzı yıkar, bir ucun eflâki deler.

(Kuntay, 1971, s. 90-91)

Mithat Cemal, tarihî konuları işlediği şiirlerde Osman Gazi, Fatih Sultan Mehmet, Kanuni Sultan Süleyman, Yavuz Sultan Selim gibi tarihte hükümdarlıkları kadar kahraman duruşlarıyla da kendilerine yer bulmuş isimlere yer vermiş ve halka bu kahramanlıkları hatırlatarak kahramanların ortaya çıkmasına yardımcı olmaya çalışmıştır. Vatan, millet, bayrak konularına ağırlık veren şair, savaşlarda gösterilen kahramanlıkları dile getirdiği gibi, farklı alanlarda kalemleriyle mücadele eden kahramanların şiirlerini de yazmıştır. Bu şiirlerde hem kalem kahramanlığı fikrini ortaya koymuş hem de şiirleriyle halkı uyandırarak kendisi de kalemiyle vatan mücadelesine katılan bir kalem kahramanı gibi hareket etmiştir.

BÖLÜM III: YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, Tanzimat Dönemi edebiyatının başlangıcı kabul edilen 1860 yılından başlayarak Cumhuriyet’e kadar olan dönemde yazılmış şiir türündeki eserlerde yer alan “kahraman” ve “kahramanlık” kavramlarının nasıl işlendiğini irdelediğinden alan odaklı bir çalışmadır. Araştırmada tüm aşamalarda ilgili eserlerin tamamı incelenerek Tarama Modeli uygulanmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem / Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma evreni, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e (1860-1923) kadar yazılmış olan şiirlerin tümüdür. Örneklem ise bütün bu eserler arasında “kahraman” ve “kahramanlık” kavramının yer aldığı ya da sezdirildiği şiirlerdir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada Tanzimat Edebiyatı olarak adlandırılan dönemden Cumhuriyet Dönemi’ne kadar geçen sürede ortaya konan şiir alanındaki eserler taranmış ve eserlerde yer alan “kahraman” ve “kahramanlık” kavramlarının nasıl ele alındığı belirlenmeye çalışılmıştır. Öncelikle “kahraman” ve “kahramanlık” kavramları genel olarak açıklanmaya çalışılmış, akabinde ise “kahraman”ın ve “kahramanlık” kavramının değişen koşullara göre eserlerde nasıl bir değişime uğradığı belirlenmiştir. Çalışmada belirtilen, alanda kaleme alınmış tüm eserler, sözlükler, makaleler ve incelemeler veri toplama ve tarama aracı olarak kullanılmıştır.

3.4. Verilerin Toplanması

Alan odaklı olarak yapılan bu araştırmada veriler, literatür taraması ile toplanmıştır.

3.5. Verilerin Çözümlemesi

Literatür taraması ile elde edilen verilerin çözümlemesiyle ilgili olarak herhangi bir istatistiksel analiz çalışması yapılmamıştır. Verilerin çözümlemesi çalışmanın sonuç bölümünde çalışmada elde edilen bulguların yorumlanması ile yapılmıştır.

BÖLÜM IV: SONUÇ

“Kahramanlık” kavramı Türk tarihi, edebiyatı ve kültürü içerisinde destan döneminden günümüze dek varlığını sürdürmüştür. Destan döneminin kahramanları, halk hikâyeleriyle olağanüstülüklerinden sıyrılırken doğru yoldan şaşmama, güçlü, cesur ve güvenilir olma gibi temel etik değerleri daima üzerinde bulunduran kimseler olmuşlardır. Değişen zaman, değişen koşullar kahramanı da etkilemiş; kahramanın dönemin koşullarına uygun yeni özellikler kazanmasını sağlamıştır. Özellikle, Tanzimat Dönemi olarak adlandırılan 1839 yılında Tanzimat Fermanı’nın ilanı ile başlayan ve her alanda büyük değişimlerin yaşandığı; Tanpınar’ın “medeniyet krizi (Tanpınar, 2018 , s. 104)” olarak nitelendirdiği dönemden itibaren yeni bir kahraman imajı ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu kahraman, akli ön plana alan, ilim, sanat ve fen alanlarından en az birinde kendini geliştirmiş, kalemi ile cehalet ve zulme karşı mücadele eden yüce bir kimsedir. Daha önceki dönemlerde ortaya çıkan güçlü, dürüst, cesur, ulvi değerler uğruna kendini feda etmeye hazır kahramanlar, bu dönemde de varlığını sürdürmüş, aynı zamanda kılıç yerine kalemi kullanarak, aklın gücü ile vatan, millet gibi ulvi değerler uğruna mücadele eden kalem kahramanları ortaya çıkmıştır. Bu kahramanlar her yönüyle dönemin eserlerinde işlenmiştir. Bu bağlamda çalışmada “kahraman” imajının yeniden şekillendiği Tanzimat Dönemi’nden Cumhuriyet’e kadar geçen sürede kaleme alınmış olan şiirler incelenmiş ve kahramanlık kavramının değişimi açıklanmıştır.

Tanzimat ile birlikte yüzünü tamamen Batı’ya çeviren Osmanlı, her alanda yenileşme adımları atmaya çalışırken, bazı devlet adamları bu yenilikleri getirmesi ve uygulaması bakımından şairler ve yazarlar tarafından kahraman olarak ilan edilmiştir. Bu kahramanlar çalışmada kalem kahramanları olarak adlandırılan, akli ve kalemi ile korkusuzca hem zulme hem de cehalete karşı savaşa açan kimselerdir. Bununla birlikte yenileşme çabasının siyasi ve askerî alanlarla yetersiz kalması; Balkan Savaşları’ndaki yenilgiden çok kısa bir süre sonra Osmanlı’nın I. Dünya Savaşı’na sürüklenmesi ile yaşanan mağlubiyetler, imzalanan mütareke ve antlaşmaların ağır koşulları hem aydınları hem de halkı karamsarlığa düşürürken, aynı zamanda bu kötü gidişe “Dur!” diyebilecek bir kahraman arayışı ve beklentisine sevk etmiştir.

Dönemin koşulları savaş meydanlarında gücüyle, cesaretiyle, imanı ile kendini vatanı ve milleti uğruna feda etmeye hazır kahramanları ortaya çıkardığı gibi vatanını, milletini her alanda ileriye taşımaya çalışan, vatanın ayakta kalabilmesi için cehalet, esaret ve zulüm karşısında kalemi ile mücadele eden, irfan ordusunun kahramanlarını da ortaya çıkarmıştır. Şinasi ile başlayan bu anlayış, Namık Kemal ve Abdülhak Hâmid ile güçlenerek devam etmiştir. Servet-i Fünûn ile bireyselleşen Türk şiirinde, II. Meşrutiyet'in ilanı ile yeniden sosyal konular işlenmeye ve kalem kahramanlığı şiirlerde yeniden vurgulanmaya başlamıştır. Özellikle Millî Edebiyat ve sonrasındaki şiirlerde yer alan kalem kahramanlığı fikri, yeni bir aydın kesimin oluşmasına zemin hazırlar niteliktedir.

1860-1923 yılları arasında kaleme alınan şiirler incelendiğinde hem savaş meydanlarında hem fikir sahasında büyük kahramanlıkların gösterildiği ve dönemin şairlerinin her iki kahramanlık anlayışına da şiirlerinde sıkça yer verdikleri görülmektedir. Çalışmada 23 farklı şairin şiirleri taranmış, içerisinde kahramanlık anlayışının doğrudan yer aldığı ya da dolaylı olarak sezdirildiği şiirler incelenmiştir. Her şairin kahramanlık anlayışına yüklediği anlam ve sahip olduğu kahraman imajının özellikleri, şiirlerinden alıntılar yapılarak açıklanmıştır. Bir şiirde bazen kahramana ait yalnızca bir özellik yer alırken bazen de kahramanın birden fazla özelliğine değinildiği belirlenmiştir.

İncelenen şiirlerden hareketle savaş meydanlarındaki kahramanların özellikleri şöyledir:

- Kahraman her şeyden çok vatanını sevmektedir.
- Vatanını, milletini korumak adına her türlü fedakârlığı yapabilir.
- Hiçbir düşman onu korkutamaz, şartlar ne olursa olsun, cesurca mücadele eder.
- Amacı; vatanı düşmandan kurtarmak ve milletine her zaman faydalı olmaktır.
- İdealleri uğruna her şeyden vazgeçebilir.
- Kahraman için hürriyet kavramı (hem şahsi hürriyetler hem de vatanın hürriyeti) her şeyin önünde gelmektedir.
- Hangi şartta olursa olsun her zaman doğruyu söyler.
- İnançlıdır ve vatanı ile birlikte aynı zamanda dini için de mücadele eder.
- Adalet kavramına inancı tamdır ve karşısındaki kişinin mevkii ne olursa olsun herkese karşı eşit ve adil davranmaktadır.

- Kendisini çevresine karşı mesul hissetmekte ve şahsi çıkarları için değil, vatanın ve milletin çıkarları için çalışmaktadır.
- Vefalı, edepli ve namusludur.
- Harekete geçmek için görev ya da emir verilmesini beklemez; her zaman mücadeleye hazırdır ve gönüllü olarak katılır.
- Fiziki olarak oldukça kuvvetlidir.
- Giriştiği mücadelede azimle, sonuna kadar çalışmaya devam eder.
- Çevresine karşı merhametli ve cömerttir.
- Vatanı ve milleti için gösterdiği başarılar sonucunda hiçbir şahsi menfaat beklentisi içerisine girmez.

Kutadgu Bilig’de ilk örneklerini veren kalem kahramanlığı fikrinin, Tanzimat ile yeniden hatırlatılması ile ortaya çıkan kalem kahramanlarının özellikleri incelenen şiirlerde şöyle yer almaktadır:

- Kahraman her şeyden çok vatanını sevmektedir.
- Vatanını, milletini korumak adına her türlü fedakârlığı yapabilir.
- Hiçbir düşman onu korkutamaz, şartlar ne olursa olsun, cesurca mücadele eder.
- Amacı; vatanı düşmandan kurtarmak ve milletine her zaman faydalı olmaktır.
- İdealleri uğruna her şeyden vazgeçebilir.
- Kahraman için hürriyet kavramı (hem şahsi hürriyetler hem de vatanın hürriyeti) her şeyin önünde gelmektedir.
- Hangi şartta olursa olsun her zaman doğruyu söyler, kendi içinde bile doğruluktan taviz vermez. Doğru olanı herkese ulaştırmak için kalemini korkusuzca kullanır.
- Düşünce adamıdır ve aklın ve bilginin gücünü ortaya koyarak mücadele eder.
- Adalet kavramına inancı tamdır ve kendisi de karşısındaki kişinin mevkii ne olursa olsun herkese karşı eşit ve adil davranmaktadır.
- Kendisini çevresine karşı mesul hissetmekte ve şahsi çıkarları için değil, vatanın ve milletin çıkarları için çalışmaktadır.
- Vefalı, edepli ve namusludur.
- İnançlıdır.
- Giriştiği mücadelede azim ve iradesiyle sonuna kadar çalışmaya devam eder.

- Çevresine karşı merhametli ve cömerttir.
- Vatanın ve milletin medenileşmesi için gerekli her türlü çalışmada başı çekmektedir.
- En büyük mücadeleyi cehalet, esaret ve zulüm karşısında verir.
- İlim, fen ve sanat alanlarında kendini geliştirmeye çalıştığı gibi herkesin bu konularda gelişmesi ve eğitim alabilmesi için gereken her görevi yerine getirmeye çalışır.
- Yaptıkları, söyledikleri ve olaylar karşısındaki tavırları ile topluma ve millete rehber olmaktadır.
- Vatanı ve milleti için gösterdiği başarılar sonucunda hiçbir şahsi menfaat beklentisi içerisine girmez.

Çalışmada incelenen şiirlerin sonucunda elde edilen bu özellikler, kahraman ve kalem kahramanı olarak belirtilen kimselerin birçok ortak özelliğe sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte kalem kahramanları, kılıç yerine kalemi; mermi yerine sözü kullanmak suretiyle fikrî mücadelenin önderleri olmayı başarmış kimseler olarak tasvir edilmektedir. Bu bağlamda kalem kahramanları dönemin aydın kimseleri gibi görünmekte ancak kendilerini herkese karşı mesul hissetmeleri; yalnızca kendilerinin değil halkın da her alanda gelişebilmesi için çaba sarf etmeleri; medeniyet, adalet ve hürriyet için her zaman korkusuzca mücadele etmeleri onların aydından ayrılan ve onları kahraman yapan özellikleridir.

Çalışmada dikkat çeken bir başka unsur; kahramanların yalnızca erkeklerden oluşmamasıdır. Kadınlar da gerektiğinde cephede gerektiğinde fikrî sahada gösterdikleri cesurca mücadele ve fedakârlıklarla birer kahramana dönüşmektedir. Namık Kemal, Nigâr Hanım, Tevfik Fikret, Mehmet Emin Yurdakul, Ziya Gökalp şiirlerinde kadın kahramanlara yer veren şairlerdir.

Çalışmada yer alan şiirlerde bazen bir kişi kahraman olarak görülürken; bazen milletin tamamı, ordu, ya da bir meslek grubu kahraman olarak nitelenmiştir. Tevfik Fikret, Mehmet Âkif Ersoy ise kahramanlık sırasının gençlerde olduğunu, geleceği şekillendirecek gençlerin her alanda özellikle de medeniyet yolunda kahramanca mücadele etmesi gerektiğini dile getirmiştir. Dönemin şairleri yaşadıkları koşullar nedeniyle kurtuluş için tek bir kişinin mücadelesinin yeterli olmayacağını, ancak birlikte

fedakârlık gösterilerek korkusuzca hareket edilirse kurtuluşa ulaşılacağını vurgulamaktadır.

İncelenen şiirlerde dikkat çeken bir başka unsur, eskinin kahramanlarının özlemle eserlerde kendilerine yer bulmasıdır. Sadece şiirde değil roman, hikâye ve tiyatrodaki ilk Türk kahramanlarından Osmanlı'nın son dönemine gelene dek kahramanlara yer verilmiş, çöküş döneminde bu kahramanlar özlemle anlatılmıştır. İmparatorluğun çöküşüne engel olabilmek için Türklerin eski kahramanlıkları dile getirilerek Türk'ün gücü hatırlatılmaya çalışılmıştır. Şiirlerde yer alan bir kurtarıcı kahraman beklentisi de bu durumu ortaya koymaktadır. Tanzimat edebiyatının en güçlü kalemlerinden biri olan Namık Kemal ile;

“ ...

Vatanın bağına düşman dayadı hançerini

Yoğmuş kurtaracak bahtı kara mâderini

...

(Kaplan, Enginün ve Emil, 1993II, s. 169)”

diyerek başlayan kahraman arayışı, Ulu Önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk ile fikir boyutunu da üzerine eklemiş olarak, sona ermiştir.

“Vatanın bağına düşman dayasın hançerini

Bulunur kurtaracak bahtı kara maderini

(Atatürk, 2006, s. 154)”

diyen Ebedî Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Atatürk bizzat kendisi Millî Mücadele ateşini yakmış ve başı çekmiş, her anlamda gerçek bir kahraman olmuştur. Nitekim Ebedî Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde Türk milleti ordusuyla birlikte Kurtuluş Savaşı ile yeniden kahramanlık destanı yazmayı başarmıştır. Bu kahramanlık yalnızca savaş meydanlarında gösterilen kahramanlık ile sınırlı kalmayıp aynı zamanda Şinasi ile vücut bulan kalem kahramanlığı da kapsamaktadır. Özellikle Millî Edebiyat döneminde kaleme alınmaya başlanan şiirlerden itibaren Ebedî Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Atatürk her anlamda kahraman olarak dile getirilmiştir. Ulu Önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde, eğitimden hukuka, sanattan sanayiye, ekonomiden bilime her alanda gerçekleştirilen yenilikler, gelişmeler onun fikrî mücadeleye ne kadar önem verdiğini bu alanın da kahramanı olduğunu göstermektedir. Abdülhak Hamid “Dâhi-i Teceddüde” isimli şiirini Ebedî Başkomutan

Gazi Mustafa Kemal Atatürk için kaleme alırken, onun yalnızca büyük zaferi kazanan bir kahraman olmakla kalmayıp, cehalete karşı ilmin zaferini de kazanan kalem kahramanı olduğunu dile getirmektedir:

Büyük gazâ, büyük zafer bu inkılâb!
Büyük gazâ tagallübe..
Büyük zafer taassub u teseyyübe..
Gazâ-yı Mustafa Kemal!
Evet, cehalete ilmin bu bir büyük zaferi.
Cihân-şümûl olacaktır onun bu şâheseri!
Yarın bu seyre denir kahramanların eseri...
Kuvâ-yı Mustafa Kemal!

Dehâ-yı Mustafa Kemal!

(Tarhan, 2013, s. 686)

KAYNAKÇA

- Akılın, N. (2000). *Mithat Cemal Kuntay Hayatı-Sanatı-Eserleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Aktaş, Ş. (1996). *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi I (1860-1920)*. Ankara: Akçağ.
- Akün, Ö. F. (1993). “Şinasi” Maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Akyüz, K. (1986). *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*. İstanbul: İnkılap.
- Akyüz, K. (tarihsiz). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*. İstanbul: İnkılap.
- Andı, M. F. (tarihsiz). *Ara Nesil Şairi Mehmet Celal: Hayatı- Görüşleri- Şiirleri*. İstanbul: Alfa.
- Arat, R. R. (2007). *Kutadgu Bilig I Metin*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Atalay, B. (1985). *Dîvânü Lugâti't-Türk Tercümesi I*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Atalay, B. (1985). *Dîvânü Lugâti't-Türk Tercümesi II*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Atalay, B. (1985). *Dîvânü Lugâti't-Türk Tercümesi III*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu (2006). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu (2004). *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Aydemir, Ş.S. (1974). *Kahramanlar Doğmalıydı*. Ankara: Çağdaş.
- Banarlı, N. S. (1983). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Banarlı, N. S. (1983). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi II*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Beyatlı, Y. K. (1962). *Eski Şiirin Rüzgârıyla*. İstanbul: Yahya Kemal Enstitüsü.
- Beyatlı, Y. K. (1974). *Kendi Gök Kubbemiz*. İstanbul: Yahya Kemal Enstitüsü.

- Bıyık, M. (2004). *Emin Bülent Serdaroğlu'nun Hayatı ve Şiirleri Üzerine Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Brodbeck, (1893), *Zoroaster*. [Aktaran: Rank, O. (2016). *Kahramanın Doğuş Miti*. Gökçe Yavaş (çev.). İstanbul: Pinhan.]
- Campbell, J. (2013). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, Sabri Gürses (çev.). İstanbul: Kabalcı.
- Carlyle, T. (tarihsiz). *Kahramanlar*, Reşat Nuri Gültekin (çev.). İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi.
- Çetindaş, D. (2014). *Yeni Türk Şiirinde Destan*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Çitçi, S. (2007). *Yeni Türk Şiirinde İdeal Tipler (Tanzimat'tan Cumhuriyet'e)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi/Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Demirel, H. (1995). *Türk Destanlarında Güzellik – Destan – Masal ve Din Unsurları ile Yabancı Destanlarda Türk Kahramanları*. İstanbul: Ötüken.
- Dilaçar, A. (2016). *Kutadgu Bilig İncelemesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Duman, H. H. (2005). *Metin Çözümleme Yöntemleri Tanzimat Dönemi*, İstanbul: Duyap.
- Ekrem, R. M. (1997). *Recaî-zade M. Ekrem Bütün Eserleri II*; İsmail Parlatır, Nurullah Çetin ve Hakan Sazyek (haz.), İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Enginün, İ. (2017). *Yeni Türk Edebiyatı-Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*. İstanbul: Dergâh.
- Enginün, İ., Kerman, Z. (2011). *Yeni Türk Edebiyatı Metinleri I Şiir (1860-1923)*, İstanbul: Dergâh.
- Ergin, M. (2018). *Dede Korkut Kitabı*, İstanbul: Boğaziçi.
- Ersoy, M. Â. (1992). *Safahat*, M. Ertuğrul Düzdağ (haz.). İstanbul: Timaş.
- Ertaylan, İ. H. (2011). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Es, H. F. (2009). *Tanımadığımız Meşhurlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Evrim, R. N. (1958). *Fecr-i Âtî Şairleri Emin Bülent (Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Basılmış ve Basılmamış Şiirleri, Hakkında Yazılanlar)*. İstanbul: İnkılap.
- Fromm, E. (2003). *Sahip Olmak ya da Olmak*, Aydın Arıtan (çev.). İstanbul: Arıtan.
- Göçgün, Ö. (1987). *Ziya Paşa*. İzmir: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Göçgün, Ö. (2009). *Namık Kemal- Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Eserlerinden Açıklamalı Seçmeler*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Gökalp, Z. (1989). *Ziya Gökalp Külliyyatı-I Şiirler ve Halk Masalları*, Fevziye Abdullah Tansel (haz.), AKDITYK, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Gözler, H. F. (1987). *Ziya Paşa'nın Tercî-i Bend'i ile Terkiib-i Bend'i Üzerine Düşünceler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Hayber, A., Özbay, H. (1997). *Muallim Naci Şiirleri*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı.
- <https://www.nisanyansozluk.com/?k=kahraman&view=annotated>
- Kalkan, F. (2014). *Nâbîzâde Nâzım'ın Şiirleri Üzerine Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bülent Ecevit Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü. Zonguldak.
- Kaplan M. (2007). *Şiir Tahlilleri I Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*. İstanbul: Dergâh.
- Kaplan, M. (1948). *Namık Kemal- Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Kaplan, M. (2014a). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1*. İstanbul: Dergâh.
- Kaplan, M. (2014b). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 2*. İstanbul: Dergâh.
- Kaplan, M. (2014c). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3- Tip Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh.
- Kaplan, M., Enginün, İ. ve Emil, B. (1974). *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi I 1839-1865*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Kaplan, M., Enginün, İ. ve Emil, B. (1993). *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865-1876*, İstanbul: Marmara Üniversitesi/Fen Edebiyat Fakültesi.
- Kaplan, M., Enginün, İ., Emil, B. ve Kerman, Z. (1978). *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi III*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.

- Kaplan, M., Enginün, İ., Emil, B. ve Kerman, Z. (1989). *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi V*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Kaplan, M., Enginün, İ., Emil, B. ve Kerman, Z. (1997). *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi IV (Ekrem, Hâmid, Sezaî ve Ara Nesil)*, İstanbul: Marmara Üniversitesi/Fen Edebiyat Fakültesi.
- Kara Düzgün, Ü. (2012). Türk Destanlarında Merkezî Kahraman Tipinin Tipolojisi. *Folklor/Edebiyat*, 18 (70), 9-46.
- Karaalioğlu, S.K. (1975). *Edebiyat Terimleri Kılavuzu*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- Karabela, S. (1997). *Fâik Âlî Ozansoy-Hayâtı, Eserleri ve Sanatı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karakaş, Ş. (1988). *Süleyman Nazif*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 968, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Kolcu, A. İ. (2018). *Tanzimat Edebiyatı I Şiir*. Erzurum: Salkımsöğüt.
- Köprülü, F. (tarihsiz). Selçukiler Zamanında Anadolu'da Türk Medeniyeti. *Millî Tettebbûlar Mecmuası*, 5, 214.
- Kuntay, M. C. (1971). *Türk'ün Şehnâmesinden*, Faruk Kadri Timurtaş (haz.). İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Mengi, M. (2000). *Divan Şiiri Yazıları*. Ankara: Akçağ.
- Namık Kemal. (1999). *Namık Kemal'in Şairliği ve Bütün Şiirleri*, Önder Göçgün (haz.). Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Nigâr Hanım. (2015). *Toplu Şiirler*, Refika Altıkulaç Demirdağ (haz.). Erzurum: Salkımsöğüt.
- Ögel, B. (1982). *Türklerde Devlet Anlayışı*. Ankara: Ötüken.
- Öztelli, C. (1971) *Köroğlu ve Dadaloğlu: Hayatı, Sanatı, Şiirleri*. İstanbul: Varlık.
- Parlatır, İ. (1987). *Ali Ekrem Bolayır*. İstanbul: Kültür Bakanlığı.
- Raglan. L. (1998). Geleneksel Kahraman. Metin Ekici (çev.). *Millî Folklor*, 37, 126-138.

- Rank, O. (2016). *Kahramanın Doğuş Miti*. Gökçe Yavaş (çev.). İstanbul: Pinhan.
- Süleyman Nazif. (2010). *Süleyman Nazif, Önder Göçgün (haz.)*. AKDITYK Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 400, Ankara.
- Şinasi. (1960). *Müntahabât-ı Eş 'âr*, Süheyl Beken (haz.). Ankara: Dün-Bugün.
- Tagızade Karaca, N. (1993). *Celal Sahir Eroz*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Tanpınar A. H. (2014). *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh.
- Tanpınar, A. H. (2018). *Edebiyat Üzerine Makaleler*. İstanbul: Dergâh.
- Tarhan, A. H. (2013). *Abdülhak Hâmid Tarhan Bütün Şiirleri I*, İnci Enginün (haz.). İstanbul: Dergâh.
- Tecimer, Ö. (2006). *Sinema Modern Mitoloji*. İstanbul: Plan b.
- Tevfik Fikret. (2004). *Tevfik Fikret-Bütün Şiirleri*, İsmail Parlıtır, Nurullah Çetin (haz.). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Tuncer, H. (1998). *Arayışlar Devri Türk Edebiyatı 2 Servet-i Fünûn Edebiyatı*. Ankara: Akademi Kitabevi.
- Tural, M. A. (1994). Kahramanlık Kavramı ve Atatürk'ün Kişiliğinde Bu Kavramın Yeri (Trablusgarp, Çanakkale ve Sakarya'dan İzmir'in Alınışına). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 10, 695-716.
- Tural, S. (2006). *Tarihten Destana Akan Duyarlılık*. Ankara: Yüce Erek.
- Uçman, A. (1986). *Rıza Tevfik: Hayatı, Edebî Şahsiyeti*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Ülken, H. Z. (2013a). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ülken, H. Z. (2013b). *Millet ve Tarih Şuuru*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yalçın, A. (1985). *II. Meşrutiyet'te Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Matbaası.
- Yardımcı M. (2002). *Destanlar*. Ankara: Ürün.

- Yavuzer, N. (2011). “Perseus” Kahramanlık Mitinin Arketipsel Sembollerle İncelenmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), 193-205.
- Yılmaz, S. (2013). Şinasi’nin Düşünce Dünyası ve Mustafa Reşid Paşa’ya Yazdığı Kasidelerin Tematik Tahlili. *Gazi Türkiyat*, 13, 157-185.
- Yurdakul, M. E. (1989). *Mehmed Emin Yurdakul’un Eserleri- I Şiirler*, Fevziye Abdullah Tansel (haz.), AKDITYK, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

EK

ŞİİRLERDE YER ALAN KAHRAMANLARIN ÖZELLİKLERİ

TABLOSU

ŞİİRLERDE YER ALAN KAHRAMANLARIN ÖZELLİKLERİ TABLOSU

Edebî Dönem	Yazarın Adı	Kahramanların Özellikleri																		
		Vatan Sevgisine Sahip	Fedakâr	Cesur	Güçlü	Çalışkan	Çevresine Karşı Sorumlu	Adil	Hürriyet Savunucusu	Cömert	Azimli	İdealist	İnançlı	Güvenilir/ Dürüst	Rehber	Kültürlü	Düşünce insanı	Akıl ve Bilgiye İhtiyacı	Vicdanlı	Edepli/ Namuslu
Tanzimat Edebiyatı	İ.Ş.	✓	✓			✓		✓	✓	✓				✓			✓	✓		
	Z.P.						✓	✓	✓											
	N.K.	✓		✓		✓	✓		✓		✓	✓				✓	✓		✓	
	S.P.															✓		✓		
	R.M.E.				✓						✓							✓		✓
	A.H.T.	✓	✓	✓				✓	✓				✓				✓	✓		
	M.N.	✓	✓	✓	✓			✓	✓				✓		✓			✓		
Ara Nesil	M.C.	✓		✓	✓						✓		✓							
	N.H.	✓	✓	✓		✓														
	N.N.	✓		✓	✓	✓								✓				✓	✓	
Servet-i Fünûn	T.F.	✓	✓	✓		✓	✓	✓				✓						✓		
	A.E.B.	✓	✓	✓					✓				✓							
	S.N.	✓	✓	✓					✓											
	F.A.O.	✓	✓	✓	✓	✓			✓		✓		✓							
	C.S.E.	✓	✓						✓											
S. F. D. Ş.	R.T.B.	✓	✓	✓		✓							✓	✓						
	M.E.Y.	✓	✓	✓	✓		✓	✓			✓	✓	✓		✓	✓	✓			
	M.A.E.	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓		✓	✓	✓							
F. A. E.	E.B.S.	✓		✓	✓	✓														
	A.H.																			
Millî Ed.	Z.G.	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓		✓	✓	✓			
	Y.K.B.	✓	✓	✓	✓										✓					
	M.C.K.	✓	✓	✓	✓				✓				✓							

